

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00017

DI VERK FUN YITSHAK
LEYBUSH PERETS

Isaac Leib Peretz

*Permanent preservation of this book was made possible by
Evan Drew Waghelstein
in memory of
great-grandparents, Frank & Rose Wloch Berlin*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

די זוערק פון יצחק לייבוש פרוז. צוועלף בענד.
צוזאמענגעשטעלט אונטער דער רעדאקציע פון
דוד פינסקי

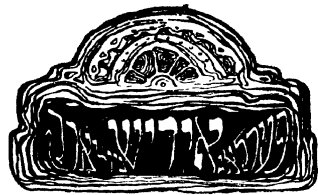
זעקסטער באנד

ארויסגעגעבען פון פארלאג „אידיש“, ניו-יארק.

תר"פ — 1920

י. ל. פרק

חסידיש

ארויסגעגעבען פון פארלאג „אידיש“, ניו-יארק.

Copyright 1920

by

JEWISH BOOK AGENCY, INC.

ח מ י ד י ש

צווישען צוויי בערג.

פון בריסקער רב און ביאלער רבי'ן האט איהר אודאי גער-
הערט, דאך נישט אלע ווייסען, אז דער ביאלער צדיק, ר' נח'סע,
איז פריהער געוועזען דעם בריסקער רב'ס א תלמיד מובהק, אז ער
האט ביי איהם געלערענט א שעהנע פאך יאהר, און דערנאך ערשט
איז ער געלם געווארען. אפגעהאלטען א פאך יאהר „גלות“, און
איז נתגלה געווארען אין ביאלע.

און אוועק איז ער מהאי טעמא: מען האט געלערענט תורה,
נאך די תורה, האט דער רבי געפיהלט, איז טרוקענע תורה... מען
לערענט, למשל, א דין פון שאלות נשים, פון בשר-בחלב, צי דיני
ממונות... זעהר וואויל! קומט דאזבו ושמעו האבען א דין תורה,
קומט א משרת א שאלה פרעגען, אדער אז אשה האט א שאלה, —
קרינט באותה הרגע דאס לערנען א חיות, לעבט עס אויף און עס
האט א ממשלה אויף דער וועלט. אבער אזוי, אהן זיי, פיהלט דער
רבי, אז די תורה, דאס הייסט: דער גוף פון דער תורה, דער נגלה,
דאס, וואס עס ליגט פון אויבען אויף, איז טרוקען. נישט דאס,
האט ער געפיהלט, איז תורת חיים! — תורה דארף לעבען! לער-
נען אנדערע קבלה-ספרים האט מען אין בריסק נישט געמארט. דער
בריסקער רב איז געוועזען א מתנגד און בטבע א „נוקם ונוטר
כנחש“. האט עמיץ אנגעהרט א זחר, א פרדס, פלעגט ער שעל-
טען, איז חרם אריינגעגען! איינעם האט מען געכאפט ביי א קבלה-
ספר, האט ער איהם געלאזט אפגאלען די בארד דורך ערלים! וואס
קלערט איהר? דער מענש איז יצא מדעתו געווארען, אין מרה-
שחורה אריינגעפאלען. און, וואס מעהר הרוש איז, עס האט איהם
שוין קיין גוטער איר נישט געהאלפען! — איהר שפילט אייד
מיט'ן בריסקער רב! און פוגדעסמווענען, ווי פאהרט מען עס
אוועק פון בריסקער רב'ס ישיבה?!

א צייט לאנג האָט ער זיך טאַקע געשלאָנען מיט דער דעה.
נאַר איינמאַל האָט מען איהם געוווּזען א חלום. עס האָט
זיך איהם געהלומ'ט, אז דער בריסקער רב איז צו איהם אַריינגעקער
מען און געזאָגט: קום, נת, לועל איד דיד פיהרען אין גורען
התחתון אריין. און ער האָט איהם אַנגענומען ביי דער האנט און
געפיהרט. זיי זענען געקומען אין אַ גרויסען פּאַלאַץ אַריין. אין
פּאַלאַץ איז נישט געוועזען, נישט קיין טיר און נישט קיין פענס-
טער, אויסער די טיר, דורך וועלכער זיי זענען אַריינגעגאַנגען. ליכ-
טיג איז דאָר אין פּאַלאַץ געוועזען, ווייל די ווענט, ווי עס האָט
זיך דעם רבי'ן געדאַכט, זענען געווען פון קרויסטאַל און האַבען
געשלאָנען פון זיך אַליין א ליכטיגען גלאַנץ.

און זיי געהען אזוי, און געהען און מען זעהט נישט קיין סוף.
— האַלט דיד אַז מיין יופּעצע, — מאַכט דער בריסקער רב
— דאָ איז פאַראַנען סאַליעס אין לשער ואין לספר, און קוים
רייסט דו דיד אָפּ פון מיר, וועסט דו פאַרבלאַנדזשען אויף אייביג...
דער רבי טוט אזוי, און זיי געהען אַלץ ווייטער און ווייטער,
און אויפ'ן גאַנצען וועג זעהט ער נישט קיין בענקעל, קיין שום
כלי-בית, גאַרנישט!

— דאָ זיצט מען נישט, — פאַרטייטשט איהם דער בריס-
קער רב, — נאַר מען געהט אַלץ ווייטער און ווייטער! — און ער איז
איהם נאַכגעגאַנגען. און איין זאַל איז גרעסער און ליכטיגער געווע-
זען פון דעם צווייטען, און די ווענט האַבען געשיינט דאָ מיט דער,
דאָ מיט אַן אַנדער קאָליר; דאָ מיט עטליכע, דאָרט מיט אַלער-
ליי קאָלירען... נאַר קיין מענשען האַבען זיי נישט געטראַפען אויפ'ן
וועג...

דער רבי איז מיד געוואָרען געהענדיג. עס האָט איהם בא-
גאַסען א שווייס, א קאַלטער שווייס. קאַלט איז איהם אויך גע-
וואָרען אין אַלע אברים. דערצו הויבען איהם נאָד אַז די אויגען
וועה צו טון פון באַשמענדיגען גלאַנץ...

און עס איז אַנגעפאַלען אויף איהם א שטאַרקע בענקשאַפט, א
בענקשאַפט צו אידען, צו חברים, צו כל ישראל! א קלייניקייט —
מען זעהט קיין איד נישט פאַר זיך!...

— בענק נישט צו קיינעם, — מאַכט דער בריסקער רב —

דאס איז א פאלאץ נאך פאר מיר און פאר דיך... די וועלט איז
אמאל זיין בריסקער רב!

און דער רבי האט זיך נאך מעהר דערשראקען און אָננעכאפט
זיך אן דער וואנט, נישט אומצופאלען. און די וואנט האט איהם
אָפגעבריהט! נאך נישט ווי פייער בריהט, נאך ווי איין בריהט!
— רבי! — האט ער א נעשריי געמאָז, — די וועלט זענען

איין, נישט קריסטאָל! פשוט איין!

דער בריסקער רב שווייגט.

און דער רבי שרייט ווייטער:

— רבי, פיהרט מיך ארום פון דאנען! איך וויל נישט זיין

אליין מיט אייך! איך וויל זיין צוזאמען מיט כל ישראל!

און קוים האט ער עס ארויסגעזאָגט, איז דער בריסקער רב
נעלם געוואָרען און ער איז געבליבען איינער אליין אין פאלאץ.

קיין וועג, ווי אויס און ווי איין, ווייסט ער נישט; פון די
וועלט שלאָגט אויף איהם א קאלטער פחד; און די בענקשאַפט
צו א איד, צו דערזעהן א איד, באַדיי א שוסטער, א שניידער, איז
אָלץ ביי איהם שטארקער און שטארקער געוואָרען. האט ער אָנגע-
הויבען שטארק צו וויינען...

„רבנו של עולם, — האט ער זיך געבעמען. — נעם מיר
ארום פון דאנען! בעסער אין גיהנום מיט כל ישראל צוזאמען,
איידער דאָ איינער אליין!“

און באותו הרגע, האט זיך איהם באַוויזען א פראָסט אידעל,
מיט א רויטען בעל־עגלה'שען גארטעל אויף די לענדען און א
לאַנגער בייטש אין דער האנט. דאָס אידעל האט איהם, שווייגענדיג
דיג, אָנגענומען ביים אַרבעל, ארויסגעפיהרט פון פאלאץ, און איז
— פארשוואַנדען געוואָרען. אזא חלום האט מען איהם געוויזען!

אז ער האט זיך אויפגעכאָפט פארטאָג, קוים וואָס עס האט
אָנגעהויבען גרויען, האט ער פארשטאָנען, אז עס איז נישט קיין
פראָסטער חלום געוועזען. ער האט זיך געשווינד אָנגעטאָן און גע-
וואַלט לויפען אין בית־המדרש אַרײַן, לאָזען זיך פותר חלום זיין
פון די לומדים, וואָס נעכטיגען אין בית־המדרש. דורכנעהענדיג
דעם מאַרק, האט ער אבער דערזעהן א שטעהענדיגע בויך, אן אייניג
געשפאָמטע גרויסע, פאַרצײטישע בויך, און ביי דער בויך איז גע-
שטאַנען א בעל־עגלה, מיט א רויטען גארטעל אַרום די לענדען.

א לאנגע בייטש אין דער האנט, און פונקט אזא אידעל, ווי דער, וואס האט איהם אין חלום אַרויסגעפיהרט פון פאלאץ.
שטויסט ער זיך, אז „דברים בנו“; געהט ער צו און פרעגט:
— וואו אהין פֿאַהרט א איד?
— נישט דייך וועג! — ענטפערט דער בעל־עגלה נאָר גראָב.

— פֿאַרט? — בעט ער זיך, — אפשר וועל איד מיטפֿאַהרען!
דער בעל־עגלה האָט זיך אביסעל פֿאַרטראַכט און דערנאָך נע-
ענטפערט:

— און צו פוס, — זאגט ער — קאָן אזא בחור נישט געהן?
געה דיר דין וועג!

— און וואו אהין זאָל איד געהן?
— וואו די אויגען וועלען דיר טראַגען, — ענטפערט דער
בעל־עגלה און דרעהט זיך אָפּ, — מײן דאָנה!
דער רבי האָט פֿאַרשטאַנען, און האָט זיך געלאָזט אין גלות
אַרײן!

ווי געזאָגט, נתגלה אין ער געוואָרען עטליכע יאָהר שפּעטער
אין ביאַלע. (ער מפי ער, ווי אזוי עס איז געוועזען, דערצעהל איד
נישט, כאָטש עס איז מױל און אויערען אויפצושטעלען!) און, לערד
א יאָהר נאָך זײן התגלות, האָט מיך א ביאַלער בעל־הבית, ר' יחיאל
האָט ער געהייסען, אראָפּגעבראַכט צו זיך פאר א מלמד.
לכתחילה האָב איד אפילו נישט געוואָלט אָננעמען דאָס
מלמדות. ר' יחיאל, מוזט איהר וויסען, איז געוועזען אַן עושר, א
פֿאַרצײטישער, אָנגעשטאַפּטער עושר. די טעכטער פֿלעגט ער
געבען צו מױזענט רענדלעך גרו און טון מיט די גרעסטע רבנים,
און זײן לעצטע שנור איז געוועזען טאַקע דעם בריסקער רב'ס
טאַכטער!

פֿאַרשטעהט איהר דאָך אַלײן, אז אויב דער בריסקער רב מיט
די רעשט מחותנים זענען חולקים, מוז ר' יחיאל אויך זײן א חולק...
און איד בין דוקא א ביאַלער חסיד, נו — ווי לאָזט מען זיך אין
אזא הױז אַרײן?

האָט עס מיך אבער פֿאַרט געצױגען קײן ביאַלע! א קלײניג
קײט — מיט'ן רב'ן אין אײן שטאָרט! געקלערט אהין, געקלערט
אָהער, איד פֿאַהר!

און ר' יחיאל אליין, האט זיך אויסגעוויזען. איז אז אמת פשוט'ער, כשר'ער איד. איד בין אייך אפילו ערב, אז זיין הארץ האט געצויגען צו א רבי'ן ווי מיט צוואנגען. ווארים באמת, קיין למדן איז ער נישט געוועזען, אויפ'ן בריסקער רב פלעגט ער אודאי קוקען ווי א האז אויפ'ן בני אדם! וועהרט ער מיר נישט צו האל-טען זיך אז ביאלער רבי'ן, נאך ער אליין איז זיך מתרחק. אז איד דערצעהל עפעס פון רבי'ן, מאכט ער זיך גענעצען, כאטש די אווערען, זעה איד, ישפיצט ער אויף זאך דער זוהי זיינער, דעם בריסקער רב'ס איידעם, דער קנייטשט איין דעם שטערן. קוקט אויף מיר מיט כעס און ליצנות צוואמען, נאך שפארען שפארט ער זיך נישט; ער פלעגט כטבע וועניג רעדען.

ויהי היום, — ר' יחיאל'ס שנוה, דעם בריסקער רב'ס טאכ-טער, דאחה געהן צו קינד! דאכט זיך, מאלע א וויבעל געהט צו קינד? איז אבער א מעשה דערביי! געוואוסט האט מען, אז דער בריסקער רב, ווייל ער האט א חסיד אפגענאלט, דאס הייסט: גע-הייסען אפגעאלען באַרד און פאות, איז נזוק געווארען פון די צדיקי הרור, ביידע צוויי זיהן זענען איהם, לא עליכם, במשך א פינגר זעקס יאהר, נפטר געווארען, און אלע זיינע דריי טעכטער האבען קיין בנין זכרים נישט געהאט. דערביי איז נאך יעדע פון זיי געוועזען, רחמנא לצלן, א מקשה לילך, בשעת מעשה געוועזען יעדעס מאל מעהר דארטען ווי דא! אז מען האט אבער מן השמים געוואלט, עס זאל זיין מחלוקת, האבען אלע געזעהן און געוואוסט, אז עס איז אז עונש פון די צדיקי הרור אויפ'ן בריסקער רב, נאך ער אליין, מיט זיינע ליכטיגע אויגען, האט עס נישט געזעהן! און אפשר — נישט געוואלט זעהן! ער האט ווייטער געפיהרט זיין התנגדות ביד חזקה — מיט חרמות, און תקיפות פון אנשי חיל, ווי איז יענע צייטען...

מיר איז גיטעלע (אזוי האט זי, דעם בריסקער רב'ס טאכטער, געהייסען), באמת א שאד געוועזען, זעהר א שאד געוועזען. ערש-טענס — א אידישע נשמה; צווייטענס — א אידישע כשר'ע נשמה; עס איז נאך אזא צדקת, אזא כשר'ע זאך אויף דער וועלט נישט געוועזען...

קיין איינציגע ארעמע כלה האט אהן איהר הילף נישט חתונה געהאט; אזא זיידענע בריאה! און דאס דארף געשטרעפט ווערען

פאר'ן פאטערס כעס! און דעריבער, אזוי ווי איד האָב נאָר באַ-
 מערקט, אז די באַבע הויבט זיך אָן דרעהען אין שטוב, האָב איד
 שוין אָנגעהויבען ארבייטען אויף אלע כלים, מען זאָל שיקען צום
 ביאלער רבי'ן... זאָל זיין אַ קוויטעל אַהן אַ פּדיון, באַשר — ער
 דאַרף גויטיג פּדיונות!...

דער ביאלער רבי האָט נאָר וועניג געהאלטען פון פּדיונות.

מיט וועמען אבער רעדט מען?

איד פּרואוו מיט'ן בריסקער רב'ס איידעם, און, איד ווייס —
 אַז ממש נפשו קשורה בנפשה, וואָרים, ווי ער האָט זיך נישט
 באהאלטען. האָט עס דאָס שלום בית אַרויסגעשמעקט פון יעדען
 ווינקלעלע, פון אלע זייערע תנועות און הויזות, — איז ער דאָך אַבער
 דעם בריסקער רב'ס איידעם! שפּייט ער אויס, געהט ער אַוועק
 און לאָזט מיר שטעהן מיט אַן אַפען מויל.

געט איד מיר צי ר' יחיאל'ן אליין, ענטפערט ער מיר: עס
 איז דעם בריסקער רב'ס טאַכטער! איד וועל עס איהם, דעם בריס-
 קער רב, נישט טון, אפילו ביי סכנות נפשות, חס ושלום! פּרואוו
 איד מיר מיט זיין פּלוגני'טע, — אַ כשר'ע אידענע, נאָר אַ פּראַס-
 טע, — ענטפערט זי מיר כהאי לייטנא: זאָל מיין מאַן הייסען,
 שיק איד באַלד צום רבי'ן מיין יום-טוב'דיג שטערן-טיכעל מיט די
 אוירינגלעך; אַ מטמוז מיט געלט האָט עס געקאָסט! נאָר אַהן
 מיין מאַן. נישט קיין פחות משה פּרוטה — נישט אַ פּיפּץ!

— אַבער אַ קוויטעל... וואָס שאַדט איד אַ קוויטעל?

— אַהן מיין מאַנ'ס וויסען, גאָרנישט! — ענטפערט זי,
 טאַקע ווי אַ כשר'ע אידענע דאַרף ענטפערען, און דרעהט זיך אַפּ
 פון מיר און איד זעה, אז זי וויל נאָר באהאלטען די טרערען. אַ
 מאַמע! לָב יודע — איהר האַרץ האָט שוין געפּיהל'ט די סכנה...

אַז איד האָב אַבער געהערט דעם ערשטען געשריי, בין איד
 אליין געלאַפען צום רבי'ן.

— שמעיה, — ענטפערט ער מיר, — וואָס זאָל איד טון?
 איד וועל מתפלל זיין!

— גיט מיר, רבי, — בעט איד, — סאַר דער יולדת, וואָס

עס איז — א שמירה'לע, א מטבע, א קמיעא'לע... וואס עס איז ניט מיר...

— עס וועט, חס ושלום, ערנער מאכען. — ענטפערט ער. — אהן אמונה שארען אזוינע זאכען. און זי האט דערינען קיין אמונה נישט...

וואס האב איך געקאנט טון? עס איז די ערשטע טעג סוכות. זי איז מקשה לילך, העלפען קאן איך נישט, בלייב איך שוין בעסער ביים רבי'ן אין שטוב. א בודבית בין איך געוועזען. טראכט איך מיר, איך וועל קוקען יעדע רגע מיט נעבעט צום רבי'ן, אפשר וועט ער זיך מרחם זיין...

הערען הערט זיך, אז עס איז נישט גוט. דעם דריטען טאג שמעהען שוין די וועהען... מען האט שוין אלץ געטאן, וואס מען האט געקאנט: די שול איינגעריסען, קברים געמאסטען, הונדערטער פונט ליכט אויסגעברענט אין שול, אין בתי-מדרשים, היינט צדקה — א מטמון!... עס איז דען נאכצודערצעהלען? אלע קליידער שענק זענען געשטאנען אפען; א בארג מיט אלערליי מטבעות איז געלעגען אויפ'ן טיש, און ארעמע לייט זענען אריינגעקומען און גע-נומען, ווער עס וויל, וואס ער וויל, וויפיעל ער וויל!

עס האט מיר שטארק אנגעכאפט דאס הארץ.

— רבי, — זאג איך, — עס שמעהט דאך: צדקה תציל ממות.

און ער ענטפערט מיר, שלא ממין הטענה, דאכט זיך:

— אפשר וועט קומען דער בריסקער רב!

און באותו הרגע קומט אריין ר' יהואל! צום רבי'ן רעדט ער נישט, גלייך ווי ער וואלט איהם נישט געזעהן. נאך —

— שמעיה, — זאגט ער צו מיר, און כאפט מיד אן ביים לאץ, — הינטען שמעהט א פוהר, געה, זעץ דיר און פאהר צום בריסקער רב, זאל ער קומען...

און געפיהלט האט ער שוין אפנים, אין וואס עס געהט, ווארים צוגעגעבען האט ער:

— זאל ער אליין זעהן, וואס עס טוט זיך! זאל ער זאגען,
וואס צו טון!
און א פנים האט ער געהאט, וואס זאל איר אייך זאגען. —
מתים זענען שענער פאר איהם!

מילא, פאהר איר! טראכטען, טראכט איר מיר, אז אויב דער
רבי ווייסט, אז ער וועט קומען, וועט שוין עפעס דערפון ארויס!
אפשר נאך א שלום! דאס הייסט: נישט צווישען ברוסקער רב
מיט'ן ביאלער רבי'ן, זיי אליין האבען קיין מחלוקת נישט געפיהרט,
נאר צווישען די צדדים בכלל! וואָרײַם באמת, אז ער וועט קומען,
וועט ער דאך זעהן! אויגען האט ער דאך!
נאר מן השמים, אפנים, לאזט מען אזא זאך אזוי געשווינד
נישט צו. מן השמים האט מען מיט מיר מלחמה געהאלטען. קוים
בין איר ארויסגעפאהרען פון ביאלע, ניט זיך איבער'ן הימעל א
יאג א כמארע, אבער ווי הייסט א כמארע! א שווארצער שווער
דער וואַלקען, ממש ווי א סמאלע, און א בלאז האט פלוצים גע-
טאן, גלייך עס וואַלטען רוחות געפלויען און פון אלע זייטען מיט
אמאל. א פויער, להבדיל, פארשטעהט זיך אויף אזוינע זאכען.
צלמ'ט ער זיך און זאגט, אז עס וועט זיין, חס ושלום, א שווערער
וועג, און ווייזט מיר מיט דער בייטש אין הימעל אריין... תוך כדי-
דבור מאכט זיך נאך א שטארקערער ווינט, ער צורייסט די כמארע,
ממש ווי מען צורייסט א שטיק פאפיר, און הויכט אז צו יאגען
און צו טרייבען א ייז שטיק כמארע אויף דער צווייטער, איינע
אויף דער צווייטער, גלייך ער וואַלט קריעס געטריבען אויף א
טייד, איד האב שוין איבער'ן קאפ צוויי שטאָק און דריי שטאָק
כמארע. לכתחילה האב איר אפילו קיין מורא נישט געהאט: אויס-
גענעצט ווערען איז ביי מיר קיין נייעס נישט געוועזען און פאר
דונערען שרעק איר מיר נישט. ערשטענס, דונערט נישט סוכות
צייט, און צווייטענס — נאכ'ן רבי'נס שופר-בלאָזען! מיר האבען
א קיימאדל, אז נאך אזא שופר-בלאָזען האט א נאגל יאהר קיין
דונער קיין שליטה נישט! אז עס האט אבער ראפטום געגעבען א
פלאסק מיר אין פנים אריין, ווי מיט א בייטש... איין מאל, דאס

צווייטע מאל, האט דריטע מאל... איז מיר טאקע דער מוטערס
 מילך ענטפאלען! איד האב געזעהן בחוש, אז דער הימעל פאטשט
 מיר, אז מען טרייבט מיר צוריק!

און דער פויער, להבדיל, בעט זיך אויך: לאמיר צוריקפאהרען.
 איד ווייס אבער, עס איז סכנות נפשות, איד זיי אויף דער
 פוהר, און, אינ'ם שטורעם, הער איד, ווי די יולדת קרעכט, ווי
 דעם בריסקער רב'ס איידעם פינגער קנאקען; ער ברעכט זיך די
 הענט; אויך זעה איד פאר מיר ר' יחיאל'ס שווארץ פנים מיט די
 איינגעפאלענע, ברענענדיגע אויגען! פאהר, בעט ער מיר, פאהר —
 — און מיר פאהרען.

און דא ניסט און ניסט, עס ניסט פון אויבען, עס שפריצט
 פון אונטער די רעדער, און פון אונטער די פערדס פיס. און דער
 וועג ווערט אינגאנצען פארגאסען, ממש באדעקט מיט וואסער, איד
 בער'ן וואסער געהט א פיענע, די פוהר, דאכט זיך, הויבט שוין אז
 שווימען — — וואס זאל איד איד דערצעהלען? מיר האבען נאר
 דערצו געבלאנדושעט... נאר אויסגעהאלטען האב איד!

מיט'ן בריסקער רב בין איד געקומען אויף הושענא רבה!
 נאר, דעם אמת צו זאגען, אזוי ווי דער בריסקער רב האט זיך
 ארויפגעזעצט אויף דער פוהר, איז שטיל געווארען! די כמארע האט
 זיך איבערגעריסען, פון שפאלט האט זיך ארויסגעוויזען די זון, און
 מיר זענען בשלום שעהן און טרוקען אריינגעפאהרען קיין ביאלע.
 דער פויער, להבדיל, האט עס אפילו באמערקט און געזאגט אויף
 זיין לשון: וועלקי ראביו, צי דוזשי ראביו!...

נאר דער עיקר איז געוועזען אונזער אריינקומען!
 ווי די היישעריקען זענען צו איהם צוגעפאלען די ווייבער, וואס
 זענען אין שטוב געוועזען... כמעט אויפ'ן פנים זענען זיי פאר איהם
 געפאלען און געוויינט... די יולדת פון דער צווייטער שטוב הערט
 מען נישט, אדער דורכ'ן געוויין פון די ווייבער, אדער, טראכט
 איד, זי האט שוין, חס ושלום, קיין כח נישט צו קרעכצען... ר'
 יחיאל האט אונז אפילו נישט געזעהן, ער איז געשטאנען אריינגע-
 דריקט מיט'ן שטערן אין א שויב, דער קאפ האט איהם אפנים
 געברענט...

דעם בריסקער רב'ס איידעם, דרעהט זיך אויך נישט איבער
 דערלאנגען שלום, ער שמעהט מיט'ן פנים צו דער וואנט, און איד

זעה בחוש, ווי דער גוף זיינער ציטערט און ווי דער קאפ קלאפט
אן דער וואנט!...

איד האב געמיינט, איד פאל! אזוי האט מיד דער צער און
די שרעק דורך און דורך גענומען. עס איז מיר קאלט געווארען
אין אלע אברים, איד האב געפיהלט, אז די נשמה ווערט אין מיר
קאלט!...

נאר, צי האט איהר געקענט דעם בריסקער רב?
דאס איז געוועזען א מענש — אן עמוד ברזל, זאג איד אייד!
א הויכער, הויכער איד, טאקע „משכמו ומעלה“... אן אימה
האט ער געווארפען, ווי א מלכות! — א ווייסע לאנגע בארד.
אין שפיץ, געדענק איד נאך ווי היינט, האט זיך איהם אריינגע-
רוקט אונטער'ן גארטעל, דער צווייטער שפיץ-בארד ציטערט אי-
בער'ן גארטעל...
ברעמען — ווייסע, דיקע, לאנגע — א האלב פנים האבען
זיי איהם פארשטעלט. און, אז ער האט זיי אויפגעהויבען — רבונ
של עולם! די נשים זענען ממש צוריק געפאלען, ווי פון א דונער
צוריקגעווארפען, אזוינע אויגען האט ער געהאט! — חלפים, בלאנ-
קע חלפים האבען אין זיי געבליצט! און א געשריי האט ער געטאן
ווי א לייב: אוועק, נשים!

דערנאך האט ער שטילער און ערעלער געפרענט:

— און וואו איז מיין טאכטער?

מען האט איהם געוויזען.

ער איז אריינגעגאנגען. און איד בין געבליבען שמען ממש
ארויס פון די כלים: אזוינע אויגען, אזא בליק, אזא קול! עס איז
נאך אן אנדער דרך, אן אנדער וועלט! דעם ביאלער רבי'נס
אויגען לייכטען אזוי גוט, אזוי שטיל, עס קומט אריין א חיות אין
הארץ; ער ווארפט אויף דיר א בליק, האט ער דיר מיט גאלד באר-
שית... און זיין קול, דאס זיסע קול, דאס סאמעטען זיסע קול —
רבונ של עולם, ביים הארץ כאפט עס אן, ביים הארץ גלעט עס
אזוי שטיל, אזוי מחיה'דיג... נישט קיין מורא, חס ושלום, האט מען
פאר'ן, נאך די נשמה צוגעהט אין ליעבשאפט, אין מתיקות פון
ליעבשאפט. זי וויל ארויס פון גוף און באהעפטען זיך מיט זיין
נשמה... זי רייסט זיך ווי, להבדיל, א זומערפליגעלע צו א העלער

פלאם! ... און דא — רבוננו של עולם: אימה ופחד! א גאון, א פארציטישער גאון! און ער געהט אריין צו א יולדת!
 „ער וועט פון איהר מאכען, — שרעק איד מיר — א גל של עצמות!“

לויף איד צום רבי'ן.

און דער רבי באגעגענט מיר באלד אין מיר מיט א שמייכלעך:
 — האסט געזעהן, — מאכט ער, — כבוד התורה? ריינעם כבוד התורה?
 איד האב מיר בארוהיגט. אז דער שמייכלעך, טראכט איד, איז גוט!

און עס איז טאקע גוט געוועזען. שמיני עצרת איז זי איר בערגעקומען. שמחת-תורה האט שוין דער בריסקער רב געזאגט תורה ביים טיש. איד האב געוואלט ערגעץ אנדערש זיין ביים טיש, נאר איד האב מורא געהאט. בפרט, אז מיט מיר איז געוועזען א מניח... מען וועט בענשען נברך אלהינו...
 מיילא, וואס זאל איד דערצעהלען? דעם בריסקער רבי'ס תורה? אויב די תורה איז א ים, איז ער געוועזען דער לויזן אין ים, — מיט איין תנועה גיט ער א שוויים דורך צעהן מסכתות; מיט איין תנועה מישט ער אויס ש"ס ופוסקים! אז עס היילט און שפריצט, זיט און קאכט, טאקע, ווי מען דערצעהלט פון אמת'ען ים... דעם קאפ האט ער מיר צושרויפט... נאר „לב יודע מרת נפשו“! דאס הארץ מיינס האט פארט נישט געהאט קיין שמחת יום-טוב! און דאמאלט האב איד מיר דערמאנט אין רבי'נס חלום... און איד בין פארשטארט געווארען! די זון איז געלעגען אין פענסטער, וויין האט ביים טיש נישט געפעהלט, דער גאנצער עולם, זעה איד, שוויצט, און מיר? מיר איז געוועזען קאלט, קאלט ווי איין? און דארטען. האב איד געוואוסט, זאגט מען אנדערע תורה... דארטען איז ליכטיג און ווארעם... יעדעס ווארט איז דורכגעוועבט און דורכגעוויקט מיט אהבה און דבקות... מלאכים, פיהלט מען, פליהען ארום שטוב; ממש מען הערט, ווי עס רוישען די גרויסע, ווייסע פליגעל... א.י. רבוננו של עולם! נאר אוועקגעהן טאר מען נישט!

פלוצלונג, האקט ער איבער, דער בריסקער רב, און ניט א פרעג:

— וואס פאר א רבי'ז האט איהר עם דא?
 — איינעם, א נח, — ענטפערט מען איהם.
 מיילא, שניידט עס מיך ביים הארץ! „איינעם, א — אר.
 די חנופה, די חנופה!
 — א בעלימופת? — פרעגט ער ווייטער.
 — וועניג, מען הערט נישט... ווייבער אפילו דערצעהלען, נאר
 ווער הערט זיי?
 — ער נעמט א זוי געלט, אהן מופתים...
 זאגט מען איהם שוין דעם אמת, אז געלט נעמט ער וועניג און
 ניט אסך אוועק.

דער בריסקער רב פארקלערט זיך.
 — און לערנען קאז ער?
 — מען זאגט — א גדול!
 — פון וואנען איז ער, דער נח?
 קיינער ווייסט נישט, און איד מוז ענטפערען. מאכט זיך שוין
 א שמועס צווישען מיר מיט'ן בריסקער רב.
 — איז ער נישט, דער נח, אמאל אין בריסק געוועזען? —
 פרעגט ער.

— צי דער רבי — שטאמעל איד — איז געוועזען אין
 בריסק? דאכט זיך — יא!
 — א! — מאכט ער — א חסיד זיינער! און עס האט זיך
 מיר געדאכט, אז ער האט אויף מיר א קוק געטאן ווי אויף א שפיץ.
 און ער האט זיך איבערגעדערהט צום עולם:
 — ביי מיר, — זאגט ער, — איז אמאל געוועזען א תלמיד
 „נח“... אפילו א גוט קעפעל, נאר עס האט איהם געצויגען אין יעד
 נער זייט ארין — איד האב איהם איין מאל געזאגט, צוויי
 מאל... איד האב איהם געוואלט זאנען צום דריטען מאל, מזהיר
 זיין, איז ער מיר געלאפן... צי איז עס נישט דער?
 — ווער ווייסט?

און ער הויבט אן אויסמאלען: א דארער, א קליינער, א
 שווארץ בערדעל, שווארצע געקרייזעלטע פאות, א פארטראכטער,
 א ישטיל קול און דערנלייכען.

— עם קאן זיין, — זאגט דער עולם, — אז דאס איז ער;
 קרוב לאמת!
 איד האב שוין גאט געדאנקט, אז מען האט אנגעהויבען
 בענשען.
 נאר נאך דעם בענשען איז געשעהען אזוינס, וואס עס האט
 זיך מיר גארנישט געקאנט חלומ'ען.
 דער בריסקער רב הויבט זיך אויף פון בענקעל, רופט מיר
 אוועק איז א זייט און זאגט מיר שטילערהיים: פיהר מיר צו
 ד י י ז ר ב י ' ז און מ י י ז תלמיד, נאר, הערסט, —
 קיינער זאל נישט וויסען!
 מודהסתם פאלג איד, נאר אויפ'ן וועג פרעג איד איהם מיט
 שרעק:
 — בריסקער רב, — זאג איד, — מיט וואס פאר א כונה
 געהט איהר?
 און ער ענטפערט מיר פשוט:
 — עם איז מיר איינגעפאלען ביים בענשען, אז איד בין בין
 אהער געוועזען א דו שלא בפניו... זעהו וויל איד, איד וויל אליין
 זעהן, און אפשר — האט ער שפעטער צוגעגעבען, — וועט מיר
 גאט העלפען, איד וועל ארויסראטעווען מיינס א תלמיד.
 — ווייסט, שייגען, — מאכט ער ווייטער מיט הלצה, — אז
 אויב דיין רבי איז דער נח, וואס האט ביי מיר געלערענט, קען ער
 זיין א גדול בישראל, א בריסקער רב אמאל!
 אזינד האב איד שוין זיכער געוואוסט, אז דאס איז ער, און
 דאס הארץ האט ערשט אנגעהויבען צאפלען...

און די צוויי בערג האבען זיך צוזאמען געטראפען... אז איד
 בין איז דער מיט נישט געבליבען אויפ'ן ארט, איז טאקע א נס
 מן השמים.
 דער ביאלער רבי, זכרונו לברכה, פלעגט שמחת תורה ארויס-
 שיקען די חסידים שפאצירען ארויס דער שטאדט, און ער אליין
 איז זיך געזעסען אויפ'ן גאניקעל, און געקוקט, און מקבל נחת גע-
 וועזען.

עם איז נישט געוועזען היינטיגע ביאלע. עם איז געוועזען דאָר
מאלט נאָר א קליין שטעדטעל. סאַמע קליינע, נירעריגע, געבויטע
הייזלעך; אויסער דער שול מיט'ן רבי'נס בית-חמדרש. דעם רבי'נס
נאַניקעל איז געוועזען אויפ'ן צווייטען שטאַק און מען האָט פון
נאַניקעל אַלץ געזעהן ווי אויף דער האַנט — די בערגלעך פון מזרח
זייט, דעם טייך פון מערב... — און דער רבי זיצט אויפ'ן גאָ-
ניקעל און קוקט. דערזעהט עטליכע חסידים, וואָס געהען און
שווייגען, וואַרפט ער זיי אראָפּ פון דער הויך אָן התחלה פון א
נגון. זיי כאַפען אונטער און געהען שוין ווייטער זינגענדיג —
און כּתות, כּתות געהען פאַרביי, און לאַזען זיך אַרויס פון שטאַרט.
מיט געזאַנג, מיט אמת'ער פרייד, מיט אמת'ער שמחת תורה... און
דער רבי פלעגט זיך נישט ריהרען פון נאַניקעל.

דאמאַלט אָבער האָט דער רבי, אפּנים, דערהערט אנדערע טריט,
האָט ער זיך אויפגעהויבען און איז אַקעגען געגאַנגען דעם בריסקער
רב.

— שלום עליכם, רבי! — מאַכט ער מיט עניוות און מיט
זיין זיס קול.

— עליכם שלום, נח! — האָט דער בריסקער רב געענטפערט.
— זיצט, רבי!

דער בריסקער רב זעצט זיך און דער ביאלער רבי שטעלט זיך
פאַר איהם.

— זאַג נאָר, נח! — מאַכט דער בריסקער רב מיט אויפגע-
הויבענע ברעמען. — וואָס ביסט דו עם אנטלאַפען פון מיין
ישיבה? וואָס האָט דיר דאַרטען געפעהלט?

— עם האָט מיר, רבי, — ענטפערט ער געלאַסען. — אַטעם
פאַרפעהלט... איך האָב נישט געקאַנט דעם אַטעם כאַפען...

— ווי הייסט? וואָס רעדסט דו, נח?

— נישט מיר, — פאַרטייטשט דער רבי מיט א שטילערען קול,
— נאָר מיין נשמה האָט אַטעם פאַרפעהלט...

— פאַרוואָס, נח?

— אייער תורה, רבי, איז סאַמע דין! אַהן רחמים איז זי!
אַהן א פונק חסד איז אייער תורה! און דעריבער איז זי אַהן שמחה.
אַהן פרייען אַטעם... סאַמע ברזל ונחשת, אייזערנע חוקים, קופערנע
דינים... און סאַמע הויכע תורה, פאַר לומדים, פאַר יחידי סגולה!...

דער בריסקער רב שווייגט און דער רבי זאגט ווייטער: און זאגטאמיר, רבי, וואס האט איהר פאר'ן כלל ישראל? פאר'ן האלץ-חעקער, פאר'ן קצב, פאר'ן בעל-מלאכה, פאר'ן פראסטען איד? ... כפרט—פאר א זינדיגען איד? וואס, רבי, האט איהר פאר נישט לומדים?

דער בריסקער רב שווייגט, גלייך ער פארשטעהט נישט, וואס מען רעדט צו איהם. און דער ביאלער רב שטעהט אלץ פאר איהם און זאגט ווייטער מיט זיין זיס קויל:

— זייט מיר מוחל, רבי, נאר דעם אמת מוז איד אייד זאגען... הארט איז געוועזען אייער תורה, הארט און טרוקען, ווייל זי איז נאר דער גוף און נישט די נשמה פון דער תורה!

— די נשמה? — פרעגט דער בריסקער רב און ריינט זיך דעם הויכען שטערן.

— אוראי! אייער תורה, רבי, האב איד געזאגט, איז נאר פאר יחידי סגולה, פאר למדנים, נישט פאר כל ישראל. און די תורה מוז זיין פאר כל ישראל! די שכינה מוז רוהען אויף כל ישראל! ווארים די תורה איז די נשמה פון כל-ישראל!

— און דיין תורה, נח?

— איהר ווילט זי זעהן, רבי?

— תורה — זעהן? — וואונדערט זיך דער בריסקער רב.

— קומט, רבי, איד וועל זי אייד ווייזען! ... איד וועל אייד איהר גלאנץ ווייזען; די שמחה, וואס שטראלט ארויס פון איהר אויף אלע, אויף כל-ישראל!

דער בריסקער רב ריהרט זיך נישט.

— איד בעט אייד, רבי, קומט, נישט ווייט!

ער האט איהם ארויסגעפיהרט אויפ'ן גאניקעל. שטילערהייט בין איד זיי נאכגעגאנגען.

דער רבי האט דאך דערפיהלט: — מעגסט נאכגעהן, — מאכט ער, — שמעיה, היינט וועסט דו אויך זעהן... דער בריסקער רב וועט אויך זעהן... שמחת תורה וועט איהר זעהן... איהר וועט זעהן אמת'ע שמחת תורה!

און איד האב געזעהן דאס אייגענע, וואס אלע שמחת תורה. נאר איד האב א נ ד ע ר ש געזעהן... ווי א פארהאנג איז מיר צוועקענאלען פון די אויגען.

א גרויסער, ברייטער הימעל — ממש אידיש, און בלוי, אזוי העליבלוי איז דער הימעל געוועזען, אז עס האט מחיה געוועזען דאס אויג. איבער'ן הימעל זענען געשוואומען ווייסע, ממש זילבערנע, וואַלקענדלעך, און אז מען האט זיך אין זיי איינגעקוקט, האט מען געזעהן, ווי זיי ציטערען ממש פאר פרייד, ווי זיי טאנצען אונטער מיט שמחת תורה! הינטען ווייטער האט ארומגענומען די שטאָרט א גרינער, ברייטער גארטעל, א טונקעל גרינער, נאָר דאָס גרינע איז געוועזען לעבענדיג גרין, אזוי לעבענדיג, גלייך עס וואָלט א „חיות“ ארומגעפליוגען צווישען די גראַזען; וואָס אמאָל, האָט זיך געראַכט, פלאַכט ערגעץ אַנדערש אויס א חיות, א געשמאק, א לער, כען; — מען האָט געזעהן בהויט, ווי די פלעמלעך שפּרינגען און טאנצען צווישען די גרעזעלעך... גלייך זיי האַלזען זיי און קושען זיי...

און אויף די לאַנקעס מיט די פלעמלעך האָבען זיך אַרומגע-
 רעהט כתות און כתות פון חסידים... די אטלאַסענע און אפילו די
 לאַסטינגענע קאָפּטעס האָבען געבלאַנקט זיי די שפיגעל, די צו-
 ריסענע ווי די גאַנצע... און די פלעמלעך, וואָס האָבען זיך אַרויס-
 געריסען פון צווישען די גרעזעלעך, האָבען זיך געכאַפט און גע-
 טשעפעט אָן די שפיגעלדיגע בגדי יוסטוב, און עס האָט זיך גע-
 דאַכט, אז זיי טאַנצען אַרום יעדען חסיד, מיט התלהבות, מיט ליעב-
 שאַפט... און אלע כתות חסידים האָבען געקוקט מיט וואַונדערליך
 דורשטיגע אויגען אַרויף צום רבי'נס גאַניקעל... און די דורשטיגע
 אויגען, האָב איד געזעהן ממש בחוש, זויגען פון גאַניקעל, פון
 רבי'נס פנים, די ליכט, און וואָס מעהר ליכט זיי האָבען געזויגען,
 העכער געזונגען האָבען זיי... אלץ העכער און העכער... אלץ לופט-
 מיגער, אלץ הייליגער...

און יעדע כתה האָט זיך געזונגען איהר נגון, נאָר אין דער
 לופט האָבען זיך די אלע נגונים מיט די אלע קולות אויסגעמישט;
 און צום רבי'נס גאַניקעל איז צוגעקומען א י י ז זמר, א י י ז
 נגון... גלייך אלע זינגען איין זמר. און אלע זינגען — דער הימעל
 זינגט, די גלגלים זינגען, און די ערד פון אונטען זינגט, און די
 נשמה פון דער וועלט זינגט — — — אלץ זינגט!

רבנו של עולם! איד האָב געמיינט, איד צינעה אין מתיקות...
 עס איז אבער נישט באַשערט געוועזען.

— מען דארף מנחה דאוונען! — האט פלוצלונג דער בריס' קער רב ארויסגעזאגט שארף; און אלץ איז פארשוואונדען גע' יואדען...

שטיל — — דער פארהאנג איז מיר צוריסגעפאלען פאר די אויגען: אויבען — א פשוט'ער הימעל, אונטען — פשוט'ע פאשע. פשוט'ע חסידים אין צוריסענע קאפאטעס... אלטע צוריסענע שטיק' דער ננינים... אויסגעלאשען די פלעמלעד — איד קוס אויפ'ן רבי'ן. זיין פנים איז אויך חשך — — —

זיי האבען זיך נישט אויסגעגלייכט; דער בריסקער רב איז געבליבען א מתנגד ווי פריהער; מיט דעם איז ער אוועקגעפאהרען! דאך א פעולה האט עס געהאט! גע'רודפ'ט האט ער שוין נישט. —

משנת חסידים.

עם איז ידוע לכל — די גאנצע וועלט ווייסט, אז דער אדמו"ר פון נעמיראָוו האָט געדינט דעם רבונו של עולם מתוך שמחה. וואויל איז דעם אויג, וואָס האָט זוכה געוועזען צו זעהן די פרייד, דאָס פייער, דעם ברען, טאָקע די שמחה אליין, וואָס האָט פון איהם זכרונו לברכה, אַרויסגעשטראַלט ווי פון א זון און האָט באַשיינט און באַגאַסען דעם גאַנצען עולם ווי מיט אַ גאַלדען, פייערדיג ליכט! וואָס פאַר אַ תענוג דאָס איז געווען!

אַ איד האָט פאַרגעסען דעם גלות, די צרות, די יסורים די גרעסטע; מען האָט זיך אליין פאַרגעסען; אלע נשמות האָבען זיך צוזאַמענגעגאַסען אין איין פלאַם מיט זיין, זכרונו לברכה'ס, נשמה! איי, ווי מען האָט זיך געפּרעהט! ווי לעבעדיג, ווי ברעך נענדיג געפּרעהט! עס האָט ווי פון אַ הוואַל געשלאָגען!

פאַראַנען צדיקים, וואָס זענען זוכה צו שמחת־שבת ויום־טוב, דער וואָנוואַלדיצער, זכרונו לברכה, האָט זיך געריהמט, אז אין זיין נשמה שטעקט אַ פונק פון דער שמחה פון מוצאי־יום־כּפור! אנדערע זענען זוכה צו שמחה נאָר ביי אַ סעודת מצוה, אַ סיום, אַ ברית וכדומה...

אַבער אונזער אדמו"ר, זכרונו לברכה, האָט געהאָט די שמחה פון „ברוך ה' יום יום!“ און ביז דער לעצטער מינוט, ביז צו דער פטירה, זכותו יגן עלינו!

און היינט זיין זינגען, זיין טאַנצען! זיינע זמירות און זיינע

רקודים זענען איינגעזאפט געוועזען מיט רוח הקודש.

— איד בין מגלה — האָט ער איינמאַל אויסגערופען, און די אויגען, האָט מען געזעהן, האָבען איהם געשטראַלט טאָקע ממש מזיו השכינה — איד בין מגלה, אז די גאנצע וועלט איז נישט מעהר נאָר אַ זמר און אַ טאַנץ פאַר הקדוש ברוך הוא! אלע זענען משוררים און זינגען זיין לויב! יעדער איד איז אַ משורר און יעדער אַ זמר פון דער תורה הקדושה איז אַ קול־נגינה, און יעדע נשמה

איז יעדען גוף איז אויך א קול-נגינה, וואָרים יעדע נשמה איז אַז
אות פון דער תורה הקדושה, אלע נשמות צוזאמען זענען די תורה
הקדושה אינגאנצען און ביידע זענען א זמר לפני מלך מלכי המלכים.
הקדוש ברוד הוא!

און ווייטער האָט ער געזאָגט, אז אזוי ווי עס זענען פאַראַנען
אַלערליי קולות פון נגינה, אזוי זענען פאַראַנען אַלערליי כלים פון
נגינה און יעדער מין נגון איז באהעפט צו דער כלי, וואָס קאָן אויס-
שפילען דעם נגון, און יעדע כלי האָט זיך איהר נגון; וואָרים די
כלי איז דער גוף און דער נגון איז די נשמה פון דער כלי...
און יעדער מענש איז אויך א כלי-נגינה, און דאָס לעבען פון
א מענש איז א נגון, א פרעהליכער צי א טרויעריגער נגון, און אַז
מען ענדיגט דעם נגון, פליהט אַרויס די נשמה פון גוף און דער
נגון, די נשמה הייסט עס, באהעפט זיך צוריק מיט דער גרויסער
נגינה פאַר'ן כסא הכבוד...

און וועה, האָט ער געזאָגט, איז דעם מענש, וואָס לעבט אַהן
זיין נגון; דאָס איז שוין א לעבען אַהן א נשמה, עס איז א געד-
קריצעדיי און א נעקרעכצעריי — עס איז שוין קיין לעבען נישט...
און יעדער כלל איז א באזונדער נגון, און דער צדיק, וואָס
שטעהט איבער'ן כלל, איז דער קאָפּעלמייסטער צום נגון פון כלל...
און יעדערער פון כלל קאָן זיין חלק נגון, און יעדער מוז זיך אַנט-
רופען אזוי ווי מען דארף און ווען מען דארף, אַנישט מאַכט ער
קאָלע דעם נגון, נאָר דער קאָפּעלמייסטער מוז קענען דעם נאָנט-
צען נגון און פאָרריכטען, ווען מען דארף, און הייסען איבער-
חזר'ן, ווען מען דארף... און הערט ער אַ פרעמד קול איז נגון אַרײַן,
מוז ער איהם אַרויסטרייבען ווי אַ דבוק, רחמנא לצלן, עס זאָל,
חס ושלום, נישט איבערפיהרען דעם נגון!

און וואויל, האָט ער געזאָגט, איז אייך, וואָס עס איז אייך
באשערט געוואָרען א פרעהליכער נגון...

און אסך האָט ער, זכרוננו לברכה, גערעדט פון דעם ענין...
— די למדנים, — האָט ער געזאָגט — וואָס קענען נאָר לערן
נען פון אויבען אויף, די זענען ווי פרעמדע, וואָס האַבען הנאה
קוקענדיג פון דרויסען אויפ'ן מלך'ס פאַלאַץ און קאָנען נישט אַרײַנג-
קומען. זיי האַבען אפילו די העזה נישט אַנצוקלאַפּען אין טויער,
מאָמער וועט מען זיי עפּענען... זיי קאָנען נאָר די ווענט זעהן, מיט

די פענסטער, מיט די קוימענס, מיט די הויכע פאהנען איבער'ן דאך פון מלד'ס פאלאץ. טיילמאָל זעהען זיי דעם רויך, וואָס געהט אַרויס פון די קוימענס, און וויער אויער כאפט אכאַל עטליכע קולות פון די עבדים ושפחות, וואָס דרעהען זיך אַרום אין די פאַר שטיבער פון מלד'ס פאלאץ... אָבער די, וואָס פאַרטיפען זיך אין תוך פון דער תורה, וואָס באהעפטען זיך מיט דער נשמה פון דער תורה, די קומען אינעוועניג אַרױן אין פאלאץ, די זעהען דעם גאַנץ צען כבוד פון מלד' און הערען, ווי מען לויבט און מען זינגט דעם מלד'ס לויב, און באהעפטען זיך מיט'ן געזאַנג פאַר'ן מלד'...

— און יענע, — האָט ער געזאָגט — וואָס זעהען אַרום פאַר'ן פאלאץ, זענען טיילמאָל נאָך געגליכענט צו בעלימלאכות, וואָס מאַך כען כלים צו נגינה, און קאַנען אַ בלינגיגה פאַרריכטען, אבער אַלױן אויף דער כלי שפילען קאַנען זיי נישט; טיילמאָל האָבען זיי פיינע געשיקטע הענט צו מאַכען אַ בלינגיגה, נאָר זיי האָבען פאַרשטאַפטע אויערען, און אז מען שפילט אויף דער כלי, וואָס זיי אַלױן האָבען געמאַכט, הערען זיי נישט, אָדער זיי האָבען אַ פאַר שטאַפט האַרץ און פאַרשטעהען נישט, און פיהלען נישט. אַ גרוי סער בעל-מלאכה, וואָס נעמט שוין די כלי צום מויל, קאָן ער זי נאָר פראווען אָדער עמיצען עפעס נאַכשפילען, נאָר קאַלט, אָהו אַ נשמה — אָבער שפילען, פון זיך אַ שטייגער שפילען, — דאַס קאָן נען זיי נישט, אפילו גאָר די גרויסע נישט.

— אָבער איד, ברוד השם, — האָט ער געזאָגט, — כאַטש איד בין קיין למדן, דאַס הויסט קיין בעל-מלאכה נישט, און קאָן קיין כלי נישט מאַכען, נישט פאַרריכטען, שפילען אויף אַלע כלים — קאָן איד...

— זיי — זאָגט ער — זענען די כלים און מיר דער נגון! זיי זענען די מלבושים און מיר די מענשען! זיי זענען גופים און מיר — נשמות!

וואויל איז די אויערען, וואָס האָבען אַזוינס געהערט!

וואויל איז די אויגען, וואָס האָבען זוכה געוועזען צו זעהן די שמחה ביים אדמו"ר אין הויף; נאָר דאַס אַלץ איז געוועזען כטיפה מן הים קעגען דער שמחה אויפ'ן מעכטערלם חתונה!

ווער עס האָט פּיינעלעך חתונה נישט געזעהן, האָט קיין
נוטץ נישט געזעהן!

דאמאלט האָט ממש די שכונה זיך אראָפּגעלאָזט און האָט
אויף אַלע גערופּט. אַ ליכטיגער רוח־הקודש האָט אַלע אַרומגע-
נומען... פון גרויס ביז קליין איז געהויכט און געקרוינט געוואָרען.
מען האָט געזעהן בחוש, אפילו די קעניגס, די סאַרווערס, אפילו די
בעלי־עגלות, וואָס האָבען געבראַכט די מחותנים... אפילו די פּויער
רים, האָט ער געזאָגט. הויבט ער אויף צו דער מדרגה פון חסידו
אומות העולם!...

דער עלטסטער פון אלע, ר' צי, האָט מיר געזאָגט, און ר' צי
האָט נישט גערעדט אזוי, אבי צו דערען, אז דאָס איז די ערשטע
שמחה פון ששת ימי בראשית און...

און שטעלט אייך פאַר, וואָס פאַר אַ רעש עס איז געוואָרען אין
די עולמות העליונים, אז דער רבי איז געגאַנגען בלהטאָנען!

— און, — האָב איך מיר געוואונשען — ווי נעמט מען אַהער
אַלע די אפיקורסים'לעך, די לצנים'לעך, די אלע, וואָס קוועטשען
און חכמה'ן זיך, — זאָלען זיי זעהן דעם תענוג, די גדולה, די
שמחה! עולם־הזה ווילען זיי דאָר, זאָלען זיי זעהן ווי פון עולם
הבא איז עולם־הזה געוואָרען, ווי די גאַנצע וועלט מיט שמחה איז
אַריין צו אונז אין שטוב און האָט געלייכט ווי די זון! די פיס
וואַלטען זיי געקושט, זיי וואַלטען ערשט זעהן, וואָס זייער עולם־
הזה איז ווערט!

וואָרים גלאַט, דעם רבי'נס אַ טענצעל, אפילו גאָר אַ וואַכעדיג
טענצעל, אַדורבלאָזען זיך איבער דער שטוב, איז דאָר אויך געווען
זען אַחד מיטשים בגוֹרען; דאמאלט איז עס אודאי אַ דריטעל און
אַפּשר גאָר אַ גאַנצע העלפט געוועזען!

די כליומר האָט דאמאלט אַ „פרעהליכס“ געשפּילט. דער
עולם, ווי אויף אַ חתונה, איז געוועזען צושפּרייט אין אלע ווייך
קעלעך, טייל האָבען געכאַפט אַ טענצעל אין אַ זייט, אין צווייען,
אין דרייען, צי אַ קליין רעדעל געמאַכט; אַנדערע האָבען געזונגען.
געטרונקען, אַ שטיקעל דור הפלגה ווי אויף אַ חתונה.

פּלוצלונג האָט זיך דער רבי, זכרוננו לברכה, אויפּגעהויבען.
געגאַנגען אין מיט שטוב אַריין און האָט זיך אָפּגעשטעלט.

מיט א פינגער האָט ער א צייכען געגעבען די כליזמר, און זיי האָבען אויסגעהערט צו שפּילען.

דער רבי איז געשטאַנען אינמיטען שטוב, דאָס פנים האָט גע- פלאַמט מיט רוח־הקדש, די אויגען האָבען געלויכטען ווי די שמע- רען, דער אטלאַסענער קאָפּטאָן האָט געשפיגעלט און געבליצט, דאָס שטריימעל האָט געגאַסען מיט הונדערטער זילבערנע פּיילען — עס האָט אָנגעכאַפּט דאָס האַרץ, עס האָט פאַרנומען די אויגען... שטיל איז געוואָרען, אלע אויגען האָבען זיך געצויגען צום רבי'ן און באהעפט אַן זיין געשטאַלט. מען האָט דעם אַטעם פאַר האַלטען — מען האָט געהערט דעם אמורה פון זיינער פון דער זיי בעטער שטוב, און איז דער זיסער שטילקייט האָט דער רבי אַז געהויבען זיין שטילען גנון.

אינמיטען האָט ער אָפּגעהאַקט דעם גנון און האָט אָנגעהויבן בען אַרויסצולאָזען באַזונדערע, אָפּגעריסענע קולות — און דער עולם האָט באַלד פאַרשטאַנען, וואָס די אָפּגעריסענע קולות זענען! דאָס זענען געוועזען בשורות טובות, וואָס ער האָט אַרויסגעשיקט איז דער וועלט אַרײַן, מבשר און מודיע זיין, אַז פּינגעלע תּחיה'ס חופּה וועט זיין למזל טוב, ובשעה מוצלחת... און מיר האָט זיך געדוכט, אַז איד זעה בחוש, ווי ווייסע טויבען ווי שניי פליהען פון רבינ'ס מויל אַרויס, און אין א צייט אַרום האָט ער, זכּרונּו לברכה, אויך געמוזט מודה זיין, אַז די קולות זענען געוועזען שמשים, שלוחים געשיקטע צו דער גאַנצער וועלט — צו אלע חיות, צו אַלע בויםער און גראַזען, צו מדבריות, וועלדער, ימים און טייכען, צו הימעל און ערד, צום גיהנום, צום גן־עדן, צו די אבות, צו דער פּמליא של מעלה און האָט אלע פאַרבעטען אויף די חתונה...

און אַז דער עולם האָט דערפּיהלט, אַז די היץ איז שטוב תּאָט זיך פּלוצלונג געשטאַרקט כּפּל־כּפּלים, און אַז ער, זכּרונּו לברכה, האָט געזעהן, אַז מען איז געקומען, האָט ער צוריקגעצויגען צום זיסען גנון, און האָט איהם אָנגעהויבען זינגען מיט ווערטער, אמרים קדושים! און דערביי האָט ער אָנגעהויבען טאַנצען, און אלע אוי- גען האָבען זיך אַראָפּגעלאָזט און באהעפט אַן די הייליגע פּים...

וואויל איז טאַקע דעם אויג, וואָס האָט עס געזעהן!

עס איז א ידוע לכל, אַז תּיכּף נאָך הסתלקות פון דעם האַרמו"ר און עס האָט געטראַפּען, וואָס עס האָט זיך נישט־געזאַלט

טרעפען, מיט'ן איידעם, טאקע מיט פייגעלעס. עליה השלום'ס, מאן
און איד בין געבליבען כצאן בלי רועה, בין איד אויסגעפאחרען גאנץ
תפוצות ישראל און געזוכט... און וואס איד האב געוואלט, צו וואס
מיין הארץ האט געגלוסט, האב איד אין ערגעץ נישט געפונען!
איד האב מיד אנגעזעהן אסד זאכען, הויכע זאכען, מורא'דיגע זא-
כען — האר און געגעל האבען זיך קאפויר געשטעלט, נאר קיין
שמחה האב איד אין ערגעץ נישט געזעהן!

עצבות, מרהי'שורה, צובראכענע הערצער... און טרעפט מען
יא אביסעל שמחה, איז עס גלאט „משנכנס אדר“ שמחה, סעודת-
מצוה שמחה — כל'זמן דאס פלעשעל שטעהט! צו שלמות פון א
נגון איז נאכ'ן אדמו"ר קיינער נישט געקומען... אזוי, דער עולם
בורטשעט... ווער שמועסט טאנצען!...

עס זינגט זיך נישט — הילצערנע קולות; עס טאנצט זיך
נישט — די פים ווילען זיך נישט פון דער ערד אפרייסען; אומ-
געלומפערטע הענט, א פוילער גוף — קאלט, געפרוירען... און אז
מען זינגט שוין און מען טאנצט, — עס איז דאך אמאל אין א יאהר
שמחת תורה — רייסט זיך עס: די ווערטער געהען אין איין זייט,
דער נגון איז אן אנדער זייט און די פים טוען זיך זייערס באזונ-
דער; זיי האבען צווישען זיך קיין שייכות נישט — דריי פרעמדע
האבען זיך צוזאמענגעטראפען און יעדער באזונדער געהט זיך אויף
און אפ אין שטוב...

מיט'ן אדמו"ר צוזאמען איז נסתלק געווארען די שמחה, די
נשמה פון טאנצען, פון נגון, פון זמר. נאר ער איינער האט געד-
וואוסט, וועלכע תנועות הגוף עס געהערען צו דעם און וועלכע צו
יענעם נגון, וועלכע קולות מען דארף צו די און וועלכע צו יענע
ווערטער.

נאר — נתזרר לענינגו...

אדמו"ר שטעהט אין דער מיט און זינגט און טאנצט, און מיד
שטעהען ארום ענגל בתוך ענגל, און זעהען די קולות און הערען די
טעניץ — און אלע ארום האבען אנגעהויבען זינגען און טאנצען.
אפילו די כל'זמרים האבען אוועקגעווארפען די כלים — עס האט
זיי מיטגעריסען — און זינגען אין טאנצען, און איד האב אפילו די
זכיה געהאט צו טאנצען מיט אדמו"ר פנים אל פנים, אינמיטען

דערזעה איד, אז דער חתן, איינער אליין דער חתן שווייגט, זינגט נישט און טאנצט נישט.

— רבן, — האב איד אויסגעשריען נישט מיט מיין קול, —

אפילו די כליוזמר, זינגען און טאנצען און ער נישט.

און דער רבי האט צוגעמאנצט צו מיר און געזאגט: שרעק

זיך נישט, האב בטחון אין פינגעלע תחיה'ס מזל...

און שפעטער, פאר דער סעודה, האט ער מיר איינגערוימט:

— וועסט הערען, ווי ער וועט תורה זאגען לויט מיין טאנצען.

וכך הוה...

די תורה אליין, וואס דער חתן האט גע'דריש'ענט, גערענק

איד נישט; איהר זוויסט דאך, קיין מופלג אין נגלה בין איד נישט,

און נישט אלץ האב איד משיג געווען, בפרט, אז ער האט גערעדט

טיר-ליטוויש און אזוי געשווינד, אז עס האבען זיך פייערדיגע רעד

דער געדעהט פאר די אויגען...

נאך די סוגיא איז געוועזען עמוק עמוק — א טיפער ענין...

דער עולם ארום, קיין עיזהרע, עטליכע מנינים מופלגני תורה,

האבען געגאפט מיט אפענע מיילער.

דער קאוואלער ריז, זכרונו לברכה, דער אייזערנער מת, וואס

פלעגט קינעם נישט אויסהערען, און שפרינגען מיט די פינגער

איז די אויגען אריין און שרייען „עם הארץ“! איז געזעסען שטיל

און מיט א זיס שמייכלעלע אויפ'ן דראבנעם פנים האט ער גע-

הערט און צוגעשאקעלט מיט'ן קאפ...

און דער גאנצער עולם האט געהערט, נאך איד איינער האב

געוואוסט דעם סוד, אז ער זאגט, וואס דער רבי האט געטאנצט.

זיי אלע האבען געהערט דאס חציניות, איד איינער האב געוואוסט

דעם תמצית פון דער זאך... און אז איד האב פארמאכט די אוי-

גען, האב איד געזעהן דעם רבין טאנצען!

און עס איז געוועזען פונקט אזוי, ווי ביים רבינ'ס טאנצען...

שטיל איז געוועזען, אזוי שטיל, אז מען האט געהערט דעם

אומרוה פון רבינ'ס זיינער אין דער זיבעטער שטוב... און אין

דערמיט איז געוועזען דער חתן, און ארום איז געשטאנען דער

עולם ענול בתוך עגול מיט פלאמענדיגע פנים'ער, ברענענדיגע אוי-

גען און פארהאלטענעם אטעם...

כבוד התורה האט אויפ'ן חתן גערוהט, און פון כבוד התורה
האט ווי פון א זון ארויסגעשטראלט די ליכט און אנגעצוינדען די
נשמות — ארום זענען פלאמענדיגע נשמות געשטאנען!
און זיינע ליפען האבען געטאנצט ווי דעם רבינ'ס פיס, און
אלע אויגען האבען געהאנגען אויף זיינע ליפען ווי אויפ'ן רבינ'ס
פיס, און דער עולם ארום איז פול געוועזען מיט תענוג, מיט מסירת
נפש...

דאסאלט איז ער אויך אן אדמו"ר געוועזען...
די נשמה פון כלל...

זי י האבען זיך צו איהם צוגעצויגען ווי אייזענשטייב צו
א מאגנעט... ווי מיט א כיוף האט ער זיי מיטגעשלעפט מיט זיך,
ווייט, ווייט, אין גאס ארויס, פון שטאדט ארויס, איבער טאל און
איבער בערג, איבער ימים און מדבריות...
און די אויגען האבען געלויכטען, ווי די אויגען ביים אדמו"ר
און די הענט האבען געארבייט ווי זיינע כשר'ע פיס...
איד זיך ווי פאר'הלומ'ט, פלוצלונג ריהרט מיר עמיץ די פליי-
צעס.

איד קוק מיך אום — דער אדמו"ר :
— זעהסט! אזוי האב איד געטאנצט; נאר איין נגון איז
נישט אריין, פאר דער מיר ישמעהו געבליבען: דעם ווילנער גאונ'ס
תלמיד... ע!

דער „ע“! איז מיר אריין אין הארץ ווי א מעסער.
פלוצלונג זאגט ער:

געה, חיים, געבען די ערליים פון די פוהרען בראנפען.
און וואס דאס האט כאמייט, האב איד שוין נישט אנגעהויב
בען וויסען.

א גלגול פון א נגון.

— א טאלנער נגון ווילט איהר?
דאכט זיך אין פלוג א קליינגקייט — נעמען א נגון פון א
טאלנער שלש סעודות און נאכזינגען! עס איז אבער נישט אזוי.
ווי עס דאכט זיך!
דער טאלנער נגון מוז געזונגען ווערען ברב עם, חברה מוז
איהם זינגען!
אונטערהעלפען ווילט איהר? ניין, ברידער! מיט דער הילף
פון פוילישע חסידים זינגט זיך נישט קיין טאלנער נגון!
איהר האָט גאָר קיין השגה, קיין ידיעה איז נגינה!
איך הער דאך אייערע בליזמרים, אייערע חזנים! עס גרימ
פעלט זיך, נישט עס שפילט, און ביים זינגען רייסט איהר איד.
ווי געקוילעטע הענער! אפילו די סיני נגונים קומען ביי איד
ארויס משונהרווילד... און אייערע מאַרשען, אייערע קאַזאַקלעד?
זיי זענען גאָר ווילדער ווי אייערע תנועות און הויות! איהר זאגט,
עס איז חסידות? ... ביי אונז זענען אַנדערע חסידים! ...
פון וואָנען מיר האָבען נגינה? אפשר קומט עס שוין
בירושה און אפשר ליגט עס אין דער געגענד!
אין אונזער קיעווער געגענד איז אין בית אַהן א פידעלע!
א בעל-בתי'ש קינד, אָדער, ווי מען זאגט אין יענע קאַנטען:
א טאַטענס א קינד, מוז האָבען א פידעלע, מוז קאַנען שפילען...
איהר ווילט וויסען, וויפיעל מאַנסלייט עס געהערען צו א
שטוב? קוקט איהר די ווענט! וויפיעל עס הענגען פידעלעד, אזוי
פיעל מאַנסלייט!
אַלע שפילען: עס שפילט דער זיידע, עס שפילט דער פאַטער,
עס שפילט דער זוהן...

עס איז נאר א שאר, וואס יעדער דור שפילט זיך וויינט.
 שפילט אנדערש, שפילט באזונדער!
 דער אלטער זידע שפילט סינינגונים אדער אזוי חזני'שע
 זאכען: א „כל-נדיי“, „שושנת יעקב“, א „גדי קשורידים“ — א
 דאגה וואס? דער פאטער, א חסיד'ישער מענטש, צונעהט זיך אין
 א גוט-אידישען שטייגער! דער זוהן ווייטער — שפילט שוין פון
 נאמען! מען שפילט שוין גאר פון טעאטער!
 אזוי ווי דער דור, אזוי איז דער נגון!

*

— וואס טוען חסידים, אז עס פעחלט אביסעל בראנפען?
 רעדט מען פון בראנפען! ... זינגען איינער אליין, און חברה, און
 א ברען פון עולם, קאן מען נישט; וועל'מיר רעדן פון
 נגינה...

נגינה, מוזט איהר וויסען, איז א גרויסע זאך! גאנץ טאלאנץ
 איז געשטאנען אויף מלוה-מלכה'ס, און דער עיקר מלוה-מלכה איז
 געווען דער נגון!

עס ווענדט זיך נאר, ווער עס זינגט און ווי אס ער
 זינגט...

מיט די אייגענע ציגעל קאן מען שטעלען א שול און א קלויס-
 טער, להבריל, א פאלאץ און א תפיסה, און גאר א קרש!

מיט די אייגענע אותיות שרייבט מען סודות התורה און,
 להבריל, דאס גרעסטע אפיקורסות! און מיט די אייגענע קולות קאן
 מען ארויף צו דער העכסטער מדרגה פון התלהבות און דבקות, און
 מען קאן אראפ ביז'ן שאול תחתית און וואלנערען זיך דארט ווי א
 ווארם אין בלאטע!

א בריוועל — ווי מען לייענט עס; א נגון — ווי מען זינגט
 איהם!

נעמט, למשל, א „פרעהליכס“; קאן עס זיין א טאלנער שבתי-
 שירה'דיגע מלוה-מלכה, — א שמחה פון מצוות און מעשים טובים;
 און עס קאן זיין די פרייד פון אן אויסגעלאסענעם פויגעל אין א
 חפיר-וועלט!

א נגזו ברענט, טאקע „תוכו דעזע אהבה“ — אויסגעוויקט איז ער מיט ליעבשאפט; נאָר ליעבשאפטען זענען פאראנען אסד: עס איז פאראנען אהבת המקום, אהבת חבריות, א ליעבשאפט צו כל ישראל... איינער אבער האט גאָר זיך אליין ליעב, צי נאָר, רחמנא לצלן, און א ש ת - א י ש !

א נגזו קלאַנגט זיך, א נגזו וויינט, נאָר איינער וויינט אויפ'ן נחש, אויפ'ן פארלוירענעם גוֹדֶדוּ; א צווייטער — אויף גלות השכינה, אויף חירבן בית-המקדש, אויף אונזער דלות און שפלות!... „ראה עמידתנו...“ קלאַנגט ער זיך, דער נגזו... און נאָר א נגזו וויינט, אז עמיצען איז א יפה פיה אנטלאָפּען!

עס איז פאראנען א נגזו פול מיט בענקשאפט; נאָר צו וואָס בענקט ער, דער נגזו? עס בענקט א נשמה צוריק צו איהר שורש. און עס בענקט און אַלטער כלב אַהן ציין צו יונגע יאַהרען מיט'ן יונגען יצירהרע!

נעמט כאַטש דאָס ליעדעל:

ר' דוד'ל האָט געוואוינט אין וואַסילקאָוו —

אין וואַסילקאָוו,

און היינט וואוינט ער אין טאַלנא;

ר' דוד'ל, ר' דוד'ל האָט געוואוינט אין וואַסילקאָוו,

היינט וואוינט ער אין טאַלנא!...

עס זינגען עס טאַלנער, עס זינגען עס וואַסילקאָווער! נאָר, אז די טאַלנער זינגען, איז עס אַן אמת „פרעהליכס“, שפּריצט עס און ברענט מיט שמחה, מיט תענוג; זינגען עס אבער וואַסילקאָר ווער, איז עס אויסגעוויקט מיט צער און מרה־שחורה! און וועגן דען ווענדט זיך עס אַן דער נשמה, וואָס מען גיט אַרײַן אין נגזו!...

דער נגזו, מוזט איהר וויסען, איז א סך־הכל פון קולות, אָדער, ווי יענע זאָגען — טענער.

די קולות אָדער די טענער נעמט מען פון דער טבע; זיי איז קיינער נישט מחדש, און אין דער טבע פעחלט נישט קיין קולות.

אלץ האט א קול, זיין אייגענעם קלאנג, אויב נישט נאָר א נאנצען נגון!

די גלגלים, האָבען מיר א קימא לון, זינגען; טאָג און נאַכט — „יום ליום... לילה ללילה...“ האָבען זייער זמר... מענשען און פייגעל זינגען, חיות ובהמות זאָגען שירה... א שטיין אָן א שטיין קלאפט, מעטאל קלינגט... וואַסער, אָז עס לויפט, שווינגט עס נישט; היינט אַ וואַלד! ביים קלענסטען ווינטעל, זינגט ער דאָר אַ „וואַלד לאַד“, אַן אמת'ען, שטילען, זיסען וואַלאַד! און די באַהן, למשל, — די חיה רעה, מיט די רויט־פלאַמענדיגע אויגען, און זי לויפט, באַטויבט זי נישט מיט איהר געזאַנג? אפילו די שטומע פיש, האָב איד און אַן אַלט ספר געזעהן, גיבען אויך אַמאָל אַרויס פון זיך אַ קול גנינה. טייל פיש, שטעהט אין ספר, שווימען פון צייט צו צייט פון ברעג, קלאַפען מיט די עקען אין זאמל, אויף א שטיין אין זענען זיך דערמיט מחיה!

וועניג קולות? מען דארף נאָר האָבען אַן אויער, עס זאָל די קולות אויפכאָפען ווי א נעז, איינזאָפען ווי א שוואַם!

נאָר פון טענער אליין איז נאָר קיין נגון נישט!

אַ הויפּען ציגעל איז נאָר נישט קיין הויז!

דאָס איז ערשט דער גוף פון נגון; ער דארף נאָר א נשמה! און די נשמה פון א נגון איז שוין א געפיהל פון אַ מענש; זיין לעבשאַפט, זיין צאָרן, לייטזעליגקייט, נקמה, האַרצבענקע־ניש, חרטה, צער, — אלץ, אלץ, וואָס אַ מענש פיהלט, קאָן ער אַרײַנגעבען אין א נגון און דער נגון — לעבט!

וואַרים איד, רבותים, גלויב, און דאָס, וואָס מיר אין מחיה, מוז אליין האָבען א חיות, לעבט אליין!

און היינט, און א נגון איז מיר מחיה, און איד באַקום פון א נגון אַן אמת חיות, אַ נייע נשמה, זאָג איד, און א נגון לעבט...

און אַ וואַ ראיה: נעמט א נגון און צושניידט איהם, זינגט איהם קאפויר, כאַפט פריהער אַרויס די מיט און דערנאָך זינגט די התחלה מיט'ן סוף, נו, האָט איהר אַ נגון? בסך הכל האָט איהר אַלע קולות, עס פעהלט אייך קיין איינציגע טאָן, נאָר די נשמה איז אַרויס! איהר האָט אַ לעבעדיגע ווייסע טויב געקוילעט און אונז טער'ן מעסער אין אַרויס די נשמה!

עס איז געווארען א מת, א ברמנו פון א נגון!
איז טאלנא איז ברור כשמש, אז א נגון לעבט!

און א נגון לעבט, און א נגון שטארבט; און מען פארנעסט
א נגון, ווי מען פארנעסט א שוכן עפר!
יונג און פריש איז ער אמאל געווען, דער נגון! מיט פריש
לעבען האט ער געשפריצט... מיט דער צייט איז ער אפגעשוואכט
געווארען, ער האט אפגעלעבט זיין צייט און די כחות זענען איהם
אויסגעגאנגען... עבר ובטל איז ער געווארען... דערנאך איז זיין
לעצטער הויך אריין אין דער לופט און ערנעץ פארשטיקט גע-
ווארען — ואינני!...

נאך א נגון קאן אויפשטעהן תחית המתים...
פלוצים דערמאנט מען זיך אן אלטען נגון. ער שווימט פלוצים
ארויס און רייסט זיך פון מויל אראפ... נישט ווילענדיג, לענט מען
אין איהם אריין א ניי געפיהל, א נייע נשמה, און כמעט א נייער
נגון לעבט...
דאס איז שוין א גלגול פון א נגון...

איהר פארשטעהט מיר וועניג... רעדט מיט א בלינדען וועגען
ליכט!
ווייסט איהר וואס? מעשיות האט איהר דאך לייעב, וועל איד
אייד דערצעהלען א מעשה וועגען א גלגול פון א נגון... הערט!

דרייפער מייל הינטער בערדימשעוו, באלד נאכ'ן וואלד, איז
פאראנען א שטערטעל מאכנאווקע; און אין דעם מאכנאווקע איז
געווען א נישט'קשה'דיגע קאפעליע כל'יזמר. נאך דער ראש'זראשון
זייערער, ר' חיים'ל האט ער געהייסען, דער איז געוועזען א בריה
פון א מוזיקאנט, — פרהצור בערדימשעווערס א תלמיד. דער ר'
חיים'ל איז נישט געוועזען קיין מחדש פון נגונים, דאס הייסט:
ער איז נישט געוועזען קיין קאמפאזיטאר; נאר אויספיהרען א
זאך, מסעים זיין, פארטייטשען, ממש אריינגלעגען אין הארץ —
דאס האט ער געקאנט; אין דעם האט שוין זיין גבורה געשטעקט!

א איד איז ער געוועזען א דארער, א טרוקענער. האט ער אבער אנגעהויבען שפילען, איז ער פלוצים געווארען גאר אן אנדערער מענטש: די אייביג אראפגעלאזטע ברעמען האבען זיך לאנגזאם אויפגעהויבען, און פון די שטילע, טיפע אויגען איז געמאלען אן אמת'ע שיינ פון רוחניות איבער'ן בלאסען פנים. מען האט געזעהן בחוש, אז צינד איז ער נישט קיין הינער, זיינע הענט שפילען אליין, פון זיך, און די נשמה פליהט ערגעץ ארום, הויד, הויד איז עולם הזמרה... טיילמאל פלעגט ער זיך פארגעסען און אנהויבען זינגען אויך. און א קול האט ער געהאט — א קלארענט, אזוי קלאר און אזוי ריין...

וואלט דער חיים'ל נישט געוועזען קיין פרומער, פשוט'ער איד, כמעט א תם, וואלט ער זיך נישט געקוועלט מיט אכט סיג דערלעד איז מאכנאווקע. ער וואלט שוין ערגעץ געשפילט אדער געזונגען איז א טעאטער, און אפשר קאדחזן געווארען איז א בער לין צי פארזין... נאר אזוינע לייט גיט שוין ארויס פון זיך בערדי טשעוו. חיים'ל תם זיצט זיך אין דערהיים און בארגט חדשים לאנג אין אלע שפיידיגעוועלבלעד על חשבון פון א בעל-בתי'שער חתונה, וואס מוז דאך אמאל זיין!

און דאמאלט האט זיך פונקט געמאכט א נבירה'שע חתונה! און ביים פער פון מאכנאווקע, ביי בערעל קאצנער'ס אלמנה. בערעל קאצנער אליין, — ווערנען זאל ער מיד קומען. — איז געוועזען א גרויסער וואכערניק, א קמצן — נאך א גרעסערער. איז מויל אריין האט ער זיך נישט פארגונען... ער פלעגט ארומגעהן און קלייבען קרישקעלעד נאך די קינדערס עסען... אז אייזערען הארץ, האט ער געהאט, דער מענטש!

פאר'ן טויט, כמעט אינמיטען דער גסיסה, רופט ער צו דעם עלטסטען זוהן, הייסט זיך דערלאנגען די ביכער, און ווייזט אז מיט א בריוו-כלויען פינגער, וואו עס איז נישט באצאהלט קיין ראטע! און „פראלאנגירען, זאגט ער, חס ושלום! הערסט! בגורת כבוד אב!“

דערנאך האט ער צוגערופען דאס ווייב און געהייסען באהאלט טען דאס קופער, וואס האט געהאנגען אויף דער וואנט: „סאך איד צו ען אויג, — זאגט ער — איז אלץ חסר!“ און מיט דעם איז איהם די נשמה ארויס!

איבערנעלאזט האָט ער טאַקע אַ האַלבען מיליאָן!
ווי געזאָגט, חתונה דער טאַכטער מאַכט די אלמנה, און זי
אוילט צו, ווייל זי וויל זיך אַליין אויך לאָזען דעדען אַ שרוד; אַ
שטיין איז איהר אַראָפּ פון האַרץ! אויפגעריכט איז זי געוואָרען!...
און אז חיים'ל בלייזט דאָרף אויך חתונה מאַכען אַ טאַכט-
טער, וואָרט ער מן הסתם אויף דער חתונה, ווי אויף משיח'ו...
פאַלט אבער איין דער אלמנה, אז זי וויל אַראָפּברענגען
פּרהצור'ן פון בערדיטשעוו.

באָשר בכּוּ? עס וועלען זיין קיעווער מתותנים, קיעווער
מבינים, וויל זי צום באַדעקענעם אַ נייעם אַל מלא רחמים; נישט,
זאָגט זי, קיין אַלטע אָפּגעשלאָגענע הוטענא! עס קאַסט אַזויפּיעל,
זאַל נאָר קאַסטען, און זאַלען די קיעווער זעהן!
חיים'ל איז שיער אויסגעגאַנגען.

איז שטאַרט איז אויך געוואָרען אַ גערודער; מען האָט איהם
זעהר ליעב געהאַט, חיים'לען; און עס איז גלאַט אַ רחמנות אויף
אַ איד אַז אביזן!... מען לעגט זיך אַריין אויף אַ פּשר; און סוף-
כל־סוף איז געבליבען, אז שפּילען זאַל טאַקע חיים'ל מיט דער קאָד-
פעליע, נאָר פאַר דער חתונה זאַל ער זיך אַראָפּכאַפּען, אויף דער
גבירה'ס הוצאות, קיין בערדיטשעוו און ברענגען פון פּרהצור'ן אַ
נייעם אַל מלא רחמים.

חיים'ל כאַפּט עטליכע רובל, — דערפּון לאָזט ער איבער אַ
גרעסערע העלפּט דער ווייב מיט די קינדער — דינגט אַ פּוהר, און
לאָזט זיך קיין בערדיטשעוו,
און דאָ הויבט זיך אַז די מעשה מיט'ן גלגול.

ווי זאָגט מען עפעס, אַז אַרעמאָן האָט מו'ל! פּאַהרט חיים'ל
פון איין זייט אַריין קיין בערדיטשעוו, און פּרהצור פּאַהרט פון
דער אנדערער זייט אַ ר ו י ס פון בערדיטשעוו! פּונקט האָט
מען איהם פּאַרבעטען קיין טאַלאַ אַ אויף אַ מלוהמלכה! דער טאַל-
נער, מוזט איהר וויסען, האָט ישטאַרק געהאַלטען פון פּרהצור'ו.
„סודות התורה“, פּלעגט ער זאָגען, „שטעקען אין ווינע נגונים! עס
איז נאָר אַ שאַר, וואָס ער אַליין ווייסט זיי נישט!“
מילא, חיים'ל דרעהט זיך אַרום ווי אַז אַפּגע'ס'טער איז די
גאַסען.

וואס זאל ער טון? אהיים פאָהרען אָהן אָן „אל מלא רחמים“ טאר ער נישט — די וועלט וועט זיך קערען! נאָכפאָהרען קיין טאַלנע, אָדער וואַרטען. בין פּדהצור וועט צודיקומען, קאָן ער נישט — ער האָט אויסגערעכענט הוצאות! די גבירה האָט איהם ווּעניג וואָס געגעבען און איבערגעלאָזט דעם ווייב האָט ער אַסך! האָט ער טאַקע ווילד צער!

פּלוצים דערזעהט ער אין גאָס אַזאַ מין סצענע:
שטעלט אייך פאַר, אין אַ שעהנעם, העלען וואַכענטאָג, געהט זיך איבער דער גאָס אַ ווייבעל, אַנגעטאָן כּנדי שבת זיומ־טוב, אָדער ווי מען זאָגט אין יענע קאָנטען, אויסגעפּוצט אין האַנגי און אין עסינג... אויפ'ן קאַפּ טראַגט זי אַ מאַדנעם ציפּיק, מיט לאַנגע, לאַנגע בענדער, סטענגעס פון פאַרשידענע לעבעדיג־שרייענדיגע קאַלירען! אין דער האַנט האַלט זי אַ גרויסע ווייסע, זילבערנע טאַץ... דעם ווייבעל געהען נאָך כּליזמר און שפּילען, און דאָס ווייב בעל געהט טאַנצענדיג, טיילמאַל שטעלט זי זיך אָפּ מיט די כּליזמר פאַר אַ שטוב, אָדער פאַר אַ קלייט, און מאַכט אַ טענצעל אויפ'ן אָרט... די מוזיק רופּט אַרויס מענשען פון אַלע זייטען, טירען און פענסטער זענען אַנגעפּראַפט — קאַפּ אויף קאַפּ... די מוזיק שפּילט, דאָס ווייבעל טאַנצט, די קאַלירטע בענדער צופּליהען זיך אין די לופטען, די טאַץ כּלאַנקט און בליצט... דער עולם שרייט: „מזל־טוב“ און וואַרפט מטבעות; דאָס ווייבעל טאַנצט אונטער און כאַפט זיי אַרײַן אין טאַץ. — די מטבעות כּליז צען און קלינגען צו צום טאַקט...

וואָס איז עס? אַ קלייניגקייט: בערדיטשעוון איז אַ אידישע שטאָדט און האָט אידישע מנהגים; אַזוי איז מען זיך נוהג צוזאָר מענצענמען אויף הכנסת כּלה!...

חיים! האָט געוואוסט פון מנהג, ער האָט געוואוסט, אז די ווייבער קלערען זיך אויס טענץ, און פּדהצור אַליין מאַכט פאַר יערעם מאַל אַ נייעם נגון; דאָס איז שוין זיין מצוה געוועזען! מען קומט צו איהם, מען דערזעהלט איהם פון דער כּלה, פון איהר משפּחה, פון שדור, פון דלות... ער הערט, שוויינענדיג, מיט פאַר מאַכטע אויגען, טיילמאַל פאַרשטעלט ער זיך דאָס פנים מיט די הענט, און אַז מען ענדיגט, עס ווערט ישיב, הויכט אַן פּדהצור צו פּרנצען אַ נגון

דאס אלץ האט חיים'ל געוואוסט, וואס דען שטימט שר מיט
 שפענע מויל און אויערען ?
 ער האט נאך אזא „פרעהליכס" נישט געהערט. עס לאכט און
 וויינט צוזאמען; עס פיהלט זיך, אי צער, אי תענוג, הארץ-וועה און
 גליק; אלץ אויסגעמישט, צוזאמענגעשמאלצען... אז אמת'ער
 יתומה'ס א חתונה!
 פלוצלונג איז ער אונטערנעשפרונגען: ער האט, וואס ער
 דארף!

צוריספאהרענדיג פון בערדימשעוו, האט דער בעל-עגלה אויפ-
 גענומען פארשווינען. חיים'ל האט איהם נישט געווערט. און די
 פארשווינען, און גראד מבינים, האבען דערצעהלט, אז אזוי ווי זיי
 זענען אריינגעפאהרען אין וואלד, האט חיים'ל אנגעהויבען צו
 זינגען.

געזונגען האט ער פרהצור'ס „פרעהליכס"; נאך דערפון איז
 שוין געווארען גאר אז אנדער זאך, דער מזל-טוב פון הכנסת כלה
 איז מגולגל געווארען אין אז אמת'ען „אל סלא רחמים".
 אינמיטען שטילען גערויש פון בויער אין ארויסגעשוואר-
 מען א שטילער, זיכער שטילער נגון...

און דעם נגון, האט זיך געדאכט, האלט אונטער א גרויסע, נאך
 א שטילע קאפעליע משוררים: דאס האבען גערוישט די בויער אין
 וואלד...

שטיל און הארציג האט זיך דער נגון געקלאנגט; געבעטען זיך
 רחמים, ווי א קראנקער בעט אויף זיין לעבען...

דערנאך הויכט דער נגון אז צו זיפען, צו בעטען זיך מיט
 קורצע אויסגעשרייען; מען פיהלט, אז עמיץ קלאפט זיך אין הארץ
 אריין „על חטא", — צי איז עס יום-כפור, צי זאגט עמיץ ודוי ?
 נאך העכער, און אין איינוועג צובראכענער, ווערט דער קול;
 וואס אמאל אפגעריסענער, ווי פון טרערען דערשטיקט, ווי פון
 יסורים איבערגעהאקט, — דערנאך עמליכע סיפערע זיפען, א
 שארפער אויסגעשריי! איינער... א צווייטער און פלוצלונג רייסט
 זיך עס אינגאנצען אפ, שטיל, — עמיץ איז געשטארבען...

דער נגון וועקט זיך ווייטער אויף, און פאלט שוין אריין אין חייסע, ברענענדיגע געשרייען. און די געשרייען פליהען, יאגען און פלאנטערען זיך; עס ווערט א הימעל־געשריי, א יאָמער — ווי ביי אַ לויִה!

און אינמיטען דער לויִה שווימט אַרויס אַ דיִן, ריין סינדיש קול; איז עס נאָס, ציטעריג און דערשראָקען. — קריש זאָגט אַ קינד!

און עס געהט איבער אין א שטייגער: הוריות, דמיונות, טויר זענדער געדאַנקען, וואָס געהען לאַנגזאַם איבער אין זיסע, באַרמ־האַרציג־זיסע מעלאָדיען... עס טרייסט, עס רעדט איין... און מיט אזא גוטסקייט, מיט אזא מסירת נפש, מיט אזא פעסטען גלויבען, אַז עס ווערט ווייטער גוט, ווייטער זיס; עס גלוסט זיך ווייטער צו לעבען. עס ווילט זיך לעבען, עס ווילט זיך האַפען!

אויסגעגאַנגען זענען שיער די מענשען.

— וואָס איז עס? — פרעגען זיי.

— אַז „אַל מלאַ רחמים“, — ענטפערט ר' חיים, פאַר קאָצ־נער'ס יתומה און אַל מלאַ רחמים!

— נישט כדאי אפילו, — ענטפערען זיי, — און עבירה דער נגון, נאָר די וועלט וועט איהר אַפּגעמען, ר' חיים'ל, די קיעווער לייט וועלען אויסגעהן...

די קיעווער לייט זענען נישט אויסגעגאַנגען!
ביי די קאָצענער'ס איז שוין קיין איריש בעל־בתי'שע חתונה נישט געוועזען... און דער אַל מלאַ רחמים האָט פאַר'ן עולם נישט געפאַסט.

די קיעווער לייט ווילען בעסער טאַנצען מיט דאַמען. נאָר וואָס „שטייגער“? נאָר וואָס „מאַראַלישע“ זאַכען?
און גלאַט נאָר וועמען און אַל מלאַ רחמים? נאָכ'ן אלטען קמצו?

דער אַלטער קמצו זאָל לעבען, וואָלט די כלה קיין העלפט נדו נישט געהאַט, קיין אויסשטייער אודאי נישט, עס וואָלט די חתונה נאָר און אנדער פנים געהאַט! זאָל ער היינט אויפשטעהן

און זעהו דאס ווייס אטלאסענע קלייד מיט שפיצען, דעם שלייער ;
 זאל ער זעהו די וויינען, די טארטען, די פישען אין פליישען, אונז
 טער וועלכע עס ברעכען זיך די טישען, — וואלט ער דאך נאך
 אמאל געשטארבען און — שוין נישט אזוי לייכט ווי פריהער !
 און וואס דארף מען די גאנצע צערעמאניע, די גאנצע בא-
 דעקענס... אלטע נארישע מנהגים !

— געשווינדער ! — שרייט דער קיעווער עולם.
 דער ארעמער חיים'ל ! ער האט אפגעשטעלט די קאפעליע,
 מיט הארצקלאפען געצויגען דעם סמיטשיק איבער די סטרונעס...
 דער פראסטער עולם האט שוין אנגעהויבען פינטלען מיט די אויגען,
 ביי טייל רינען שוין טרערען, — און דא גיט איינער, א קיעווער,
 א געשריי :

— וואס איז דא ? א חתונה, צי א לויח ?
 און אז חיים'ל מאכט זיך נישט הערענדיג און שפילט ווייטער.
 הויבט ער אן, דער קיעווער, צו פייפען...

און פייפען פייפט ער גראד אויסגענומען וואויל... ער האט
 שוין געכאפט דעם נגון און פייפט איהם כהויה ! און פייפט, וואס
 אמאל געשווינדער, אויסגעלאסענער, ווילדער ! און אלץ דעם איי-
 גענעם נגון !...

די קאפעליע בלייבט שטיל, און עס הערט זיך נאך א מלחמה
 צווישען דער מאראלישער פידעל מיט'ן עזותמחוצה'ען פייפען...
 און דאס פייפען איז גובר ! עס יאגט אונטער דעם סמיטשיק !
 די פידעל וויינט שוין נישט, פריהער קרעכצט זי, דערנאך הויבט זי
 אן צו לאכען !

און פלוצים האט חיים איבערגעהאקט. מיט פארביסענע ליי-
 פען און ווילדיברענענדיגע אויגען, שפרינגט ער איבער אויף אן
 אנדערע סטרונע, און הויבט אן נאך געשווינדער צו שפילען, אי-
 בעריאגען וויל ער דאס פייפען !

ניין, עס איז שוין קיין שפילען נישט געוועזען ! די פידעל
 ווארפט ארויס פון זיך אפגעריסענע געשרייען, געוואלדיגע קולות...
 און זיי ווארפען זיך, און דרעהען זיך ארום ווי א ווירבעלציווינט,
 אלץ ארום, דאכט זיך, טאנצט : די שטוב, די קאפעלע, די געסט
 די כלה אויפ'ן שטול, חיים'ל אליין מיט דער פידעל...
 עס איז קיין פרעהליכס, קיין אל מלא רחמים, עס איז קיין

שפילען! א טאנצענדיג משונעת אין עם, א ווילד־משונה'דיגער
 חולה־נופל, רחמנא־לצלז...
 אזו עם האָט אזוי לאַנג געדויערט, ביז די סטרונע האָט גע־
 פלאַצט.
 — בראַוואַ, חיים'ל, בראַוואַ! — האַבען די קיעווער לייט
 געשריען...
 צי האַבען זיי דערמיט דעם אַלטען קמצו אַ טובה געטאָן?
 אז אסור!

אין עטליכע יאהר אַרום איז דער נגון, מן הסתם דורך איינעם
 פון די קיעווער לייט, אַרײַן אין טעאַטער!
 וואָס איז אזוינס טעאַטער! אַלטע משכילים פלעגען גלויבען,
 אז טעאַטער איז בעסער פאַר אַ מוסר ספר, שטאַרקער פאַר'ן
 „ראשית חכמה“ להבדיל! איהר זאָגט אודאי, אז טעאַטער איז
 טרפה ווי חזיר...
 ביי אונז זאָגט מען, אז עם ווענדט זיך אין דעם, ו ו א ס
 מען שפילט אין טעאַטער!
 געוועזען איז עם שוין אין וואַרשוי...
 דאָס טעאַטער איז פול, קאַפּ אויף קאַפּ. די מוזיק הויבט
 אַז שפילען.

וואָס שפילט די מוזיק?

אַ גערױש, אַ מהומה שפילט זי, — אַ דור הפלגה! חיים'לס
 „אל מלא רחמים“, נאָר אויפ'ן אַרט פון וואַלאַד — אַ מהומה:
 די כלים יאָגען זיך, טרייבען זיך און קנאַקען!
 עם רודערט, עם קלאַפט און עם פייפּט... נישט עם דונערט,
 נישט הייזער פאַלען, גלאַט אַ געפילדער! צי גלימשען זיך שרים
 אויפ'ן ים הקרת, צי רייסען זיך טויזענטער חיות דעות פון גיהנום
 אַרויס? אַ ציטערניש נעמט דורך דאָס טעאַטער!
 פלוצים רייסט זיך אַרײַן דער באַס! מכלומר'שט, אין כעס
 איז ער! ער בייזערט זיך, וואָס איז דאָס? נאָר — פאַלש! מען
 פיהלט, אז ער בייזערט זיך נישט ערנסט. אין אַ מאַדנע פייפּערל
 שפּרינגט אונטער, עם פליהט דורך די קאָפעליע מיט זיגזאָגען פון
 אַ בליץ און מיט אַ געלעכטער פון אַז אַמת'ען לץ: כאַי־כאַ!

און כייכייכי! דער קלאַרנעט איילט זיך נאָד! און מעשים טוט ער,
 דער קלאַרנעט! להכעיס טוט ער, מען פיהלט בחוש דעם להכעיס!
 און אַצינד ערשט שווימען אַרויס דריי־פיער פידלען... און
 משונה־זיים שפילען זיי, די פידלען, משונה־זיים, ווי די תאווה אליין,
 ווי דער יצרהרע, ווען עס רינט איהם האָניג פון מויל! און עס
 נאַרט זיך אַריין, דאָס שפילען, אין די הערצער; עס פליסט אַריין
 זוי אַ בוימעל און פאַר'שכור'ט ווי אַלטער וויין!
 אויפגעפלאַמט ווערט דאָס טעאַטער: די מיילער אַפען, און
 די אויגען בליצען!

און דאָ הויבט זיך ערשט אויף דער פאַרהאַנג און עס באַד
 ווייזען זיך אַז „ער“ און אַ „זי“ — אַ „בו־מלך“ מיט אַ „בת־מלכה“,
 און זיי זינגען!

זיי זינגען מיט ווערטער, מיט פלאַמענדיגע ווערטער, ווי ברע־
 נענדיגע שלאַנגען פליהען זיי פון די מיילער אַרויס! און דאָס
 ניהנום ברענט זיי אויף די פנימ'ער; ווי די טיוולאַנים שפרינגען
 זיי זיך אַקעגען! און דאָס האַלצען זיך, דאָס קושען זיך, דאָס זינגען
 און דאָס שפרינגען — געהט אַלץ שנעלער און שנעלער, און ווערט
 פייער־פלאַמענדיגער מיט יעדער רגע!

און אינ'ם פייער ברענט שוין דאָס גאַנצע טעאַטער. די גאַנצע
 גאַלעריע מיט זכרים און נקבות, מיט די דערהיצט־פאַרשוויצטע
 פנימ'ער און ווילד־פלאַמענדיגע אויגען... ווי אַ מבול האַט עס פאַר־
 פליצט!

און דאָס גאַנצע טעאַטער זינגט!

אַ ים פון ברענענדיגער תאווה האַט זיך אויסגעגאַסען — אַ
 ניהנום ברענט! שדים טאַנצען, מלאכי־חבלה פיהרען אַ פייערדיג
 ראַד...

דאָס איז געוואָרען פון פּרהציר'ס „הכנסת־כלח“, דורך חיים'לס
 אל מלא רחמים, מיט'ן קיעווערס הילף!

נאָר פאלען האַט קיין שיער נישט!

חרוב געוואָרען איז דאָס „אידישע“ טעאַטער. די „בני־
 מלכים“ זענען צוריק שוסטער און שניידער געוואָרען; די פת־

פּלכח'ס האַבען זיך צוריקגעשטעלט צום קוימען. און מאַכע
 די טעאָטער־נגונים זענען מנוגלג געוואָרען אין שאַרמאַנקעס...
 אונזער נגון איז שוין קיים צו דערקענען!
 אַן אויסגעקראַכענער דיוואַן ליגט אויסגעשפּרייט אויף אַ הויף...
 צוויי מענער אין לייבקאַליער מאַכען קונצען, צוזאַמען מיט אַן אויס־
 געדאַרט בלאַס מיידעלע, וואָס זיי האַבען ערגעץ גע'גנב'עט...
 איינער כאַפּט אַ לייטער אויף אַ צאַהן. פּייל פון בויען לויפט
 דאָס מיידעלע אַרויף ביז'ן העכסטען שטאַפּעל, און שפּרינגט פון
 דאַרטען אַראַפּ, און בלייבט שטעהן אויפ'ן צווייטענס אַקסעל!
 דער ערשטער דערלאַנגט איהר דערווייל אין פּלייצע; זי מאַכט
 עטליכע קאָזשאַלקעס אין דער לופט, און בלייבט שטעהן, פאַר'ן
 עולם אין הויף, מיט אַן אויסגעשפּרייטער האַנט, און בעטעלט אַ
 נדבה!
 עס איז אויך אַ טעאָטער, נאָר אַ טעאָטער פאַר געמיינע
 לייט! פאַר משרתים און דינסטען!
 אונטער'ן הימעל שפּילט מען, קאַסט עס ביליג, קויפט מען
 קיין בילעטען נישט, וואַרפט מען צווייערס און דרייערס! און זי
 מאַכט עס אזוי קונציג, דאָס דאַרע מיידעלע!
 דיקע טראַפּען שווייס דינען איהר פון רוים געמאַלטען פּנים.
 אין די איינגעפאַלענע אויגען ברענט אַ צער, — נאָר דאָס זעהט
 נישט דער עולם; זי אַטעמט שווער, דאָס הערט ער נישט! ער
 זעהט נאָר די שעהנע קונצען, ער הערט נאָר די שעהנע מוזיק פון
 שאַרמאַנקע!
 און די נשמה אין דעם דאַרען גוף פון אַרעמען, גע'גנב'עטען
 קינד, און דער אַרעמער נגון אין דער הייזעריג־בלעכערנער שאַר־
 מאַנקע, — ביידע קרעכצען, וויינען און צאַפּלען, ביידע בעמען
 זיך תקון...

עס איז אבער באשערט געוועזען, אז פרהצור'ס, „הכנסת כלח“
 זאל אויפגעריכט ווערען! געהענדיג פון הויז צו הויז, וואַנדערנדיג
 פון שטאָרט צו שטאָרט, האַבען די קונצענמאכער אזוי לאַנג מיט־
 געשלאַפּט דאָס אַרעמע קינד, ביז עס איז, לאַ עליכם, קראַנק גע־
 וואָרען...

עס איז געוועזען אין ראדזשיוויל, ביי דער גרענעץ. הארט האבען זיי דאס קראנקע קינד איבערגעלאזט הינטער א צוים און זענען די גרענעץ אריבער. יאג נאך דעם ווינט אויפ'ן פעלד! האלב נאקעט מיט ברוינע-בלויע צייכען פון שלעג אויפ'ן לויב, איז עס גע- לעגען אין א היץ!

רחמנות'דיגע לייט האבען דאס קינד אויפגעהויבען און גע- טראגען אין הקדש אריין... אויסגעהאלטען האט דאס קינד א טיר פוס, און ארויס איז עס פון שפיטאל א בלינדע אויף ביידע אויגען!

און אצינד בעטעלט דאס ארעמע קינד. פון הויז צו הויז געהט עס, פון טיר צו טיר און בעטעלט...

און כמעט זי רעדט נישט... זי קאן מיט זוערטער נישט בעט- לען... זי שטעלט זיך ערגעץ אָפּ, און ווארט; דערזעהט מען זי נישט, הויבט זי אָן זינגען איהר נגון, מען זאל זי דעהערען... און דער נגון איז פון דער שאַרמאַנקע!

און וואָס זאָגט אצינד דער נגון?

רחמים בעט ער זיך! רחמנות פאר אַן אומגליקליך קינד... „שלעכטע מענשען האבען מיר אַרויסגע'גנב'עט פון א גוטען טאטען, פון א האַרציגער מאמען, פון א וואַרעמער און זאַטער הויב!" „מען האט מיר אַרויסגעריסען פון אלעם גוטען; אויסגעניצט און אַרויסגעוואָרפען ווי א שאַל פון אַן אויסגעגעסענער נוס!" „רהמנות פאר אַן אַרעם, אַרעם קינד!" און נאָך בעט זיך דער נגון:

„עס איז קאַלט און איד געה נאָקעט; הונגערדיג בין איד אויך... און דעם קאַפּ, וואו אַנידערצולענען, האָב איד אויך נישט... און בלינד בין איד דערצו!"

אזוי האט דער נגון געבעטען, און דאָס איז געוועזען זיין ערשטע מדרגה אַרויף — מען האָט דורך איהם צדקה געגעבען!

אין ראדזשיוויל איז געוועזען א איד אַ למדן... ער איז אפילו קיין מתנגד נישט געוועזען, קיין חולק אוראי נישט, נאָר ער האָט פשוט קיין לייט נישט געהאט צו פאַהרען... ער האָט די גמרא נישט פאַרמאַכט!

פאר בטול תורה האט ער מורא געהאט!
 מען זאל איהם אין בית-המדרש נישט מבטל זיין פון למוד.
 פלעגט ער זיצען און לערנען אין דערהיים; דאס ווייב זיצט א
 גאנצען טאג אין קלייט, די קינדער — אין חדר.
 עס פלעגט איהם אמאל דורכפליהען אין קאפ א רעיון: אפשר
 פאהרען ערנען? דאס האט איהם דער יצר טוב, מן הסתם, אונ-
 טערגעזאגט. וואס טוט דער יצר הרע? פארשטעלט ער זיך אין
 יצר טוב און ענטפערט: מהיכא-תיתי, אודאי דארף מען אמאל
 פאהרען! נאר עס איז נאך צייט: מען דארף פריהער ענדיגען די
 מסכתא, י ע נ ע מסכתא!... און אזוי זענען אוועק חדשים און
 יאהרען!

פון הימעל האט מען אבער, אפנים, געוואלט, ער זאל קומען
 צו ר' דוד'לען!

מאכט זיך אזא מעשה:

איינמאל זיצט ער זיך, דער למוד, און לערענט, און דערהערט
 א געזאנג פאר דער טיר; בייזערט ער זיך אויף זיך אליין:
 — אז מען זיצט און לערענט, דארף מען נישט הערען, וואס איז
 גאס, וואס פאר דער טיר טוט זיך! מען דארף בטל ווערען אין דער
 תורה!

ער הערט דאך אבער פארט; נעמט ער און פארשטאפט זיך
 מיט די פינגער די אויערען. דער נגון גנב'עט זיך אבער פארט
 אריין; אונטער די פינגער גנב'עט ער זיך. ווערט ער נאך מעהר
 בייז, כאפט ער מיט כעס די לאנגע בארד אין מויל אריין און, ביי-
 סענדיג די האר, לערענט ער ווייטער! מיט נחת לערענט ער!
 דער נגון לאזט נישט אפ. ער הערט איהם וואס אמאל שאר-

פער. אינמיטען דערפיהלט ער, אז עס איז קול באשה — א מידעל
 זינגט! ניט ער שוין א געשריי ארום אויף א קול: חצופה! אוועק
 פון מיין הויז! געהט דער נגון אוועק... נאר, א מעשה נורא —
 מען זינגט שוין נישט, און ער הערט ווייטער! דער נגון זינגט
 זיך איהם אליין אין אויער, אין דער נשמה! מיט כח קוקט ער אין
 ספר אריין, מיט כח וויל ער זיך דורכנעמען מיט דער סוגיא, עס
 געהט נישט! דעם למדנ'ס נשמה ווערט וואס אמאל פולער און
 זילער מיט'ן נגון...

פארמאכט ער די גמרא און שטעלט זיך דאוונען מנחה.
 ער קאן אבער נישט, נישט לערנען, נישט דאוונען, גארנישט!
 ווי א זילבערען גלעקעל קלינגט אין איהם דער נגון! דער מענש
 האלט עס נישט אויס! ער געהט ממש אויס פאר צער! עס געהט
 אוועק א טאג, א צווייטער, א דריטער — ער פאלט שיער נישט
 אין א מרה שחורה אריין... ער פאסט תעניתים — עס העלפט
 נישט! ער קאן דעם נגון נישט פטור ווערען! ער וועקט איהם ביי-
 נאכט פון שלאף!

און דאס איז א מענש, וואס האט, זייט ער לעבט, קיין מנחה
 פאר אן עמוד נישט געדאווענט; כמעט קיין קול נגינה פון זיך נישט
 ארויסגעגעבען! שבת פלעגט ער די זמירות אפזאגען און אויס'ן
 ארט פון זינגען — לערנען א בלאט גמרא!
 פארשטעהט ער דאך, אז עס איז נישט פשוט!
 „מעשה שטו!“ טראכט ער און פאלט ביי זיך אפ נאר אינ-
 גאנצען.

דאכט זיך, אז אצינד מוז מען שוין פאָהרען?
 פרעגט אבער דער יצר־הרע: יא פאָהרען, נאר וואוהין?
 צדיקים איז דא אסך, — וועלכער איז דער אמת'ער צדיק, ביי
 וועמען קאן מען באמת א פעולה האבען? הויבט אן דער למדן
 צו קלערען.

באקומט ער נאך א וואונק פון אויבען.
 מאכט זיך א מעשה און ר' דוד'ל טאלנער מוז עסקר זיין און
 פאָהרען איבער האַדזשיוויל...

די מעשה פון דער מסירה ווייסט איהר אודאי, און זאגען זאג
 איד איד, אז עס איז אן עונש געוועזען! מען האט נישט געדארפט
 ארויס'ננב'ענען ר' דוד'לען פון וואַסילקאָוו און פיהרען קיין טאַל-
 נא; מען האט נישט געדארפט מבייש זיין קיין שטאָרט! און חרב
 זיך און דאָס וואַסילקאָוו, נעבער, געוואָרען!

די גאסטהייזער האט מען פארמאכט; ארום און ארום די
 קרעטשמעס זענען בטל געוואָרען! ער ככר לחם זענען זיי, לאַ
 עליכם, געקומען...

נא דיר! מסר'ט מען און טאַלנאָ ווערט אויך חרוב!
 ר' דוד'ל האט געהאט א גאַלדענע שטול, מיט אן אויסגע-

קריצטען פסוק: דוד מלך ישראל חי וקים! מאכען מוסרים דערפון א פאליטיקע און עם שלאגט אז אין פעטערבורג...

מילא, מיר ווייסען, אז עם אין געווען כבחינת: מאן מלכי רבנו... נאך געה פארטייטש עם די גענעראלען אין פעטערבורג! הכלל, ר' דוד'ל מוז עקור זיין, האלט ער, דורכפאהרענדיג, שבת אין ראדזשיוויל, און אונזער ראדזשיווילער למדן געהט למזל צום שלש סעודות!

דער יצירהרע גיט זיך אבער נאך נישט אונטער. ער קומט אריין און זעהט א קליין אידעלע, טאקע א פיצעל אידעלע זיצט אויבען אז ביים טיש, מען זעהט נישט מעהר ארויס נאך א גרויס. נאך א גרויס שטריימעל מיט זילבערנע האר, וואס פאלען איהם אויפ'ן פנים! מען זיצט שווייגענדיג, מען זאגט קיין תורה נישט... אנטפאלט איהם טאקע, דעם למדן, דאס הארץ... דאס איז עם און נאך? טראכט ער דער למדן. נאך ר' דוד'ל האט איהם שוין דערזעהן און גיט א זאגן:— זעץ דיר, למדן.

און באותו הרגע איז ער שוין צו זיך געקומען. ער האט שוין געכאפט ר' דוד'לס א בליק, עם האט איהם שוין א בריח געטון ביי דער נשמה!

איהר האט אוראי געהערט פון טאלנערס אויגען! אין זיינס א בליק האט געשטעקט אי שררות, אי קדושה, אי גבורה; וואס איהר ווילט האט אין בליק געשטעקט!

און, אז ר' דוד'ל זאגט: זעץ דיר, מאכט מען שיין דעם למדן אז ארט ביים טיש. זעצט ער זיך און ווארט און אז ר' דוד'ל זאגט ווייטער:

— מען איז מכבד דעם למדן מיט א נגון! אנטפאלט איהם דער מוטערס מילך: ער — און א נגון...

נאך עמיץ דערלאנגט איהם שוין אין פלייצע: אז ר' דוד'ל הייסט, זינגט מען! מילא, זינגט ער!

און ער הויבט, געבעד, אז מיט א ציטער; און ער שטאמעלט קוים ארויס אז התחלה פון א נגון. און וואס וויל ער זינגען, דער למדן? מן הסתם דער יתומה'ס נגון; קיין אנדערען קאז ער נישט! און ער ציטערט, און שטאמעלט, און זינגט. און דער נגון ווערט שוין ווייטער אז אנדערער! ער האט שוין א ריח תורה, א יניקה

פון קדושת שבת, מיט א הרהור תשובה פון א איד א למדן... און זינגענדיג, דערפיהלט ער, דער למדן, דעם נגון, און הויבט אן וואס א רגע בעסער און פרייער צו זינגען...

אינמיטען הויבט אן ר' דוד'ל, ווי זיין שטייגער פלעגט זיין, שטילערהייט אונטערצוברומען. דער עולם דעהערט און כאפט אונטער. מיט'ן עולם צוזאמען צוהיצט זיך דער למדן אויך, ער קריגט א ברען! ער איז שוין גאר ארויס פון די כלים, — ער זינגט טאקע!

און דער נגון הויבט זיך אן פלוצים צו גיסען ווי א „נהר די-נור“ — א פייערפלאמענדיגער טייד... און די פאליעס שלאגען אלץ ברייטער און העכער. אלץ פייערדיגער און פלאמענדיגער!
און עס ווערט דעם נגון שוין ענג אין שטוב, און ער רייסט זיך דורך די פענסטער אין גאס אריין! און עס גיסט זיך אין גאס אריין א ים פון קדושה, פון פייערדיגער קדושה; און נבהל ונשתומם רופט דער עולם אין גאס:
— דער יתומה'ס נגון! דער יתומה'ס נגון!

דער נגון האט באקומען תקוה און דער למדן אויך!
פאר'ן אוועקפאהרען האט איהם ר' דוד'ל אוועקגענומען אן א זייט און געזאגט א פאר ווערטער.
— למדן — האט ער איהם געזאגט — האסט מבייש געווער זען א בת ישראל! דו ביסט אויפ'ן שרש פון איהר נגון קיין מבין נישט געוועזען! האסט זי גערופען חצופה!
— גיט מיר, רבי, א תשובה דערויף — בעט זיך דער למדן.
— נישט נויטיג, — מאכט דער רבי, זכרונו לברכה. — אויפ'ן ארט פון תשובה טו בעסער א מצוה!
— וואס פאר א מצוה, רבי?
— מאך דעם מיידעל חתונה; הכנסת כלה איז א גרויסע מצוה!

און צינד הערט די צווייטע זייט פון דער מעשה:
אין עטליכע יאהר שפעטער, אז דאס מיידעל האט שוין לאנג

חתונה געהאט מיט אן אלמן א סופר, איז מען ערשט געוואר גע-
 ווארען. פון וואנען זי קומט ארויס!
 עס האט זיך ארויסגעוויזען, אז דאס מיידעל איז דעם אלטען
 קאצנער'ס אן אייניקעל! און די מעשה איז אזוי געווען:
 דער איידעם זיינער, דער קיעווער, איז זיך אמאל געגאנגען
 מיט'ן ווייב אין טעאטער אריין אויף א גאנצען אווענט, און טאקע
 דעם אווענט האט מען זיי אוועקגע'גנב'עט דאס איינציגע קינד...
 נאר אפגעבען זיי די טאכטער האט מען שוין נישט געקאנט...
 די מוטער האט שוין לאנג נישט געלעבט און דער פאטער איז
 שוין לאנג געוועזען אין אמעריקא...

מ ק ו ב ל י ם .

אין די שלעכטע צייטען, פאלט אפילו תורה — די בעסטע סחורה — אויך.

פון דער לאשטשויווער ישיבה אין מעהר נישט געבליבען נאר דער ראש ישיבה — ר' יעקעל, מיט איין איינציגען תלמיד. דער ראשי-ישיבה אין אן אלטער דארער איד, מיט א לאנגער צושיבערטער בארד, מיט אלטע, אויסגעלאשענע אויגען; למד, זיין געליעבטער תלמיד, אין א יונגערמאן, אויך א דארער, א הויכער, א בלאסער מיט שווארצע געקרייזעלטע פאות, ברענענדיגע, שווארצע, אונטערגעשלאגענע אויגען, פארברענטע ליפען, און א ציטעריגען שפיציגען גארגעל; ביידע — מיט „אויפגעכראשעטע“ הער צער, אהן העמדרע, ביידע אין לאכעס; דער ראש ישיבה שלעפט קוים נאך א פאך פויערישע שטיוועל, דעם תלמיד אהן זאקען פאך לען די שוסטער-שיך ארצפ פון די פיס.

דאס אין געבליבען פון דער באריהמטער ישיבה!
דאס פארארעמטע שטערטעל האט אלע מאָל וועניגער גע-
שיקט עסען, געגעבען טעג; זענען זיך די אַרעמע בחורים צוקראַך-
כען! ר' יעקעל אָבער וויל שוין דאָ שטאַרבען, און זיין תלמיד—
לעגען איהם די שערבלעך אויף די אויגען.

און זיי ביידע ליידען אויך אַמאָל הונגער. פון וועניג עסען
קומט וועניג שלאפען, פון גאנצע נעכט נישט שלאפען און נישט
עסען — אַ חשק צו קבלה!

ממה נפשך — דארף מען אויפזיין גאנצע נעכט און הונגערען
גאנצע טעג, — לאז מען כאַטש דערפון א נוצען האָבען, זאָל כאַטש
זיין: תעניתים מיט סגופים, זאָלען זיך כאַטש עפענען אלע טויר-
ערען פון דער וועלט מיט סודות, רוחות און מלאכים!
און זיי לערנען שוין קבלה אַ צייט!

צינד זיצען זיי ביים לאנגען טיש, איינע אליין. ביי יעדען איז צינד נאך מיטאג, ביי זיי איז נאך פאר פרישטיק. זיי זענען דאך געוואוינט דערצו, — דער ראש ישיבה פארגלייסט די אויגען און רעדט; דער תלמיד זיצט אונטערגעשפארט אויף ביידע הענט מיט'ן קאפ און הערט.

— אין דעם זענען דא — זאגט דער ראש ישיבה — אסד בחינות: איינער קאן א שטיקעל, איינער א האלבען, איינער א גאנצען נגון. — דער רבי, ז"ל, האט געקענט א גאנצען נגון, אפילו מיט א צושפיל! — איך (האט ער צוגעגעבען טרויעריג) האב קוים די זכיה צו א פיצעלע, אט אזוי גרויס...

ער האט אפגעמאסטען א פיצעל פון דארען פינגער און האט ווייטער געצויגען:

— עס איז פאראנען א נגון, וואס מוז האבען ווערטער: דאס איז נאך א נידעריגע בחינה... עס איז פאראנען א העכערע בחינה: א נגון, וואס זינגט זיך אליין, נאך אהן ווערטער — א ריינער נגון! נאך דער נגון דארף נאך האבען א קול... און ליפען, דורך וועלכע דאס געהט ארויס! און ליפען — פארשטעהסט דו — זענען דאך גשמיות! און דאס קול אפילו, עס איז אן עדעלער גשמיות, גשמיות איז עס!

לאז זיין, אז דאס קול שמעהט אויף דער גרענעץ צווישען רוחניות און גשמיות!

נאך סיי זיי סיי דער נגון, וואס הערט זיך מיט א קול, וואס הענגט אפ פון די ליפען, איז נאך נישט ריין, נאך נישט אינגאנצן צען ריין... נאך נישט קיין אמת'ער רוחניות!...

דער אמת'ער נגון אבער זינגט זיך נאך אהן א קול... עס זינגט זיך אינעוועניג, אין הארץ, אין די געדערעם!

אט, דאס איז דער סוד פון דוד המלך'ס ווערטער: „כל עצמותי תאמרנה“... אינ'ם מארד פון די ביינער דארף זינגען, דארט דארף זיין דער נגון — דער העכסטער שבח פאר גאט ברוד הוא! דאס איז נישט דער נגון פון א בשר ודם, דאס איז קיין אויסגעטראכטער נגון! דאס איז שוין א חלק פון נגון, מיט וועלכען גאט האט די וועלט באשאפען; פון דער נשמה, וואס ער האט אריינגעזאסען אין איהר..

און אזוי יינגט די פמליא של מעלה! אזוי האָט געוונגען דער
„איד“, זכרונו לברכה!

דעם למוֹד האָט איבערגעהאקט א צושויבערטער יונג מיט אַ
שטרוק אַרום די לענדען — א טרענער. ער איז אַרײַנגעקומען אין
בית־המדרש, אַנידערגעשטעלט א שיסעל גריץ מיט אַ שטיקעל
ברויט אויפ'ן טיש נעבען ראשי־שיבה, און מיט א גראַב קול גע-
זאָגט: „ר' טעבעל שיקט דעם ראשי־שיבה עסען!“ און האָט זיך
איבערגעדערעהט, און אַרויסגעהענדיג, צוגעגעבען: „שפעטער וועל
איד קומען נאָך דער שיסעל!“

אַרויס דורך דעם גראַבען טרענער־קול פון דער געמליכער
האַרמאָניע, האָט זיך דער ראשי־שיבה שווער אויפגעהויבען און
איז, נאָכשלעפענדיג די גרויסע שטיוועל, צוגעגאַנגען צום כּיור זיך
וואַשען.

געענדיג, האָט ער ווייטער גערעדט, נאָר מיט וועניגער
התלהבות, און דער תלמיד האָט איהם פון זיין אַרט נאָכגעיאָגט
מיט די אויפגעשפיצטע אויערען און ברענענדיגע פאַר'חלומ'טע
אויגען.

— נאָר — זאָגט ווייטער ר' יעקעל מיט אַ טרויעריגער שטי-
מע — איד האָב אפילו די זכיה נישט משיג צו זיין, אין וואָס פאַר
אַ בחינה דאַס איז! אין וועלכען שער דאַס קומט! זעהסט דו, —
ניט ער שוין צו מיט א שמויכעל, — די סגופים מיט די צרופים,
וואָס מען דאַרף דערצו, די ווייס איד, און איד וועל זיי דיר נאָר
אפשר היינט איבערגעבען!

דעם תלמיד קריכען שיער די אויגען אויס; ער האלט אַפען
דאַס מויל צו כאַפען יעדעס וואָרט. נאָר דער רבי האקט אַפ, ער
וואַשט זיך, ווישט זיך די הענט, זאָגט „טאו ידיבם“, געהט צוריק
צום טיש און מאַכט, מיט ציטעריגע ליפען, די „מוציא“...

מיט ציטעריגע דאָדע הענט הויבט ער אונטער די שיסעל, די
פאַרע פאַרדעקט איהם מיט א וואַרעמען דונסט דאַס בייניגע פנים;
דערנאָך שטעלט ער זי צוריק, נעמט דעם לעפעל אין דער רעכטער
האַנט, און וואַרעמט די לינקע האנט אין ראַנד פון שיסעל, דער
כיי צוקוועטשט ער מיט דער צונג אַז די נאַלע דזשיאַנסלעס די
„עשט „מוציא“ מיט זאַלץ.

אנגעווארעמט דאס פנים מיט די הענט, קנייטשט ער שטארק
איון דעם שטערן, ציהט צוזאמען די בלאנע־בלוייע דארע ליפען.
און הויבט אָן בלאָזען!

ביי דער גאַנצער צייט האָט פון איהם דער תלמיד קיין אויג
נישט אראָפּגעלאָזט. און, בשעת דעם רבי'נס ציטערדיג מויל איז
אקעגען געלאָפען דעם ערשטען לעפעל גריין, האָט איהם עפעס אַנ-
געכאפט ביים הארץ; ער האָט זיך פאַרשטעלט דאָס פנים מיט
ביידע הענט און האָט זיך אינגאנצען איינגעצויגען.

איז א פאַר מינוט ארום איז אריינגעקומען נאָך א יונג מיט
נאָך אַ שיסעל גריין מיט ברויט:

„ר' יוסף שיקט דעם תלמיד אַנבייסען!“

נאָך דער תלמיד האָט נישט אַוועקגענומען די הענט פון פנים.
דער ראשי־שיבה האָט אַוועקגעלעגט דעם לעפעל און איז צו-
געגאַנגען צום תלמיד. א וויילע האָט ער מיט שטאַלצער ליבעע
אויפ'ן געקוקט, דערנאָך האָט ער איינגעהילט די האַנט אין דער
פאַלע און אַנגעריהרט איהם דעם אַקסעל.

— מען האָט דיר געברענגט עסען, — וועקט ער איהם מיט
אַ פריינדליך קול. טרויעריג און לאַנגזאם האָט דער תלמיד אַוועק-
גענומען די הענט פון פנים. און דאָס פנים איז נאָך בלאַסער גע-
וועזען, און די אונטערגעשלאָגענע אויגען האַבען נאָך ווילדער גע-
ברענט.

— איד ווייס, רבי! — ענטפערט ער — נאָר איד וועל נישט
עסען היינט!

— דער פיערטער תענית? — האָט דער ראשי־שיבה גע-
פרענט, פאַרוואַנדערט.

— און אַהן מיר? — גיט ער צו מיט א פרעטענסיע.

— עס איז אן אנדער תענית — ענטפערט דער תלמיד, —
עס איז א תענית־תשובה!

— וואָס רעדסט דו? דו — און אַ תענית תשובה?

— יא. רבי! אַ תענית־תשובה... אַ רגע פריהער, ווען איהר

האַט אַנגעהויבען עסען, האָב איר געהאַט אַ זרחור... עבר צו זיין
אויף לאַתחמוד?

איז דער זעלבער נאַכט, גאַנץ שפּעט, האָט דער תּלמיד געדע-
וועקט דעם רבי'ן. זיי זענען ביידע געשלאָפּען, זיך קענענאיבער,
אויף בענק אין קלויז.

— רבי! — רבי! — האָט ער גערופּען מיט אַ שוואַכען טול.
— וואָס איז? — האָט זיך דער ראש ישיבה אויפגעכאַפּט
דערשראָקען.

— איר בין צינר געווען אין דער הויכער מדרגה...
— ווי אזוי? — פרעגט דער ראשיישיבה נאָך אביסעל פּאַר
שלאָפּען.

— עס האָט אין מיר געזונגען!
דער ראשיישיבה האָט זיך אויפגעזעצט:
— ווי אזוי, ווי אזוי?

— איר ווייס אליין נישט, רבי, — האָט דער תּלמיד מיט נאָר
אַ שוואַכערען קול געענטפּערט, — איר האָב נישט געקאַנט שלאָפּען.
האָב איר מיך פּאַרטיפט אין אייער שמועס... איר האָב געוואַלט
רוקאָ קענען דעם נגון... און איר האָב פאַר גרויס צער, וואָס איר
קען נישט דעם נגון, אַנגעהויבען וויינען... עס האָט אין מיר אַלץ
געוויינט; אלע אברים האָבען געוויינט פאַר'ן רבוננו של עולם!

דערביי האָב איר געמאַכט די צרופים, וואָס איהר האָט מיר
איבערגעגעבען... א וואונדערליכע זאַך: נישט מיט'ן מויל, נאָר
עפעס אינעוועניג... פון זיך אליין! ראפּטום איז מיר ליכטיג געד-
וואָרען... איר האָב געהאַלטען צו די אויגען, און עס איז מיר געד-
ווען ליכטיג, זעהר ליכטיג, זעהר שטאַרק ליכטיג!...
— אַט! — בויגט זיך צו דער ראש ישיבה.

— דערנאָך איז מיר געוואָרען פון דעם ליכט אזוי גוט, אזוי
ליכט... עס האָט זיך מיר געדאַכט, אז איר וועג גאַרנישט, אז
מיין גוף האָט די וואַג פאַרלוירען, אז איר קאָן פליהען...
— אַט! אַט!

— דערנאָך בין איר געוואָרען לוסטיג, לעבעדיג, לאַכענדיג...
דאָס פנים האָט זיך מיר נישט געריהרט, די ליפּען אויך נישט, און

איך האב דאך געלאכט... און אזוי נוס, אזוי הארציג, אזוי נחת'—
דיג געלאכט!

— אט! אט! אט! — מתוך שמחה!

— דערנאך האט עפעס אין מיר געברומט, ווי אז אנהויב פון
א גנוג געברומט.

דער ראשישיבה איז אראפגעשפרונגען פון זיין באנט און איז
מיט אמאל געווען ביים תלמיד:

— נו — נו.

— דערנאך האב איך געהערט, ווי עס האט אין מיר פאנגען
הויבען זינגען!

— וואס האסט דו געפיהלט? וואס? וואס? זאג!

— איך האב געפיהלט, אז אלע חושים זענען מיר פארשטאפט
און פארמאכט, און עפעס אינגעוועניג זינגט... און אזוי ווי מען
דארף — נאר אהן ווערטער, אט אזוי...

— ווי אזוי? ווי אזוי?!

— ניין, איך קאן נישט... פדיהער האב איך געוואוסט... דער
נאך איז פונ'ם זינגען געווארען... געווארען...

— וואס איז געווארען — וואס?...

— א מין שפילען... גלייך, להבדיל, איד וואלט אינגעוועניג
אין מיר א פידעל געהאט, אדער גלייך יונה כליזמר זאל אין מיר
זיצען און שפילען זמירות, ווי ביים רבי'ן צו טיש! נאר
עס האט געשפילט נאר בעסער, נאר עדעלער, מיט נאך מעהר
רוחניות! און אלץ אהן א קול, אהן א שום קול — ס א מ ע
רוחניות!...

— וואויל איז דיר! וואויל איז דיר! וואויל איז דיר!

— צינד איז אלץ אוועק! — מאכט טרויעריג דער תלמיד.
— עס האבען זיך מיר צוריק געעפענט די חושים, און איך בין
אזוי מיד, אזוי מיד, אזוי מיד!... אז איך...

— רבי, — האט ער ראפטום א געשריי געטאן, זיך אנכאד

פענדיג ביים הארץ, — רבי! זאגט מיט מיר ודוי! מען איז גע-
 קומען נאך מיר! — עם האָט דאָרט אין פּמליאָ של מעלה א זיג-
 גערל פארפעהלט! א מלאך מיט ווייסע פליגעל!... רבי! רבי!
 שמע ישראל! שמעע... יש...

דאָס נאנצע שטערטעל, ווי איין מענש, האָט זיך געוואונשען
 אזא טויט, נאָר פאר'ן ראש ישיבה איז נאָך וועניג.
 — נאָר א פאָר תעניתים, — קרעכצט ער, — וואָלט ער
 שוין געשטארבען „בנשיקה“!

ט ה ש מ ח ה ב מ ע ו נ ו .

ז י י שרױען אלץ אינאיינעם : עולם הזה !
עולם־זה ווילען זײ, לוסטיג ווילען זײ זײן. פרעהליד... שמחה
ווילען זײ האָבען. א טעם פון לעבען פיהלען...
און איד זאָג אײד : ש ה ש מ ח ה ב מ ע ו נ ו...
די קוואַל פון שמחה איז ער... פון איהם שטראַלט זײ
אָרויס !

שמחה שטעקט אין דער תורה, אין מצוות און מעשים טובים.
אין נשמות פון צדיקים, — אין אלעם דעם, וואָס האָט אַ יניקו
פון ד א ר ט ! פון גלאַנץ פונ'ם כסא־הכבוד !
אויפ'ן גאַנצען עולם־זה — זאָג איד אײד — לינט אַ טרויער,
אַ מרה־שחורה ; אלץ איז אײננעמונקט און אײנגעהילט אין עצבות.
אין אומעט...

וואָרים וואָס ? ולשמחה מה זו עושה ? מיט וואָס האָט מען זײד
צו פרעהען ?

און דערײַבער דאַרף יעדע זאָך תקווה... יעדע זאָך מוז אויסגע־
לעזט ווערען פון דער מרה־שחורה, פון דער פאַרגלױווערטקײט, אין
וועלכע אלץ פארפאלט, אַהן דעם שטראַל פון ז י י ג נאָד !

אַ „והא ראייה“ :

מ י ר טרינקען און ז י י טרינקען...

וואָס פאַר אַ טעם האָט אַ טרונק־בראַנפּען אין שענק... און
— וואָס פאַר אַ טעם האָט אַ טרונק־בראַנפּען אין שטיבעל בײַ אַ
סיום, בײַ אַ יאָהר־צײט, אַדער גלאַט בײַ אַ פשוט'ען שלש־סעודות !
בײַ ז י י לאַזט זײד דער בראַנפּען נישט טרינקען. און עס

נלוסט זיך איהם נאַרנישט צו טרינקען; נאָר דער יצר-הרע הייסט!
 ער רעדט אָן און זיי פּאַלגען... דעריבער נעמט מען א קאַפּ און מען
 פאַרקרימט זיך — די נשמה אין מענש שרומפט זיך איין, ציהט
 זיך צוזאַמען פאַר וועהטאָג, דעריבער פאַלט איין די הויט און
 קנייטשט זיך ווי א פאַרמעט...

מאכט מען אבער איבער דער משקה אַ ברכה, טרינקט מען זי
 לשם מצוה, אין מען זי מתקן... ל א ז ט זיך די משקה טרינקען
 און די נשמה האָט גחתי פון טרינקען און ווייל טרינקען!...

זיי ריהמען זיך, אן זיי עסען מיט דרד-ארץ!
 נו, האָב נישט קיין דרד-ארץ, אן מען איז פאַרנגליווערט, פאַר-
 שטאַרט און פאַר'הושכ'ט ווי אן אַלטער, איינגעפאַלענער קוימען,
 וואָס האָט שוין לאַנג קיין פונק פיער נישט געזעהן...
 זיצען זיי טאַקע שטייף און קאַלט ווי איין: איינער קאַן דעם
 צווייטען נישט ליידען; אַ מאמע מיט אַ זוהן קאַנען פון איין שיר
 סעל נישט עסען! אפילו זאַלץ-מעסמלעד שטעלט מען יעדען באר-
 זונדער... פון וואנען-זשע זאַל זיין שמחה?
 שמחה שטעקט אין דער נשמה, און וואָס האָט די נשמה דער-
 פון, אן דער גוף פּרעסט?
 און וואָס איז טאַקע דער סוד פון תּרומות ומעשרות, פון חלה
 נעמען, פון פאַרציטיישע אַרעמע סעודות, פון אן אורח בעטען צום
 טיש... פון ברכות מאכען, פון זמירות זינגען...
 זיי ווילען פּרעהליד זיין! נאַרנישט אַפּגעטיילט פאַר אַ מצוה
 זאָר, אַהן אַ ברכה, אַהן זמירות, און נעמט מען פאַר בושה אַהיים
 אן אורח, זעצט מען איהם אַוועק ביי די דינסטען אין קיך...
 אין קיך איז אפשר פּרעהליד — נאָר אין די שטובען, זאָג
 איד אייד, אין די שטובען איז טויט, טויט ווי אלע טויטע!

איד הער ווי איהר לייענט אייערע שירים...
 פון דער לכּנה האָט איהר שטאַרק גחתי... איד הער דאָס: די

שעהנע, זיסע, בלאסע לבנה, זאגט איהר... און פון כוכבים ומזלות רעדט איהר מיט לויב, און אויך פון דער טבע, פעלרער, וועלרער, מיכען...

א י ר זאג אייך: פרישע לופט איז אמת, בפרט, אז מען ליידט אויף דער ברוסט — א רפואה־שלמה! נאר שמחה איז דער טבע האב א י ר געפיהלט (איד בין דאך אויך אמאל יונג גע־וועזען) פאר הושענא־דרכה... פארטאג — א גרויער הימעל — שטיל, — צווישען סטראסטינעס רינט דער טיך... — פיק־פיק! — רופט זיך פון ערגעץ אן א נפש'ל, — טס־טס! — אן אנדרעס... און איד געה מיר, ביים ברעג, און שנייד מיר הושענות...

פון כוכבים ומזלות איז דאך נישט דא וואס צו רעדען... נאך די לבנה, פון וואס מיינט איהר האט זי איהר חן באקומען?
פון אונזער קדוש־לבנה!...

גלויבט מיר, ווען נישט קדוש־לבנה, ווען נישט דאס ליכט, וואס מיר שיקען ארויף צו דער לבנה — וואָלט זי אויסגעזעהן נאך ריש, נאך נאָריש, אזוי נאָריש ווי א צינערנער הקרש־טעלער!

נאך א וואַר־ראיה — אַן אמת'ע מעשה!

אמאָל איז געוועזען א בן מלך, איז ער געוועזען אַנגעזאפט מיט מרה־שחורה... די דאָקטוירים האָבען געוואָלט דערקלערען, פון וואַ נען די מרה־שחורה נעמט זיך: האָבען טייל געזאָגט, אז ער האָט שלעכטע אויגען, אז אלץ, אויף וואָס זיי קוקען, קומט אַרויס געל, גרין און געל... מען האָט אבער געזוכט אלערליי ברילען צו די אוי־גען, און קיין איינציגע האָט נישט געהאַלפּען...

אַנדערע האָבען דערקלערט, אז ער האָט עפעס געמוזט יונגער הייט איינשלינגען, עפעס א טמא חיה'לע, און עס האָלט זיך אין דער נשמה, און פאַר'מאוס'ט איהר דאָס לעבען, האָט מען צו דעם אויך קיין רפואה נישט!

ווי עס איז, דער מלך האָט איהם געוואָלט ראַטעווען, פּרעהליך מאַכען, משמח זיין, ער האָט איהם געקויפט כלי־כסף וכלי־זהב... פון דער נאנצער וועלט האָט מען איהם צונויפגעפיהרט אלערליי

כשמים, אלערליי קריסטאלען און אזוי טייערע חפצים — עס האָט נישט געהאַלפּען!

מען האָט איהם געשטעלט א פּאַלאַץ אין אַ גאַרטען, און אין דעם גאַרטען האָט מען געפּלאַנצט אַלערליי בוימער, אַלערליי גע-וויקסען און בלומען; מען האָט אויסגעשיט די וועגען מיט גאַלדי-נען זאמד; מען האָט אויסגעגראבען א טייך און פאַרגאַסען מיט פּריש קוואל-וואַסער, לעבענדיג וואַסער, און אויפ'ן וואַסער האַבען געשוואומען די ווייסע גענז, מיט די לאַנגע ווייסע העלזער, וואָס וויגען זיך אויפ'ן וואַסער אזוי רוחיג, אזוי שענה, ווי די נשמות אין ג'דעדן — עס האָט אַלץ נישט געהאַלפּען...

און אויף אַלעב, — זאָגט דער בן מלך, — ליגט א מרה-שחורה... דער בנים וואַקסט, זאָגט ער, מיט מרה-שחורה, די בלוי מען בליהען מיט מרה-שחורה, דאָס וואַסער — זאָגט ער — וויינט אין דער שטיב, גלייך עס וואַלט אויף עפעס געטרויערט, און די ווייסע גענז דערמאַנען איהם נאָר אין תּכריכים.

און די זיסע פירות, די וויינעפעל, די גראַנאַטען, די וויינ-טרויבען, אַלץ — זאָגט ער — אין ביטער, ביטערליך און גרדנע... דאָס ערגסטע איז געוועזען, אז דער בן-מלך האָט אין גאַרטען אין וואַסער, אדער אין פּאַלאַץ אין א שפיגעל זיין אייגען פנים דערזעהן...

— איד בין טויט, — פּלעגט ער שרייען. — אויף מיין פנים ליגט נישט קיין שוין פון לעבען...

און איינמאָל האָט זיך פּלוצלונג אַלץ פאַרענדערט!

דער בן-מלך האָט זיך פּלוצים צולאַכט!

פּלוצים איז אַלץ אין גאַרטען געוואָרען גרין און לעבענדיג און שענה — אַלץ האָט אַנגעהויבען לעבען און ער אויך.

און וואָס מיינט איהר, איז געשעהען? אַ קליינגיקייט!

אויפ'ן וועג, פאַרביי דעם גאַרטען, איז געגאַנגען א צדיק, מיד און פאַרשמאַכט איז ער געגאַנגען: אויף אַ ברית, אויף פּדיון שבויים, איד ווייס?

נאָר מיד איז ער געוועזען אין געליטען האָט ער הונגער און דורשט; אַט, אַט וועט דער צדיק חלש'ען, ער וועט פּאַלען! דאָס וויל מען אבער אין הימעל נישט דערלאָזען.

בייסט זיך אָפּ אָן עפעל פון אַ בוים און פאלט דעם צדיק
 צו די פיס...
 הויבט ער אויף דעם עפעל, מאכט אַ ברכה, בייסט אַרױן —
 און שוין! כאותו הרגע איז פון אלץ אַראָפּ די מרה-שחורה, פאר-
 שוואונדען דער כּשׁוּף, אלץ איז געוואָרען מלא שמחה!
 וואָרים ווי איד זאָג איד: שהשמחה במעונו!

א שמועס.

עס איז א ווארעמער, אמת'דיגער טאג און ר' שכנא — א הויכער, דארער איד, א שריד ופליט פון די אלטע קאצקער — און ר' זרח, אויך א דארער, נאר א קליידגעוואקסענער איד, א נשאר פון די אלטע בעלזער — האזען זיך הינטער דער שטארט ארויס שפאצירען. יונגער הייט, זענען זיי זיך שונאים געוועזען. שונאים אויף טויט און לעבען. ר' שכנא האט געפיהרט די קאצקער נעגען די בעלזער און ר' זרח — די בעלזער נעגען די קאצקער! היינט, אויף דער עלטער, אז די קאצקער זענען געווארען „נישט דאס וואס אמאל“, און די בעלזער האבען פארלוירען דעם ברען. האבען זיי זיך ביידע אפגעטיילט פון די חברות, זענען זיי ביידע ארויס פון די שטיבלעך, וואו שוואכערע חסידים, נאר אינגערע און שטארקערע לייט האבען איבערגענומען די הנהגה.

אין בית-המדרש, ווינטער ביים אויווען, האבען זיי שלום גע- מאכט; און צינד, חול-המועד פסח, ביים ערשטען שעהנעם טאג, געהען זיי ביידע שפאצירען.

די זון שיינט אויף א ווייט בלויען הימעל. פון דער ערד רייך סען זיך ארויס די גרעזעלעך; מען זעהט ממש בחוש, ווי א מלאך שטעהט ביי יעדעם גרעזעל און שלאגט: וואקס! וואקס! מתנות פייגעלעך צופליהען זיך, זוכענדיג פאראיאהריגע נעסמען — און ר' שכנא מאכט צו ר' זרח'ן:

— קאצקער, פארשטעהסט, — אמת'ע קאצקער, מיין איד, פון די היינטיגע איז נישט כדאי צו רעדען, — נאר אמת'ע אלטע קאצקער האלטען נאָרנישט אזוי שטארק פון דער הנדה...

— נאר פון די קניידלעך? — שמייכלעך ר' זרח.

— אויס קניידלעך, — ענטפערט ר' שכנא ערנסט, — לאך נישט! דו ווייסט דעם סוד פון „לא תסגיר עבד אל אדוניו“?

— פאר מיר — זאגט דער בעלזער מיט א שמאלצער ענינות,
— איז גענוג צו וויסען די כונות פון דאוונען.

ר' שכנא מאכט זיך נישט הערענדיג און זאגט ווייטער:
— מילא, דער פשט איז דאך פשוט: אז עס אנטלויפט א

קנעכט א משרת, א פייער, — טאר מען איהם, על פי דין תורה
נישט כאפען, נישט בינדען און נישט איבערגעבען צוריק צום פרויץ,

צום בעל-הבית; מן הסתם, אז א מענטש אנטלויפט, קאן ער שוין
נישט אויסהאלטען... איז שוין סכנת נפשות! נאר דער סוד איז

אויך גאר פשוט: דער גוף איז בבחינת עבד, — — ער איז א
קנעכט צו דער נשמה! דער גוף איז א בעל-תאוה, ער זעהט א

שטיק חזיר, אן אשת-איש, אן עבודה זרה, ווייס איד וואס —
שפרינגט ער פון דער הויט ארויס; זאגט אבער די נשמה: לא

תעשה! מוז ער שווייגען, און פארקעהרט — די נשמה וויל א מצוה
טון — מוז דער גוף טון, מעג ער זיין מיד, גע'הרג'עט... מיזען די

הענט ארבייטען, די פיס לויפען, דאס מויל רעדען... פארוואס?
דער פרויץ, די נשמה הייסט! און פונדעסטוועגען: לא תסניר!

אינגאנצען איבערגעבען דעם גוף צו דער נשמה טאר מען אויך
נישט. די פייערדיגע נשמה וואלט איהם פארברענט, א'ש פון איהם

געמאכט, און, ווען דער רבונג של עולם זאל וועלען נשמות אהן
גיפים, וואלט ער קיין וועלט נישט באשאפען! און דעריבער האט

דער גוף אויך זיינע זכיות/עו... „כל היושב בתענית נקרא חוטא“
(דער וואס פאסט אסך, הייסט א זינדיגער) — דער גוף דארף עסען!

ווער עס וויל פאהרען, מוז שפייזען דאס פערד! קומט ווייטער א
יומ-טוב, א יומא דפגרא — פרעה דיך אויך! נעם א קאפ בראנ-
פען, פרעה דיך, גוף, אויך! און די נשמה האט הנאה, און דער גוף

האט הנאה: די נשמה — פון דער ברכה, דער גוף — פון קאפ!
פסט, זמן חרותנו — קום אהער, גוף, כאפ א קניידעל! און ער

ווערט דאדורך געהויבען, נתעלה! ער קומט צו שמחת מצוה! —
אויס קניידלעך, ברודער, לאך נישט!

ר' זרח איז מידה, אז דער ענין איז טיף און לאזט זיך הערען;
ער אבער עסט נישט קיין ישרויה!

— האסטו די הנאה פון מצות...
— ווער האט מצות צו דער זעט? — שמייעלסט ר' זרח, —
און גלאט — וואו נעמט מען זיין צו די מצות?

— ווי אזוי דען ביסט דו מקיים „ושמחת בחגך“ בנוגע צום
גוף?

— איך ווייס? אויב ראָזשינקע־וויין שמעקט איהם — מילא!
איך אליין האָב ווילד הנאה פון דער הגדה. איך זיך און זאג און
צהל די מכות, און צהל, און טאפעל זיי און מאד נאכאמאל א
כפל...

— מנושם!

— מנושם? פאַר אזוי פיעל צרות און ענויים קשים... פאַר
אזוי לאנג גלות השכינה? — איך מיינ, מען דארף מאַכען א מנהג,
מען זאָל זאָגען זיבען מאל די מכות, זיבען מאל שפוד המתד! דער
עיקר — די מכות; מחיה בין איך מיד מיט זיי! איך זאָלט נאָר
געוואַלט עפענען די טיר ביי די מכות... זאָלען זיי הערען! וואָס
האָב איך מורא? — זיי פאַרשטעהען דען לשון הקודש?

ר' שכנא שווייגט א ווילע, דערנאָך דערצעהלט ער כהאי
לישנא:

— הערסט, ביי אונז האָט זיך געטראָפּען אזא מעשה! איך
זאָל נישט זאָגען קיין גוזמא, אפשר אין צעהנטען הויז פון רבי'ן,
זכרוננו לברכה, האָט געוואוינט א קצב. איך זאָל נישט זינגען
מיט די רעד, — ער איז שוין אויפ'ן עולם־האמת, — א מנושם־ער
קצב, א קצב שבקצבים! א קארק ווי א שטיער־אַקס, ברעמען ווי
די באַרשטען און הענט ווי די קלעצער! היינט — א קול! אז ער
רעדט, דאָכט זיך, עס דונערט פון ווייטען, חיל שיסט! ער איז,
דאָכט זיך, א בעלזער חסיד געוועזען.

גו, גו... — ברומט ר' זרח.

— כ'לעבען! — ענטפערט ר' שכנא קאלטבלומיג, — ער
פלעגט דאוונען מיט משונה־ווילדע היות, מיט אלערליי אויבער־
קולות און אונטער־קולות. ביי זיין „תזכרו“, האָט זיך געדאָכט, אז
מען שפּריצט מיט וואַסער אויף פּיער!

— מוחל, מוחל!

— היינט זיי דיך משער! וואָס פאַר א מהומה עס ווערט, אז
אזא בחור זעצט זיך צו דער הגדה!... מען הערט יעדעס וואָרט ביים

רבי'ן אין שטוב! מילא — א קצב, ועצט ער ווי א קצב; לאַכט מען ארום טיש. דער רבי, זכרונו לברכה, — קוים, קוים, וואָס ער ריהרט מיט די ליפּען; מען זעהט דאָך בחוש, אַז ער שמויכעלט... שפע־טער אבער, אז דער „חתן־רנן“ האָט אָנגעהויבען צעהלען די מכות, אז זיי האַכען איהם אָנגעהויבען אַרויספליהען פון מויל ווי די קויר־לען, אח ער זעצט נאָך דערביי אין טיש אַרײַן ווי מיט אַ האַמער, אַז מען הערט, ווי די כּוסות קלינגען, — אין דער רבי, זכרונו לברכה, אַרײַנגעפאלען אין אַן אומעט, אין עצבות...

— אין עצבות — יום־טוב — פסח? וואָס רעדסט דו?

— מען האָט טאַקע געפרעגט!

— און וואָס האָט ער געענטפערט?

— זער רבונו של עולם אַלײַן, — האָט ער געזאָגט — אין ביי

יציאת מצרים אַרײַנגעפאלען אין עצבות!

— וואו האָט ער עס גענומען?

— א מדרש! אז די בני ישראל זענען אַריבער איבער'ן ים,

און דאָס וואָסער האָט פאַרדעקט און פאַרטרונקען פרעה וכל חילו, האַבען די מלאכים אָנגעהויבען זאָגען שירה. שרפים ואופנים זענען זיך צופלויגען אין אלע זיבען הימעל מיט אַ זמר, מיט אַ בשורה טובה! אלע כוכבים זמזלות האַבען אָנגעהויבען זינגען און טאַנץ צען! און די גלגלים, — קאַנסט דיר פאַרשטעלען, וואָס פאַר אַ שמחה עס איז געוועזען, די טומאה איז אַיינגעזונקען געוואָרען! נאָך דער רבונו של עולם האָט אלע אָפּגעשטעלט, פון כסא הכבוד האָט זיך געהערט אַ קול: מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה? — מיינע קינדער טרינקען אין ים, און איהר פרעהט אַיך און זינגט! וואָרים פרעה וכל חילו, — דעם כח הטומאה אַלײַן, האָט אַיך נאָט באַשאַפּען... ורחמיו על כל מעשיו, כתיב!

— מילא! — זיפצט ר' זרח.

ער שווייגט אַ ווײַלע און דערנאָך פרעגט ער:

— אויב עס איז ווייטער אַ מדרש, וואָס האָט ער אויפגעטאָן?

ר' שכנא שטעלט זיך אָפּ און זאָגט ערנסט:

— ערשטענס, בעלזער נאָר, איז קיינער נישט מחויב מחדש

צו זיין: אין מוקדם ומאוחר בתורה... דאס אלטע איז ניין, דאס
 נייע איז אלט... צווייטענס, האט ער אונז מנלה געוועזען דעם סוד,
 פארוואס מען לייענט די הגדה, אפילו די מכות פון דער הגדה, מיט
 א טרויעריגען סיניינגון, וואס איז טאקע דודכגענעצט מיט עצבות.
 אין — דריטענס, האט ער דערמיט פארטוישט א פסוק: אל
 תשמחה ישראל אל גיל בעמים. מנושם, גראב פרעה זיך נישט! דו
 ביסט ניש מקיץ פויער!... נשמה איז נישט קיין אידישע זאך.

„תורה“

— „תורה“ זאל איך אייד זאגען? —
וואס פאלט אייד איין, רבותים? ווי קומט צו אייד א ו נ ר
ז ע ר תורה?
צי אייערע נשמות זענען נישט געשטאנען ביים בארג סיני?
— סלאק דעתך — ווער זאגט: ניין?
„איין בורא, זאגט איהר, איין תורה און איין פאלק ישראל.“
— מאי קא משמע לן? ווער זאגט אנדערש?
אבער זעהט, רבותים! אין להרהר אחרי מידותיו — זיצט ער
און איז מוזיג זונגים; זאגט ער ארבעים יום סודם יצירת הולד:
בת פלוני לפלוני? קומט אויס, אז אונזערס א ברנש — ר' בערעל
טוואריטשאווער מאכט התונה מיט... נו, מיט המפורסם ר' ישראל
נאלדענבערג — גאר אן אנדער דרך — א איך א בעל הבית, פיהרט
שוין א שעה נניד'יש הוין — גאר אויף אן אנדער אופן!... א
מתנגד. יונגערהייט, הערט זיך, אן אברך געווען אויף קעסט, —
האט ער אויסגעפאטישט א איך פאר „ויצמת פרקניה“ אין א מקום
קדוש... לעת זמנה — פון פני העיר, פרנס חודש... און א שטאט!
פאהרט ער יאהר בני יאהר מיט בני ביתו אין באד אריין... טאקע
ערשט געקומען מהוין לארין, שיינט קיין עיזהרע, ווי די זון... נו...
און עס איז געווען אין א שעה מיצלחת, דער זונג האט עולה יפה,
נושא פירות געווען, און א פרי עין הדר, ווי די כאבע זאגט... היוצא
מה? ס'וועט זיין צום מזל א ברית און מיר זענען צוזאמען בני א
סעודת מצוה, בני א שלום זכר — מען עסט ארבעס אין פלוימען
מיט ראזשינקעס!
אמת? גאר זעהט — איין כנופיא, די אייגענע מאכלים... און
פונדעסטווענען — נישט אלע עסען גלייך!
„כאכילתכם כך עבודתכם“ און פארקעהרט...

המפורסם ר' ישראל גאלדענבערג צופט ווי א פויגעלע שבת
 שירה — מסתפק במועט, דעם מאַגען צוליעב... און דאס בערדעל
 זאגט נאָד צו די לעפעצן: חצי שלי וחצי שלד... און שווי, אָפּגער-
 שאַקעלט פון בערדעל. — זאָל איהם וואויל באקומען! און אין עס
 דארט זיצט משלנו — א חסיד'ל, אן אויסגעהונגערטס נעבער און
 כאפט, און שלינט... איד בין מסופס, צי ער וועט מקיים זיין „ואל
 כליד לא תתן“ — אין דערהיים א פלוגית'טע מיט בנים!

וואָס ביסטו רויט געוואָרען, שוטה? דלות איז קיין פסלות...
 „כי לא על הלחם לברו יחיה האדם“ — די נשמה דארף אויך
 עסען, און איהר מאכל איז וואָס? — תורה! ... נישט אלע אבער
 זענען גלייך תמיש... דערצו האָט נאָד יעדער זיינע מנהגים, זיינע
 דרכים... פאראן א בור סיד, און לא עליכם, א תולה, וואָס ככולעו
 כד פולטו.

חסידשלום, איד וויין אויף קיינעם נישט אָן מיט'ן פינגער...
 אָט האָט המפורסם דער מחותן ר' ישראל דערצעהלט פאר
 שלש סעודות חרושים פון באָד... א באָרג עד לב השמים! אויפ'ן
 הור-הרה, אויפ'ן סאמערדאָנע שפיץ-באָרג איז געווען „שכרהליכה“
 — א גאנצע סביבה כעל כף היד! דאָס אויג האָט זיך נישט געד-
 קאָנט אָנזעטיגען! ננים ופרדסים, שטערט און שטערטלעד און
 היכלות-פאלאצען — פון תרנום-שני ארויס! און באָרג-ארויף, האָט
 ר' ישראל גאלדענבערג דערצעהלט, פיהרען כמה וכמה וועגען, קורר
 צע און לאַנגע, מיט גרויסע מניעות, קליינע מניעות... און אויסגע-
 טראַטענע וועגען פאר סוסים! אזוי האָט ער דערצעהלט...

איהר האָט געמיינט, איד ליג און דרימעל... איד האָב געד-
 הערט... אויבען האָט ער געזאָגט — אין דער אויר לנשימה —
 כמעט שוין סאמע רוחניות! און ביי חלוש-ריאה, וואָס דארפן
 מעהר גשמיות, לאָזט זיך בלוט פון דער נאָז! ... נעהען זיי נישט
 בין ארויף, און האָבען זייער שכר הליכה אינמיטען וועג: קאווע
 מיט שמאנט! אזוי האָט ער דערצעהלט.

זעהט איהר: מיר חסידים קריכען אויף די גלייכע ווענט!
 גלייך ארויף! און איהר, זייט מיר מוחל, מתנגדים: בעל-בת'וש,
 מתנות... גלייך מיט די פערד!

שא! שא! כ'וויל, חס ושלום, קיינעם נישט מביש זיין!

כ'וויל אייד זאגען א גלייכווערטעל, און בשם אומרו, דעם
פארטשעווער רב'ס א מלחא דבדיחותא. „מתנגדים, האט ער גע-
זאגט, זענען דער נגוד פון חסידים“...
אין סידור שטעהט: „תשובה, תפלה וצדקה“... און פון אוי-
בען, מיט קליינע אותיות: „צום, קול, ממוז“ — יא?
זאגען מיר חסידים כסדר: ראשית חכמה: צום! זאל דער
חומר וויסען, אז ער איז קיין פריץ נישט, אז נישט ער האט צו
שאפען, אז ער איז נאר א טפל... מען דארף איהם האבען: מען
דארף פיס, נאכצולויפען א מצוה! מען דארף הענט: תפלין צו
לעגען, און אתרוג און לולב צו האלטען! מען דארף א מויל אויף
תורה ותפלה! מען דארף א מאגען אויך — איבער וואס וואלט מען
ברכה נעמאכט? — מזמן לזמן מוז מען אבער ווייזען דעם גוף, אז
נישט ער איז דער עצם עניו, נישט ער איז דער תור, אז נישט
„ואכלת“, נאר „וברכת“ איז דער עיקר!...
דערנאך געהט: „קול“, מען זיצט און לערענט, מען דאווענט;
ער לב השמים דאס קול! מען רייסט איין זיבען הימלען אין עבודה
מתוך שמחה: מען זינגט א זמר... און ערשט נאר, נאר צום סוף
געהט: „ממוז“ — א אידעלע דארף די מטבע אויך! המפרנס אשתו
ובניו... און אלערליי געלט: למודיגעלט, צדקהגעלט... און מען איז
דאך אין גלות — „לא-יחרץ“ געלט אויך! זאל מיר עשו נישט
פארזארגען! שקיל טובך!... פארשטופט מען איהם ס'מויל! זאל
ער מיר נישט מדריך זיין! לערען מיר נישט, פארגעס אן מיר!
און היינט: געלט אויף א תאוה'לע!

איהר מיינט, אז אזא איד למשל, ווי איד, וואס פאהרט נישט
אין באד אריין, וואס האט קיין מעבעל נישט, ביי דער מיר קיין
גלעקעל נישט, און אין שטוב קיין שפיגעל נישט — איז נאר קיין
בעל-תאוה נישט? אוי-אוי! דער יצריהרע טרעפט צו מיר אויך!
נאר, זעהט איהר, רבותים, א כיטרע אידעל בין איד! איד לאז מיר
נישט! איד לעג דאס שמד/קייט אין דער יראה אריין! דער יצרי-
הרע קלאפט אן, איד עפען! וואס ווילסט די, בעל-דבר? זען דיך,
רעד דייע דבורים! רעדט ער! וואס רעדט ער? ער רעדט מיר צו
צו א מלבוש! איד זאג נישט: ניין! פארקעהרט, מוכן ומזומן בין
איד! וואס ווילסט די? אטלאס? ראצימארע? ארבעא! און איד

מאד מיר א בנד לכבוד שבת וויבטיב! — ווילסט „שעהו“? גוט — מיינ איך מיר נאך א ברעסטער טאג, טיקטינער ציציות, נאך וואגראדער תפלין! לאזט ער אפ א ווילע... געהט ער אוועק און קומט צוריק. וואס ווייטער? דירה נאך? מהיבארתית? א סוכה פון סוכהלאנד, אויסגעהאנגען מיט אריינשראלפידות... אין א צייט ארום געהט ער און שטאמעלט עפעס וועגען אבילה ושתייה: איד זאג נישט: ניין! באראן סעידת מצוה, אביסעל פייגע מיסקה צו קדוש און הברלה און א פאר סאל אין יאהר עסט מען קרעפֿלעד אויך, און דעריבער טאקע געהט נאך „צום“ אין „קול“, ממון — ממון אויף א תאוה'לע!

און איהר האט אויך דאס זעלבע סדור'ל, די אייגענע ווערטער זאגט איהר, נאך איהר זייט מהפך דעם סדר. מיר — ישר און איהר — הפוך.

הויכע הויכט איהר אן ביי „ממון“!

איהר מוזט האבען גרויסע דידות... און עס מוז הענגען ר' יחזקאל'ע פרענער'ס פארטרעט... און איהר ווערט גאר בעליסודות אין פארעהענגט די פענסטער, מען זאל הלילה נישט אריינקוקען נישט צו דער צייט! און מעבעל מוז זיין, און קרעפלעד — יא מנהג, נישט מנהג — אין א מאכל! און מען פאחרט אמאל אין באד אריין אויך... און עס ווילט זיך אביסעל כבוד, הו אין שטוב, הו אין גאס, הו אין ביתהמדרש, און מען מוז גוטע שדוכים טון, מיט גרעסערע עשירים... מען זוכט אן אנהאלטעניש... און אז מען געהט אוועק פון דער וועלט, אין מען אין, ווי ר' יחזקאל'ע פרענער קיין פארטרעט נישט געווארען, מוז מען איבערלאזען א זכר: א מויער! אז עסק, אין וועלכען די יורשים זאלען קאנען אריינקריבען בראשו רובו און שוין קיין ליכטיגע וועלט נישט זעהן... מיט איין ווארט: מען דארף זיין, מען מוז זיין א נגיד, איין „קול“ — מען שרייט געד וואלד: א נגיד! און זאל זיך דער הימעל שפאלטען, וואס וועט איהר שרייען? מ—מון! עס ווילט זיך דוקא קרעפלעד! א פשוט'ע זאך: ביי אונז אין אלץ בבחינת מן: אין דער קינעל פעט, מהיבארתית! איד קאן אבער עסען א שטיקעל נעכטיג ברויט, און אז איד וועל וועלען, וועל איד זאגען: ס'א המדמאש! און עס וועט זיין א המדמאש, איד וועל פיהלען דעם טעם פון מאן מיט האנג! א מתנגד אבער מוז האבען דברים כהיותן — על פי פשט! — אין

טאקע דער עיקר „ממוז“ — און אז דער עיקר, פארשטעקט איהר מיר, איז כמון, זאלט איהר עס מיר מוחל זיין, פאלט מען שוין אריין אין קבענות... אויפ'ן טיש — א געשוירען טישטוד, נאר אז מען זעצט זיך צום טיש, נעמט מען עס אראפ און מען לעגט אבי וואס... א קאנאפע, באטערשטולען, שטולען — געדעקט מיט סאך מעט — נאר איבערגעצויגען מיט גרויע ליינענט... זיצען זיצט איהר אויף ליינענט!... און, זייט מיר מוחל — די טיר, אז מען געהט עסען, ווערט פארשלאסען... „כל דכפין ייתי וייכול“ איז א פסוק אין דער הגדה, געמאכט געווארען, דער דובנער מגיד זאג זיך האבען אויף וואס צו שטעלען און זאגען א משל... ווארים דא, וואו דער עולם-הזה ווערט אז עיקר, האט מען טאקע קיין עולם-הזה נישט...

כ'לעבען, נישט גלייך, רבותים... וואס האט איהר אראפגעלאזט די קעפ?

כ'האב דאך אייך מקדים געווען, אז סיי-ווי א גלייך ווערטעל, א מלתא דבדיחותא...

דער חלוק פון מתנגדות ביז חסידות שטעקט אביסעל טיפער, ווי דען? הויבט די אויגען אויף, רבותים, כ'וויל עס אייך מקרב זיין צו דער השגה...
הערט!

תורה — ווייסט איהר דאך — איז נמשלה למים — וואסער!
ריין וואסער, קלאר וואסער, לעבעדיג וואסער!
נו, אז תורה איז וואסער, וואס טוט א מתנגד?
נעמט ער אין שווימט! פון אויבען...
פארט א שטיקעל סכנה, ס'איז דאך פארט מים שאין להם סיה?

איז פאראן אז עצה!

נעמט מען אונטער'ן ארעם: א י י ז פּענכער — דעם שלחו ערוך, דעם צווייטען — דעם הייזארם, און מען לעגט זיך אויף זיי פרקדן, און מען שווימט... מאכט זיך א שווימעל: א שטיר קעל דקדוק אין פירוש רש"י... א גע'חכמ'ט פירוש'ל אין מצודת ציון ומצודת דוד... א נוטריקון'רעל אין בעל הטורים — שעה! א מחיה! עס געהען די אויגען איבער — ממש א זילבערנע שוים!
כסף מהור!

איינער כאפט נאָר אַן עינזעקב, א פּרק משניות — הו! דער געהט שוין טריט־וואַסער! נאָר דעם קאַפּ נעצט ער אלץ נישט איין; דער קאַפּ בלייבט טרוקען! אלץ נישט קיין סכנת־נפשות! און אז א מתנגד אין נאָר א איד א למדן, — וואָס טוט ער? שווימט ער קלאַפּטער, און מאַכט אמאָל אַ נאַרעק... אמאָל לאַזט ער זיך טיף אַראָפּ, אויף ווי לאַנג דער אַטעם לאַזט, און געפינט אין דער טיפּעניש און ברענגט אַרויף — מרגניתא טבא! א פערל פון קעסעל־גרוב!

און אז א מתנגד אין נאָר אַן עלוי? שפּרינגט ער אין וואַסער אַרײַן, און — מיט'ן קאַפּ אַראָפּ, — אין ער וואָס? א קונצעד מאַכער!

איד וויל, חלילה, נישט מקפּח ויין שכר כל בדיה... און לאַמיד וועלען! אַן הקדוש ברוך הוא וויל נישט! געזאָגט תורה נמשלה למים — אין געזאָגט! אבער אַן דער יסוד אין מים, אין — מים, זענט איהר קאַלטע פיש!

און וואו אין דער והסנה בוּער כאש?

תורה אין דאָך נמשלה לאש איד, און פאַראַן: אש אוכלת אש... פייער שב'פייער! דאַס זעהט איהר אין שוין און נון ער תורה! אונזער תורה ברענט... אונזער תורה לייכט... אונזער תורה — —

איד וויל עס אבער פאַרט מקרב ויין צו דער השגה!
איד וויל, איהר זאַלט פאַרשטעהן דעם ענין פון „אונזער“

תורה...

וואָס עס הייסט: א גוטער איד, א צדיק זאָגט „תורה“... לכאורה: מאי כולי האי? נעם א ספר און קוק אַרײַן! עס אין אַבער נישט אזוי! — וואַרט, איד בין ערב, איהר וועט מקבל נחת זיין... „כי נר מצוה ותורה אור...“

יא... די מצוה, רבותים, אין א ליכט — נאָר א ליכט לייכט נישט, כל־זמן מען צינדט זי נישט אַז... א מענש קאַן זיין א ליכט־ציהער, האַבען א פּוּד ליכט אין שטוב, און ארומנעהן אין דער פינסטער, און טאַפען אין די ווינקעלעך! תורה־אור — מצוה דאַרף כונה... מען דאַרף וויסען דעם כוון פון דער מצוה...

אַסד מצוות טוט איהר... נאָר מתוך עצבות...

אַ מצוה שלא בכונה אין א טויטע מיטוה... א בר־מנו...

הענט האבען געלעגט תפלין, ס'מויל האט געזאגט ברכה, די פיס זענען געגאנגען אין מקום־קדוש אריון, די נאז האָט געשמעקט בשמים בשעת הברלה — אָבער די נישמה איז דערביי נישט געדווען... די כונה האָט געפעהלט! מען האָט נישט אָנגעזונדען די ליכט!

און פעהלט ליכט, פעהלט שמחה...
און מענשען טוען מצוות און געהען ארום אין עצבות, פאר מרה־שחורה'טע פנימ'ער, פאר'הושכ'טע אויגען, און מען זיפצט, און מען קרעכצט...

שמחת מצוה פעהלט!

פרעה דיר, אז א טויט קינד איז געבוירען געוואָרען!

אָסך מצוות טוט איהר... נאָר מתוך עצבות...

צדקה גיט איהר פון רחמנות... „נאָ — נעם און געה!“ מען דאַרף פטור ווערען פון דעם אַרעמאָן... מען שיקט איהם אפילו אָפּ אין שטוב אריון, אבי זיין פרצוף נישט צו זעהן... מען לערענט אָפּ א בלאַט גמרא אַ טאָג: א חוק! אָפּגעאַרבייט ווי אַ שכיר יום! א קליין שטיקעל קאָטאָרנע! יום־טוב — מאַכט מען כשר ודנים און צימעס קאכט מען... נאָר — ווי ווערט מען שוין פון דעם יום־טוב פטור... א מחיה דאָס דריטע שטערנדעל איז מוצאי־שבת! ווי אויפ'ן גאָל צדק וואָרט מען דערויף! א שמחה דאָס איז שמיני ישל פסח — א גלעזעל ביר! מען מעג שוין! און מוצאי־פסח די חמין־דיגע סעודה! און בסוד סודות, בעט איהר דאָך טל ומטר אויף סוכות — איהר זאָלט קאָנען עסען אין שטוב!

שמחה פעהלט איד! ווייל איהר טוט אלץ מיט'ן גוף, אהו די נשמה... ווייל אייערע מצוות זענען גופים אהו נשמות, נישט אָנגעזונדענע ליכט!

און מיינט נישט... לאָן כל אָדם זוכה צו ליכטיגע לעבעדיגע מצוות... אמת — „ולא עב הארץ חסיד“, אהו „תורה־אור“, אהו תורה, שנמשלה לאש, קאָן מען קיין חסיד נישט זיין... אָבער נישט אלע חסידים זענען חסידים...

קומען זיך טאקע צוזאמען צום צדיק קאלטע נשמות, געפרוּי־דענע נשמות, אידען מיט ליכט אין די ביוזעמס, נאָר זיי ברענען נישט, זיי לייכטען נישט... מען קומט פאר'עצב'עט, פאר'חשכ'ט... נאָר מען קומט צום צדיק, מען קומט נאָר תקון, נאָר ליכט... און

דער צדיק, אז ער זעהט עס, זעצט ער זיך און זאגט „תורה“... און זאגען זאגט ער תורה, שנמשלה לאש... די תורה, וואס ברענט און „צינדט אן די ליכט“... די מצוות, וואס זענען געמאן געווארען שלא בכונה, באקומען כונה... צינדען זיי זיך און און הייבען אן לייכט טען... פון „מתים כל יחיו“ ווערען ברענענדיגע, לייכטענדיגע נשמות, פון ברמז'ים — שרפים ואופנים...

און ליכטיג ווערט, און שמחה, און צהלה, דיצה, אהבה, אחוה ורעות...

עס פלאמט...

וואס'זשע האט פועל יוצא געווען דער צדיק?

ער האט מקיים געווען די מצוה: בהעלותך את הנרות!

ער האט גענומען פון „אור זרוע לצדיק“ און אָנגעצונדען אַלע

ליכט!...

און אז אלע ברענען? פארשטעהט איהר דאך, איד דאך דאך

אייד נישט אין מויל אריינלעגען — אז עס צינדען זיך און אלע

ליכט — ווערט ליכטיג, ווערט פרעהליך, ווערט התלהבות, ווערט

דבקות... ווערט — —

נאך דאס איז שוין נישט פאר אייד... גענוג — שמחה! שמחה

מצוה, שמחה ויבטוב — —

וואס טוט איהר ימים־נוראים?

משנכנס אדר לאכט איהר, קומט מזל בתולה — וויינט איהר!

א מתנגד לעבט על פי „לוח“...

שנייצט איהר די נען און ללאַנגט!...

איהר ווערט בעלי־בית'ס, ווי די נשים! און עס ציטערט

אויף אייד די הויט.

וואס טוט זיך ביי אונז ימים נוראים? מען טאנצט, מען

זינגט! מען געהט אפילו גאר שפאצירען! אז עס איז ליכטיג גע-

ווארען, אז עס האט זיך צופלאצערט — געה וויין!

דאס איז טייטש „ותורה אור“ — דעם צדיק'ס תורה איז

אור! — —

נאך האלט איד שוין ביי אור, וויל איד אייד שוין דערצעהן

לען א שיחה, דאס וועט איהר שוין אודאי משיג זיין! איהר וועט

אפילו הנאה האבען! איהר ווייסט דאך: שני מאורות — א זון

מיט א לבנה. די זון האט ליכט און ווארעמקייט און די לבנה,

מילא, ווייסט איהר דאך, איהר האט דאך עפעס ליעב די לבנה.
 איהר זייט דאך מיט דער לבנה שמעלקע שבשמעלקע, אייערע אינגר
 לעך שרייבען דאך שירים און קרעכצען צו דער לבנה — די לבנה
 האט נאך ליכט אליין...

איז ער, זאל לעבען, אמאל געזעסען ביים פענסטער — ביו
 השמיטות.

צווישען מנחה ומערב, פלעגט ער ליעב האַבען צו זיצען ביים
 פענסטער, בשעה שאינז יום ואינז לילה... קומט אַרויס די לבנה.
 זעהען מיר בחוש, אז זי קומט אַרויס אומישנע פון ענן מקבל פנים
 זיין... שמייכלט ער... און דרעהט זיך אויס צו אונז און גיט אַ
 פרעג, צי מיר ווייסען נישט פון דעם דין תורה, וואס די לבנה האַט
 געהאט... ווייסט מען נישט; דערצעהלט ער.

די זון — דערצעהלט ער — האט דאך משמורת ביימאג, איז
 איהר ווארעם; די לבנה אָבער האַט אָבער דאך משמורת ביינאכט,
 איז איהר קאַלט... שטעלט זי זיך איינמאָל פאר'ן בית-דיון של מעלה
 מיט א טענה: עס איז איהר קאַלט! וואָס-זינע וויל די לבנה? —
 מען זאל איהר מאכען א בנר! זאגט בית-דיון של מעלה: עדקה
 ממני! ס'קומט איהר א בנר! שיקט מען תיכף ומיד נאך אלע
 חייטים מארבע כנפות הארץ, זיי זאלען איהר מאכען א בנר! זאנען
 די חייטים, אז זיי זענען עס נישט ביכולת צו מאכען! פארוואס.
 ווילט איהר פרעגען, פשוט, וויל זיי ווייסען נישט, ווען א מאס צו
 נעמען: א גאנצען חודש — אדער זי וואקסט אָדער זי פאלט
 ...א.

הא?

וואס זאגט איהר?

מען זאל איהר מאכען שלשים בנדים!

כ'האב געוואוסט, אז דאס וועט איהר משיג זיין!

דאס האט טאקע, ער זאל לעבען, אויפגעטאן!

אויב נישט נאך העכער.

און דער נעמיראווער פלעגט סליחות-צייט יעדען פריהמארגען
נעלם ווערען, פארשווינדען!

מען פלעגט איהם נישט זעהן אין ערגעץ: נישט אין שול, נישט
אין ביידע בתי-מדרשים, נישט ביי א מנין, און אין דערהיים אוראי
און אוראי נישט. די שטוב איז געשטאנען אפען, ווער עס האט
געוואלט, איז אריין און ארויסגעגאנגען; גע'גנב'עט ביים רבי'ן
האט מען נישט, אבער קיין לעבעדיג באשעפעניש איז אין
שטוב נישט געווען.

וואו קאן זיין דער רבי?

וואו זאל ער זיין? מן הסתם אין הימעל! וועניג געשעפטען
האט א רבי פאר ימיס-נוראים צו פארזארגען? אידעלער, קיין עינד
הרע, דארפען פרנסה, שלום, געזונט, גוטע שדוכים, ווילען גוט
און פרום זיין, און די זינד זענען דאך גרויס, און דער שטן מיט
זיינע טויזענט אויגען קוקט פון איין עק וועלט ביז דער צווייטער.
און ער זעהט, און פארקלאגט, און מסר'ט... און — ווער זאל
העלפען, אז נישט דער רבי?

אזוי האט דער עולם געטראכט.

איינמאל איז אבער אנגעקומען א ליטוואק, לאכט ער! איהר
קענט דאך די ליטוואקעס: פון מוסר-ספרים האלטען זיי וועניג,
דערפאר שטאפען זיי זיך אן מיט ש"ס ופוסקים, ווייזט דער ליט-
וואק א בפירוש'ע גמרא, — די אויגען שטעכט ער אויס: אפילו
משה רבינו, ווייזט ער, האט ביים לעבען נישט געקאנט ארויף
אויפ'ן הימעל, נאר געהאלטען זיך צעהן טפחים אונטער'ן הימעל!
נו, נעה שפאר זיך מיט א ליטוואק!

— וואו דען קומט אהין דער רבי?

— מיין דאנה! — ענטפערט ער און ציהט מיט די אקסעל, און תוד כדי דבור (וואס א ליטוואק קאן!) איז ער זיך מיישב, צו דערנעהן די זאך.

נאך דעמועלכען פארנאכט, באלד נאך מעריב, ננב'עט זיך דער ליטוואק צום רבי'ן אין חדר אריון, לענט זיך אונטער'ן רבי'נס בעט, און ליגט, ער מוז אפּוואַרטען די נאכט און זעהן, וואו דער רבי קומט אהין, וואָס ער טוט סליחות-צייט. אן אנדערער וואָלט אפשר איינגעדרימעלט און פאַרשלאָפּען די צייט; א ליטוואק טוט זיך אָן עצה: לערענט ער זיך אויסענר וועניג א גאנצע מסכתא! איד געדענק שוין נישט, חולין צי נדרים!

פארטאג הערט ער, ווי מען קלאפט צו סליחות. דער רבי איז שוין נישט געשלאָפּען א צייט. ער הערט איהם שוין אפשר א גאנצע שעה קרעכצען. ווער עס האָט געהערט דעם נעמידאווער קרעכצען, ווייס, ווי פיעל צער פאר כלי-ישראל, וויפיעל יסורים עס האָט געשטעקט אין זיין יעדען קרעכץ... די נשמה פלעגט אויסגעהן, הערענדיג דאָס קרעכצען! א ליטוואק האָט דאָך אָבער אן אייזען הארץ, הערט ער צו און ליגט זיך ווייטער! דער רבי ליגט זיך אויך: דער רבי, זאל לעבען, א וי פ' ? בעט, דער ליטוואק א וי נט ער' ? בעט.

דערנאָך הערט דער ליטוואק, ווי די בעטען אין הויז הויבען אָן סקרופעז... ווי די בני-בית כאַפּען זיך ארויס פון די בעטען, ווי מען מורמלעט א איד'יש וואָרט, מען גיסט וואָסער אויף די נעגעל, עס קלאַפּען אויף און צו די טירען... דערנאָך איז דער עולם אַרויס פון שטוב, עס ווערט ווייטער שטיל און פינסטער, דורכ'ן לאַדען שיינט קוים אַריון א קליין ביסעל ליכט פון דער לבנה...

מודה האָט ער געווען, דער ליטוואק, אז ווען ער איז געבליבן בען איינער אליון מיט'ן רבי'ן, איז איהם כאַפּאַלען אן אימה. די

הויט איז שוין איהם אויפגעלאפען פאר שרעק, די ווארצלען פון
 די פאות האבען איהם געשטאכען אין די שליופען ווי די נאָדלען.
 אַ קליינגקייט: מיט'ן רבי'ן, און סליחות-צייט, פארטאג.
 אליין איז אַ שטוב!...
 אַ ליטוואק איז דאָך אבער איינגעשפארט, ציטערט ער ווי א
 פיש אין וואסער אין ליגט.

ענדליך, שמעחת דער רבי, זאָל לעבען, אויף...
 פריהער טוט ער, וואָס א איד דארף טו... דערנאָך געהט ער
 צו צו דעם קליידער-אלמער און נעמט אַרויס א פעקעל... עס באַר
 ווייזען זיך פויערשע קליידער: ליינוואַנטענע פלודערען, גרויסע
 שטיינעל, א סיערמיענגע, אַ גרויס פוטערען היטעל מיט א ברויטען
 לאַנגען לעדערנעב פאַס, אויסגעשלאָגען מיט מעשענע נעגעלעך.
 דער רבי טוט עס אַז...
 פון דער קעשענע, פון סיערמיענגע, שטאַרט אַרויס אַן עק
 פון אַ גראַבען שטריק... פון אַ פויערשען שטריק!
 דער רבי געהט אַרויס; דער ליטוואק — נאָר!
 דורכגעהענדיג, טרעט אַפּ דער רבי אין קיך, בייגט זיך איין,
 פון אונטער א בעט נעמט ער אַרויס אַ האַק, פאַרלעגט זי אונטער'ן
 פאַס און געהט אַרויס פון שטוב.
 דער ליטוואק ציטערט, נאָר ער טרעט נישט אַפּ.

אַ שטילער, ימיס'נוראים'דיגער פחד וויגט זיך איבער די טונ-
 קעלע גאסען. אַפט דייסט זיך אַרויס א געשריי פון סליחות פון
 ערגעץ אַ מנין, אדער אַ קראַנקער קרעכץ פון ערגעץ אַ פענסטער...
 דער רבי האַלט זיך אלץ אין די זייטען פון די גאַסען, אין די שאַ-
 טען פון די הייזער... פון איין הויז צום אנדערען שווימט ער אַרויס
 און דער ליטוואק נאָך איהם...
 און דער ליטוואק הערט ווי זיין אייגען הארץ-קלאַפען מישט
 זיך צוזאַמען מיט'ן קול פון רבי'נס שווערע טריט; אבער געהן

געהט ער, און קומט צוזאמען מיט'ן רבי'ן אויס דער שטאדט ארויס.

הינטער דער שטאדט שטעהט א וועלדעל.

דער רבי, זאל לעבען, נעמט זיך אין וועלדעל אריין. ער מאכט א דרייסיגפיערציג טריט אין שטעלט זיך אפ ביי א בוי מעל; און דער ליטוואק ווערט נבהל ומשתומם, זעהענדיג, ווי דער רבי נעמט ארויס פון פאס די האק און שלאגט אין בוימעל אריין. ער זעהט, ווי דער רבי האקט און האקט, ער הערט ווי דאס בוימעל קרעכצט און קנאקט. און דאס בוימעל פאלט, און דער רבי שפאלט עס אויף ליפעס... די ליפעס — אויף דינע שייטלעך; און ער מאכט זיך א בינטעל האלץ, נעמט עס ארום מיט'ן שטריק פון קעשענע, ער ווארפט דאס בינטעל האלץ איבער די פלייצעס, שטעקט צוריק אריין די האק אינ'ם פאס, לאזט זיך ארויס פון וואלד, און געהט צוריק אין שטאדט אריין.

אין א הינטערגעסעל שטעלט ער זיך אפ ביי אן ארעם, האלב איינגעבראכען הייזעל און קלאפט אן אין פענסטערל. — ווער איז? — פרעגט מען דערשראקען פון שטוב ארויס. דער ליטוואק דערקענט, אז עס איז א קול פון א אידענע, פון א קראנקער אידענע.

— יא! — ענטפערט דער רבי אויף פויעריש לשון.

— קטא יא! — פרעגט מען ווייטער פון שטוב.

און דער רבי ענטפערט ווייטער, אויף מאלארוסיש לשון: וואסיל!

— וואס פאר א וואסיל און וואס ווילסט דו, וואסיל?

— האלץ, — זאגט דער פארשטעלטער וואסיל, — האב איר

צו פארקויפען! זעהר ביליג... כהצי חנם האלץ!

און, נישט ווארטענדיג אויף תשובה, נעמט ער זיך אין שטוב אריין.

דער ליטוואק גנב'עט זיך אייד אריין און, ביים גרויען ליכט פון פריהען מארגען, זעהט ער אן ארעמע שטוב, צובראכען, ארעם

כליבית... איז בעט ליגט א קראנקע אידענע, פארוויקעלט מיט שמאטעס, און זי זאגט מיט א ביטער קול:

— קויפען? מיט וואס זאל איך קויפען? וואו האב איך ארעמע אלמנה, געלט?

— איך וועל דיר בארגען! — ענטפערט דער פארשטעלטער וואסיל, — אינאנצען זעקס גראשען!

— פון וואנען וועל איך דיר באצאהלען? — קרעכצט די ארעמע אידענע.

— נארישער מענטש, — מוסר'ט זי דער רבי, — זעה, דו ביסט אן ארעמע קראנקע אידענע און איך נעטרוי דיר דאס ביסעל האלץ, איך בין בטוח, אז דו וועסט באצאהלען; און דו האסט אזא שטארקע, גרויסען גאט, און נעטרויסט איהם נישט... און האסט אויף איהם אויף נארישע זעקס גראשען פאר'ן בינטעל האלץ, קיין בטחון נישט!

— און ווער וועט מיר איינהייצען? — קרעכצט די אלמנה, — איך האב דען כח אויפצושטעהן? מיין זוהן איז אויף דער אר-בייט געבליבען.

— איך וועל דיר איינהייצען אויך. — זאגט דער רבי.

און, אריינלעגענדיג דאס האלץ אין אויווען, האט דער רבי, קרעכצענדיג, געזאגט פון סליחות דעם ערשטען פזמון...
און, אז ער האט אונטערגעצונדען, און דאס האלץ האט פרעהד ליד געברענגט, האט ער געזאגט, שוין אביסעל לוסטיגער, פון די סליחות דעם צווייטען פזמון...
דעם דריטען פזמון האט ער געזאגט, ווען עס האט זיך אויס-געברענגט און ער האט די בלעד פארמאכט...

דער ליטוואק, וואס האט דאס אלץ געזעהן, איז שוין געבליבען א נעמיראווער חסיד.

און שפעטער, אויב א חסיד האט אמאל דערצעהלט, אז דער
נעמיראווער הויבט זיך אויף, סליחות-צייט, יעדען פריהמארגען.
און פליהט ארויף אין הימעל אריין, סלענט שוין דער ליטוואס נישט
לאכען, נאר צוגעבען שטילערהייט.
— אויב נישט נאך העכער!

בערעל דער שניידער.

ערב יום־כפור. אין בערדיטשעווער שול. צוגעפאלען אין די נאכט.

די זקנים האבען אָפּגעזאָגט: „על דעת המקום ועל דעת הכריות...“ צוגאנגען זיך אויף זייערע ערטער. ר' לוי יצחק שמעהט ביים עמוד. ער דארף זאגען „כל־נדריו“ און — שווייגט.

אלע אויגען הענגען אויף זיין דוקען. אין עזרת נשים — א יט'לקייט, ווי אויפ'ן ים פאר א רעכט. ער וועט אנהויבען, און אפטר, ווי זיין שטייגער איז אמאל, מיט אן הקדמה. וועט זיך פריי הער אויס'טענ'ען, כדבר איש אל העהו, מיט'ן רכונו של עולם — אויף מאמע'לשון...

נאר ר' לוי יצחק שמעהט, איינגעהילט אין קיטעל און טלית פאר'ן עמוד און שווייגט.
וואס באטייט עס?

זענען די שערן תפלה אזוי שפעט נאך פארמאכט? האט ר' לוי יצחק קיין כח נישט אַנצוקלאַפּען? ער שטעהט מיט'ן קאפּ אביי סעל איבערגעבוויגען, מיט אן אויער ארויף, גלייך ער הערט עפעס פון דארט? וויל ער הערען אויפשליסען?
און פלוצלונג דרעהט זיך ר' לוי יצחק אויס צום עולם און גיט א רופ:

— שמש!

לויפט דער שול־שמש צו; פרעגט ער איהם:

— בערעל דער שניידער שוין דא?

דער עולם ווערט נבהל ונשתומם. דער שמש שטאַמעלט: ער ווייס נישט; הייבט זיך אָן אומצוקוקען. ר' לוי יצחק אליין קוקט זיך אויך אום.

— נייג, ער איז נישטא! — זאגט ער. — אין דערהיים
געבליבען. און ווענדט זיך נאך אמאל צום שמש:
— געה אהיים צו בערעל שניידער און רופ איהם אהער!
זאג, איד, לוי יצחק דער מרא דאתרא, רופט.
געהט ער, דער שמש.

בערעל דער שניידער וואוינט אין שולגעמעל, נישט ווייט פון
שול. ווארט מען נישט לאנג קומט ער, בערעל שניידער, אהו קיר
טעל און טליח, אין דער וואכערדיגער קאפאטע, מיט אן אנגערוק
טען פנים און אויגען — האלב ביווע, האלב צושראקענע, און געהט
צו צו ר' לוי יצחק'ן:

— איהר האט מיד גערופען, רבי, בין איד צו א ייד גער
קומען!

„צו אייד“ איז ער מטעים.

שמייכלט ר' לוי יצחק.

— זאג נאך, — מאכט ער, — בערעלע, וואס רעדט מען עס
אזויפיעל פון דיר אין דער הויך? עס איז דאך פול מיט דיר די
פמליא של מעלה. עפעס א רעש האסטו אנגעמאכט: מען הערט
נישט מעהר, נאך: בערעל דער שניידער און בערעל דער שניידער.
— אהא! — מאכט בערעל שניידער מיט נצחון.

— האסט עפעס א טענה?

זאגט ער: אודאי!

— צו וועמען?

— צום רבנו של עולם! — זאגט ער.

דער עולם ארום וואלט דעם שניידערק צוריסען; ר' לוי-
יצחק צושמייכלט זיך נאך ברייטער:

— אפשר וועסטו, בערעל, דערצעהלען, וועגען וואס עס געהט?

— אדרבא! — זאגט בערעל דער שניידער, — מהיבא תיתי...

— זאגט ער — איד קאן אפילו פאר אייד א דין-תורה האבען! זאל
איד טענ'ען?

— רעד.

טענ'עט ער, בערעל דער שניידער:

— איבער'ן נאנצען זומער לאיעליכט, רבי, קיין שטאד אר-

בייט נישט געהאט... נישט פון א איד, נישט, להבדיל, פון א פויער.

כאטש לעג זיך, — זאגט ער, — און שטרעק אויס די צונג.

— אי — גלויבט זיך נישט ר' לוי יצחק'ן — זרע אברהם, יצחק ויעקב זענען דאך רחמנים בני רחמנים, געדארפט זיך פארטרויען. — דאס נישט, רבי, איך זאג נישט און איך נעם נישט!

קיין מתנת בשר ודם וויל ער נישט. ער האט אזא חלק אין רבוננו של עולם, זוי יענער...

וואס ער האט יא געטאן, — א מיידעל האט ער, האט ער עס אוועקגעשיקט דינען. ערנעץ אנדערש, אין א גרעסערער שטאדט אריין, געשיקט.

יצט ער אזוי אין דערהיים און ווארט, וואס זיין ליבער נאמען וועט טון...

פאר סוכות, די טיר עפענט זיך. אהא! דערווארט זיך: און עס קומט טאקע אריין א שלוח מיוחד פון פריץ, מען רופט איהם אונטערשלאגען א פעלץ.

גוט. דער רבוננו של עולם שפיוט! פאהרט ער, קומט ער אין פאלאץ אריין. מען פיהרט איהם אין א חדר מיוחד אריין. מען גיט איהם איבער אן אויבערשלאג און מען גיט איהם איבער פעלעכלעד.

— זאלט איהר זעהן, רבי, פיקסינע פעלעכלעד! פון פוקסער-לאנד...

עס איז דאך בלינדרייציגט, איז איהם ר' לוי יצחק מזרן:

— הכלל, האסטו אונטערגעשלאגען, געטאן דינסט בשלמות. וואס איז ווייטער געשעהען? ...

— א קלייניגקייט איז געשעהען: דריי פעלעכלעד זענען גע- בליבען.

— האסטו זיי צוגענומען?

— נישט אזוי לויבט, רבי, זוי עס רעדט זיך! אז מען קומט ארויס פון פאלאץ שטעהט ביי דער ברעם א שומר. האט ער א חשד, באזוכט ער. טוט די שטיוועל אויס. און געפינט מען, רבי, ביי מיר, חס ושלום, פעלעכלעד, האט דער פריץ כלבים, האט דער פריץ ריטער...

— נו, וואס האסטו געטאן?

— איז דאך אבער בערעל — בערעל שניידער! געה איך מיר, רבי, אין קיך אריין, בעט, מען זאל מיר אחיים נעבען א ברויט...

— פת עכו"ם, בערעל!

— נישט, חלילה, צום עסען, רבי! — מען האט מיר געגע-

כען א ברויט, א גרויס ברויט. איך געה דערמיט צוריק אין שטוב אריין. שנייד עם אויף, הויל עם אויס, קנעט דאס ווייכע אזוי לאנג אין די הענט, ביז עם ווערט דורכגענומען מיט שווייס און ווארף עם דעם כלב, וואס ליגט אין חדר. א כלב האט ליעב מענשען-שווייס. און די דריי פעלעכלעד פאק איך אין אויסגעהוילטען ברויטעל אריין. און געה.

ביי דער ברעם :

— וואס טראנסט דו, זשידיקעל, אונטער'ן ארים ?

וויזן איך : א ברויט !

איך קום בשלום אריבער און אביסעל ווייטער מאד איך שוין פיס... און געה נישט מיט'ן וועג, איבער די קשאקעס געה איך. פעלד אויס, פעלד איין : א קורצער וועג — א פעלד-וועג.

געה איך און טאנץ אביסעל אונטער : אז אתרוג וועט זיין. א לולב'ל ! נישט קהל'ס. נישט געבארגט... טייערע פעלעכלעד...

הויכט אבער אז די ערד אונטער מיר עפעס צו ציטערען... איך דערקען שוין דאס ציטערען. א רייטער יאגט הינטער מיר, מען יאגט מיר נאך ! דער מאמעס מילך ווערט מיר אנטרווען. מן-הסתם, איך בערגעצעהלט די פעלעכלעד... אנטלויפען אין נאריש, א רייטער. דעם פריצ'ס א פערד... כאפ איך. קודם כל, דאס ברויטעל און ווארף אין די קשאקעס אריין. מאד מיר פונדעסטוועגען א סימן, א נוסען סימן, און שטעל מיר אפ. מען רופט שוין :

— בערקא ! אה, בערקא !

דאס איז ער, דעם פריצ'ס קאזאקעל, איך דערקען זיין קול-בעל ! אינוועניג, רבי, ציטערט ! די נשמה איז אין די קנעכעל, נאך בערעל שניידער דרעהט זיך אויס, און געהט אקעגען, מכלומר'שט כאחד האדם.

וויזט זיך אויס — אז אומזיסטע שרעק !

איך האב פארנעסען א הענגער אנצוגעהען, האט מען נאך מיר א רייטער געשיקט.

און ער שלעפט מיר שוין אויפ'ן סוס ארויף. דרעהט עם אויס,

מען רייט שוין...

בענט איך אין הארץ גומלי, געה אז דעם הענגער און געה צור

דיק.

איך קום צום סימן : ואיננו — נישטא דאס ברויט !

שוין לאנג נאך שניט ; קיין בן אדם געהט דא נישט. קיין פויר
נעל איז דער וועלט וועט אזא משא נישט אויפהויבען... פארשטעה
איד, ווער עס האט עס געטאן...

פרעגט ר' לוי יצחק :

— ווער ?

— ער ! — ענטפערט בערעל שניידער, און טוט מיט'ן פינגער
צו דער הויך — דער רבונג של עולם, זיין מעשה ידו, רבי ! און איד
ווייס פארוואס... ער, דער האר דער גרויסער, וויל נישט, אן זיין
קנעכט, אז איד, זיין בערעל דער שניידער, זאל נעמען יתור...

— נו, אוראי — מאכט ר' לוי יצחק ווייד — על פי דיון...

— דין — שמיז ! — מאכט בערעל. — ער ווייסט, אז א
מנהג ברעכט א דין, און נישט איד — זאגט ער — האב יתור באר
שאפען, א מנהג פון קדמונים !

— און ווידער — טענ'עט ער — פארקערט : איז דער רבונג
של עולם אזא גרויסער, שטאלצער פריין, און וויל נישט, אז דער
ארעמסטער עבד פון זיינע עבדים, זיין קנעכט בערעל דער שנייד
דער, וואס דינט ביי איהם, זאל נעמען יתור, — זאל ער געבען
פרנסה. זאל ער, ווי א פריין, געבען ארדינאריע !

נישט דאס און נישט דאס, וויל ער נישט !

— וויל איד — זאגט ער — דעם רבונג של עולם נישט דינען.

איד האב — זאגט ער — א נדר געטאן : אויס !

גיט דער עולם ארום א ברוב, ווי א בער. הויבען זיך הענט —
זאל מען צולויפן. ר' לוי יצחק מאכט :

— שא !

דער עולם בלייבט שטיל און ר' לוי יצחק פרעגט בנעימות :

— און וואס ווייטער, בערעל ?

— גארנישט ! — דערצעהלט ער. — איד קום אהיים, איד

וואש מיך נישט, איד עס אומגעוואשען. מיין פלונית'טע וויל עפע-
נען א מויל, — א פלאסק ! איד לעג מיך ; אהו קריאת'שמע לעג
איד מיך. די לעפעצען ווילען אליין זאגען : איד פארבייס מיט די
ציון. אין דערפריה : קיין ברכה, קיין נטילת ידים, קיין דאוונען, קיין
טלית ותפלין. „גיב עסען !“ מיין פלונית'טע מאכט פיס פון שטוב
ארויס. אין דארף אריין, צום פאטער, צום ארענדאר געלאפען איז
אהן א ווייב ! איד האב נאך הנאה דערפון. איד, ווי איד, איד בין

בערעל שניידער. זי, א שוואכע אידענע, זאל זי נישט זיין און דער מיט! און איד טו מיר מיינס: קיין סוכה, קיין אתרוג, קיין לולב, איד נעם אמאל אביסעל; יום־טוב מאד איד קיין קדוש נישט. לאו! שמחת־תורה, כאפ איד, ווי מרדכי נאך דער גזרה, און טו אז א זאק איבער'ן קאפ. להכעיס!

קומט סליחות־צייט, ווערט אביסעל קאלאמוטנע. דער שמש קלאפט, דאס הארץ קלאפט, עס ציהט... בין איד דאך אבער בערעל שניידער! א ווארט האלט איד! איד דעק מיד צו איבער'ן קאפ, איד האלט אויס! נישט זעהען... עס קומט ראשיהשנה — איד ריהר מיד נישט. עס קומט די צייט פון שופר בלאזען, כאפ איד שטיקער וואטע און פארשטאפ די אויערען... עס רייסט, דאס הארץ רייסט, א צער בעלי־חיים, רבי... און איד מאוס מיד פאר מיר אליין, געה ארום אומגעוואשען, אז אומריינקייט. א שטיקעל שפיר געלע הענגט, איד דרעה עס איבער צו דער וואנט, איד וויל מיין פרצוף נישט זעהן... דער עולם, דעהער איד, געהט צו תשליד...

ער בלייבט שטיל א וויילע און שפרינגט באלד אונטער!
— אבער גערעכט, רבי, בין איד! אפטרעטען מיט גארנישט וועל איד נישט!

טראכט ר' לוי יצחק א וויילע און פרעגט:
— און וואס זשע ווילסטו, בערעל שניידער? ... ווילסטו

פרנסה?

בערעל באליידיגט זיך:

— קיי און שפיי פרנסה! פרנסה האט ער געזאלט פריהער געבען! און פרנסה קומט יעדען! דעם פויגעל אין דער לופט, דעם ווערימעל אויף דער ערד. פרנסה איז ארדינאריע, ציגד וויל בערעל שניידער מעהר!

— זאג, בערעלע, וואס.

און בערעל שטעלט זיך אפ:

— אמת, רבי, יום־כפור איז נאך מכפר אויף עבירות שבין

אדם למקום?

— אמת!

— און עבירות שבין אדם לחברו — נישט?

— ניין!

גלייכט זיך בערעל שניידער אויס אין דער הויך, ווי א סטרוך
 נע, און זאגט פעסט און הויך :
 — וויל איד, בערעל שניידער, אנדערש זיך נישט אונטערגע-
 בען, אנדערש צוריק אין דער דינסט צום רבוננו של עולם נישט
 אריינטרעטען, ביז דער רבוננו של עולם וועט נישט דאס יאָהר, מיר
 צוליעב, מוחל זיין די עבירות אויך ! בין איד גערעכט, רבי ?
 — גערעכט ! — ענטפערט ר' לוי יצחק — און האַלט דיך
 — זאגט ער — ביי דער דעה, מען וועט דיר מוזען נאָכגעבען...
 און ער קערט זיך אום צום עמוד, קוקט אַרויף, הערט זיך
 איין א וויילע און איז באַלד מבשר :
 — האַסט גע'פועל'ט, בערעל ! געה נאָך קיטעל און טלית !

ש מ ח ה ש ב ש מ ח ת .

כירוע, אין ביי אנשי שלומינו ראש־השנה שמענדיג א פרעה-
ליכער יום־טוב.

מיר זענען דאך קיין מתנגדים נישט. מען ווערט נישט אזוי
פארציטערט מאימת יום־הדיון.

מיר ווייסען דאך, אז מען שטעלט זיך נישט פאר א פרעמדען
סטראפטשע, אז עס משפט א טאטע. דער אבינו שבשמים משפט!
אין מען טאקע טועם אביסעל משקה, כאפט מען א טענצעל נאכ'ן
דאווענען...

נאך איינמאל האב'מיר א ראש־השנה געהאט, — איבער אלע
ראש־השנה'ס.

אנגעהויבען האט זיך עס ווי תמיד. נאך באלד אין ע ר ש
ט ע ז טאג, פ א ר מוסף אין געווארען א פלאם!
וואס אין געשעהען:

דער אלטער, כמנהגו, לאזט נאנץ ימים־נוראים קיינעם צום
עמוד נישט צו. ער פארלאזט זיך נישט אויף קיינעם!
דאווענט ער פאר'ן עמוד.

ו ו י א ז ו י ע ר ד א ו ע ג ט, דארף איד אייך נישט
פארצעהלען.

דאווענט ער און קומט צו „לאל עורד דיון.“
גיס ער אויף זיין שטיינער און מיט זיין קול־נגינה א געשריי:
— „לאל עורד דיון!“

הערצער ציטערען, הימלען שפאלטען זיך!
און אזוי ווייטער און ווייטער:
„לבוזו ללבנות“ ... „לגולה עמוקות“ ...

קומט ער אבער צו „לצומה נסתרות“ — ברעכט זיך איבער

דער קול. עפעס פאלט ער, עפעס ציטערט ער; דער חתוד הרבוב
ווערט אויך אז אנדערער. „לקונה“ איז געגעפאלען. „עבדיו“ קומט
ארויס מיט ספקות, „ביום דיו“ — מיט חולשות.
און פלוצלונג בלייבט ער גאר שטיל! ער שוויגט: א רגע,
צוויי, דריי און נאך מעהר. און א רגע איז א זאך: שרעק, דער
אטעם יטאקט. עזרת נשים איז ווי פאר'חלש'ט געווארען; אויס
רעט!

פלוצלונג ניט ער זיך א ריהר. א ציטער אויפ'ן גאנצען גוף.
און די שטילקייט, די אנגעזאפטע מיט פחד און אימה, ווערט דורכ-
געריסען מיט א שמחה'דיגען:
— „לרחם עמו ביום דיו“.

און עס געהט מיט א לאנג געדרעהטען חדוה'דיגען שלשלת.
און כל עצמותיו — די פיס כאפען א טענצעל ביים עמוד. און אזוי
געהט שוין דער שחרית עד גמירא.
ווי מיט באנייטע כחות.

און פאר מוסף האט ער אונז דערצעהלט, וואס עס איז גע-
שעהען.

א קלייניגקייט איז געשעהען:

כידוע, אז מען דאווענט פון סדרה, צי פון מחזור ארויס, לוי-
פען די אויגען פ א ר די לעפען. זאגען דעם אלטענס לעפען:
„לצופה“ און די אויגען דערזעהען שוין „לקונה“.

און ווי ער דערזעהט „לקונה“, פאלט איהם איין, אז עס איז
כולו מוקשה, אז ער פארשטעהט קיין פירוש המלות נישט. ווארים
באמת: וואס טייטש?

ווער ווען קויפט קנעכט ביים משפט?

און ער האט קיין תירוץ נישט, און ווערט ממש מבולבל, און
שוויגט!

ווייל מען דאך אבער נישט דארט אויבען, אז דעם אלטענס
תפלה זאל, חס ושלום, מטורף ווערען. ווי זי מ מען איהם.
וואס טייטש.

און ווי ער מאכט די אויגען צו, גאנצערשטען, שפאלט זיך
פאר איהם דער הימעל און ער זעהט!
די בית'דין שטוב זעהט ער:

די בית־דין־שטוב פון אויבען. דעם אמת'ען מקום המשפט!
אט דער טיש, די וואַגשאַל.

איז אַבער נאָך, אפנים, פריה.

נאָך קיינער נישט געקומען.

קוקט ער זיך דערווייל אום: פינף טירען האָט די בית־דין־שטוב. צוויי טירען פון די זייטען; רעכטס אַ טיר און לינקס אַ טיר. אויף דער רעכטער טיר איז אויפגעשריבען: „סניגור“! פון דאָנען וועט ער קומען. אויף דער לינקער: „קטיגור“! דער קומט פון קעגענאיבער.

און דריי טירען אויבען־אָן, הינטער טיש און וואַגשאַל, ביי

דער מזרח־וואַנט.

איז די מיטעלסטע טיר פון די דריי פארמאכט, און די טירען

רעכטס און לינקס — אָפען.

איבער דער פארמאכטער מיטעל־טיר איז אויפגעשריבען:
„במליא של מעלה“. און מצד ימין ישמאל, דורך די אָפגע טירען
זעהט מען:

רעכטס — דער אָפענער גוֹדען. אבות און צדיקים, באַשטראַלט
מזיו השכינה, זיצען מיט די קרוינען אויף די קעפ און לערנען; זיי
האַבען, אפנים, קיין יום־הדין נישט!

און לינקס — דער אָפענער גיהנום.

איז גיהנום איז שטיל. דער גיהנום איז לער; יום־טוב —
שטראַפּט מען נישט, פייניגט מען נישט. זענען די רשעים פריי, און
די משחיתים, אפנים, מיט עפעס אנדערש פארנומען. און מתוך
המעשה וועט איהר געוואָר ווערען, מיט וואָס זיי זענען געווען פאר־
נומען, — נאָך דאָס פייער ברענט, פלאַקערט.

„וואָסו לאַ תכבה“, ווי איז פסוק שטעהט.

און ווי ער קוקט אַזוי, עפענט זיך די רעכטע זייטען־טיר און
עס קומט אריין דער סניגור מיט'ן פעקעל זכיות אונטער'ן אָרעם.
אַ קליין פעקעלע. אַ שלעכט יאָהר פאר מצוות ומעשים טובים גע־
ווען. קומט ער אריין, זעהט די לינקע טיר פון קעגענאיבער איז
צו, פארשטעהט ער, און דאָרט זאָמעלט מען די כתבים לענגער, אַ
יאָהר געווען — אַ גערעטעניש פאר זיי!... יאָזט ער דאָס פעקעל
אַראַפּ פון אונטער'ן אָרעם און זעצט זיך דערווייל גאָנץ אבן־דיג.

דערנאך עפענט זיך די טיר פון דער לינקער זייט. צוויי משחיתים, מיט אַ פּאַק אויף די אַקסעל, קומען אריין. געבויגען פון דער משא. מען הערט, ווי אונטער איהר די ביינדלעך קנאַ קען, און זיי ווארפען אראפ די משא, אַטעמען אַפּ, און זאגען. ארויסגעהענדיג, הויד, דער סניגור זאל הערען :

— נאך קיין מן המעשר נישט. פאַרלעך וועלען נאך טראגען. אַלע לאַפּיטוטען קלייבען צונויף, אוצרות נאַנצע. ווערט דעם סניגור זעהר קאַלמוסנע, פאַרהילט ער זיך דאַס פנים און קרעכצט.

ער מיינט : קיינער הערט נישט. די פמליא של מעלה אין נאך באסכתיא... אין גזערו אין מען מיט תורה פאַרנומען ; דער גיהנום — לער ! זיצט דאך אבער צווישען עולם אין גזערו אויך ר' לוי יצחק מבערדיטשעוו, דערהערט ער !

ער איינער האט נאך נישט פאַרנעסען, אז פאר די יושבי חשך וצלמות, אויפ'ן עמק עכור אונטען, אין היינט א יום-הדין, און אויב עמיץ קרעכצט אויפ'ן עולם-אמת, געהט עס אודאי וועגען זיי. אין ער מפסיק משנתו און קוקט זיך אום. זעהט ער, ווער עס קרעכצט — דער סניגור אין בית-דין-שטוב קרעכצט !

מוז מען שוין אודאי דערנעהן די סבה. פוילט זיך נישט ר' לוי יצחק, הויבט זיך שטיל אינמיטען דער סוניה אויף, שלייכט זיך אויף די שפיץ נענעל ארויס פון טיש, פון גזערו אין בית-דין-שטוב אריין און דערזעהט דאַס פעקעל מיט'ן פאַק... פאַרשמעהט ער, ווי עס האלט... האט ר' לוי יצחק קיין לאַג-גען ישוב נישט. געהט צו און הויבט אויף מיט אלע כחות דעם פאַק, און גיט איהם א שלידער איבער'ן טיש, דורך דער אַפע-נער לינקער מזרח-טיר, צום גיהנום, אין אש מתלקחת — אין גיהנום-פייער אריין, און דער פאַק ברענט און ווערט פאַרברענט.

קומען צוויי אנדערע משחיתים'לעך. ווייטער מיט א פאַק, זיי געהען ארויס, ר' לוי יצחק כאפט דעם פאַק, ווארפט, טרעפט, דער פאַק ברענט, ווערט פאַרברענט, נישטא !... און אזוי דעם דריטען, דעם פיערטען און אזוי אַלע. ווי די משחיתים'לעך קערען זיך אַפּ, דער פאַק פליהט שוין זיין ווען.

ענדליך, דער לעצטער פאר ברענט נאך, און דער משחית אליין
 — אשמדאי קומט אריין. ברייט, מיט ששון ושמחה; א קלאג!
 קיין זכר פון זיינע פעק! ער קוקט זיך אום, זעהט, וואָס עס ברענט,
 דערזעהט ר' לוי יצחק'ן, וואָס וויל שוין צוריק שפרייזען אין גר-
 עדן אריין. — קיין נאך איז ער נישט, פארשטעהט ער, ווער און
 וואָס, כאפט ער איהם אָן כיי דער האנט און ניט א נעשריי:
 — ננב!

הילכט עס אָפ!

לויפט מען זיך צוזאמען פון גר-עדן. עס עפענט זיך די מיר-
 טעל-טיר; די פמליא של מעלה קומט ארויס. דער סניגור הילט
 אָפ דאָס פנים אין שפרינגט אויף.
 — וואָס איז דאָ געשעהען?

דערצעהלט ער, דער משחית, וואָס עס איז געשעהען. ר' לוי
 יצחק'ן האט ער ממש ביי דער האנט געפאקט, און דער זאק דער
 לעצטער ברענט נאך; דער שווערסטער געווען.
 נכרים דברי אמת; ר' לוי יצחק לייקענט נישט.
 יעשעהען איז עס.

פרענט מען דעם משחית, וואָס ער וויל? וואָס פאר א פסק?
 האט ער אויך נישט קיין לאנגען ישוב. על-פי דין וויל ער.
 „ונמכר בגנבתו“ שטעהט. זאל מען ר' לוי יצחק'ן פארקויפען פאר
 א קנעכט; באלד אויפ'ן אָרט, בפומבי, אין בית-דין שטוב. ווער עס
 וויל, זאל קויפען. ער אליין איז אויך א בעלז! ער וועט שוין אָפ-
 נעמען זיין הויז.

און גערעכט איז ער. דאָס מוז די פמליא של מעלה מודה
 זיין; א ליציטאציע מוז זיין. און פארפאלען, רעכענט מען, וועט
 ר' לוי יצחק נישט ווערען. — דער גר-עדן וועט נישט לאזען.
 און צוויי צדדים שטעלען זיך ביי דער וואַגשאַל: דער משחית
 פון איין זייט, און דער גאנצער גר-עדן פון דער צווייטער.
 ר' לוי יצחק שטעהט אין דערמיט. נלייך נישט איהם מיינט
 מען דאָס.

און מען הויבט אָן וואַרפען פרוין אין די שאַלען אריין; רעכנט
 און לינקס.

און מען שמייגערט!

די פמליא של מעלה זעצט זיך ביים טיש און קוקט.

טרעט ארויס אנרהם אבינו און ווארפט אין דער שאל אריין זיין ערשטע מצוה; אלס צולאגן — זיין הכנסת אורחים. ווארפט נאך איהם יצחק — די עקרה; יעקב — זיין תמימות. זיין זיצען אין געצעלט און לערנען, בשעת עשו איז ארומגעלאפען מיט כליווי און געשאסען אין די וועלדער... קומט נאך יעקב'ן — רחל און ווארפט די קרייטעכצער — די דוראים אין שאל אריין. ווארפען אנדערע אמהות ווארפען דערנאך צדיקים... יעדערער מיט תשואת חן זיין האב און גאב.

האט אבער דער משחית באהאלטענע אוצרות אין זיין מלוכה. אז אין לשער ואין לספר. און נאך יעדען ווארף אין דער רעכטער זייט, גיט ער א ווארף לינקס. און זיין שאל פאלט און פאלט. און ער ווארפט אן אוצר נאך אן אוצר. פון אונטער דער ערד, פון אונטער די הרייחושד... פון אלע באהאלטענע מקומות אין זיין גאנצער מלוכה... אוצרות — עין לא ראתה! ער מוז איהם האבען, ר' לוי יצחק'ן! פאר א קעסעלייזער אין גיהנום וועט ער איהם מאד כען. און גיט נאך א ריס אראפ די קרוין פון קאפ און גיט א ווארף אין שאל אריין, כאפט זי א טרייסעל און גיט מיט אמאל א פאל. אראפ, אראפ... שלעכט.

דער גז'עדן? האט אלץ פארפאסט.

דער לעצטער טרעט צו דער סניגור און ווארפט זיין פעקעל זכות. די שאל דערפיהלט עם נישט. דאס צינגעל גיט קיין מינד דעסטעי ציטער נישט...

און דעם משחית'ס פנים פארקרימט זיך אויף א נצחונ'דיגען שמייעל, און אין די אויגען דער נצחון ברענט און פלאקערט. און די רעכטע האנט לעגט ער שוין ארויף אויף ר' לוי יצחק'ס אקסעל, און מיט דער לינקער ווייזט ער איהם צו דער גיהנום'טיר... ווערט א מהומה: פארשפילט ר' לוי יצחק'ן... ווערט א רעש. א געטומעל: וואס טוט מען? וואס טוט מען?

און דער רעש וואקסט...

ער וואקסט און ווערט פלוצלונג געשפאלטען.

פון דער הויך דערהערט זיך א קול.

א קול פון כסא הכבוד אראפ.

— א יד קויה איהם!

עס ווערט שטיל, איז דער רבון כל העולם רופט אין דער
שטילקייט:

— איך גיב מעהר! „כי לי כל הארץ“, איך גיב פאר ר' לוי
יצחק'ן די וועלט!

שוואַרץ איז געוואָרען דעם משחית'ס פנים. — — —

דאָס האָט דער אלטער אונז דערצעהלט פאר מוסף, און מאלט
אייד, וואָס פאר א מוסף, וואָס פאר א ראשיהשנה עס איז גע-
וואָרען!

דער קטרוג פאַרברענט; א כתיבה וחתימה טובה אין קעשענע!
ר' לוי יצחק — אויסגעקויפט: דער סוד פון „למנה עבדיו בדיון“
— אנטפלעקט... —

כ'איז געוואָרען ש מ ח ה ש ב ש מ ח ה.

כ ר ת.

דער אלטער איז געווען גרויס...
שייד צו זאגען „גרויס“? הייסט עס, אויף אונזער מאס גע-
מאסטען?

נאר, עס רעדט זיך אזוי.

און — א באהאלטענער געווען.

דהיינו? געזעהן האט מען וועניג: נאך וועניג, און
דאס, וואס מען האט שוין ממש געזעהן, האט מען ערשט נישט
פארשטאנען.

האט מען זיך געפרואווט, איז מען אריינגעפאלען. איז פלוג,
למשל, דאכט זיך, דאס האט ער געמיינט. מאכט זיך, איז א
רנע ארום, א מעשה קאפויר, — להר"ם! — עס האט זיך גארנישט
אנגעהויבען!

א השפעה האט מען געפיהלט, בפועל ממש געפיהלט: אין
דעם איז קיינער קיין רנע נישט מסופק געווען. א איד לאזט זיך
אין וועג אריין צום אלטען, און וואס א טריט ווייטער פון דער
היים, וואס א שריט געהנטער צום צדיק, פיהלט ער זיך אלץ גע-
הויבענער, גרינגער, עפעס ממש פליהענדיגער. א שטיק נאך א
שטיק פאלט אראפ דאס גשמיות: מיט יעדען טריט וואקסט ווי
אויף הייווען דאס רותניות. בא, א איד האט נאך, ארויסגעהענדיג,
די מוזה געקושט, און שוין שמחה! ווייס איד — נארוואס דאס
פעקעל פון וואנט אראפגענומען, — טלית ותפליז מיט אביסעל
צירה לדרך, — א איד האט נאך דערמאנט און דער נסיעה, ווי
זאגט א איד? אם ירצה השם, עס וועט זיין הוצאת הדרך, ניב איד
זיך א לאז צום אלטען — און שוין! עפעס האט שוין אינוועניג
אויפגעפלאמט, צושטראלט זיך, ממש א לעמפעל: מען האט אריינגע-
געמאסטען פרושען בוימאויל, — שמן זית אריינגעמאסטען!

אבער, אז דער איד איז געקומען, דער איד איז שוין דא, אזו
 ער זעהט גארנישט, ממש גארנישט, און דאס מקצת מן המקצת,
 וואס ער זעהט, איז דער שכל נישט משיג — פאלט מען אביסעל
 ביי זיך אפ... און א קימאלן האבען מיר: אז מען פאלט ביי זיך,
 פאלט מען מיט אן אמת! זעהט מען שוין נאך וועניגער, און ווער
 ניגער בטחון, וועניגער אמונה... איז דער מח נאך וועניגער תופס
 און דאס לב נאך וועניגער משיג...
 מאנכע פלעגן טאקע אפפאהרען.

נעמט, למשל, דאס גערטעל.
 א גערטעל האט דער אלטער געהאט, האט ער עס געהאלטען
 ארומגעצאמט און אפגעשלאסען.
 מאי טעמא? חס ושלום, א צר עין און פארנינט נישט, א
 איד זאל זיך אפרוהען אין שאמען פון זיין בוימעל? אדער א ברכה
 מאכען און דערקוויקען זיך איבער א פרי?
 טאפט מען אין דער פינסטער און מען זאגט: די בחינה פון
 „גן נעול“ — א פסוק איז „שיר השירים“; „אחותי כלה“ איז די
 כנסת ישראל.

נו, גוט, לשם מה — צו וואס?
 זאגט מען אויף יחוד, אויף התבודדות.
 יחוד, גוט, א צדיק מוז האבען יחוד. אבער פארוואס אין
 גארטען, נישט אין שטוב? מען קאן זיך דאך פארשליסען חדר
 לפנים מחדר, — ווי טוען אלע גוטע אידען?
 ענטפערט מען: תחת כפת הרקיע — אונטער'ן פרייען הימעל
 וויל ער יחוד, הימעל און ער — און ש ו י ו...
 אבער ווען קומט ער אין גערטעל אריין?
 לאזט זיך אויס, אז געהן אין גערטעל אריין געהט דער אלטער
 נאך פאר ימיס'נוראים, און דוקא ביינאכט, און פאר דער ערשטער
 סליחה!

געפינט מען ווייטער א תירוץ: טאקע פאר ימיס'נוראים. דא
 מאלט טאקע שמועסט ער זיך אויס אייג אין אויג און ביחירות מיט
 דער פמליא של מעלה; אהז א מחיצה פון א סופיט מיט א דאך.
 לעגט זיך עס אביסעל אויפ'ן שכל; ווערט מען אבער געוואר,
 אז איינמאל, געהענדיג ביינאכט אין גערטעל אריין, האט ער מיט-

גענומען א שער, א גרויסע גארטען-שער. מען האט זי גאר פרייזער אויף די אויגען נישט געזעהן...
ווי קומט התבודדות מיט דער פמליא של מעלה צו א שער?
בלויבט מען שטעהן!

איז גערטעל, האט מען געוואוסט, וואקסען עפעליבויםער.
הינטער דער שטאדט, ביים טייכעל, איז פאראן א שטיקעל
בערגעל.

אז מען געהט צו תשליד און מען קריכט אויפ'ן בערגעל ארויף,
אדער די קינדער, ל"ג בעומר, אז זיי געהען שפאצירען אויפ'ן בער-
געל — זעהט מען דאס גערטעל מיט אלע בוימלעך.
געוואוסט האט מען אויך, אז נישט אלע בוימלעך אין גערטעל
זענען גלייך.

אויף דעם ענין האט זיך אמאל אפגעשטעלט איינער פון די
מקורבים. צי האט ער אליין מעהר נישט געוואוסט, אדער נישט
געוואלט מנלה זיין מעהר, ווי ער האט געוואלט, — גערעדט האט
ער — א ז ו י, געלאזט פאלען א פאר ווערטער.
אבער דאס האט ער בפירוש געזאגט, אז נישט אלע בוימלעך
זענען גלייך.

עס זענען פאראן, זאגט ער, אילני סרק — לעדיגע בוימלעך,
וואס טראגען גאר קיין פירות נישט. א בוימעל — אז עקר, רחמנא
לצלן. און עס איז פאראן א בויס, וואס טראגט שלעכטע פירות. דער
לעדיגער בויס, זאגט ער, ברענגט, לכל הפחות, זאגט ער, צו קיין
מכשול נישט. דער מיט די שלעכטע פירות אבער ברענגט אמאל
צו א ברכה לבטלה. די מראה נארט אפ, מען מאכט א ברכה, מען
כאפט אין מויל אריין און מען שפייט אויס — א ברכה לבטלה
געווען! די שלעכטע פירות אבער קאנען האבען תקון אין פייער,
אויב זיי זענען גאר קיין סם נישט: מען קאכט, מען מאכט ברכה
און מען עסט... אבער דער אמת'ער, „עז עושה פרי“, ווי אין פסוק
שמעהם, ניט גרייטע פירות. זיי דארף מען נישט מתקן זיין; מאך
ברכה און עס פון בוים... און עסענדיג, האסט דו הנאה, און מיט דער
ברכה האסט דו געהויבען די פרי און דורך דער פרי געבענשט דעם
בוים!... און איז נאך די פרי א הרה, ווי דער פסוק זאגט: תאזה
לעינים, דאס הייסט: א פארנליסטונג צו די אויגען, — נעמט מען

נאך די פרי צו פעהנער שמחת תורה, האט מען פריהער דעם תענוג פון תהור מצינה, איז מען מקיים: זה אלי ואנוהו, דערנאך ערשט מאכט מען א ברכה און — זאל דיר וואויל באקומען...

עס איז אבער, זאגט ער, פאראן נאך א העבערע מדרגה. די מדרגה פון „תפוח בעצי היער“ — די בחינה פון „תכהו הגדול מאחיו“ צווישען בויםער, — פון אזא בוים — זאגט ער, און גיט א שמייכל איבער'ן גאנצען פנים — פון אזא בוים נעמט מען פירות אויף יין צו קרוש און הבדלה...

געזאגט האט ער עס, דער מקורב, אין כלליות, אזוי, אין דער וועלט אריין: ערב שבת געווען, שיר השירים געזאגט, אויפ'ן פסוק זיך געשמעלט...

געוואוינט אבער האט מען, אז דער אלטער מאכט קרוש און הבדלה נאך אויף עפעל-וויין, און אז דעם עפעל-וויין מאכט די רבי'צין מיט איהרע אייגענע הענט און אונטער זיין השגחה... און דוקא פון די פירות פון גערטעל...

איז געווען ביי אונז א פרוש — א שוויגענדיגער.

דאווענט לערענט און רעדט נישט א ווארט.

מילא, א איד רעדט נישט, רעדט ער נישט. ער וויל נישט רעדען. בפרט, אז דער איד איז, לא'עליכם, א חולה; א כשל ברך; עס איז איהם פשוט שווער צו רעדען, אפשר אז נדר גע'טאן; אפשר אז תשובה, און א קשיא אויף א מעשה, אפשר א נדר! א איד צאמט זיך ארום פאר אן עבירה: 'אז מען רעדט נישט, זינדיגט מען נישט!

סיי-ווייסיי, דער פרוש רעדט נישט. איז מען געוואוינט צום שוויגענדיגען פרוש. ווייס מען.

מאכט זיך און דער פרוש רעדט!

און ווען? פאר דער פטירה!

איינמאל ביינאכט, מיין פרוש פאלט אויף דער באנק אגין דער, מיר נישט דיר נישט, און הויבט אן צאפ'לען. — וואס איז דיר פרוש-לעבען? שוים איבער'ן מויל!

געווען באותו מעמד אין בית-המדרש זענען מיר זאלבערריט: איד און נאך צוויי אידען. ביינאכט געווען, פאר סליחות, וואס איז צו מאכען? וועט מען ביי איהם זיצען, ביז דער עולם וועט קומען;

נישט ווייט צו סליחות. דעם אלטען מודיע זיין לוינט נישט; ער ווייסט אליין... אינדרויסען — א. ווינט. מילא, ווינט איז ווינט; „אף ברי“, ווי איז פיוט שטעהט, עס געהט דערצו. זאלען די שווי בען ציטערען... א. פיש איז וואסער ציטערט! הויבט זיך אבער דער פרוש אויף, דערהערט אפנים, קוקט צום פענסטער, לעגט צו דאס אויער, מאכט זיך מיט דער פלאכער האנט א טראמפייטעל ביים אויער, — הערט זיך בעסער איין. מען זעהט בחוש, ער הערט זיך איין! און פלוצלונג — ער רעדט! דאס פנים פלאמט, די אויגען גרויסען און גרויסען זיך און דאס מויל איז אפען און רעדט!

נישט אלץ כאפט דאס אויער, און נישט אלץ, וואס דאס אויער כאפט, קומט אין הארץ, צי איז מח אריין, — אן אימה איז אונז באפאלען; איד הער, ווי ביי מיינע חברים קלאפט א צאן און א צאן. איד הער, ווי מיינ אויגען הארץ קלאפט.

אבער אסר איז געבליבען אין זכרון.

— מען דארף, — זאגט ער, און די שוים יאגט און יאגט, — מען דארף, אז אלע בוימער זאלען זיין גלייך; אז אלע זאלען נתעלה ווערען צו דער העכסטער מדרגה. מיט'ן תוך — צו „עץ עושה פרי“, און אין היצונית — צו „תאווה לעינים“, — שעהן און געד בענשט זאל זיין... שעהן און געבענשט! און אלע זאלען געבען יין לקרוש ולהבדלה... און ווער דארף עס טון? ווער איז מחויב צו הויבען די אילנות? דער צדיק, זאגט ער, דער צדיק. ער דארף עס טון. ער מוז עס טון; ער איז דער בעלהבית פון פעלד, און פון גארטען דער בעלהבית...

און ער טוט עס, דער צדיק.

— נעמט — זאגט ער — דער צדיק הדור, אין דער מסוגל'דיגער נאכט, אין דער רעכטער צייט, די שער און געהט אין גער טעל אריין, אין אפגעשלאסענעם גערטעל אריין.

נעמט ער, זייענדיג אין גערטעל, האבענדיג די שער אין האנט, אין דער מסוגל'דיגער נאכט, אין דער רעכטער שעה, און שניידט אפ צווייגלעך פון גוטען בוים, אין געהט צו צום שלעכטען בוים, און שטעכט מיט די שפיצען פון דער שער אין שלעכטען בוים שטאם אריין, און שטעקט אין שפארע אריין א צווייגעלע פון גוטען בוים... דאס — זאגט ער — איז דער סוד פון „הרכבה“, פון איר בערפלאנצען דער סוד...

קאן אבער — זיפצט ער אפ — גארנישט געהויבען ווערען
 אהן יסורים. טוט אלע וועה, וויינען אלע; דער גוטער, ווי דער
 שלעכטער בוים... דאס גאנצע גערטעל וויינט...

עס וויינט דער גוטער בוים: זיינע צווייגעלעך זענען איהם
 א שאד! אויף זיינע קינדערלעך וויינט ער, דער גוטער בוים. אויף
 זיין זאמען, וואס ווערט פון איהם אפגעריסען, פארוואגעלט און
 אוועקגעטראגען... דעם סוד פון הרכבה ווייסט ער נישט, אפילו דער
 גוטער בוים טרייסטען קאן ער זיך נישט...

וויינט דער שלעכטער בוים: פארוואס שטעכט מען מיך? איד
 וויל נישט קיין פרעמד גוטס. עס טוט איהם נאך מעהר וועה...
 דעם סגד פון הרכבה ווייסט ער אוראי נישט, פארשטעהט ער נישט,
 האט ער אוראי נישט קיין טרייסט...

וויינט אויך דער גערטנער, וואס האט הארץ פאר אלע זיינע
 בויםלעך, און רחמנות אויף אלע: פארוואס, וויינט ער, קאן אהן
 יסורים גארנישט געשעהען? און פארוואס ווערט דער סוד פאר די
 בויםער נישט אנטפלעקט?

און טרעפען טרעפט זיך אפט: דער שלעכטער בוים נעמט
 דאס גוטע נישט אן; קוים האט זיך דער גערטנער אפגעווענדט,
 ווארפט ער ס'גוטע פון זיך ארויס, שלידערט עס אוועק... קומט
 דער ווינט און הויבט אויף, און טראגט אוועק... איבער דעם צוים,
 אין דער וועלט אריין, אין הפקר אריין... ווערט א יללה פון די פאר-
 וואגעלטע: פון דעהיים ארויס, אין ערגעץ נישט געקומען, פון
 ווינט געטראגען... געיונד, כהקלע... אין הפקר אריין...

און ער פאלט צוריק ארונטער דער פרוש...

איז אין הויף ביים אלטען א תינוק געווען — א אינגעלע
 אזוינס, „ינוקא“ האט מען איהם גערופען! — א מיחוש איז קע-
 פעלע... מען האט איהם אמאל צום אלטען געבראכט און עפעס
 איבערגעלאזט. דרעהט עס זיך ארום אין הויף, א אינגעל מיט א
 מיחוש: נישט ער דאווענט, נישט ער לערענט, נאר אויגאנעס עפעס
 אזוינע גרויסע. ער קוקט און עפעס ווערט מען פון קוק ממש אומ-
 רהיג, עפעס א הארבע קשיא קוקט אויף אייך, עפעס א צער פון
 אן אייביגען תיק... געה ווייס — און געה טרייב איהם, אן דער

אלטער, ווען ער געהט איחם פארביי, לענט ער איהם די הענט
אויפ'ן קעפעל...

און בשעת ווען דער פרוש איז אזוי ארונטערגעלאפען מיט'ן
קאפ, און דאס מויל האט געשוימט, איז די לעפעצן האבען אלץ
אינאיינעם געברומט: צער. נאָר מיט יסורים... דער ווינט טראַנט.
הויז למחנה, הפקר — — —

עפענט זיך פלוצלונג די טיר מיט א רעש, פאלט אריין דער
תינוק, פארציטערט; די אויגען פול טרערען, ער זעהט גארנישט.
ווי ער געהט. די הענט ווארפען זיך, איז די הענט ווארפט זיך אַ
צווייגעל. דער ווינט, זאָגט ער, האָט פאַרבאָרגען. פון גערטעל
אַרויס, איבער דעם צוים געשליידערט... און צוואוויינט זיך פלוצ-
לונג אויף א קול מיט א יללה:

— כרת! כרת!...

געה ווייס...

נסים ונפלאות.

1.

דאס בוימעל.

זעהסט דאס בוימעל? וואס וואקסט דערויף? גארנישט!
גארלען!
און דאס בוימעל איז אמאל אן עץ עושה פרי געווען — אן
עפעליבוים!
עס איז נישט גרעסער געווען, ווי אצינד, נאר א קרוין האט
עס געהאט — זיב טהור! גארלענע עפעל האט עס געטראגען!
זאפטגע, ווייניגע, איז מויל זענען זיי צוגאנגען; און גרויסע,
ווי די פויסטען!
ער, זאל לעבען, האט זיי ביים טיש געגעסען; מקורבים פלעך
גען פון זיי באקומען אויף שהחינו; דעם רבי'נס אייניקלעך, זאלען
לעבען, פלעגען זיי נעמען שמחת תורה צו די פאהנען...
דאכט זיך, א בוימעל קאן דערמיט יוצא זיין? וואס? זענען
אבער די צווייגען אריבער איבער דעם צוים אין גאס — אין רשות
הרבים אריין, און דאס איז א מכשול, א גרויס מכשול געווען!
תינוקות של בית רבן — אינגלעך געהען איבער דער גאס פון
חדרים — רייסט מען, איז מען עובר אויף „לא תנוב“.
רעדט מען דערפון ביים טיש, אויפ'ן אויער; ער, זאל לעך
בען, דערהערט עס אבער, רונצעלט ער, זאל לעבען, דעם שטערן,
הויבט אויף די ברעמען, דער עולם ווערט פארציטערט, מען מיינט
ער וועט שילטען — מעניש זיין!
איז אבער, זעהט אויס, גובר מרת הרחמים.
עפענט ער, זאל לעבען, אבער די כשר'ע לעפעצען אין גיט
א זאג: מפקר!

די קינדער זענען נאָר קיין „ברענשיין“ נישט.
 האָט זיך אָבער מיט דעם נישט געענדיגט די זאך.
 איינמאָל קומט ער, זאָל לעבען, אַרויס אויפ'ן גאַנצעל, קומט,
 אפילו עטוואָס מרה־שחורה'דיג צום הימעל אַרויף — מי יודע, וואָס
 ער האָט עפעס געזעהן — דערהערט ער א גערויש, גיט ער זאָל לע־
 בען אַ קוק איבער'ן גאַרטען, זעהט ער, ווי אַ קליין תינוקת'ל, נאָר,
 מחילה, מיט'ן העמדעל אין דרויסען, שפּרינגט קעגען בוימעל, און
 שפּרינגט, און וויל כאַפּען מיט'ן מיילכעל, מיט די הענטלעך, אין
 די תּאווה אין די אויגעלעך ברענט — דער יצירהע פון „לא
 תחמוד“...

„נתן עיניו בו“, גיט ער זאָל לעבען אַ ביזען קוק אויפ'ן בוי־
 מעל און שוין! און אילן סרק — אַ נאָדעל בוימעל!
 דאָס אינגעל איז שיער נישט פון זינען אַראַפּ פאַר שרעק...
 און יעדע האַלבע נאָכט, ווען אלעם שלאַפט איין, הערט מען,
 ווי דאָס בוימעל קרעכצט און קלאַגט זיך: „עס מאַכט איבער מיר
 קיינער קיין ברכה נישט, עס האָט קיינער פון מיר קיין הנאה
 נישט...“
 און עס דאַרט דאָס בוימעל, פאַר צער, פאַר גרויס בענקער
 ניש!

2.

ד י ס ו כ ה.

מעלין בקודש — דאָס איז אמאָל, בימי הנראָף — אַן אַל־
 מאַקע געווען, און אַז ער, זאָל לעבען, האָט ביי די יורשים פון
 גראַף דאָס שטיקעל נחלה אָפּגעקויפט, איז פון דער אַלטאַנקע
 אַ סוכה געוואָרען — און איז דער סוכה האָט ער, זאָל לעבען,
 התבודדות געהאַט...

וואָס עס מאַכט זיך פאַר אַ צרה, אויף שונאי ישראל, געהט
 ער אין סוכה אריין אין — טוט!
 מען קאָן נישט זאָגען, אַלע נוטע אידען טוען — ער איז זיך
 אָבער מוסר נפש. ער שפּאַרט זיך איין: ער וועט נישט אַרויס־
 קומען פון סוכה, ביז ער וועט נישט פּועל'ן... און ער זיצט מיט

דער ליולקע-ציביק אין מויל און פיפקעט — א וואַלקען מיט רויך
נעמט איהם אַרום, און פון וואַלקען קוקען זיינע אויגען אַרויס, פול
עצבות, פול תפלה און טייל מאַל — עקשנות!

איינמאָל האָבען זיך צוזאַמענגענומען די שרי המלכות צו מאַך
כען נייע פונקטען, נייע גזרות, הייסט עס...

מילא, לא אלמן ישראל, גוטע אידען הויבען אָן רעש'ן!
מען מאכט אסיפות, מען איז גוזר תענית, מען זוכט חטאים, מען
שיקט אַ שליח מיוחד קיין ארץ ישראל אויף ר' שמעון בן יוחאי'ס
כבר — און ער, זאָל לעבען, זיצט אין סוכה...

זיצט און פיפקעט...

און דאָ ווערט וואָס אמאָל ערגער...

דער שליח מיוחד איז נפטר געוואָרען אויפ'ן וועג... און דאָ
העלפט קיין ממוז און קיין דמים — גאַרנישט! אַלע שרים פון אַלע
שבעים אומות, און פאַרשטעהט זיך, דער שר של יון בראש, האַל-
טען זיך שטאַל און אייזען; און דער קטרוג איז גרויס, און מען
הויבט דערווייל שוין אָן איבערצורייסען ערובין, פאַר'חתמ'לען
מקואות, צוטרייבען חדרים... אויף טייל ערטער ברענט מען גאָר
ש"ס אין די גאַסען.

און ער, זאָל לעבען, זיצט און פיפקעט!...

אייז טאַג, דעם צווייטען, ויהי ביום השלישי, דערפיהלט ער,
זאָל לעבען, אַז, לא עליכם, דאָס חולשות וואַקסט, אז די כחות נע-
הען איהם, חס ושלום, אויס. גיט ער זיך אַ שמעל אויף, א לויף
צו און אַ פראַל אויף דאָס פענסטערל פון סוכה און גיט אַ נעשריי
אַרויס: עצים ואילנות, גיט מיר אייער כח! דשאים ועשבים —
איך בין אויף אייך גוזר, גיט מיר אַוועק אייער גאַנצען כח!

וואָס מיינט איהר? זיי האָבען נישט געגעבען?

און עס איז, לא עליכם, א שנת בצורת — אַ הונגער געווען!
לעדיגע זאַנגען — שטרוי! מיהלען האָבען זיך אַפגעשטעלט, סוחרים
— בדיל הדל געוואָרען, בהמות — אַהן פאַשע געבליבען, און עס
איז כמעט קיין פרי אויף קיין שהחינו געווען...

אַבער אַסך פינקטען זענען בטל געוואָרען; ערובין, מקואות
חדרים, ש"ס — זענען געבליבען!

3.

זיין חוש הריח!

איינמאל, עם האט נאך וואס אויפגעפלאקערט דאס מחלוקת — וועגען וואס, ווייסט איהר האר, — איז פון יענעם צד ארויפֿגעשפרונגען איינער אַ שמואל שוחט און האט דערלאנגט אַ מסירה... באשר בכּן: ער, זאָל לעבען, פיהרט אַ מלוכה, איז אַ מורד במלכות און נאָך... און נאָך... המוֹ'ס בלכולים...

און אזוי ווי מען איז געוואר געווארען פון דער מסירה, איז טאקע דער שמואל שוחט תיכּף ומיד נעלם געווארען; וואס האט מען געמיינט! ער, זאָל לעבען, האט'ם מעניש געווען, די ערד האט'ם איינגעשלונגען... הערט מען זיך טאקע אויף צו שרעקען, ווערט גרינגער אויפ'ן הארץ: „כוּ יאברו" זאגט מען, מן הסתם וועט ער, זאָל לעבען, פון אלע זאכען אַיט! מען האט אפילו קיינעם איז גוכערניע נישט געשיקט!

און פון דער העינער הויט, מען באפאלט דאס הויז! ר'איז קוים דורכ'ן פענסטער אנטלאפען...

און ער, זאָל לעבען, איז נתחייב געווארען חובת גלות... איז ער, נעבעד, נע זכּר... פון קהלה צו קהלה... און טרעפט אומעטום שונאים... קומט ער, זאָל לעבען, איין מאָל האַלבער נאכט, איז אַ שטערטעל אַרײן, ווייסט ער נישט וואו אַנצוקלאפען, געהט ער פון לאָרען צו לאָרען... אידען וואוינען, אבער וואס פאר אַ אידען? פון איין פענסטער דערהערט זיך חצות און אַנ'ם קול דערקענט ער, אז עס איז אַ חצות משלנו — אַ ברענענדיגער חצות, הימלען שפּאַלט ער!

קלאפט ער אָן, ווערט שטיל און שטום, נאָר מען עפענט נישט!

אויף די אנשי בית, פארשטעהט איהר מיד, איז אַ פחד אַז געפאלען עס איז אַ חשד ואפלה געווען — און אַ נאָס רעגען ווי אויף אַ מכול... און אַן אַפגעלעגען שטערטעל... צוויי ירדים: ניסן איז תשרי איז אַ נאנץ יאהר איז יוצא ואין בא! וואס מיינט מען? יוער קלאפט האלבע נאכט? גולנים! איז זיי טאקע שיער נישט די נישמה אויסגעגאנגען.

שרייט ער אריין: א איד, א איד!
 און מן השמים! זענען זיי טאקע אנשי שלומנו געווען און
 מען האט זיין קול דערקענט, און מען ווערט פארציטערט פאר
 שמחה, און עס ווארפען זיך פאר שמחה די הענט, אז מען קאן
 צום שליפעל נישט טרעפען... מען האט דארטען פון גאנצען בלבול
 נישט געוואוסט — געמיינט, אזוי אראפגעקומען, דורכפאהרענ-
 דיג... ווערט אבער פון ששון ושמחה — אבל ותגה!
 „באהאלטס מיד,“ זאגט ער!

נו געה, באהאלט, ער, זאל לעבען, זאל נישט נתגלה ווערען!...
 בעלות, נאך נישט קיין זמן קריאת-שמע געווען — מען קלאפט
 ווייטער! מען קומט איהם, זאל לעבען, מכבד זיין מיט סנדקאות!
 ער נעמט אן! מסירת נפש בלאחר יד!... מילא, קאנט איהר
 אייד מאלען, וואס פאר סעודת מצוה עס איז געווען! קינד און
 קייט, פון רב ביז'ן קלענסטען נחות דרנא! און איהם, זאל לע-
 בען, דערלאנגט מען צונג, דאמאלט פלעגט ער ליעב האבען צונג...
 און אפשר האט עפעס געשמעקט דערינען, ווייל היינט עסט ער
 דוקא נישט קיין צונג... הכלל, מען דערלאנגט איהם, און ער וויל
 טועם זיין, נעמט צום מויל און גיט פלוצלונג א געשריי: נבלה
 וטרפה! ושאנה לו בלביא — איהר קענט דאך זיין קול!

מילא, ווערט א רעש, א מהומה!
 ס'טויטש, דער מרא דאתרא עסט, לומדים גדולים עסען!
 שיקט מען מן הסתם נאך דעם שוחט מיט די חלפים!
 וואס ווייזט זיך אויס?

חלפים, נישט פאר אייד געדאכט, ווי די זענען! און דער
 שוחט איז טאקע געווען שמואל שוחט!

4.

ד ע ר ק ב ר

ביים רבי'ן איז גערטעל ליגט א גרויסער משונה'דיגער שטיין
 — און אויבען, אויפ'ן בארג, ביי דער תורבה פון אלטען גראפס
 פעסטונג, ליגט אייך אזא שטיין. ווייכט איהר, וואס דאס פאר
 טייט?

איבער דער פעסטונג האָט זיך אמאָל געהויבט אַ טורם — טאַקע ער לב השמים אַ טורם! אויבען פלעגט אַרומגעהן אַ שומר מיט אַ טראַמפּייט און טאַג און נאַכט היטען. עס זאל אומגעריכט קיין שונא נישט באַפאלען. און באווייזט זיך עפעס, בלאַזט ער און וועקט דעם גראַפס היילות און זיי שפּרינגען אויף די מויערען אַרויף.

אַלץ, ווי אין „יחזקאל“ שטעהט — אַלץ האַבען זיי ביי אונז גענומען!

נאָר אויסער דעם שומר פלעגט נאָך עמיץ-זיצען אויפ'ן טורם. דער גראַף האָט זיך געהאַלטען אַ מכשף — אַ מין שטערעך זעהער, וואָס פלעגט שטענדיג זיצען אין דער הויך, קוקען אויף די מזלות און פאַרשרייבען, און דערנאָך אַראַפּקומען צום גראַף און זאָגען, וואָס עס איז איהם באַשערט...

און דער גראַף איז אויך, ווי דאמאָלט פלעגט דער מנהג זיין, שופט געווען; די גאַנצע סביבה פלעגט ער משפּט'ן.

קומען איינמאָל צוויי ברידער צום גראַף, ערליים, מיט אַ סכסוך וועגען אַ ירושה זענען זיי געקומען; איז אַבער דער גראַף אַ יוצא לַמלחמה געווען, דאָס פערד איז שוין געשטאַנען אָנגעד זאַטעלט און ער האָט זיך אַרומגעאַרטעלט מיט דער שווערד, שיסט ער די שני אחים צום מכשף, ער זאל זיי פּסק'נען...

קומען זיי צום מכשף אויפ'ן טורם אַרויף און זאָגען איהם אַזוי און אַזוי: מיר האַבען אַ דיז-תורה, און דער גראַף האָט אינז צו דיר געשיקט, און אַזוי ווי דו וועסט פּסק'נען. אַזוי וועט זיין...

מוז ער דאָך, דער מכשף, באַשטעהן; נאָך אַ תנאי נעמט ער זיך אויס: זיי זאלען עהרליך טענ'ען! זיי זאלען נישט מעלים זיין און קיין וואַרט שקר נישט זאָגען, אַניט וועט ער זיי באַשטראַפען!

באַשטעהען זיי — הויבען אָן טענ'ען — און פאַרגעסען זיך און הויבען אָן טענ'ען שקר שקרים — דערמאַנט ער זיי, איז זיי מתרה, איין מאָל, צוויי מאָל, צום דריטען מאָל — עס איז אַבער נישט מעגליך! ווערט ער ביזן, ניט אויף זיי אַ בלאַז, פליהען זיי אַרויס פון די פענסטערלעך, ווערען פאַרשטיינערט, און פאלען — פאַינער אויפ'ן באַרג און דער צווייטער איז גערטעל אַריין...

אז ער, זאל לעבען, האט ביים גראפס יורשים אפגעקויפט די
נחלה, האט ער געזאגט, אז ער וואלט זיי געקאנט מחיה מתים זיין,
נאר ער וויל נישט, ווייל זיי זענען גרויסע שונאי ישראל געווען!

6.

איד מוז אייך אבער זאגען דעם אמת, עס איז פאראן אז אנט
דער נירסא... א מעשה נורא... און א ישן נושן — פון אלטע
דורות...

דער גראף האט נאך געלעבט אין האט מיט אלע פריצים ארום
מלחמה געהאלטען — א גרויסער גבור חיל געווען... פלעגט בא-
פאלען, פארברענען גאנצע הויפען... אויפהענגען די פריצים, מאנס
זיין די נשים — סכנת נפשות געווען...

און אין שטעדטעל איז א בת ישראל געווען, אז אשת איש
און מגזע ישרים, מזרע קדושים, און בעלה — נשמתו בגנוי מרומים
— איז געווען גאר, גאר! מיט איין ווארט: א מנהיג...

איז אבער די אשה א גרויסע יפהפיה געווען... און דערזעהן
האט זי אמאל דער גראף... און איהר ווייסט דאך „אין אפטרופס“...
און דער יצר הרע האט גובר געווען... נישט פאר אייך געדאכט,
נישט פאר קיין שום בת ישראל געדאכט...

און א קעלער איז גענאנגען פון גראפס פעסטונג פון דער הויך
ביז אין דעם גערטעל אראפ — ביז צו די הייזלעך, וואו דעם
גראפס משרתים האבען געוואוינט, משרתיו עושי רצונו: דער מכשף,
די ממונים על העופות ועל הכלבים, דער ראש פון די קאזאקלער,
מיט וועלכע דער גראף פלעגט מחרים עולם זיין.

און אין קעלער זענען שטיבער געווען צו באהאלטען זיך
בשעת מלחמה, און אין איינעם פון די חדרים פלענען זיי זיך
זעהן!

נאכט אויף נאכט — בעלה געהט צו חצות, גנב'עט זי זיך
ארויס פון בעט, טוט זיך אן כנדי שבת ויום טוב, געמט אויף זיך
כל המיני־כתשימין, באשמעקט זיך מיט כל המיני־בשמים און
כאפט זיך אין קעלער אריין דורך דעם גארטען... און דער גראף
פארלאזט שטילערהייט זיינע היכלות, וואו מען איז זיך משמח

מיט 55 חמיני עולמ־הזה, און אין איינעם פון די שענסטע חדרים
טרעפען זיי זיך און זענען זיך מחבק ומנשק, אן גאט זאל שומר
ומציל זיין...

און אזוי נאכט אויף נאכט, נאכט אויף נאכט...
איינמאל אבער, ווי ער אין אזוי מחבק ומנשק, פאלט איהם
אין, גיט ער א זאג: רבקה'לע — רבקה האט זי געהייסען — שמד
זיך, וועל איך מיט דיר חתונה האבען. — דער גראף איז א בחור
געווען.

איז זי דאך אבער פארט א בת ישראל, און אפשר האט מען
אויף אזוי ווייט דעם משחית קיין רשות נישט געגעבען — וויל זי
נישט! זאגט ער נאך אמאל, זי וויל נישט, איז ער אבער מפציר —
פאלט זי איהם צו די פיס און בעט זיך ביי איהם רחמים — זוערט
ער פלוצלונג, כדרך הפריצים, ביז, רייסט זיך אויס, לאזט זי איר
בער און לויפט ארויס!...

און גיט א בלאז אויפ'ן הארן — א נמרוד, א גבור ציד גע-
ווען, שמענדיג א הארן געטראגען — לויפט מען זיך צוזאמען,
הייסט ער פארלעגען ביירע אריינגאנגען צום קעלער מיט שטיינער,
מיט גרויסע שטיינער, און זיך אנוואטלען א פערד און ער רייט
אוועק! — — —

דריי טעג און דריי נעכט איז ער געריטען, דריי טעג און
דריי נעכט האט מען פון קעלער ארויס „שמע ישראל“ געהערט...
און אז ער האט זיך אפגעקיהלט פון גריס-צארן, און אז עס
האט זיך אין איהם א חרטה דערוועקט, און איז אויפ'ן פיערטען
טאג צוריק געקומען — איז אונטער איהם ביים אריינגאנג פון
קעלער דאס פערד געפאלען, אזוי האט ער געיאנט; נאך איז קעלער
איז שוין שטיל געווען.

און אויפ'ן בית עלמין איז פאראן א מצבה, א הויכע, מיט
גאלדענע אותיות: מגזע ישרים, מורע קדושים... אשת הרב הנאון
הקדוש — הלא היא...

און צו קבר אבות קומט מען, משתטח איז מען זיך... אל מלא
רחמים'ס מאכט מען... מען מעסט דעם קבר, מען איז מתפלל
אויפ'ן קבר, נאך דער קבר איז — לער!

ער, זכרונו לברכה, און זיינע מקורבים.

(פון פראָסט חסיד'ישען שטייגער).

א.

זכרונו לברכה, זיין התנהגות.

1.

איהר פּרענט וועגען זיין התנהגות, זכרונו לברכה?
איהר וועט אפשר לאַכען. נאָר עס איז געוועזען אַ התנהגות
פון אַ פשוט'ען עהרליכען איד; דער גאַנג זיינער איז געוועזען
נאָר אין פשטות אַריין!

און דאָס איז ביי מיר די העכסטע מדרגה!
איז יעדער זאך איז דאָר דאָ אַ יצר הרע; אַ קיימא לן האַר
בען מיר, און וואָס גרעסער דער בויס, איז גרעסער זיין שאַטען.
אַזוי אויך — וואָס גרעסער דער מענש, איז גרעסער זיין יצר הרע;
אַזוי זאָגט די גמרא!

און וואָס קאָן זיין דער יצר הרע פון אַ גוטען איד?
מדי שבת בשבתו זאָגען סתרי תורה! טאָג אויף טאָג זאָלען
בלאָזים אַרומפליהען איבער די קעפּ! דבּלקים זאָלען זיך פּאַשען
יאַהרען לאַנג ביים טיש; עקרות און עגונות זאָלען זיך אַרומזאָל-
נערען אין די ווינקעלעך!

דאָס אַלץ איז ביי אונז נישט געוועזען!
נישט איינער איז טאָקע געקומען און אַוועקגעפּאַהרען מיט
נאַרנישט.

אויף פּראָסט איז זיך שווער צו פּאַרשטעלן!

געלויבט איז אבער השם יתברך, וואס איך בין אויף אים,
 א מבין געוועזען!
 עס איז מיר ווי א ליכט אויפגעגאנגען אין דער פינסטערער
 נאכט!

2.

דער סדר עולם איז: „מעשה אבות ירשו בנים“. וואוהין
 פאהרט א יונגערמאן? אדער מיט'ן טאטען, אדער מיט'ן שווער!
 פאהרען ביידע צו איין גוטען איד, איז מה טוב; האט ער נאך קיין
 ספקות נישט!

ביי מיר איז אבער אנדערש געוועזען; מיין טאטע, עלוי
 השלום, איז נישט געוועזען, נישט קיין חסיד, נישט קיין מתנגד,
 א כלי קודש געוועזען — א שמש איז א בית המדרש; האט ער
 איבעריגע, צייט געהאט, איז ער געזעסען און געלערענט. מיין
 שווער ווייטער, א מליץ יושר זאל ער זיין, איז דוקא א פארברענער
 טער מתנגד געוועזען! פארשטעהט זיך — בסתר, ווארים בנלוי
 האט מען שוין דאמאלט אביסעל פחד געהאט פאר אנשי שלומנו,
 נאך ווייסען ווייס איד, — ער זאל מיר עס דארט מוחל זיין — אז
 א „ויצמה פרקניה“ האט איהם געשטאכען אין דער זיבענטער ריפ...
 און פונדעסטוועגען בין איך צו דער דעה געקומען נאך
 להיפך!

איד בין נאך דאמאלט א שנעק געוועזען, אינגאנצען צוויי
 שטיקלעך קינדער געהאט, און האב איינגעזעהן, אז אז עהרליכער
 איד צו זיין נאך פון זיך אליין איז זעהר שווער! יעדער איד זאל
 מלחמה האלטען מיט'ן יצר הרע נאך באזונדער, ביחידות הייסט
 עס, יעדערער פאר זיך, נישט אין ראטעס און אהן אפיצירען, וואלט
 נאך ביטער געוועזען!

ווארים באמת, דער יצר הרע לאקערט, די נעץ איז פאר
 שפרייט, און א מענש איז פאריאנט און פארזונקען אין וועלט-זאך
 בעז, ווער און ווען זאל רא מנצה זיין?
 דאס איז טאקע די כונה פון: „עשה לך רב!“ צי „נתנה
 ריש!“

ארעמע שפעלעך, הייסט עס, זוכט אייך אויס א פאסטור;

איהר זאלט נישט בלאנדזשען אויף טאל און בערג און די היות
 רעות זאלען אייד נישט אויפעסען!
 און מיט דער צייט איז ביי מיר געווארען ברוד כשמש, אז
 מען מוז פאהרען.
 זוגתי איז אפילו נישט זעהר צופריעדען געוועזען דערמיט...
 א נייע הוצאה, און זי איז די שפייזערין געוועזען — עם איז דאך
 אבער נאריש נאכגעהן אן אשה

3.

הכלל — פאהרען, ווייס איך שוין, מוז מען; אבער וואוהין
 פאהרען?
 קיין עין הרע, צדיקים איז, ברוד השם, דא אסד. זענען דען
 אבער אלע צדיקי אמת?
 עם גלויבט זיך נישט; עם וואלט צו גוט געווען!
 משיח וואלט שוין לאנג געקומען; על כל פנים וואלטען די
 נזרות רעות בטל געווארען...
 און אז די נזרות רעות וואקסען פון טאג צו טאג, און הכלי-
 משיח קריגען נאך די דייטשען, איז א סימן, אז עם איז נישט ווי
 מען דארף!
 וועט איהר דאך פרענען היכירתמצא? עם פאהרען אזויפיעל
 אידען, אי לומדים מופלגים, אי עהרליכע אידען, אי גבירים —
 וועלטמענשען, — ווי געשיקט זיך עם, אז זיי זאלען נישט זעהן.
 וואס עם טוט זיך?
 מילא, א נארישער דייטש וועט אייך זאגען: כלם ננבים, אלע
 נוטע אידען שפילען קאמעדיע און די חסידים זענען שאף און רינד
 דער, וואס לאזען זיך שערען, מעלקען און קוילען... נישט איינער
 זאגט אזוי!
 מיר ווייסען דאך אבער, אז א חסיד וועט נאך אריינגארען
 זעהן דייטשטלער אין א זאק אריין! —
 אלא מאי?
 עם ווערט נסתלק, למשל, א צדיק הדור, טאקע אז אמת'ער
 צדיק; נו, לאזט ער איבער א זעהן... קיין פושע ישראל, חלילה,

איז דער זוהן נישט; דאווענען ערנסט דאווענט ער, אין מקוה אריין געהט ער, זיצען זיצט ער און לערענט — פאָהרט טאָקע דער עולם צום זוהן... מען איז שוין צוגעוואוינט צום הויז, צו דער שטאָרט, צו דער אכסניא, מען ווייסט שוין, וואו אויס און וואו איין. — איז טאָקע הרגל נעשה טבע און מען פאָהרט. אַביסעל רעכענט מען אויף זכות אבות — א טאטענס א זוהן, א זיידענס אן איי-ניסעל!

ער אליין איז אוראי נישט שולדיג... וואס מען זאגט דערויף אין די עולמות העליונים, ווייסט ער נישט. הינטען הערט זיך שרייט אן עולם: קדוש, קדוש, קדוש! גלויבט ער!

קיין גרויסער שאַדען איז דערביי אפילו נישטאָ. קודם כל — רייסט זיך א איד פון דער היים אַרויס, פון עולם הזה, צי פון ניהנום און פאלט אין אַנדערען עולם אַריין. — אויס פרנסה, אויס דאנט־פרנסה, און מען דאווענט ברוב עם, צוהיצט זיך פון זיך אליין!... און טרעפען טרעפט זיך, אז מתוך שלא לשמה בא לשמה — זכות אבות פון צדיק אליין, דער זכות פון א כלל ישראל... און ער ווערט טאָקע אן אמת'ער צדיק!

נאָר וואָס אַבער זאָל איד מיר לעגען אין א קראַנק בעט אַריין?

האָב איד מיר געטראַכט: איד וועל אויספרוואַוען.
איד וועל אזוי לאַנג פאָהרען, ביז מיין האַרץ וועט זיך ערגעץ צוקלעפען!

איי וואָס, איד בין דער גרויסער לַמְדוּן נישט, דער בעל־מקובל אוראי נישט — שומר פתאים ה'! א מענטש דאַרף האַבען בטחון! און זיין ליַעבער נאָמען האָט מיר נישט פאַרלאָזט!

4.

אַנגעהויבען האָב איד טאָקע ביי איהם, זכרוננו לברכה!
ראשית — איז מיר נאָהנט געוועזען, און א באַהן דערצו, איד פאָהר מיר אַרויס אפילו אין קורצען פרייטאָג אין דערפריה און קום מיר פאר'ן מרחץ!

שנית, איז געפאָהרען פון אינו וואַלדיבער, א איד א מופלג

בתורה און א ירא שמים כאמת, וואס איז טאקע ווייס צו זוכען;
 היינטיגע — נאסקע — א איד א נביר, א בעל צדקה — על כל
 פנים, מעג מען דאך ביי אזא רבי'ן אנהויבען!
 שלישית, איז עס טאקע, איז איינוועגס, געוועזען א נאט-
 זאך!

ווארים ווייטער דאס אייגענע. דער יצר הרע פון א חסיד איז
 „ממרחק יבוא לחמו" — צו פאהרען ווייט; למדינת הים וואלט
 נאך שענער געוועזען! דערליכער האבען דאך טאקע די רביים אזוי
 וועניג היימישע חסידים! און איד בין דוקא געפאהרען, וואו
 נאחט, און האב, ברוד השם, אָנגעשלאָגען! געקומען בין איד,
 גערענג איד ווי היינט, אויף א שבת שלפני ראש חודש; דער רבי
 זכרוננו לברכה אליין האט, כמנהגו ראשי-חודש געבענשט, און אזוי
 ווי ער האט ארויסגעזאגט: „חיים שיש בהם יראת שמים ויראת
 חטא!" האבען מיר אָנגעהויבען די טרערען צו ווערגען אין האלן,
 דאס הארץ האט אָנגעהויבען צאפֿלען. גלייך עס האט געוואלט צו
 איהם ארויסשפרינגען! האב איד געוואוסט, אז איד בלייב!

5.

דערנאך ערשט האב איד מיר צוגעקוקט צו זיין התנהגות...
 אז אמת'ער עהרליכער איד געוועזען! א גרויסער ירא חטא!
 פארציטישע אידען — פלעגט ער זאגען — זענען גרויסע
 נבורים געוועזען, אקענען געהן און מלחמה האלטען מיט'ן יצר-הרע
 און מבריע זיין, איז ביי זיי א שפילעכעל געוועזען; היינטיגע צייר-
 טען, זאגט ער, איז גענוג, אז מען קאן אנטלויפען פאר'ן יצר-הרע.
 און ער איז אנטלאפען צעהן מילען ווייט פאר א חטא.
 עס איז דען נאכצודערצעהלען?
 יין קרוש, למשל, גיסט מען אז מבעוד יום!
 פארוואס?

נאך פשוט: אָנניסען מוז מען פול מיט'ן אויג, טרעפט זיך,
 אז מען גיסט איבער און מען געצט איין דאס טישטוד אום שבת;
 ביי ווייסען וויין איז מען א וועשער, ביי דויטער משקה — א
 פארבער!

איז זיין בית המדרש איז די שבת'דיגע תפלה אויפגעשריבען
געווען מיט געדרוקטע גרויסע אותיות אויף טאוולען, וואס האבען
געהאנגען ארום די ווענט. מאי טעמא? א קיימא לן האבען מיר,
אז מען דארף נישט מתפלל זיין אויסגעוועניג, און אז מען עפענט
א געבונדענעם סדור, קנייטשט מען אום שבת דעם בונד ביים
רוקען!

זכרוננו לברכה, ער מאכט זיך אמאל א מלבוש, און דער מנהג
איז אזוי געוועזען, יעדען פסח גיט דער רבי פון זיך אראפ דאס
מלבוש איינעם פון די גרויסע מקורבים, דאס רוב וואלף־בער'ן.
און ער איז מחדש א ניי בנד...

מיינט איהר דאך, אז א בנד מאכען איז א פשוט'ע זאך! מען
נעמט אין געוועלכ סחורה און מען גיט אוועק א שניידער, ער זאל
אויפנעהען?

אבער נאך לא!

ערשטענס, זענען שוין יענע שניידערס נישט געווארענט גע-
וועזען אין יתור! פארצייעטענס פלעגט א שניידער פאר דער פטירה
הייסען זיך מאכען אן ארון פון טיש און געבען זיך די אייל אין
דער האנט אריין, צוויי עדות זאלען זיי זיין פאר'ן בית־דין של
מעלה, אז ער איז קיינמאל נישט נכשל געווארען אין יתור! היינט
בפרט די שניידער־יונגען מאכען זיך פון גאנצען לא תגנוב אסך!
ווייל טאקע דער רבי נישט, אז דורך זיין מלבוש זאל א איד נכשל
ווערען!

צווייטענס, איז דער חשש פון שעטנו.

און שעטנו איז נאך א גרעסערע סכנה!... אז מען דאווענט
אין א מלבוש מיט שעטנו, — האב איד פון פיו הקדוש אליו גע-
הערט און דערנאך אין קב הישר געזעהן — קריגט די תפלה צו
בראכענע פלינגלען, קאן זיך נישט אויפהויבען און וואלגערט זיך
דא, לא עליכם, ארום אין שער האשפה! און הני מילי בשונג,
במזיד, פאלט זי נאך אראפ אין שאול תחתיה, און ווערט א קרוין
צום קאפ פון יענעם בחור, רחמנא לצלן...

דאס וויל ער דאך אודאי נישט! הערסט דו, זיין תפלה דארף
דאך אויפהויבען און פיהרען מיט זיך אין שערי דמעות אריין,
די תפלות פון קיין עין הרע, אז עדה אידען!

נעהט מען טאקע דאס מלבוש ביים רבי'ן, זכרונו לברכה, אין שטוב; חסידים האלטען וואכטע: צוויי אויס, צוויי איין, און אפילו דעם פאדעם צום מלבוש דרעהט מען אויך ביים רבי'ן, זכרונו לברכה, אין שטוב, אונטער'ן נבאיראשו'ס השגחה!
עס איז דען אויסצודערצעהלען? הרים וגבעות!

6.

דער עיקר שארף איז ער אבער געוועזען בנוגע צו נשים; איינמאל פאר אלע מאָל קיין נשים לאַזט מען נישט אַרײַן. אַ שומר הבית איז דעריבער טאקע געוועזען אַן ערל...
אַ איד, להבדיל, חכמה'ט זיך, פאר צוויי מאָל ח"י מאַכט ער זיך אַ היתר און לאַזט אַרײַן אַן אשה... הלמאי אנדערע גוטע איד דען לאַזען אַרײַן; טײל האַבען סאַמע נשים!
אַן ערל אַבער פאַרשטעהט קיין חכמות נישט. אַז מען זאָגט נײַן, טרײַבט ער מיט אַ בעזעם; ממית'ט ער, אַז מען קומט צו צום טירל!
און אַ טביעת־עין האָט ער איהם איבערנגעגעבן, ער זאָל אײַן מיטען דער נאַכט מבחין זײַן בין זכר לנַקבה! אַ מײל ווײַט דער קענט ער שױן דאָס קול, די טרײַט...
און עס האָט נישט געשאַדט.
האַט ער דעם ערל אָפּגעשאַפּט, האָט ער איהם תּוֹר־כּרִידבּוּר צוגענומען דעם טביעת־עין!
ער האָט אפילו אַ גרויסען הײז געהאַט דערפּון, נאַר, זעהסט דו שױן!
הלמאי מען האָט נישט אַרײַנגעלאַזט קיין קאַפּעלוש, קיין שטייפּען קאַלנער אפילו!
אַן ער גיט שלום־עליכם, קריכט ער אַרײַן מיט אַ פּינגער אײַן אַרבעל, צי ער וועט נישט דערטאַפּען אַ מאַנקעט!
האַלב וואַרשוי האָט ער דאָר הײז געהאַט דעריבער! די וואַרשאַווער ווערען דאָר געבוירען אײַן קאַפּעלושען!
נאַר נשים אײַן געוועזען סכּנת־נפּשות! ער האָט חתונה גע־מאַכט אַ מאַכטער, — מיט'ן יאַמפּאַלער האָט ער געמאַן... די

חתונה איז געוועזען ביי איהם, זכרונרלברכה, האט מען דאך דעם טאג געמוזט אריינלאזען נשים. נאך כעלות-הבוקר דעם צווייטען טאג האט מען אלע בענק, וואו ווייבער זענען געזעסען, אפגע-היבליוועט כדי קליפה!

און דערביי, זעהט איהר, בין איד שוין אליין געוועזען!
 מען האט ביים רבי'ן, זכרונרלברכה, די קיד פארריכט.
 דאס קאליע ווערען פון דער קיד איז נישט געווען פשוט!
 מען ווייסט נישט פון וואנעט און פון ווען האט אין קיד געטאן א שטארקען בלאז, ווי פון א שטורעם-ווינט; דערנאך האט געגען בען א קנאק, גלייך א דינער וואלט אריינגעשלאגען; מען לויפט אין קיד אריין — אראפגעפאלען דער שיבער און א האלבע קיד איז צולעגט! דער רבי, זכרונרלברכה, איז אויך אריינגעקומען!
 — מעשהדנסים — האט ער געזאגט — וואס קיינער איז נישט ניזק געווארען. נאך די סבה פון דער זאך האט ער נישט מגלה געוועזען!

מילא, רופט מען אז ערל, ער זאל פארריכטען די קיד!
 בין איד דאך א בעל-עסקן אויף אזוינע זאכען, שטעה איד און קוק, ווי דער ערל פארריכט, און א קליין שייגעצל קנעט אויס ליים אין א שעפעל. דער גבאי, וואס מען האט געשטעלט פאר א משגיח צו דער ארכייט, פארלאזט זיך אויף מיר, און דרימעלט איין אביסעל.

פלוצלונג באווייזט זיך דער רבי, זכרונרלברכה, נאך אמאל!
 ער ווארפט א בליק אויפ'ן שעפעל און פרעגט:
 — מילכיג צי פליישיג?
 איד בין נבהל ומשתומם געבליבען, דער גבאי אבער האט זיך דערווייל אויפגעכאפט און ענטפערט איהם:
 — דעם ערל'ס שעפעל!

ווערט ער, זכרונרלברכה, אש-להבה, הייסט אפהאקען די קיד, ארויסווארפען די געקעטענע ליים, קויפען א נייפארעווע שעפעל און אויפ'סניי קנעטען און פארריכטען!
 קיין ניי שעפעל האט מען נישט געקויגען (שוין לאנג קיין יריד נישט געווען), האט מען געמאכט א נריבעל אין דער פארלאגע און געקעטען ליים!
 דער גבאי האט געקויגען א נויסה.

7.

און דאס אהבת־ישראל איז ביי איהם געוועזען איין־לשער.
 דאס זענען זיינע ווערטער:
 — „ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם“ — מען דארף
 טון פאר זיין... ארבייטען פאר כל ישראל!
 — „אשר יצא ואשר יבא לפניהם“ — פאר יעדען איש מישראל
 דארף דער מנהיג־הרור אויסגעהן און אונטערגעהן: זיך מוסר
 נפש זיין, הייסט עס!
 און אז עס האט זיך געהערט א נייע גורל, ווי ער, זכרונו
 לברכה, האט געזיפצט. ווי ער, געבער, האט געקראכט — — —
 און וואס האב איך געדארפט מעהר?

8.

אן עצה אייף פרנסה האט מען ביי איהם אידיא געקריגען.
 א פאר וואכען איידער ער איז נסתלק געווארען, האב איך
 מיך פאר איהם געקלאגט, באשר בכך, זגותי לייזט זעהר זועניג!
 זאגט ער מיר: פאהר אמאל אריין קיין ווארשוי.
 מיין איך, אז איך ווייס, וואס ער מיינט!
 אין ווארשוי, פארשטעהט איהר מיר, האב איך א קרוב, א איד
 אן עושה, אפילו אן איש מכובד ביי יענע לייט — א גאנצער מאד
 כער אין קהל־שטוב. קלער איך מיר, ער מיינט, איד זאל צו איהם
 פאהרען און זיך משתדל זיין מיט זיין הילף, זיך צו עפעס צו
 צושלאגען.
 וואונדערט מיך אפילו, ווארים געלט בעטען ביי איהם, איז א
 ברכה לבטלה; א קמצו א גרויסער, קיין הארטען דרייער גיט ער
 נישט אומזיסט, האלט זיך פאר א חכמעותיק, וויל די וועלט פאר
 זארגען און פרעגט באלד אויף א תכלית; פאר א הארטען דרייער
 וואלט ער געוואלט זיך קויפען עול־הבא און מיך באווארענען מיט
 עול־היהוה, כאטש אויף א יאהר צוואנציג! בעטען א שטעל, האב

איד שוין געפרואווט! האָט ער מיר געפרעגט, דער שומה, צי איד קען פּויליש!

נו, מילא, אז ער הייסט אָבער פּאַהרען, פּאַהר איד. איד וועל שוין זעהן וואָס צו טון, איד וועל שוין עפעס אויסקאַשפּערן!
ווייזט זיך אָבער אויס, אז ער, זכּרונג-לברכה, האָט נאָר עפעס אַנדערש געמיינט.

איד זיין אויף דער באַהן, איד גיב א קוק, זיצט לעבען מיר אַ ספּאַדיקעל. א וואָרט צו א וואָרט: וואו פּאַהרט א איד? לכתחלה שווייגט ער; ציה איד איהם ביי דער צונג, קומט אַרויף ווי בוימעל אויפ'ן וואַסער, אז דאָס איז אַ קליינשטעדטעלדיג רב'ל, און ער פּאַהרט אַרײַן קיין וואַרשוי, און וויל דאָרט ווערען דיין...
וואָס קלערט איהר? איד כאַפּ אַ פינגאָר-צוואַנציגער, איד זאָל רעדען פאַר איהם אַ גוט וואָרט ביים קרוב.

נאָר אַן עהרליכער מאַן בין איד! בפירוש הותנה, אז איד דאַרף נאָר רעדען, צי עס וועט פּועל'ן, איז שוין נישט מיין זאָר. דער סוף פון דער מעשה, ווייס איד נישט עדהיום, נאָר אַ פּסח האָב איד געמאַכט, אויף כל-ישראל געזאָגט!

ב.

זכּרונג לברכה, דעם רבי'נס מקורבים.

9.

דעם רבי'נס, זכּרונג-לברכה, מקורבים האָב איד שוין דער-מאַנט.

ערשטענס: וואַלף-בער!

ער, זכּרונג-לברכה, פּלעגט זאָגען: וואַלף-בער איז אַ איד!
דערנאָך ערשט איז גענאַנגען נאַסקע!
און עס איז קיין וואונדער נישט.

וואַלף-בער האָט די זכּיה געהאַט צו לערנען מיט'ן רבי'ן אין איין חדר. מען זאָגט אפילו, אז וואַלף-בער איז מעהר עלוי געווען-זען און פּלעגט דעם רבי'ן מבייש זיין! נאָר איינמאַל איז ער דער-

פאר געשטרעפט געווארען; אינגלעך, האבען זיי אמאל געקלערט
טערט אויף א דאך, און וואָלף־בער מאַכט צו איהם: זעהסטו קליין
טערען קאנסט דו, קיין מעשה נישט, אָבער לערנען? ... תוך־
כדידבור איז ער אַדאָפּגעפאלען און געמאַכט זיך אַ לאַך אין
קאַפּ. ער האָט זיך אפילו אויסגעהיילט, נאָר דער התור־הדבור איז
איהם קאליע געווארען, און ווען ער האָט געוואָלט ווייזען זיין
הרופות, האָט ער אָנגעהויבען שטאַמלען און שטאַמלען, און האָט
נישט געקאָנט אויספיהרען, וואָס ער האָט געוואָלט. ער פלעגט
מעהר רעדען מיט די הענט, ווי מיט'ן מויל...

נאָר געוואוסט האָט מען, וואָס פאר אַ כלי דאָס איז.
ער האָט אַ גוטען שרוד געטאָן, נאָר אַהן מויל, האָט ער אָנגע־
וואוירען דאָס געלט, און איז געקומען צום רבי'ן פאר אַ מלמד!
אַז דער רבי האָט ביידע זיהן התונה געמאַכט, האָט ער אין
וואָלף בער'ן נישט פאַרגעסען.

עס איז געוועזען חוֹל־המועד־סוכות. געהט דער רבי צו צו
נאַסקע'ן, גיט איהם אַ קלאַפּ אין פלייצע אַרײַן און זאָגט איהם:
— ביסט טאַקע אַ בעל־צדקה, נאַסקע, וועסט האָבען עולם־
הבא, נאָר לערנען קענסט דו נישט; און אויף יענער וועלט, זועט
מען דיר ערשט שיקען אין חדר אַרײַן!
— וואָס זאל איד טון, רבי!

— נעם דיר, — זאָגט דער רבי — אַהיים וואָלף־בער'ן. מאַך
איהם דאָרט אַ מעמד, און מיט דיר זאל ער לערנען יעדען טאָג
פאַר'ן דאוונען אַביסעל משניות.
וכד־הוה! וואָלף־בער האָט זיך באַזעצט אין אונזער שטעדטעל.

10.

לאָנג געזעסען איז ער דאָך נישט.
איז עטליכע יאָהר ארום איז נאַסקע געווען מיט וואָלף־בער'ן
צוזאַמען אויף ראש־השנה. געקומען זענען זיי אפילו נישט צו
זאַמען. נאַסקע פאַהרט, גלייך מיט אלע, מיט דער באַהן, און וואָלף־
בער זײַל נישט היזק האָבען זיין שכר־הליכה און געהט צופּוס.
מיר זענען זיך נוהג און פאַהרען מיט דער באַהן, און אויף שכר

הליכה לויפט מען איבער די וואגאנעם! וואָלף־בער אַבער וויל
נישט! דערפאַר צוריק נעמט איהם נאַסקע אויף זיין חשבון; צאָהלט
ער פאַר איהם עטליכע קאַפּיקעס דעם קאַנדוקטאָר. טרעפט זיך.
אַז וואָלף־בער שטעלט זיך דאַוונען, און עס קומט אַז דער קאַנטראָל־
לער — עס איז דאָך נאַריש, ער וועט דאָך נישט וואַרפען מיט
טלית־ותפּילין פון וואַגאָן — צאָהלט נאַסקע פאַר איהם קנס!
אַז זיי ווילען צוזאַמען פאַהרען, געהען זיי צוזאַמען אַריין זיך
געזעגענען.

נאַסקע לאָזט איבער א מתנה, כּמנהגו — דאַמאָלט, דאַכט זיך,
א ווייס־אַטלאַסענע קאַלדרע — און רעדט וועגען פּרנסה.
שמייעלט דער רבי:

— ביסט אַז עניו, נאַסקע; רעדסט וועגען פּרנסה און מיינען
מיינסט דו ע ש י ר ו ת.

— וואָלט אויך נישט געשאַרט, — ענטפּערט נאַסקע — אַרע־
מע לייט איז דאָ אַסך, אַז מען קען מעהר צדקה געבען איז בע־
סער!

איך וועל איך שפעטער דערצעהלען, וואָס פאַר א בעל־צדקה
נאַסקע איז געוועזען...

און דער רבי זאָגט: מהיכא־תיתי! אויף מזל וועל איך צו־
געבען אַ שותף!

וואָס מיינט נאַסקע?

עס קומען אַסך בכיר'ישע יונגעלייט אַז עצה פרעגען, צו וואָס
זאלען זיי זיך נעמען, וויל איהם דער רבי איינעם אַזוינעם צו־
שאַרען פאַר אַ שותף.

מהיכא תיתי! געשעפטען האָט נאַסקע געהאַט אַסך, אפילו
גרויסע געשעפטען, נאָר קיין מטמונים האָט ער נאָך דאַמאָלט נישט
געהאַט, און געלט פלעגט אַמאָל פעהלען! און אפשר נאָר — טראַכט
ער ווייטער — וויל דער רבי אַליין זיין אַ שותף! — דער גערער
און אַנדערע גוטע־אידען זענען זיך אויך אַזוי נוהג! — טאַנצט ער
טאַקע אונטער פאַר שמיחה.

דער רבי האָט אַבער נאָר עפעס אַנדערש געמיינט:

— איך ניב דיר — זאָגט ער — וואָלף־בער'ן פאַר אַ שותף!

עפעס זעהט ער מיר ישלעכט אויס! האָב אויף איהם הישגחה, און
איך זיין זכות קאָן אַ איד ווי דו נתעשר ווערען!

נאסקע בא'שטעהט, וואָלף־בער אַבער וויל נישט.

און ער בייזערט זיך :

— וואָס קאָנט איהר מיך אַליין נישט בענשען ? אַז איד וועל זיין אַז עושר, וועל איד זיין — זאָגט ער — אַ גרעסערער בעל־צדקה פאַר נאָסקע'ן !

איז דאָך די מעשה ווי ביי אַליהור־הנביא, אַז עס איז דאָ אַביי סעל בוימעל אין קריגעל, איז חל די ברכה, אַבער אַז דאָס קריגעל איז לעדיג ?

און וואָלף־בער האָט שוין פאַר חולשות אפילו דאָס מלמדות אוועקגעוואָרפֿען ! מיט איין נאָסקע'ן, וואָס ער האָט נאָך געלערענט! האָט ער אַבער זיך איינגעשפּאַרט ! „אַז מתנת בשר ודם“, זאָגט ער, ווילך ער בעסער ביים רבי'נס מיש...

— וואָס רערסט דו וואָלף־בער ? !

וואָלף־בער שרעקט זיך נישט :

— כל־זמן איהר וועט מיך אַליין נישט בענשען מיט פרנסה בכבוד און עשירות, הייסט מיין נאָמען — זאָגט ער — נישט וואָלף־בער, אויב איד דיהר מיך פון אַרט !

ווען אַז אַנדערער זאָגט עס, ווייסט איין בורא־עולם, וואָס פון איהם וואָלט געוואָרען, איז עס דאָך אַבער וואָלף־בער, פאַרשווייגט דער רבי, און וואָלף־בער בלייבט !

11.

און יאהרען לאַנג איז ער געזעסען.

אַז איד האָב איהם דאָס ערשטע מאל געזעהן, האָט ער מיר אויסגעוויזען אַ זקד־מופּלג, און אַ גבר־חלש געוועזען. אַ הויכער, הויט און בייג, אַראָפּגעלאַזטע ברעמען און קוים וואָס ער האָט נאָכגעשלעפּט די פיס.

איינמאל, מוצאי־שבת, איד געדענק ווי היינט, איז אַ ווינט געוועזען סכנות־נפשות, הייזער האָט עס איינגעלעגט, רופט דער רבי, זכרונו לברכה, צו זיך צו וואָלף־בער'ן און זאָגט איהם :

— וואָלף־בער, מענסט שוין אַהיים פאַהרען ! פאַהר געזונטער־הייט !

וואס טראכט זיך וואָלף־בער?
 דער רבי, זאָגט ער, האָט איהם צוליעב געטאָן און גיט איהם
 די ברכה.
 איי וואָס, ער רעדט נישט בפירוש; זיי פלעגן שטענדיג רעדן
 דען צווישען זיך אויפ'ן וואונק!
 נעמט ער, וואָלף־בער, טלית־אונ־תפילין, שאַפט זיך עמליכע
 זחובים און פּאָהרט.
 דער רבי האָט אָבער עפעס אַנדערש געמיינט.
 ער האָט געזעהן, אז וואָלף־בער'ן זענען, לאַעליכס, די יאָהרען
 אויסגעגאַנגען! האָט ער געוואָלט, ער זאָל קומען צו קבר־אבות ביי
 זיך אין דערהיים!
 וכד־הוּהוּ — אַהיים געקומען איז ער אַ חולה, געלעגט זיך ביי
 נאַסקע'ן אין שטוב אין בעט אַרײַן, איז אָפּגעלעגען אינגאַנצען אַ
 וואָך צוויי צי דריי און איז נפטר געוואָרען!

12.

נאָר זעהט, ווי אַלץ פלעגט ביי אונז אַרײַנגעהן אין פּשטות! ...
 דער תּוֹד פּוֹן אַ זאָך פלעגט קוים וואָס דורכשיינען, ווי דורך אַ שפּאַץ
 רע פּוֹן אַ לאָרען; פּוֹן אויבען אויף — בתּכלית הפּשטות, קיין
 נבואה, קיין רוח הקדש, אַלץ על פי דרך הטבע... ווי אין פּסוק
 שטעהט: כבוד אלהים הסתר דבר!
 און דעריבער טאַקע, אז מיר זענען צו איהם געקומען אויפ'ן
 צווייטען יום־טוב, ווייסט ער, זכרוננו לברכה פון גאַרנישט, און
 פרעגט פון וואָלף־בער'ס געזונט.
 זאָגט מען איהם: נפטר געוואָרען.
 ענטפערט ער: ברוד דין אמת!
 און שטעקען שטעקט דערינען נאָך אַ זאָך פאַרשמעהט איהר
 מיר: „ברוד דין אמת“ מוז מען ענטפערען אַ ב ש ר ו ד ם !
 דאַס אייגענע איז געוועזען נאָך נאַסקע'ס פּטירה.
 באַלד נאָך וואָלף־בער'ס קבורה איז נאַסקע אוועקגעפאַלען.
 טייל זאָגען, אז וואָלף־בער האָט זיך איהם באַוויזען אין הלום און

האָט איהם גערופען צו אַ פּרק משניות; אַנדערע זאָגען — מפני הרעה נאסף הצדיק, דאָס צווייטע ווייב איז קיין גרויסע צדקת נישט געווען... אין שטוב האָט זיך אַרומגעדריעהט אַ ליטוואַק — אַ זעל-נער... האָט מען איהם צוגענומען. נאָר, ווי עס איז אָבער, אז נאָס-קע איז אַוועקגעפאלען, האָט מען ביים רבי'ן, זכרונו לברכה, גע-שטורעמט! טאָג אויף טאָג אַ שלוח, אַמאָל צוויי שלוחים... וואָס ענטפערט אַ רבי? ווי דער מנהג איז: ער וועט מתפלל זיין, גאָט וועט אוראי העלפען. נאָר געזאָגט האָט ער עס מיט אַ האַלב מויל; קיין קלאַרע דבורים האָט מען פון איהם נישט געהערט! זעהט מען דאָך בחוש, אז ער האָט געוואוסט, ווי עס האַלט!

דערנאָך האָבען די שלוחים אויפגעהערט; האָט ער דאָך פאָר-שטאַנען, אז מען האָט שוין נישט נאָך וואָס צו שיקען. און פונדעםטוועגען האָט ער דערנאָך אויף נאָסקע'ן אויך געפרעגט; ער הויבט ב'לומר'שט פון גאָרנישט אָן צו וויסען!

נאָר דאָמאָלט האָט זיך שוין אַביסעל אַרויסגעוויזען:

מען זאָגט איהם, נאָסקע איז אויפ'ן עולם-האמת, ער מאַכט: ברודיין-אמת, און גיט אַ פרעג, גלייך ער ווייס פון גאָרנישט, צי מען האָט נאָסקע'ן געלעגט לעבען וואַל-הי-בער'ן.

זאָגט מען איהם: ניין. וואָרים באמת, פאַר דער פטירה איז נאָסקע שוין געוועזען אין די גרויסע פּעדערען, איבערגעלאָזט דעם צווייטען ווייב אַ וואַסער-מיהל, צוויי נחלאות גרויסע, געלט מוזון, און אַהויז דעם יעדעס קינד, הן זכרים, הן נקבות, צי פּופצעהן הונדערט רובל מוזון. אַ קרן קימת האָט ער אויך געלאָזט. מסתמא האָט מען נאָסקע'ן געלעגט אויבען אָן... און וואַל-הי-בער, אַ קבצן נעבער, — וואָס האָבען די בעלי-בתים פון וואַל-הי-בער'ן געוואוסט? געזעהן האָבען זיי אַ שטוב, אַ פאַרוואַרלעסיגט אידעל, ווייטער נישט... איז טאַקע וואַל-הי-בער געלעגען כמעט ביים פלוים...

קרעכצט ער, זכרונו לברכה.

— אַ שאַד, — זאָגט ער, — נאָסקע דאַרף ליגען לעבען אַ

תלמיד חכם! און עס איז נישט אויסגעגאַנגען דריי חדשים, איז נסתלק געוואָרען ביי אונז אַ דין, אַ יונגערמאַן אפילו, אַ מופלג בתורה און מאַנשי שלומנו, און מען האָט איהם געלעגט לעבען נאָסקע'ן!

13.

פארוואס האט נאסקע זוכה געוועזען צו זיין פון זיינע, זכרונ
לברכה'ס מקורבים?

צוויי מעלות טובות האט נאסקע געהאט: בטחון און צדקה.
מילא, ביים ערשטען ווייב איז די צדקה געוועזען אין לשער.
ער איז נאך דאמאלט קיין גרויסער עושר נישט געוועזען. נאך
געשעפטען האט ער געהאט גרויסע. דאס קאפ־דרעהעניש איז גע-
וועזען גרויס, דאס בטוחות זיינס האט נאך וואס אנגעהויבען צו
וואקסען, מזומנים האבען גאנץ אפט געפעחלט און נאסקע איז
שטענדיג געוועזען פרעהליך און לוסטיג און מען האט קיינמאל אן
פנים נישט דערקענט, וואס אין קעשענע טוט זיך.

זיין התנהגות מיט'ן טאכאק איז אויך כדאי צו דערצעהלען.
וואס איז א שמעק טאכאק? וועלכער איד קארגט עס א שמעק
טאכאק? נאך וועלכער איד קוקט עס נישט אין די אויגען אריין,
אז מען נעמט ביי איהם א שמעק טאכאק!

נאסקע איז זיך אנדערש נוהג: ער קומט אין שטיבעל, צי אין
בית המדרש אריין, שמעלט דאס טאכאק־פושקעלע אוועק אויפ'ן
שטענדער, און אליין דרעהט ער זיך איבער צו דער וואנט און זאגט
עפעס, אדער דאווענט. נעם ווער עס וויל, און וויפיעל ער וויל!
קומט אן ארעמאן און שיט זיך אפ אביסעלע — מהיכא תיתי, זאל
איהם זיין צו געזונט! און א פושקעלע האט ער געהאט — א צדקה
נדולה פושקע! אויף א האלב פונט טאכאק אודאי!

דער עיקר איז ביי איהם געוועזען הכנסת אורחים.
זאז איד מיט געשעפטען, קיין עיז־הרע, ווי נאסקע, וואס
איז מיט זיין און פרעמד געלט צושפרייט און צווייהט געוועזען
אויף שבעה ימים, האט זיך כל ימיו אזוי געקירעוועט, אז ער פלעגט
שטענדיג אהיים קומען פרייטאג פאר'ן מרחץ, ער זאל קאנען מקיים
זיין מצות הכנסת אורחים!

נאסקע געהט נישט אליין אין מרחץ אריין, אז ערה אידען
געהען איהם נאך. דאס זענען אורחים און גלאט ארעמע לייט, פאר
וועלכע ער צאחלט באדיגעלט און בעזעמלעד־געלט, און קויפט זיי
איים קוויטלעך אין מקוה אריין אויף שבת אין דערפריה...

נאך קבלת־שבת איילט זיך נישט נאסקע אהיים צו געהן. פריי
הער לאזט ער, די בעלי־בתים זאלען זיך אויפן־לייבען אורחים צום
מיש. איינער וויל, זיך צולייבע, א בנות־התורה; דער צווייטער, דעם
ווייב צולייבע, א דיינערען מענטש, זי זאל זיך נישט מאוס'ן פון
איהם ביים מיש. נאסקע לאזט זיך דערנאך אראפ און נעמט צו
די רעשט, אפגעריכענע, פאר'מויטב'מע־הולאים, לא עליכם!
ביי אונז האט זיך אויפגעהאלטען אן אלטער ניקאלאיעווס־
קער סאָדאט, א הילד־נופל לאַעלינג. וואו עסט ער משבת לשבת?
ביי נאסקע'ן, מן הסתם! און ער האלט איהם לעבען זיך! עסט מיט
איהם ממש פון איין שיסעל! טאנצט מיט איהם נאך דער סעודה!
טדעפט, און דער זעלנער פאלט אוועק אינמיטען עסען, איז
מען מפסוק די סעודה, נאסקע לעגט איהם זיין אייגען קישען אונט־
טער'ן קאפ, שטעקט איהם דעם זילבערנעם לעפעל, מיט וועלכען
ער עסט, אין מויל אריין, און העלפט איהם צוהאלטען, ביז ער קומט
נישט צו זיך, און מ'נעמט זיך ווייטער מיט שמחה צו דער סעודה!
און אזוי? וואו קריגט מען א גמילת־חסד, מיד ליד? ביי
נאסקע'ן! ער אליין לויפט ארום געלט בארגען, עס געהט אום לעד
בען אויסצוקויפען א קאנטראקט, און אז א איד קומט צו און
מאכט א קרום פנים — גיט ער אוועק! און לויפט ווייטער זוכען
געלט!

נאך דאס געהט שוין אריין אין דער מדה פון בטחון!

14.

און די מדה פון בטחון איז נאך אויף א הויכער מדרגה געווען.
איינמאל, פרויטאג איז עס געוועזען, קומט צו נאסקע'ן א
שליח מיוחד פון דער וויסקסעל, באשר כבוד — דאס גאנצע געהילף
איז צושלאגען געווארען, די ערלים צושלעפען און דער וואיט וויל
זיך נישט ריהרען פון ארט: מען דארף געלט!
וואס טוט נאסקע? עס איז פרויטאג נאך צוועלף, געהט ער
אין מארק אריין, נעמט צוזאמען די ארעמע חברה און לאזט זיך
אין מרחץ אריין!

איז שטארק דערהערט זיך דערווייל, אז ער נאסקע'ן איז געקור
מען א יטאפעט, לויפט דער עולם צו קבלת שבת אביסעל פריהער,

געוואר צו ווערען, וואס עס קאן באטיימען. אין ביתהמדרש האט מען געוואוסט — פון געהילץ אין געווארען אש!
און אינ'ם געהילץ האט געשטעקט נאסקע מיט א האלבער שטאדט!

עס ווערען קולות.

ס'טייטש אפגארען אידיש געלט, אידיש בלוט, אוועקגע-
טרויען אלץ דעם וואסער! מוצאי שבת וועט מען איהם באפאלען.
דאס הויז צושלעפען, די בארד אויסרויסען, הרוב נחרב מאכען!
דער דין האט דערווייל געהייסען, דער בעל-תפלה זאל צוגעהן
מקבל שבת זיין — דער עולם האט זיך צודאווענט...
דאס ערשטע מאל האט מען אנגעהויבען „לכו נרננה“ אהן
נאסקע'ן...

מיין נאסקע — נארנישט!

ער קומט און, לאזט זיך ארויף צום מזרח, צו זיין שטאדט
לוסטיג און טאנצענדיג, נאכ'ן דאוונען — דער עולם גאפט —
נאסקע זאגט אלעמען א פרעהליכען: גוט שבת! און גיט זיך א
לאז אראפ און נעמט אלע אורחים אויף שבת! קיין איינציגען נישט
געלאזט.

און ער האט זיך אויסגעדריעט!

מוצאי שבת, האט ער זיך איינגעשפאנט דאס ביטקעלע און
איז נישט געפאחרען צו דער ווייקסעל, נאך ארויס צו א פרוץ און
אפגעקויפט די גאנצע תבואה! אביסעל מזומנים האט ער געהאט,
האט ער געגעבען, פאר די רעשט האט ער אויסגעשטעלט וועקסל
לען; גענומען א ריינעם קאנטראקט אויף באצאהלט ווייץ און קארן
— און איז צוריקגעקומען, און האט איבערגעגעבען דעם קאנטראקט
די בעלי-חובות.

דערנאך ערשט האט ער זיך געלאזט צו דער ווייקסעל, זוכען
דאס געהילץ!

15.

און אזוי איז אויך געוועזען זיין בטחון אין רבי'ן, זכרונ
לברכה!
דאמאלט איז ער אויך נאך נישט געווען אין די גרויסע פער

דערען, און עס מאכט זיך א מעשה, די נאָסקיכע געהט צו קינד, צום פיערטען קינד, און איז דוקא אַ מקשה לילד.

ווייל נאָסקע לויפען צום רבי'ן, לאַזט נישט דער דופא. נאָסקע אליין איז קראַנק. ער האָט איהם אַן אַדער געשטעלט און איז בעט אַריינגעלעגט.

נעמט ער און שיקט וואַלף־בער'ן!

אַז עס איז סכנת נפשות, פאַהרט וואַלף־בער מיט דער באַהן; איך האָב איהם אליין אַ בילעט געקויפט, אין וואַנאַן אַריינגעדזעצט, און ער פאַהרט.

קומט ער בשלום אַהין, זאָגט איהם דער רבי: עס וועט אַלץ גוט זיין, נאָסקע וועט זיין געזונט, די נאָסקיכע וועט האַבען צו מזל אַ בוזזער, נאָר עס וועט קאָסטען: אַרבע מאות; אַרבע מאות שקל כסף, האָט ער געזאָגט!

נאָפט ער, וואַלף בער.

דערנאָך זאָגט ער:

— רבי, דער עולם מיינט, נאָסקע איז אַ נביר, און ער איז אפילו קיין עושר נישט, אַ בר־מזל איז ער, קיין געלט האָט ער נישט.

שמייכלט דער רבי, און ענטפערט:

— אַ שלית דאָרף טון זיין שליתות. פאַהר אַהיים אויפ'ן ברית!

מילא, אַז ער הייסט פאַהרען, פאַהרט ער!

מאָכט זיך איהם פּלוצלונג אַ פויעריש געלעגעהייט, פאַהרט ער נישט מיט דער באַהן, עס איז דאָך שוין אויס סכנת נפשות, און וואָס טויג איהם דאָס שעטנז אין דער באַהן! ער זיצט טאָקע נישט דערויף, ער זיצט אפילו נישט אין וואַנאַן פון שעטנז, זענען דאָך אַבער די וואַנאַנען צוזאַמענגעהעפט מיט קייטען, און וואַלף־בער האָט נישט קיין חשק צו דאווענען, וואו שעטנז איז...

פאַהרט ער מיט'ן פוהרל; מיט'ן שליטען, מיין איך, עס איז ווינטער געווען און אַ וואוילער שליטוועגס.

עפעס אַ חסיד, וואָס האָט איהם געפונען דאָס געלעגעהייט, זעצט איהם אין „פּולקאַשיק" אַריין, וויקעלט איהם אַרום מיט אַ שאַץ און מאַכט „וויץ"! דער פויער פאַהרט.

דער פויער פאהרט און להבדיל, וואָלף־בער פארטראַכט זיך
אין הוריות און איז זיך אזוי מכן צו דאוונען פון פאָרנט. ביי
דער ערשטער קרעטשמע, טראַכט ער, וועט ער לעגען טלית ותפליה.
אז עס איז כאַנאַפּאַל און עס איז קיין אירישע קרעטשמע שוין
לאַנג נישטאַ, האָט ער דערווייל פאָרנעסען.

טראַכט ער אזוי, און דער „פּולקאַשיק“ הויבט זיך דערווייל
אן אראַפצורוקען; ער האָט זיך, אפנים, אפגעבונדען, מען נעמט זיך
אביסעל באַרג אויף, ער רוקט זיך אינגאַנצען אַרום!

הכלל וואָלף־בער בלייבט מיט'ן „פּולקאַשיק“ אין שניי און
דער פויער ווייסט פין גאַרנישט, און פאָהרט זיך ווייטער!
וואָלף־בער הויבט אָן שרייען; האָט ער פונקט געטראַפּען
אויף אַ טויבען פויער, הערט ער נישט.

הכלל, ער האָט זיך קוים אַרויסגעטראַבעלט פון פּולקאַשיק און
לאַזט זיך געהן צופּוס...

קומט ער טאָקע אין שטאָרט אַרײַן אויפ'ן ברית!
און ווי ער שמעהט און געהט, קומט ער צו נאַסקע'ן אין שטוב
אַרײַן.

16.

יא, קעגען וואָס האָב איד עם געוואַלט דערצעהלען, קעגען
נאַסקע'ס בטחון.

קומט וואָלף בער צו נאַסקע'ן אין שטוב אַרײַן; דאָס קינד
האָט מען שוין געאירישט, מען זיצט שוין ביי דער טעודה, וואַשט
ער זיך, וואָלף־בער, און זעצט זיך בענינות, צווישען כלי קדש.
נאַסקע געהט דערווייל אַרום אויבער־אָן מיט דער פּלאַש און
טרינקט מיט די גבירים לחיים.

דערזעהט ער וואָלף־בער'ן, לאַזט ער זיך צו איהם אַראַפ, דער
לאַנגט איהם שלום, נעמט אָפּ מול'טוב, און וואָלף־בער הויבט זיך
אויף און רויכט איהם איין אין אַזער וועגען די זרבע מאות!
— עס וועט זיך! זאָגט נאַסקע.

און עס אין אזוי געווען!
וואָלף־בער האָט זיך פאָרוינגיט מיט וועניג אמונה אין
רכי'נס ווערטער, ער איז מחויב גלות געוואָרען און איז, מיט נאַט

חסד, אפגעקומען מיט נעגנד זיין אין שניי, און נאָסקע האָט טאָקע
 באלד נאָכ'ן ברית געוואונען פיער הונדערט פרייסישע טאָלער אויף
 אַ בראַנדענבורגער צעטעל.

נאָר פאַרוואָס האָט דער רבי געוואָלט אַרבע מאות?

האָט זיך אויסגעוויזען פאַרוואָס!

דער רבי אליין האָט אויסגעזאָגט דעם סוד.

נאָסקע איז אַ ברומל געוועזען נאָר אויף „יגיע כפּו“, פון גער
 וואונען געלט וואָלט ער הרוב נחרב געוואָרען, אזוי ווי עס טרעפען
 זיך אסר אזוינע מעשיות מיט געוואונען געלט!

האָט ער איהם טאָקע צוגענומען די ארבע מאות, אַנגעזאָגט
 זחיר וזחיר, ער זאל מעהר קיין לאַטעריע־צעטעל נישט קויפען, און
 פון דאמאָלט אָן האָט אַנגעהויבען נאָסקע מצליח און מצליח צו
 זיין, ביז ער איז געוואָרען דער אמת'ער נאָסקע!

ג.

א מקורב — א ליטוואק.

17.

נאָר זעהט, וואָס עס קאָן זיך אמאל טרעפען!

א ליטוואק איז ביי אונז אַ מקורב געוואָרען.

ער לעבט נאָר אפילו דער ליטוואק — ער היום!

די מעשה פון דעם ליטוואק איז אויך נישט קיין פשוט'ע, דאָס
 הייסט — ווי דער שטייגער איז ביי אונז געוועזען — יא, פשוט
 און פאַרט נישט פשוט. אַ ראַטע זעלנער איז ביי אונז אין שטערמעל
 געשטאנען, און דער ליטוואק האָט אין דער ראַטע געדינט, ביים
 ראַטנער האָט ער גאָר נושא תו געוועזען; נאָשיווקעס האָט ער
 איהם געגעבען, „סלזשבע“ האָט ער געקאָנט ווי אַ וואַסער, וואָרים
 טאָקע: „וואו תורה, דא חכמה“, און לערנען האָט ער געקאָנט!
 פון צייט צו צייט פלעגט ער זיך אפילו באווייזען אין בית־המדרש;
 געפענט א ספר, געלערענט — אזוי ווי די ליטוואקעס לערנען:
 אין דער ברייט, נישט אין דער טיף! פון קעסעל, פארשטעהט

זיך, האט ער נישט געגעסען, פלעגט ער עסען שבתים... נו, אהיים
 נעמען א ליטוואק אויף שבת האבען די בעליבתיים קיין גרויסען
 חשק נישט געהאט, איז ער אריינגעפאלען, צו וועמען?
 מן הסתם — צו נאסקע'ן!
 און דאס איז דער אנהויב פון דער זאך!

18.

נאסקע, פארשטעהט איהר מיר, האט שוין דאמאלט געהאט
 דאס צווייטע ווייב.

דער צווייטער זיווג איז אפילו „לפי מעשיו“, נאך מעהר —
 דער רבי ז"ל אליין האט מסכים געווען אויפ'ן שדוך, טייל זאגען
 אפילו, אז ער האט געהייסען מוה, נאך דאס איז שקר — אבער
 מסכים געווען, דאס איז אמת, האט ער; און פונדעסטוועגען —
 א הימעל-זאך — איז עס נישט געווען, ווי עס דארף צו זיין, ווי
 עס האט פאר אזא נאסקע'ן געפאסט.

איך קאן נישט זאגען, פון אויבען אויף — נאך שעהן! ערש-
 טענס, א בת תלמיד-חכם; אויף איהר פאטער, עליו השלום, האט
 דעם רבינ'ס פאטער זצ"ל, דער ווארקער, געזאגט: דאס איז א
 תלמיד-חכם! צווייטענס, א יפת תאר; דערצו אפילו א בעל-
 הבית'טע, קיין גראשען, הלילה, נישט אויסגעבארגט. — נאך פאר
 נאסקע'ן האט עס באלד אין דער התחלה נישט געפאסט; זיין
 צדקה האט זי נישט פארטראגען!

ווי דער שטייגער איז — א יונג זויבעל, אז אלטער מאן, איז
 זי געגאנגען אין ספאדעק; האט זי דאס רעדעל געפיהרט און
 טאקע איבערגעפיהרט. און נישט מיט אמאל, דערצו איז זי גער-
 וועזען צו קלוג, נאך פאמעלעך, נאך פאמעלעך, בריהער איז פאר
 ארעמע לייט אפען די שטוב, נאך פארשלאסען דאס הארץ, דער-
 נאך איז די טיר נאך אפען, נאך אין שטוב קאן מען שוין נישט
 אריין! א יונג ווייבעל איז זי — לויפט זי דעם ארעמאן אקער
 גען, פטר'ט אפ אויף דער שוועל מיט א פרוטה, מיט א שטיקעל
 ברוים און געה ווייטער!

צדקה, זאגט זי, אָד איז מיר געשעהען — מתיכארתית! נאָר
 ווי קומט איינשמירען די פאָדלאַגע?
 און נאַסקע, נעבער, זיפצט און שווייגט.
 דאַס אייגענע איז געווען מיט שבת'דיגע אורחים!
 טאַקע א מצוה, נאָר זי אליין איז אויך א מענש, דאַרף אויך
 האָבען שמחת שבת! און אז עס קומען און זעצען זיך צום טיש
 חולאים, לאַ עליכב, אָדער אַזוי פאַרוואַרלעסיגטע, קאַן זי קיין
 שמחת שבת נישט האָבען! און אז זי האָט נישט, האָבען זיי אויך
 נישט! שיקט זי אַזויגע אורחים אין גאַרקיד אַרײַן לכּרומה!
 זי איז בטבע נישט קיין טאַטע געוועזען! און, זעהט איהר,
 דער ליטוואַק איז איהר דוקא געפעלען! איהם האָט זי דוקא פאַר-
 כעטען אויף אלע שבת!
 ער האָט נושאַחו געווען!

19.

פון נאַסקע'ן איז דער ליטוואַק געקומען צום רבי'ן, זכּרונּו
 לְבַרְכָּה!
 ביי נאַסקע'ן אין שטוב, האָט ער זיך, אַפּנים, אַזויפּיעל אַנד
 געהערט פון רבי'ן, זכּרונּו לְבַרְכָּה, אז עס האָט זיך איהם פאַרגלּוסט.
 און איינמאַל איז ער זיך מישב, כעט זיך אַפּ אויף עטליכע טאַג און
 כאַפט זיך אַריבער צום רבי'ן!
 איהר קאַנט פאַרשמעהען, וואָס פאַר א פנים ער האָט דאַרט
 דאַמאַלט געהאַט! ערשטענס, א סאַלדאַט, קיין זכּר פון פּאות, און
 געפּוצטע שטיינעלעך, א מונדיר מיט קנעפּ און א ליטוואַק דערצו!
 א וואַרט אידיש האָט ער נאָך דאַמאַלט נישט גערעדט, סאַמע ליט'
 וויש!
 נאָר געה טשעפע זיך מיט'ן קיסר'ס א מענש! מען לאָזט איהם
 אַרײַן! דער רבי, זכּרונּו לְבַרְכָּה, גיט איהם שלום, און זשום דרכי
 השלום פרעגט ער:
 — וואָס מאַכט איהר?
 בלשׂין רבים הייסט עס!
 וואַרים א מנהג איז ביי אונז געוועזען, אז דער רבי, ז"ל, האָט

אלעמען געזאגט „רו“; נאָר אז דער רבי, ז"ל, האָט געוואָלט עמי
צען האַלטען פון דערווייטענס, צוליב אַ חטאָ, אָדער ווייס איד
וואָס, — אז ער האָט נישט געוואָלט עמיצען מקרב זיין, האָט ער
גערעדט מיט איהם בלשון רבים.

דאָס אייגענע איז געוועזען ביים געזעגענען.

— פאָהרט — זאָגט ער איהם — לחיים ולשלום.

שמעלט זיך שוין דער ליטוואַק אָפּ און זאָגט:

— רבי, פאַרוואָס ווילט איהר מיד נישט מקרב זיין ווי אַלע
איערע חסידים? וואָס איז? איד בין קיין איד נישט, קיין בן-
תורה נישט?

שווייגט דער רבי.

זאָגט אָבער דער ליטוואַק, אז ער וועט זיך נישט דיהרען פון
אַרט, בין דער רבי וועט איהם נישט מקרב זיין גלייך מיט אלע
חסידים. אַ ליטוואַק איז דאָר איינגעשפּאַרט...

האָט דער רבי, זכרונו לברכה, אָפּגעזיפּצט און געזאָגט
כהאי לשנא:

— איד האָב אפילו אביסעל פאַר דיר מורא, נאָר, אז דו
ווילסט דוקא — פאָהר לחיים ולשלום!
שוין בלשון אתה.

20.

וואָס דאָס זיפּצען מיט'ן מורא האָבען אביסעל האָט באַ-
טייט, האָט מען בשעת מעשה נישט געוואוסט. אונזערע לייט
האָבען פאַרשטאַנען, אז עס איז נישט פראַסט, נאָר איז שטאַרט
(קיין איינציגער רבי האָט קיין גוטע פרוינד אין זיין אייגענער
שטאָרט), איז שטאַרט האָט מען געלאָבט!

ליצנים פעהלען נישט, האָט מען געזאָגט, באַשר, דער רבי
האָט מורא געהאַט, טאָמער האָט דער זעלנער אַ ביקס אונטער'ן
מונדיר!

אנדערע, — אז ער האָט, חסדושלום, גלאָט פּהר געהאַט פאַר
א איד אַ בן תורה; טאָמער מאַכט ער אַ שימועס וועגען אַ תוספות.
און נאָר אַזוינע גאַרדישקייטען!

זיין וואָס מעהר דעם רבי זכרונו לברכה'ס גאַנג און אַזוינע

געזאגט אין פשטות אריין, מעהר מעותים האט מען אין איהם געהאט!

די מעשה מיט רש"י און מיט'ן מהרש"א!
 דעם מהרש"א'ס „ודו"ק" און „וד"ל" טרעפן חדר-אינגלעד
 און איבער רש"י'ס פישט אפפערען זיך די גרעסטע גאונים!
 אויסגעוויזען אבער האט זיך, אז עס איז געוועזען פון רבי'ן,
 זכרוננו לברכה, זעהר יא טיפער און זעהר א זויטער בליק!
 דערווייל אבער איז זיך דער ליטוואק אהיים-געפאחרען און
 מיט דער צייט איז ער געווארען א גאנצער בודיבת ביי נאסקע'ן!
 דער איינציגער אורח, וואס די נאסקיכע האט אויף די אוי-
 גען געלאזט! אפילו סעודת ראשי-חודש פלעגט ער דארט עסען!
 האט מען טאקע אנגעהויבען אין שטעדטעל צו מורמלען:
 — ס'טייטט, א ליטוואק — א בחור (מען הערט איהם שדוכים,
 ווייל ער נישט הערען און געדענקען!) דרעהט זיך ארום אין א
 שטוב! — איז אבער נאסקע אין איהר אזוי פארנארט געווער
 זען, אז קיין שטייב האט ער אויף איהר נישט געלאזט פאלען!

איך וויל מיין מיין צו בייזען נישט ברענגען; געזאגט האט
 מען: „מפני הרעה נאסף הצדיק" — איידער עס האט געוואלט
 חסידש'לום קומען צו עפעס שלעכטס, האט מען נאסקע'ן צוגעד
 נומען! — נאר גלאט, ווי דערלאזט מען אזוינס „משום מראית
 עין"? וואס פאר א פנים האט עס פאר מענשען!

מען האט שוין אפילו געוואלט פאר'מסר'ן צום רבי'ן, זכרוננו
 לברכה, מען האט שוין אפילו אנגעשריבען א בריו, א בחור —
 א ספרא רבה, האט איהם געשריבען, נאר איידער מען האט איהם
 אוועקגעשיקט, מאכט זיך א סבת, איז דערווייל נאסקע אוועקגע-
 פאלען!

לאנג געקרענקט, לא עליכם!

דערווייל האט דער ליטוואק אויסגערניגט...

מייןט מען — מען וועט זיינער פטור ווערען; ווייזט זיך
 אבער אויס, אז ער בלייבט שוין אין שטעדטעל; עס געפעלט איהם
 דא!

און באווייזט זיך באלד ביים רבי'ן, זכרוננו לברכה, און שוין
 אין א אידישער קאפאטע, אפילו אין א שטריימועל!

ווי ער האט, דער ליטוואק, אזוי געשווינד פאזי באקומען.
ווייסט איין בורא עולם, נאך מיט פאזי געקומען איז ער! דער-
ווייל — איז נאָסקע נסתלק געוואָרען!

21.

איהר קאָנט איך שטויסען, וואָס דעם רבי'נס, זכרונו
לברכה'ס, זיפּץ האָט באַטייט, פאַרוואָס ער, זכרונו לברכה, האָט
מורא געהאַט, נאָר באלד איז די גאַנצע זאָך קלאַר געוואָרען ווי
דער טאָג:

נישט לאָנג, נאָר נאָסקע'ס פטירה, קומט מען אונז זאָגען, אז
די אלמנה זיינע, די נאָסקיכע, שטעהט ביי דעם צוים און פאַר-
לאָנגט דוקא, מען זאל זי אַרײַנלאָזען.

קײן נשים לאָזט מען נישט אַרײַן; איז עס דאָ אַבער די
נאָסקיכע, איז זיך דער רבי, זכרונו לברכה, מיט און טוט לפנים
משורת הדין, און געהט בכבודו ובעצמו אַרויס אויפ'ן הויף, און
שטעלט זיך פון דערווייטענס פון דער זייט צוים, און פּרעגט
זי, וואָס זי וויל.

זאָגט זי: זי וויל חתונה האָבען!

פרעגט ער: מיט וועמען?

רופט זי אַז דעם ליטוואק!

זאָגט דער רבי: און ווי וועט זיין, אז איר וועל דיר געבען א
בעסערען איז אַ שענערען שרוד?

זאָגט זי, זי וויל נישט; זי קאָן נישט, זאָגט זי.

אַ אידעע! נאָר אַחוּ בושע האָט זי געזאָגט, אז איהר האַרץ
וועט זיך נישט פּוּלען, ביי זי וועט נישט נעמען דעם ליטוואק!
זי עלט גיט ליטוואק!

טילא, האָט דאָר שוין דער רבי, ז"ל, נישט געהאַט וואָס
צו פּוּל!

איז ער באַשלאָסען:

ער האָט נאָר ישהייסען איהם שימען!

22.

און — מויל און אויערען אויפצושטעלען — דער ליטוואק
 איז א מקורב געווארען, און נאך ווי הייסט א מקורב!
 אזוי ווי ער איז געקומען, זענען זיי אפגעזעסען ביחידות, אפ-
 געשלאסען דער לפנים מתדר, א שעהנע פאר שעה; צוויי מאל
 לעקעד און בראנפען האט מען דערלאנגט!
 וואס מען האט דארט אפגעערט און מתקן געוועזען, ווייסט
 קיין שום בראדס נישט, ביז'ן היינטיגען טאג, נאך ביים געזענד
 נען זיד, האט זיך דער רבי, שטעהענדיג אויף דער שועל, אג-
 גערופען.
 — זעה כאטש, נאסקע'ס טיש נישט פארשעמען.
 געמיינט האט ער די שבת'דיגע אורחים; און דאס האט ער
 צוגעזאגט!

23.

שפעטער איז דאס קרבות'שאפט נאך גרעסער געווארען.
 אז נאסקע'ס יורשים האבען נאך דער פטירה געוואלט מבטל
 זיין דעם אקט, וואס נאסקע האט געגעבען דעם צווייטען זויב אויף
 דער נחלה, און איינגעפיהרט א פראצעס, האט איהם ער, זכרונו
 לברכה, צוגעזאגט, אז ער וועט געווינען.
 ער האט נאך ביי איהם גענומען א תקיעת־כף, אז נאכ'ן גע-
 ווינען וועט ער תיכף ומיד מיט די יורשים א דידתורה האבען!
 דער פראצעס איז נאך נישט געענדיגט; ווער עס וועט גע-
 ווינען, ווייס איד נישט!
 ווארים ערשטענס, מוז איד מודה ומתודה זיין, איד גלויב נישט
 אזוי שטארק אין א ליטוואקס תקיעת־כף, און צווייטענס, איז
 דערווייל דער רבי אליין נסתלק געווארען...

24.

און נסתלק איז ער געווארען דורך אזא סבת.
 עס איז געקומען א בשורה־רעה, אז נאכ'ן מאנאטאל אויף

״ישׁ, וויל נאך דאס מלכות אוועקנעמען מיטן און טאבאק אויך —
א מאל אין די הייזער צו געהן!

האט ער, זכרונו לברכה, זיך אפגעשטעלט; כלו כל הקציון,
זאגט ער, מען טאך עס נישט פארלאזען! אזא זאך, זאגט ער,
איז שוין כדאי זיך מוסרינפש צו זיין!

געוואלט האט ער אלע גוטע אידען זאלען מסכים זיין, מאכען
ידיאחת און אנדערשמעלען זיך אויף ניין; ער האט באלד גע-
היסען שרױבען ברוי צו אלעמען, אליין גע'חתמ'עט, און מען
האט די ברוי אוועקגעשיקט! — בענותיגוהרבים האט אבער קיין
גער פון זיי נישט געענטפערט...

איז דער גאנצער עול געפאלען נעבעך אויף איהם!

און עס איז געווען מסירת נפש!

25.

עיקר שכחתי:

״איד וויל אייך נאך זאגען, וואס „נאסקע“ איז טייטש.
א נאמען געגעבען האט מען איהם: נתן, אינגעלױוויז האט
מען איהם גערופען בלישון חבה: נתן'קע, דערנאך, מאהבת-הקצור:
נת'קע. נאך איינמאל, האט איהם דער רבי, זכרונו לברכה, גע-
שיקט א בריױעל און אויפגעשריבן: להגביר, החסיד המפורסם
מוהר״ר נאסקע, — אין שוין אזוי געבליבען. אפילו אויף דער
מצבה שטעהט: נאסקע!

דעם רבי'נס ציביק.

אלע, נישט דוקא אלטע אידען, געדענקען נאָר, ווי ביי שרה
רבקה'ן האָט אכאַל געפעהלט נישט דוקא קינדער, נאָר אפילו
ברויט, רחמנא לצלן! פישט־פשוט — ברויט!

היים ברוד אליין, דער מאן איהרער, איז שמענדיג געוועזען
אַ גרויסער חסיד; טאקע פון דער התחלה און, זייט דער שווער
זיינער (עליו השלום — און עהרליכער איד געווען!) האָט איהם
אראגעבראכט פון הינטער לובלין.

מען האָט באַלד געזעהן, אַז עס איז אַ כלי, אַ ברכה פון זיין
ליבען נאָמען; אַז עס איז אַזוינס, וואָס, אויב עס ברענגט נישט
מישח'ן, צאפט עס, וועניגסטענס, משקה פון דער וואַנט!

ער האָט שוין אַזאַ צורה געהאט!

אין די טיפע, אונטערגעשלאַגענע אויגען האָט שמענדיג געד
ציטערט אַ מין באַהאַלטען שיינדעל, גלייך עמיין דרעהט זיך דאָרט
אַרום מיט אַ ליכט אין דער פינסטערער שטוב!

אַ בלאַס פנים, נאָר ביי וואָס־עס־איז, האָט עס אויפגעבליהט
ווי אַ רויז, אַזאַ דין הייטעל האָט ער געהאַט.

ביי די שלייפען האָט שמענדיג זיך עפעס געוואַרפען, געד
קלאַפט.

און מיט אַ פשוט'ען יוזעפּאווער גארטעל האָט זיך די בריאה
צעהן מאַל אַרוםגענומען, אפשר מעהר!

פאַרשטעהט זיך אליין, אַז פון פשוט לערנען איז ניט געווען
זען וואָס צו רעדען. אַזוינס געהט טיפּער און טיפּער: זוהר, ער
היים... וואָס איהר ווילט נאָר אליין!

מיט'ן רבי'ן, זאָל לעבען, פלעגט ער אַפּויעזען שעה'ן לאַנג,
און זיי האָבען צווישען זיך אפילו קיין וואָרט נישט גערעדט, נאָר
אַלץ אויפ'ן אויג, מיט'ן וואונק! נו, רעדט מיט אַזוינעס מסב
פרנסה!

פארוואס האט'ן דער בית־המדרש גערופען „חיים ברוך שרה־
רבקה'ס“, אדער בקיצור: „שרה־רבקה'ס מאן“? פארוואס האט
מען אנגעהאנגען אלע „שערי בינה“ און טאפ ארבעס מיט'ן ביר
סעל הייווען, מיט וועלכע שרה רבקה האט געהאנדעלט? איז טאקע
נישט צום פארשטעהן.

זי אליין, שרה רבקה, האט געהאט ווילד עגמתי־נפש דערפון.
עס איז טאקע — האט זי געפיהלט — א כבוד, וואס ער
הייסט אויף איהר נאמען, נאר — זי האט אבער אויך געוואוסט,
אז אזויערנאך קומט זי אפ מיט'ן ביסעל נחת אויף דער וועלט!
זי פלעגט גאנץ אפט, כמעט א פאך מאל אין דער וואך, קומען
איז בית המדרש אריין מיט'ן טאפ ארבעס.

„חיים ברוך!“ — שרייען די ישיבה־בחרים, — „דיין שפיי־
זערין געהט!“

חיים ברוך, זעהט אויס, האט נאך געפיהלט איהר גאנץ אויף
די טרעפ: ער האט שוין לאנג פארשטעקט די צורה אינ'ם זוהר;
איבער'ן שטענדער ציטערט נאך דאס פעטע, פארפעדערטע שפיצעל
פון דער יארמולקע. נאך אפילו אויף דעם שפיצעל קוקט זי אויך
נישט; זי קוקט בכלל נישט אין זיין זייט אריין, זי וויל נישט
זעהן, ווי די שכינה רוהט איבער זיין לערנען, זאלען זיך איהרע
אויגען נישט פאשען אויף דער וועלט. אלץ — טראכט זי —
דארט! דארט, אויף יענער וועלט! אין הארץ פיהלט זי דאך א
ווארעמקייט, א נחת.

פון בית־המדרש געהט זי ארויס ווי אויפגעוואקסענער, גרע־
סער, מיט א העלערען, פרייערען בליק! עס איז גארנישט צו דער־
קענען, אז זי איז שוין א ווייבעל פון עטליכע און צוואנציג יאהר!
— אהן א קנייטש אויפ'ן שטערן, מיט א גערויטעלט הנ'עוודיג
פנימ'ל, גלייך זי איז ערשט פון אונטער דער חופה ארויס!
און פון דעם טאקע, אז זי דערמאנט זיך — האט זי עגמתי־
נפש.

עס וועט איהר, — טרויערט זי אין הארץ, — גארנישט בליי־
בען אויף יענער וועלט. זי וועט ארויפקומען ווי אז אפגעפליקטע
גאנז, אהן א זכות אויפ'ן לייב... און וואס טוט זי דען? זי דרעהט
זיך ארום מיט'ן טאפ ארבעס אין גאס, צומראנט, פון איין דאך

נערשטאג צום צווייטען הייווען אין עטליכע הייווער! וואס האט ער פון איהר?

כל'זמן דער פאטער, עליו השלום, האט נאך געלעבט און דאס רעדעל האט זיך געדרעהט, איז געוועזען א דירה און צו עסען, און צו טרינקען, טאקע — כיד המלך. היינט? אויף אלע שונאי ציון געזאגט!

דער נרו איז ערגעץ פארפאלען געווארען, דאס הייוועל — פארקויפט!

אין דערפריה, פישגרויך — קארטאפעל מיט וואסער!

ביינאכט, א יאיכעל מיט א נעכטיגען ביינעל!

אט, דאס איז זיין עולם הזה!

שוין זיבען יאהר, האט זי איהם אפילו קיין קאפאטע נישט געמאכט...

פון פסח צו פסח — א היטעל, א פאר שטיוועל, נישט מעהר!

משבת לשבת ניט זי איהם ארויס א העמד; אומשטיינס גען

זאגט — א העמד! שפינוועבס!

זי טראגט שוין א בריל דורך די העמדער: צערע און צערע

און נארגנישט....

„רבנו של עולם“, — טראכט זי, — „אז מען וועט נעהמען

אויף יענער וועלט, איין אית פון זיין תורה אויף א י י י וואגן

שאַל, און אויף דער צווייטער וועט מען ארויפלעגען אלע מיינע

יאַיכלעך מיט פישגריצען, מיט מיינע אויגען צוזאמען... וואס וועט

איבערוועגען?“

זי ווייסט אפילו, אז וואס עס איז פארקניפט אויף דער וועלט.

איז פארבונדען אויף יענער אויך! אז נישט אזוי געשווינד, טיילט

מען דאָרט אַפ אַ מאָן פון א ווייב! און ער וועט דען לאָזען? אזא

בריליאַנט ווי ער איז? זי זעהט דען נישט, ווי ער וויל דוקא, זי

זאָל אויך טועם זיין ביים עסען... עס איז דאָך נאָריש, — ער וועט

דאָך נישט רעדען, נאָר מיט די אויגען ווינקט ער; און מאַכט זי

זיך נישט וויסענדיג, ברומט ער, ווי אינמיטען שמונה-עשרה...

ניין! לאָזען וועט ער נישט — ער וועט נישט באַשטענען, ער זאָל

זיצען אויף דעם פאטער־שטול צווישען צדיקים און אבות, און זי

זאָל זיך ערגעץ אַרומוואַלנערען אין עולם התהו, אין וויסטע וועל־

דער...

וואס העלכט עס אבער? ערשטענס, וועט איהר נלאָט זיין אַ
הרפה די אויגען אויפצוהויבען צווישען די אמהות: די בושא וועט
זי פארברענען!

צווייטענס, האָט זי קיין קינדער נישט... און — „יאַהרען ציִר
הען, יאַהרען מליהען“...

זיבען יאַהר וואוינען זיי שוין, נאָר דריי באַשריגענע יאַהר
און — אַ גט!

זי וועט איהם דען רעדען דאָס אנדערע וואָרט?
אַן אנדערע וועט זיין פוס־בענקעלע אין גזע־דן זיין, און זי וועט
זיך, גאָט ווייסט, מיט וואָס עס איז פאַר אַ שניידער פינסטערען
ערגעץ אין גיהנום...

וואָס? עס קומט איהר מעהר?
נישט איינמאָל קומט איהר אַ שניידער אָדער אַ שוסטער צו
הלוט און זי כאַפט זיך אויף מיט אַ יללה.
ער וועקט זיך אויף דערשראַקען.
ביינאַכט, אין דער פינסטער, רעדט ער אמאָל; ער פרעגט:
וואָס איז?

נאָר זי ענטפערט: גאָר נישט!
זי וויינט, בעט גאָט, עס זאָל איהר אַרײַן אַ ברכה אין די אַר
בעס אָדער אין די הייווען.

און ער איז טאַקע געוועזען אַ בריִליאַנט!
אַ נאַרישע אידענע, טראַכט ער, אין וואָס איהר געהט דאָ!
פונדעסטוועגען — קלערט ער — דאַרף מען עפעס צו טון דערינען!
אַפּטער וועט זי גיכער אמאָל עפעס נעמען אין מויל אַרײַן, פאַר
גיגען זיך!

ער האָט געזוכט אין די ספרים און געזוכט. נאָר אַפט מאַכט
זיך, אַז וואָס מען זוכט, געפינט מען דוקא נישט! אַזוינע זאַכען
קומען בהיסח הדעת, אומגעריכט!

טײַלמאַל — דאַכט זיך איהם — אַז ער איז שוין אויף אַ דרד,
איז איהם, מעשה שטן, עפעס מבִּלְבֵּל, און ער מוז אַנהויבען זיכען
אויף דאָכניי!

ער האָט זיך מישב געוועזען, צו מאַכען דערפון אַ שמועס מיט
איהם, זאָל לעבען!

עס איז אַבער שווער גענאַנגען.

איינמאל האט דער רבי נישט געהערט, פארטראגען געוועזען;
 האָט צווייטע מאל האָט ער געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ, נישט אַהין
 און נישט אַהער; דאָס דריטע מאל האָט ער געענטפערט:
 — האָ! אודאי וואָלט אַ יושר געוועזען! דערווייל איז אבער
 עמיץ אַריינגעקומען און האָט איבערגעהאַקט.

נאָך אַמאל איז ער עקסטראַ געפּאָהרען און געפרעגט: נו?
 — נו! נו! — האָט דער רבי געענטפערט, און גאַרנישט.
 איינמאל אבער זיצט חיים ברוד בייים רבי'ן ערב שבת און
 גיט אַ זיפּין.

— קיין שטייגער, — בייזערט זיך דער רבי, — מיינס א
 חסיד זיפּצט נייטט. וואָריס טאַקע, וואָס?
 — די הייווען! — ענטפערט חיים ברוד.

— מען האָט שוין אין כל תפוצות ישראל חלות געבאַקען, —
 ענטפערט דער רבי. — פרייטאָג נאָך צוועלפּען רעדט מען נישט
 פון קיין הייווען!

שבת־צונאַכטס האָט שוין חיים־ברוד ארויסגערעדט בפירוש:
 — רבי, — מאַכט ער, — אפשר וואָלט איהר זיך מכנים
 געוועזען אין דער זאך?

דער רבי ווערט ווייטער ביז:

— און דו — מאַכט ער — ביסט חולה? פאַר דיין תפלה
 איז דער הימעל, חס ושלום, פאַרמאַכט?

חיים ברוד האָט בפירוש געהערט „חס ושלום“ און עס איז
 איהם אַראָפּ אַ שטיין פון האַרץ. פונדעסטוועגען איז ווייטער אַוועק
 אַ פאַר חרשים און גאַרנישט...

אויף ראש השנה איז ער ווייטער געקומען.

מוצאי יום־טוב גיט איהם דער רבי פלוצלונג אַ קלאַפּ אין די
 פלייצעס בפני קהל ועדה און פרעגט:

— „חיים ברוד, וואָס פעהלט דיר?“

ער ווערט פאַרשעמט, און ענטפערט: „גאַרנישט!“

— שקר! — מאַכט דער רבי, — דיר פעהלט עפעס.

— וואָס? — פרעגט חיים־ברוד פאַרציטערט, און אויף דער
 צונג איז איהם שוין געלעגען: די „ברכה אין הייווען און אַרבעס“.

דער רבי לאַזט איהם אבער נישט קומען צום וואַרט און צעהלט
איהם אַפּ ווערטער ווי פּערעל :

— „דיר — חיים ברוד — פעהלט — אַ ליולקע־ציביק!“
דער עולם איז נבהל ונשתומם געוואָרען.
— דו רויכערסט, — מאַכט דער רבי, — פון אַ פיפקעלע
ווי אַ בעל־ענלה!

חיים ברוד'ן איז אַרויס דאַס פיפקעלע פון מויל, ער האַט
קוים אַרויסגעשטאַממעלט :

— איך וועל זאָגען שרה־רבקה'ן.
— זאָג, זאָג, — מאַכט דער רבי, — זאָל זי דיר קויפען אַ
גרויסע ליולקע־ציביק... נעם דיר מיט מיין יום־טוב'דיגע פאַר אַ
מאַס ; כהויה זאָל זי זיין.

און ער האַט איהם איבערגעגעבען זיין ליולקע־ציביק.
און דאַס איז געוועזען אינגאנצען !

נאָך איידער ער איז אהיים געקומען, האַט מען שוין און
שטערמעל געוואוסט, אז חיים ברוד פיהרט דעם רבי'נס יום־טוב'־
דיגע ליולקע־ציביק...

— נאָך וואָס, נאָך ווען ? — האַט מען געפרעגט אין אַלע
געסלעך, אין אַלע הייזלעך.

— נאָך וואָס ? — האָבען געצאָפּעלט אַלע אידישע נשמות.
— נאָך וואָס ? און מען האַט זיך אַליין געענטפערט : מן הסתם
אויף קינדער !

חיים ברוד, דאַכט זיך, ליידיגט נאָך אויף דעם, וואָס אַלע
לומדים ליידיען, מן הסתם וועט דער רויך פון רבי'נס יום־טוב'דיגער
ליולקע אויף דעם אויך האָבען אַ פעולה ! אַהא ! נאָך עפעס : שרה־
רבקה ליידיגט אויף די אויגען ! צו צוויי און צוואנציג יאָהר טראַגט
זי אַ ברייל ; דער רבי האַט עס אודא'ן אין זיין געהאַט, אַ קלייניג
קייט — חיים ברוד'ס ווייב !

און גלאַט : צו וואָס העלפט נ י ש ט אַזאַ ציביק ? און
נאָך אַ יום־טוב'דיגער ציביק ? ! !

און נאָך איידער חיים־ברוד איז אַראָפּ פון דער פּוהר, האָבען
איהם שוין הונדערט מענשען געבעטען, ער זאָל באַרגען דעם צי־
ביק : אויף אַ חורש, אַ וואַד, אַ טאַג, אַ שעה, אַ מינוט, אַ רגע...
מען וויל איהם אַפּגיילטען !

און ער האט אלע געענטפערט :
 — איך ווייס ? פרעגט שרהרבעקה'ן...
 א נבואה איז איהם ארויס פון מויל...

שרהרבעקה האט א וואויל געשעפט...
 ח"י גדולים פאר א ציה פון לילקע-ציביק ! ח"י גדולים, נישט
 א גראשען וועניגער !
 און דער ציביק העלפט !
 און מען צאהלט, און שרהרבעקה האט שוין איהרס א הייזעל.
 א שעהו געוועלבעל, אסך הייווען איז געוועלבעל, אסך אנדערע
 סחורות.
 זי אליין איז פולער געווארען, געזונטער, אויסגעגלייכט ! זי
 האט דעם מאן שוין נייע וועש געמאכט, די ברילען אוועקגעלעגט...
 פאר עמליכע וואכען איז מען געקומען נאכ'ן ציביק פון פריין
 וועגען ! מען האט אנדערגעלעגט דריי זילבערנע רובל, ווי דען !
 — און קינדער ? — ווילט איהר וויסען.
 — אודאי ! שוין דריי צי פיער... ער איז אויך א גאנצער
 מענש געווארען...

און אין בית-המדרש איז א שטענדיגער פלפול.
 טייל זאגען, אז שרהרבעקה ווייס נישט און ווי עס
 נישט אפגעבען דעם רבי'ן דעם ציביק !
 אנדערע זאגען, אז זי האט איהם שוין לאנג אפגעגעבען !
 און דאס איז אן אנדערער...
 ער אליין, היים ברוד, שווייגט.
 ולמאי נפקא מינה ? אבי ער העלפט !

אנטפלעקט.

קאפיטעל 1.

געענדהעל, למך אין בילקע די זעלנערקע.

איז — א צייט מיט יאהרען צידיק, — געקומען צו אונז אין שטעדטעל אריין אן אלט פנדהפאלט, א אידעל — למך און אן אשה — געענדהעל.

געקומען איין גאט ווייסט, פון וואסען, און אהן קינדער, גע האט און אויסגעגעבען, צי, נויט פאר אייך געדאכט, פארלוירען, און אפשר גארנישט געהאט, א קשיא אויף א מעשה?!

און געקומען זענען זיי פארנאכט, האבען זיי איבערגעגעבן טינט אין אורחיסיהווי, און געזאנגען באלד צומארגענס אין דער פריה זוכען א דירה אין ליימענעם געסעל, וואו די ארעמע לייט וואוינען...

האבען זיי געפונען א לעדיג קעכעל מיט א פינסטער אַקערל — די שכנים פון דארט האבען זיך גראד געלאזט אויף דער וועלט אויף הכנסת כלה, — האבען זיי זיך דארט באזעצט, אויס געפאקט דאס הילצערנע קעסטעל מיט צוויי קייבערלעך, אין וועלד כען עס זענען גאנץ גרויס געלענען זייערע אלע זיבען זאכען, באד קומען שטרוי אין זעק אריין צום געלעגער און ארויסגעגאנגען זוכען פרנסה...

איז למך געזאנגען זיך איינשרייבען אין דער חברה „תהלים זאגער“ און באלד נושאזון געווען ביי די גבאים אין די אויגען: א אידעל א שטילס, א קליינס; פייכטע אויגעלעך און כמעט א ווייבעריש קול'עכעל — עס וועט אנכאפען ביים הארץ...

און געענדהעל — א אידענע, ווי מען זאגט ביי אונז, — א

„פאסטומענט“ און מיט הענט און פיס און א קול פון א מאנס פערשוין, — האט זיך, נאך דעמועלבען טאג, געמאכט א פלאץ צווישען די פארקויפערנס אין מארק, און באלד, מיט זיין לעבעד-נאמענס הילף, עטליכע מציאות געקויפט...

שלענדערט זיך די גרויסע גענענדעל איבער'ן מארק, איבער די גאסען... קומט שוין אין אלע הייזער אריין; ווארפט זיך אומער טום אין די אויגען אריין, און דער קול געהט פון איין עק שטעדטעל צום צווייטען...

און למד, אויב ער האט קיין פארדינסט נישט — זעהט איהם נישט קינער, הערט איהם נישט קינער... זיצט ער זיך ביי א גראשענדיגען ליכטעל, אָניט — ביי א קינדעל, ביי זיך אין אלע קערעל און זאגט זיך תהלים פאר זיך.

האט ביי'לעק די זעלנערקע, — א פרעהליכע זאך, אן עגונה, וואס וואוינט אין א ווינקעל אין דער גרויסער שטוב, וואנט'אד וואנט מיט'ן פארפאלק — איהם פאר זיין שטילקייט גערופען: למד'ל, און זי, דעם פאסטומענט, פאר איהר גרויסקייט: ג נ ע כ ד ו ו י ; אין אזוי שוין געבליבען, האט מען זיי שוין אזוי גערופען אינ'ם גאנצען שטעדטעל...

האבען טירען און ווענט פון די הייזער אין לוימענעם געסעל שפאלטען און לעכער, און שכנים און שכנות — אויגען און אויערען, קוקט מען און מען הערט אונטער, מען וויל וויסען, ווי אזוי אזא פאסטומענט ג—נ—ע—ד—ו—י—ל לעבט מיט אזא שטיל און קליין למד'ל...

קוקט מען און מען גאפט; הערט מען אונטער און מען שטוינט; אין דערהיים אין די אירענע נאך קיין פאסטומענט נישט, נאר א פשוט'ע שטילע גענענדעל. למד'ל זיצט אין אלעקערל ביי זיך, זי קומט זיך פארנאכט שטיל אריין, לעגט שטיל אן א פייער, שטעלט צו איהר טעפעל קארטאפלעס, צי אן אנדער מאכל; שטעהט, כל-זמן עס קאכט זיך, שטיל ביים אויווען, שטריקט זיך איהר זאק, ווארפט נאך פון מינוט צו מינוט א לעכהארציג אויג צו דער טיר פון אלעקערל — עפעס א לעכהארציגע, שטילע טויב! דערנאך, אן עס ווערט פארטיג, צואווארפט זי דאס פייער, דעקט צום טיש, פארנעסערט דאס לעמפעל, געהט שטיל צו צום טירעל פון אלעקערעל, פוקט שטיל אן מיט א פינגער, אריין געהט זי נישט, און

טרעט אפ און א זייט, און לאזט דורך למד'לען, וואס קומט ארויס מיט א שמייכלע... און דאס פארפאלק וואשט זיך, און מאכט המוציא, זי גיט אויף, און מען עסט, און מען בענשט אין דער שטיל...

דערנאך הויבט ער זיך שטיל אויף און געהט ווייטער מיט א שמייכלע צוריק אין אלקערל אריין; זי שמעלט זיך אויף, שטעהט א זיילע און קוקט איהם נאך, ביז ער פארמאכט הינטער זיך דאס טירעל. און ציהט באלד צוריק אריין די קנייט פון לעמפעל, און נעמט זיך צו וואשען דאס געפעס... מאכט ביילקע די זעלנערקע דאס נאך, האלט מען זיך ביי די זייטען...

ק א פ י ט ע ל 2.

גענעדעל זעהט א גרויס ליכט און שמעלט לעדיגע מען אין איינווען אריין.

טרעפט זיך אמאל און גענעדעל דער פאסטומענט האט נישט מיט וואס אויסצופיהרען דעם שבת, געהט זי אויך צו, קלאפט שטיל און טירל פון אלקערל; דערהערט למד'ל און קומט ארויס. זאגט זי איהם, כמעט זינדיג און פארשעמט, אז עס פעהלט איהר דאס און דאס... טאמער — טראכט זי — פארוואלגערט זיך עפעס ביי איהם אין קעשענע.

זוכט ער און געפינט נישט, און זיפצט שטיל אפ, און זאגט מיט א ליעב שמייכלע, אז גארנישט, נאט איז א פאטער, און געהט צוריק...

און גענעדעל, זעהט אויס, האלט עס פאר א סגולה ברוקה, אז אזוי ווי זי וועט ארויס פאר דער טיר, וועט זי שוין עפעס פאר דינען, וועט איהר שוין זיין ליעבער נאמען עפעס צושיקען... טוט זי אזוי...

מאכט דאס ווייטער נאך ביילקע די זעלנערקע, קייכט מען. איז מען איהר אפילו מוחל אין דעם זכות דאס דירה-געלט, וואס זי איז שולדיג פאר'ן ווינקעל, וואס זי פארנעמט צווישען עולם אין דער גרויסער שטוב: געה, ווארף ארויס די פרעהליכע ענונה! א

פינסטערע מרה"שחורה וואָלט געבליבען אין שטוב, און עס געהען
אזוינע לאנגע ווינטער־נעכט...

ווייסט גענדרעל פון דעם אלעם, זי מאכט זיך יא, צי זי מאכט
זיך נישט דערפון, שוויגען שוויגט זי...

האָט זיך איינמאַל געטראָפּען אזאָ מעשה:

גענדרעלען האָט ווייטער פאַרפּעהלט אויסצופיהרען דעם שבת,
איז זי, לויט איהר שטייגער, שטייל צוגעגאנגען צום טירל פון אל־
סערל, — פּויקט זי מיט'ן פינגער: איין מאָל, צוויי מאָל, דריי
מאָל — למד'ל קומט נישט אַרויס.

ווערט זי אביסעל אומרוהיג, עפענט זי דאָס טירל אויף א
קליינע שפּאַרע, זעהר זאָכט און פאַמעלעך עפענט זי אז אשה, —
דרד־ארץ פאר א מאן! און אפשר האָט איהר דאָס הארץ פון א
אידענע געזאָגט, אז דאָרט אינ'ם אלקערל איז עפעס נישט
אזוי פשוט... עפענט זי זאָכט און שטייל אויף א שפּאַרע א שפּאַלע...
דערזעהט זי: איין אלקערל, וואָס האָט קיין פענסטערל
נישט, ברענט נישט: נישט קיין קיהנדרעל, נישט קיין ליכטעל, גאָר
נישט; און ליכטיג איז — א גרויסע שיון, א גרויסע ליכטיגקייט...
און אין דער גרויסער ליכטיגקייט זיצט למד, אין עפעס א ספר
פאַרקוקט, און הערט זי נישט, און זעהט זי נישט...

האָט זי א געשווינדען ישוב, נעמט זי און מאכט שטייל צוריק
צו דאָס טירל.

— איך וועל איהם נישט מבטל זיין, — טראַכט זי, — וואָס
מיד פעהלט, ווייסט ער, מן־הסתם, אליין...

און — ליכט צום בענשען האָט זי, חלה אויף המוציא איז
דאָ, וועט זי אויפ'ן ערגסטען פאַל יוצא זיין!

אַבער כדי די שכנות זאָלען נישט וויסען, וועט זי איינהייצען
אין אויווען! —

און אז זי דערמאָנט זיך, אז זי האָט קיין האַלץ נישט, פאַלט
זי אויך ביי זיך נישט אָפּ. כאַפט זי אַרויס דאָס שטרוי פון זאָט,
אויף וועלכען זי שלאָפט, און הייצט איין — יאָגט אַרויס אַ פּלאַם.
שמייבעלט זי:

— זאָלען זיי זעהען דורך די שפּאַלטען!

און כאַפט באלד טעפּ און פּילט אַז מיט וואַסער, און ראַסעלט
מיט די טעפּ ביים קוימען, און פּראַסעלט, אין שמייבעלט ווייטער:

— ואלען זיי הערען!
 און נאכט זי אָנשטאַלעט מען, און שטעלט אין אוווען אַרײַן
 און פאַרמאכט מיט'ן ברעטל, און פאַרלעפּט מיט לײַם —
 און געהט אַרויס ברויט, מיט פאַרלעגטע הענט פאַר דער טיר—
 שבת געמאַכט!

ק א פ י ט ע ל 3.

א געבעל, — די שטוב דרעהט זיך און דער שבתגוי קומט.

זוי אזוי פרייטאג צו נאַכטס אין צוגעגאַנגען, —
 וואָס גענעדעל האָט געגעבען למד'לען, איהר מאָג, צו עסען, —
 זוי אזוי זי האָט זיך געשפּירט ביים טיש, פיהלענדיג, אז הינד
 טער איהרע פלייצעס זענען די לעבער און שפּאַלטען פון פרייסיד
 שען ווענטעל אין דער גרויסער שטוב, צו די שכנות אַרײַן, פול
 געפראָפט מיט אויערען און אויגען...
 און זוי אזוי זי איז היבערגעשלאָפען די נאַכט אויפ'ן לערען
 זאָק, אַהן אַ צייכען פון שטרוי, —
 דאָס אַלץ מאלט איך אַלײַן.

נאַר הרטה אויפ'ן גאַנצען עסק האָט זי שוין געהאַט... זי
 פאַרשטעהט שוין, אז זי האָט די שכנות נישט אַפּגעפאַרט.
 הינטער'ן ווענטעל שושקעט מען און מען סוד'עט זיך; און
 א פאַרשטיקט געלעכטער הערט זיך, און די זעלנערקע האַלט עפעס
 איין דעם עולם: „מארגען“, זאָגט זי אַלץ-אין-איינעם: „מארגען!
 געדענקט נאָר צו שיקען דעם שבתגוי...“

און אָנגעהויבען האָט זיך עס מאַקע מאַרגען, באלד נאָך דער
 שול.

גענעדעל קומט אהיים פון שול, טרעפט זי בילקע די זעלנער-
 קע ביי זיך.

וואָרט אויף איהר בילקע די זעלנערקע אינמיטען קוד, דאָס
 פנימ'על צושמייעלעט, די אַראָפּגעלאָזטע ברעטען האַלבען קוים
 איין די פונקען, מיט וועלכע עס שפּריצט די לאַבענדיגע אויגעלעך,
 און די הענטלעך האַלט זי הינטער זיך; זי באַהאַלט עפעס.

גוט עס, מן הסתם, גנענדלען א קלאפ אין הארץ : עס הויבט זיך אן דאס אפקומעניש.

פארגעסט זי פונדעסטוועגען נישט, וואס היינט איז, און זאגט: — גוט שבת!

ענטפערט איהר די זעלנערקע זיס־הנופה'דיג:

— גוט שבת, גנענדלעך, גוט יאהר אייך... ווייסט איהר, וואס

איך ווארט אויף אייך?

ציטערען ביי גנענדלען די ליפען און ענטפערען קאן זי נישט; מיין ווארט קאן פון האלץ נישט ארויס.

זאגט די זעלנערקע ווייטער:

— איהר ווייסט דאך אודאי, אז זינט מיין וועלוועל איז פאך־

פאלען געווארען ביי די זעלנער, מאך איך פאך מיר קיין שבת נישט...

כאפ איך דא א ביסען, דארט אביסעל זופ...

— מיינט איהר, זיי פארגינען מיר, די שכנות?

— ווייס איך דאך, סאך א גוט הארץ איהר האט, גנענדלעך, און

געהערט האב איך, ווי איהר האט נעכטען געראסעלט און געפראך־

סעלט מיט די טעפ, פארשטעה איך דאך, אז זיין ליעבער נאמען

האט אייך א גוטען שבת באשערט, ביז איך צו אייך זיט מיין

לעפעל געקומען...

און כאפט די הענטלעך מיט'ן בלעכענעם לעפעל אפיר...

ווייל שוין גנענדעל מודה זיין אויפ'ן אמת, זאל זיין אז עק

פון אפקומעניש פאר'ן אפנארען, צוליעב א נארישער בושה; עפענט

זיך אבער באותו הרגע אויף די מיר, הערט זיך איהר למד'לס זי

סער, 'שמילער', „גוט שבת“, און נאך איהם א „גוט שבת“ פון אז

אורח, וואס למד'ל האט מיטגעבראכט... א איך מיט א ווייסער

באָרד, מיט עפעס אזוינע אויגען...

ענטפערט גנענדעל:

— גוט שבת, גוט יאהר! — שוין נישט מיט איהר קול...

און אז למד'ל זאגט צו איהר:

— זעהסט, גנענדלעך, דער איך האט א שלעכטען פרייטאָג־

צורנאכט געהאט... אריינגעפאלען צו א קמען... האב איך איהם צו

דיר געבראכט...

דרעהט זיך שוין ארום איהר די שטוב.

און דא עפענט זיך די טיר און א חברה שכנות שטופט מיט גרויס געלעכטער אריין דעם שבת-גוי, ער זאל עפענען דעם אויווען. — —

ק א פ י ט ע ל 4.

למך'ל — למך — רב למך.

איז שוין איבערגעפולט געווארען די מאס.
גיט גנענדעל א געשריי פון הארץ ארויס:
— ניין! ניין!

און לויפט צו צום קוימען-אוייווען, און פארשטעלט איהם מיט זיך פאר'ן שבת-גוי — זי וועט נישט לאזען!
דאמאלט איז למך'ל עפעס פלוצלונג, ווי פארביטען געווארען.
ער האט זיך אויסגעגלייכט, מיט אמאל אויסגעוואקסען און גרויס געווארען, און מיט זיין שטיף און זיס, אבער פעסט געווארען קול.
זאגט ער:

— מען דארף, גנענדעל! מען דארף האכען בטחון אויף זיין ליעבען נאמען... אויב נישט אונז צוליעב, דעם אורח צוליעב, שבת-קודש צוליעב...

מאכט עפעס דאס קול זיינס א וואונדערליכען רושם אויף אלע.

ווערען די ווייבער אינדרויסען פלוצלונג שטיף, דערשרעקט זיך עפעס די זעלנערקע און וויל ארויס פון שטוב.
רוקט זיך גנענדעל פון קוימען-אוייווען אפ.
און למך שמייכעלט און פארהאלט די זעלנערקע:
— בלייב, אידענע! — זאגט ער — אז עס וועט זיין, וועט זיין פאר אלע.

זי בלייבט; גנענדעל פלאטערט...

און דער שבת-גוי עפענט, און פון אויווען יאגט ארויס א פארע, און עס צוטראגט זיך א ריח פון א משאלענט, ווי ביים גרעסטען גביר, אויף אלע אידען געזאגט אזא משאלענט...
און מען האט קרוש געמאכט, געוואשען זיך אין גענעסען, און פינע זמירות געזונגען, און געלאזט זיך וואויל געהן...

און צווישען איין זמר און דעם צווייטען. האט זיך למד מיט
א שמייכלעך געווענדיג צום אורח און אזוי געזאגט :
— זעהט איהר, ליעבער אורח, — זאגט ער, ווייזענדיג אויף
דער זעלנערקע — די אשה, וואס זיצט אצינד אזוי שטיל און ציכר
טיג ביים טיש, איז שטענדיג א לאכענדיגע, א חוזק-מאכערין א
גרויסע, קרימט יעדען נאך — — —
בייט זיך ביי דער זעלנערקע, נעבער, אויפ'ן פנים די פארב.
און למד שמייכלעך, און זאגט ווייטער :
— מיינט איהר אפשר, חס ושלום, א פארשייטע איז זי ?
דוקא נישט. א אידישע טאכטער, א צנועה, אלס וואס, נעבער אז
עגונה געווארען... איהר מאן איז ביי די זעלנער פארפאלען געוואר-
רען איז טיף רוסלאנד, נעבער... טוט זי עס צוליעב פרנסה... איז
זי דערמיט נושא-חן ביי לייט, קריגט זי א ביסען ברויט דערפאר,
'אזט מען זי אריינשמעקען דעם לעפעל איז א פרעמדע שיסעל...
פרעגט דער איד, ווי ער הייסט, איהר מאן ?
זאגט מען : וועלוועל, און מען ניט סימנים...
און דער אורח, ווייזט זיך אויס, קומט פון הינטער וויטעכסל,
געזעהן אזוינעם —
געהער שוין אבער דאס צו אן אנדער מעשה'לע —
גענוג — למד'ל איז צודיק געווארען למד, דערנאך — ר'
למד, שפעטער דער רבי ר' למד...
אנטפלעקט געווארען !

ר' נחמן'קעס מעשיות

א.

התגלות

אדער

די מעשה פון ציגענבאָק.

דערצעהלט האט ר' נחמן'קע די מעשה א שבת-צורנאכטס. אינגאנצען א פאר וואכען נאכ'ן התגלות. נתגלה איז ער געוואָרען, ווי דער סדר עולם איז, על פי מקרה: עס קומט א איד צו א אידענע אין כאפט אן ביי א פאלע און שלעפט אראפ פון די עולמות העליונים; אן עצה דארף ער; וועגען פרנסה, וועגען א שדוד פאר א בוגרת, א רמזאה פאר א מקיפה לילד צי אזוי אויף א מחלה שלא תבא... און געה זאג אפ א אידען! כאפט מען זיך ארויס מיט א ווארט, ווערט עס מקוים. איין מאל, דאס צווייטע מאל — שווימט עס ארויס, ווי בוימעל אויפ'ן וואסער, ציהט מען שוין פון אלע זייטען...

דאס איינענע איז געווען מיט ר' נחמן'קע... ער האט דען געוואָלט עמיצען עפעס אפזאָגען? — און מען איז געוואָר געוואָר רען; דער שטילער נרתיך האט זיך צופלאַקערט און לייכט שוין אין די גאָסען!

מילא, איז שטערטעל ווערט שוין א שמחה, א גדולה, פון איין צד — צרות פעהלען נישט, א גוטער איד קומט צוניין; פון צוויי טען צד — וועט זיין פרנסה, מען זעהט שוין, אז מיט וועט קומען מארבע כנסות הארץ... און ווי שוואמען נאָר א יענען וואקסען שוין קליינע מיפתיים'לעך, היימישע נסוים'לעך — אז א מענש קאן קיינעם נישט אפזאָגען, און כל הוצא מפיו איז א דבר מלכות!

לאזט זיך שוין תיכף ומיד דער קלאנג ארויס אויף דער סביבה. אויף שבת מוז מען שוין אויסהאקען צוויי ווענט, דעקט מען שוין א טיש איבער דריי שטיבער: שטאדמ'לייט, אורחים פון דערפער, פון ארומגע שטעדטלעך... מען שמעלט שוין ווייניג, פירות; אנט איז געווען יענעס זאך א גערעטעניש אויף פירות...

און די שמחה וואקסט מיט יעדען פנים חדשות. צו שלש-סעודות קלאקט שוין פון די פענסטער ארויס א „בנו היכלא“ און די שמערענדיקע און הימעל טאנצען אנטער פאר שמחה! געד לויבט, זאגט מען, איז זיין ליעבער נאמען, מען מאכט א טענצעל ארום טיש... און ער, ר' נחמ'לע, דער בעל שמחה אליו, אויבען און און — גארנישט. צו הברלה פאלט ער גאר אריין אין עצבות — ממיש די הענט ציטערען איהם, ער וועט נאך ארויסלאזען דעם כוס מיט דער הברלה פון האנט... נאך הברלה פארזעצט ער זיך אין א ווינקלעך, זאגט אפ פאר זיך, וואס מען דארף צו זאגען, און פלוצ-לונג הויבט ער זיך אויף און געהט ארויס פון יטוב.

ווייל דער עולם, פארשמעהט זיך, נאכגעקן; דרעהט ער זיך אויס און ווינקט אויף ניין; בלייבט מען, לאזט מען זיך צו צום פענסטער, זעהט מען, ווי ער געהט איבער'ן מארק און לאזט זיך פון שטעדטעל ארויס, איינגעכויגען, וואקעלדיג, ווי אן אמת'ער ישרוי בעער.

פאלט אויף אלעמען א מרה-שחורה.

טייל זעצען זיך צוריק צום טיש, אנדרעך געהען אויף און אפ, נאך אנדרעך געהען אהיים... דער עולם, וואס איז געבליבען, וויל זיך נעמען זינגען די „אליהו'ם" — עס זינגט זיך נישט; מען שיקט נאך אביסעל מיטקע — עס טרינקט זיך נישט!

— וואס, ווען פעהלט אזא איד?

— מיט פרנסה — פאלט אריין א גראבער פליגעל — איז ער שוין פארזארגט! גוארפט מען, מ'דסטתם אויף איהם אן אויג, און דער מוטערס מילך ווערט איהם אנטריגען. די שאלה בלייבט דאך אבער שאלה! —

— אז א איד קומט אין אזא מדרגה — זאגט מען — דארף

ער זיין אנגעמאסען מיט שמחה!

באותו מעמד איז געווען איינער ר' יהושע, א פארצעווער

מלמד, נאך מרזאי פני המלך — פון בעל־שם'ס לייט, א מזג טוב, ממש א מענש גאון א גאל, ווערט דער ר' יהושע ביין :

— עצבות — שטאַמעלט ער, נעכער א בכד פה געווען — וואס הייסט ערציעצבות — אז א איד קומט צו אזא מדרגה און קאן אידען טובות טון — ברעכען, ווי זאגט מען עס, א נור דיין... הא? וואס?

— אודאי! — איז מסכים דער עולם. — וועניג האט ער שוין געהאלפן? — און מען הויבט אז דערצעהלען מעשיות. ווייזט זיך אויס, אז במשך פון דער קורצער צייט האט ער שוין אסך פועל יוצא געווען... מילא, די מעשיות וויל איד אייך נישט איבערדערצעהלען — א טפה מן הים קעגען דעם, וואס שפעטער איז געווען... נאך די מעשה פון דער ציג מוז איד אייך דערצעהלען, ווייל דאס באווייזט, ווי גרויס ענו ווי ווייט לביטוב ער איז געווען!

איז שטערטעל איז געווען אז אלטע אידענע, אז אלמנה, א פשוט'ע, עפעס א שניידערס אז אלמנה. האט זי, די אלמנה, געהאט א ציג. האט זי געלעבט פון דער ציג. די גאנצע ציג איז ווערט געווען א שמעקטאבאק, נאך אז אלטע אידענע, — האט זי חיונה פון דער ציג. איז איהר שפעטער אבער שווער געווארען צו מעל־קען די ציג; א אידענע אויף דער עלטער, האבען איהר, לא עליבס, די הענט געציטערט, האט זי פארגאסען עטליכע טראפען מילך, אומשטיינס געזאגט, וויפיעל מילך די גאנצע ציג האט געהאט — כאפט זי און שלעפט זיך צו ר' נחמן'קען, באשר די ציג איז א שלעכטע ציג, האט קיין דרד־ארץ נישט פאר אז אלטער אידענע, און לאזט זיך נישט רוהיג מעלקען... הערט ער זי אויס און שמייד כעלט; זאגט ער איהר: נעה אהיים, אידענע, וועסט געהאלפן ווערען... און זי איז געהאלפן געווארען... דאס הייסט, די הענט האבען איהר נישט אויפגעהערט צו ציטערען, א זקנה מופלגת גער ווען, אז אכטיגיגערן אודאי, אפשר מיט א שמיץ — נאך די ציג איז נאך אז אנדער ציג געווארען, האט אָנגעהויבען אליין צו קומען זיך מעלקען צו דער צייט, און פלעגט זיך אליין אנדערשטעלען, אויפהויבען א פיסעל און שטעהן אזוי ביז'ן לעצטען טראפען מילך! נאך דער מעשה פון דער ציג וויל נאך עמיצער עפעס דער-

צעהלען, ראכט זיך, א מעשה מיט צער גדול בנין, ער הויבט און,
הערט זיך אבער א קול פון יענער זייט פענסטער:

— נאך אמאל גוטוואך, אידען!
דעם רבי'נס קול.

גיט זיך דער עולם א לאזן צום פענסטער. שטעהט ער, ר' נחמנ'קע, מיט דעם עלענכויגען אנגעשפארט אויף דער לייסט פון פענסטער, דער קאפ אויף די הענט, די אויגען לייכטען איהם משונה-נוט, נאך אלץ נישט פרעהליך. —

— איד וועל אייך דערצעהלען, — זאגט ער, — א מעשה...
עס זאל אייך נישט וואונדערען...

ווייל מען איהם ארויסדערלאנגען א בענקעל, לאזט ער נישט:
ער וויל שטעהן. לופט ארויס א האלבער עולם אין שטעלט זיך
הינטער איהם. שטעהט ער אזוי ביים פענסטער, און אויבען אין
דער הויך שטעלט זיך איהם די לבנה, ווי א קרוין איבער'ן קאפ...
און אזוי שטעהענדיג, האָט ער דערצעהלט די מעשה פון ציגענ'ן
באָק וועגען ענין פון התנלות...

— אמאל, — האָט ער אנגעהויבען, און דאָס קול איז געווען
אננעזאפט פון עצבות — איז געווען א ציגענבאָק.

אין פֿלוג, א ציגענבאָק ווי אלע ציגענבעק, אפשר נישט... עס
האָט'ן קיינער נישט געמאָסטען... עס האָט'ן קיינער נישט גע-
קענט.

וואָרים ליעב האָט ער געהאט התבודדות; ער האָט זיך קיינ-
מאָל אין רשות הרבים נישט געוויזען... געווען א בכור און אפשר
נישט קיין בכור..

געווען איז הינטער דער שטאָרט אן אלטע חורבה... פון דורך
דורות א מפולת. געזאָגט האָט מען, און עס איז, אפנים, אמת גע-
ווען: א חורבה פון א מקום קדוש, א שול צי א בית המדרש... אמאל
האָט מען דאָ געדאווענט, תורה געלערענט, און אפשר, ווען דאָס
מקום קדוש איז הרוב געוואָרען, איז עמיץ דאָ אומגעקומען אויף
קדוש השם.. אלטע מעשיות... היינט וואָסט אויף דער חורבה

גראָז... מישינה גראָז... גאָסס גראָז, קיינער זייחט עס נישט, קיינער שניידט עס נישט...

אָט אין דער הורבה האָט דער ציגענבאָק געוואוינט, דאָס גראָז האָט ער געגעסען...

אין אויף אזוינע זורכות, ווי געזאָגט, וואַקסט משונה גראָז— אַ סגולה אויף הערנער... פון אזא גראָז וואַקסען זיי געשווינד אין הויך, הויך... און נאָך אַ סגולה האָט דאָס גראָז: די הערנער, וואָס וואַקסען דערפון, זענען לעבעדיגע הערנער: זיי לאָזען זיך איינדרעהען און באהאַלמען זיך און אויסגלייכען און נתגלה ווערען... וואָריס, און זיי זענען איינגעדריעהט, אין גאַרנישט! ליגען זיי שטיל, ווייסט קיינער נישט ער היכן הדברים מגיעים... גלייכען זיי זיך אבער אויס, קאָן זיין ער לֹב השמים!

און דער ציגענבאָק אין נאָך אַ גרויסער נזיר געווען, אַז אַפֿד געהיטענער נזיר: ער האָט קיין אנדער גראָז אין מויל אַרײַן נישט גענומען, קיין צופֿ נישט געמאָן... נאָר הורבה־גראָז... אויך נישט פון דער גאַנצער הורבה... ער האָט זיך פאַרשטאַנען אויף גראָז, און אויסגעקליבען דאָס שענסטע און דאָס בעסטע, הוּ אין געשמאַקט, הוּ אין ריח... און ער איז אַ גרויסער, אַ גרויסער מבין געווען אויף גראָז: דאָס, האָט ער געפיהלֶט, וואַקסט אויפֿ'ן אָרט פון תורה לשמה... יענעס — פון תפלה בכונה, און דאָס איז נאָר פון בלוט, פון אידיש בלוט, וואָס איז פאַרגאַסען געוואָרען על קדוש השם... און דאָס האָט ער דער עיקר געזוכט...

זענען טאַקע די הערנער געוואַקסען און געוואַקסען...

און די הערנער האָט ער געהאַלטען פאַרדרעהט, אַ נזיר געווען און אַ נסתר... נאָר אינמיטען דער נאכט, ווען דאָס שטעדטעל שלאַפֿט, און פרומע אידען זענען אין שולען און בתי־מדרשים און זאָגען חצות, און דורך די פענסטער פון שולען און בתי־מדרשים רייסט זיך אַרויס דאָס האַרדזוועה־טאַג פון „על נהרות בבל“ און צונויט זיך צווישען הימעל און ערד, דאמאַלט כאַפט אַז דעם ציגענבאָק אַ הויס־בייסענדיג בענקעניש, שטעלט ער זיך אויף די הינטערשטע פיס, גלייכט ער אויס די הערנער, ציהט זיך אַרויף, אַרויף, און אויב עס איז נאָך אַ יונגע, ערשט געבענשטע און גע־הייליגטע לבנת, פאַרוואַרפט ער די שפיצען איבער איהר אונטערש־טען עק, פאַרהאַלט זי און פרעגט:

— וואס הערט זיך דארט, הייליגע לבנה? נאך נישט צייט, משיח זאל קומען?

און די לבנה חזר'ט איבער די שאלה פאר די שטערען און די שטערען ווערען ווי פארציטערט, און פארהאלטען זי אין איהר וועג. אין עס ווערט שטיל. שטיל בלייבט די נאכט, איהר זמר האקט זיך אפ... וואונדערט מען זיך אויבען, ביים כסא הכבוד, וואס מען הערט נישט די ישרה פון דער נאכט, שיקט מען אראפ געוואר ווער רען, וואס עס קאן זיין, ברענגט דער שליח די תשובה, אז לבנה און שטערען פארהאלטען זיך און פרעגען, צי עס איז נאך נישט צייט אויסגעלעט צו ווערען...

ויפצט מען, ביים כסא הכבוד...

און אזוינס קאן א פעולה האבען...

און דא האט זיך ר' נחמן'ס קול אפגעריסען...

ער פארשטעלט זיך דאס פנים מיט די הענט, און דער קאפ מיט די הענט, זעהט מען בהוש, ווי זיי ציטערען, אין די לבנה אין דער הויך, וואס האט זיך געשטעלט ווי א קרוין איבער זיין קאפ, דאכט זיך, ציטערט אויך... און ערשט נאך א וויילע האט ער אויפגעהויבען דעם קאפ, עס האט זיך באוויזען נאך א בלאסער פנים, און מיט א וואונדערליך פארציטערט קול האט ער ווייטער דער-צעהלט:

— און דאס, — זאגט ער — וואס ער, האט זיך דא געהאלט-

טען, אין שוין אויך געווען א גרויס חסד פון איהם...

אן אנדערער, האסט אזויגע הערנער, פארטישעפעסט די לבנה, שפרינג אונטער, מאד א קאזשעלעק ארויף... אין הימעל ארוין, לעבענדיגעהרויט אין גרעדן ארוין... וואס געהט דיר אז?

איז ער א בעל-רחמים; איז איהם די קהלה א שאד; וויל ער זי נישט פארלאזען... פון צייט צו צייט — הונגעריגהערען, די קהלה הויבט אן אפצופאלען, ווייבער פארקויפען פון זיך אראפ דאס צירונג, מענער — די עטרות פון קיטלען און טליתים... חנוכה לעמפלעך, שבת-לייכטער, בגדי שבת וויסטיב — וואונדערען פון שמעדטעל ארויס... און עס ווערט ערגער... מען נעמט תינוקות של

בית רבו זון חדר ארויס; נישטא קיין רבי־געלט צו צאהלען... מען הויבט אן פאכען מיט די נשמות — עם קומען תחלואים רעים פאר, הונגער, און דאמאלט מוז ער העלפען!

פאראן אין הימעל א „מילד־וועג“, אזוי רופען די שטערעך זעהערס די ווייסליכע פלעקען, וואס זענען צאווארפען אויפ'ן היימעל. עם איז אבער קיין וועג נישט... קיינער געהט נישט, קיינער פאהרט נישט דאָרט...

פעלדער זענען עם, גרויסע, גרויסע פעלדער, פארזייהטע מיט טייערע שטיינער, מיט אבנים טובות ומרגליות, אין לשער ואין לספר — אבנים טובות ומרגליות אויף קרוינען פאר צדיקים אין ג'וּדען אַרײַן... קיינער רעכענט נישט, קיינער צעהלט זיי נישט — כחול הים! זיי וואַקסען און וואַקסען, די אבנים טובות ומרגליות. זיי ווערען וואָס אמאָל מעהר, צדיקים — וואָס אמאָל וועניגער — זאלען זיי זיך וואַקסען! פארשפרייטען זיך די פעלדער.

און אז דז איז כלו כל הקצין, און דער גורדין לאַזט זיך, חס ושלום, נישט ברעכען... געהט ער, דער באהאלטענער בעל־הבית פון די לעבעדיגע הערנער, אין א שטילער מוטער־נאכט, ווען דאָס שטערטעל שלאַפט און פון שולען און בתי־מדרשים שווימט ארויס א שטיל געוויין אויף גלות ישראל און גלות השכינה, — און שטעלט זיך אויף די הינטערשטע פיס, און גלייכט אויס די הערנער און פארווארפט די שפיצען צום מילד־וועג ארויף, און פארטשע־פעט און רייסט אויס אן אבן־טוב, און ווארפט עם אינמיטען מאַרק אַרײַן, צושפריצט זיך אזא אבן טוב אויף טויזענטער שטיקלעך, גע־הען אידעלעך אהיים פון הצות, פינקעלט דער מאַרק פון אבנים טובות, געפינען זיי כשר'ע מציאות, איז דאָ פרנסה אויף א צייט... דעריבער קאָן ער נישט אן .ח.

און ווייטער רייסט זיך אָפּ זיין קול און נאָד אַ וויילע הויבט ער ווייטער אַז:
— „און דאָס רחמנות האַט'ן איבערגעפיהרט“...

ד'ר'ן גומסקייט איז ער נתגלה געווארען; נישט ער — די הערנער...

און דורך א קלייניגקייט. דורך טאבאק־שמעקען...
און וואונדערליך האט אנגעהויבען קלינגען דאס קול ביים סוף פון דער מעשה, און מען ווייסט נישט, צי לאכט עס, צי וויינט עס?

— איבער טאבאק שמעקען, — זאגט ער, — עס איז א מנהג געווארען צו שמעקען טאבאק... עס ווערט, זאגט מען, ליכטיג איז די אויגען. נו, אז מען שמעקט טאבאק, דארף מען פושקעלעך, שקעטעלעך... זוכט זיך א איד א שטיקעל הארן, געפינט ער איז מיסט, הויבט ער אויף און מאכט זיך א שקעטעלעך... געהט אז אַך דערער און טרעפט א ציג צי א בהמה און בעט א שטיק הארן, קריגט ער א ועץ איז א ווייט... מאכט זיך אַכער, אז א איד טרעפט אויפ'ן ציגענבאק, גראד פארבייגענאנגען דער חורבה, בעט ער:

— בכור, צי נישט בכור, האָסט אזויפיעל הארן, שענק מיר דערפון א שטיקעל אויף א פושקעלע!... קאָן ער נישט אַפּזאָגען — שניידט דער איד אַפּ א שטיקעל... קומט ער אין בית־המדרש אַרײַן און איז מכבד מיט א שמעקט־טאבאק, פרעגט מען איהם, וואו ער האָט באקומען אַזאַ פיינעם האַרן, זאָגט ער... געהט שוין קינד און קייט בעטען... ווער עס שמעקט טאבאק... קאָן ער נישט אַפּזאָגען... בויגט ער פאר יעדען איין דעם קאַפּ, שניידט מען האַרן אויף פּוּש קעלעך... ווער עס קומט, בויגט ער איין דעם קאַפּ: שנייד... און דער האַרן קריגט א שם, פון דער סביבה קומט מען נאָך האַרן... מען וועט קומען פון כל תפוצות ישראל... עס וועט זיין פּוּשקעלעך און שקעטעלעך... נאָר אַנכאַפּען זיך אַז דער לבנה און פרענען אויף משיח'ן וועט באַלד נישט זיין מיט וואָס... אפילו קיין אב־טוב וועט נישט זיין מיט וואָס אַראַפּצואוואַרפען...

און ער האָט אַפּגעהאַקט, איבערגעדריעהט זיך פון עולם אַח איז אַוועקגעגאַנגען...

באותו הרגע האָט א וואַל־קען פאַרשטעלט די לבנה, און א טרויער און כמעט אַן אימה איז אויפ'ן עולם געפאַלען...
כידוע, האָט זיך עס פּונדעסטוועגען איינסעלאַזט צום נוסען.

ב.

דאס בלאַנדרזשען אין מדבר

1.

נאך וואָס אין ווען ר' נחמנ'קע פלעגט דערצעהלען מעשיות.

די מעשיות פלעגט ר' נחמנ'קע דערצעהלען מוצאי שבת נאך
הבדלה.

און וויסען דאָרף מען, אז תכלית המעשיות איז געווען, ערשט
טענס מנלה צו זיין סתרי תורה, וואָס מען קאָן נישט מסביר זיין,
נאר בררד משל, און צווייטענס — צו פארטרייבען די מרהישהורה,
דאָס עצבות און בענקעניש צו דער נשמהדיתה, וואָס טוט זיך
אפ אויף א גאנצע וואָר.

די בשמים, פלעגט ער זאָגען, גיבען זייער ריח פאר'ן נוף, די
מעשה'לעך — פאר די נשמה, פאר די פאר'יתום'טע, וואָכענדיגע
נשמה.

וואָרים דאָס בענקעניש צו דער נשמה יתרה איז געווען ביי
אונז אין לישער, ער פלעגט זאָגען: ווען אַ איד האָט די נשמה
יתרה אַ גאָנצע וואָר, וואָלט ער א גאנצע וואָר געהאט בטחון, און
מכילא — פרנסה.

און דאָס קול, מיט וועלכען ער פלעגט די מעשה'לעך דער-
צעהלען, איז נשתנה געוואָרען לויט דעם ענין, לויט דעם תוד פון
מעשה'לעך. עס האָט זיך אָנגעהויבען מיט אַן עצבות פון אַן „אָל
מלא רחמים“, אין עס האָט געקאָנט קומען צו דער שמחה פון אַ
„הויסדאמזנו“, אדער גאר דערנרייכען צו דער מדרגה פון דער
הייליגער נבורה פון א „יגדל“... נאר די מעשה פון זיין בלאַנדרזשען
אין מדבר האָט ער אָנגעהויבען מיט עצבות און געענדיגט מיט
עצבות...

ווארס עם איז אן אויסגעהויבער מוצאי שבת געווען; אויס-
טערליש ווי דער שבת אליין.

א גאנצען שבת האט מען זיך כמעט אומזיסט, געבארעט מיט
דער מרהיבשחורה... ערשטענס, איז א קליינער קבוץ געווען, הו
בכמות, הו באיכות — עם איז שוין געווען די התחלה פון מחלוקת
צווישען ר' נחמ'קען און אנדערע צדיקי הדור, האט זיך דער עולם
אביסעל דערשראקען און זיך געהאלטען פון ווייטען; עם האט אויס-
געזעהן, רחמנא ליצלן, ווי א חרב, „מיינע הייליגות — האט ר'
נחמ'קע געזאגט — קאנען נאך קיין פולווער נישט שמעקען.“ און
צווייטענס, איז דער טאג אליין אנגעזאפט געווען מיט אומעט.

אין דערפריה — מקהצוים — האט זיך געדאכט, — קיין
מעשה נישט; א וון, אביסעל האלטיג, נאר א וון. עם האבען זיך
באוויזען עטליכע כמארעס, האט זיך געכאפט א ווינטעל און האט
זיי צוריסען אויף שטיקער און צויטען, און אפגעטריבען פון דער
וון, „זה יבחנו“ — האט ר' נחמ'קע געזאגט, ווייזענדיג אויף די
וון, עם האט זיך אבער נישט אויסגעפיהרט; די שטיקער און צווי
טען האבען זיך צוריק מצטרף געווען, און צו שחרית איז שוין דער
הימעל געווען איבערגענוגען מיט א פרוכת, ווי אויף שבת-הזוה
דער ווינט האט נישט אויסגעפיהרט; האט ער אנגעהויבען זאגען
קינות. מיר זיצען ביים טיש און זינגען זמירות, דער ווינט איז
דרויסען זאגט קינות, און די שויבען און די פענסטער האלטען
אונטער, אין מיט אזא מין עצבות, אז עם האט אונז אראפגעפיהרט
אויף סאמע זימיסנוראים'דיגע גונוים...

צו שלש-סעודות האט זיך — איד געדענק עם ווי היינט —
דער ווינט געלענט, און עם האט אנגעהויבען א גוסדעגען, ווי
אויף א מבול, חס ושלום! אין עם האט שוין אזוי גערעגענט און
גערעגענט, אז אין יוצא ואין בא, און קאפ אויף קאפ זענען מיר
געשטאנען בייס רבי'ן אין שמוכ...

באלי: נאך דער חבד'ה האט ר' נחמ'קע פאררויכערט די
ליולקע. בידוע, איז דאס רויכערען ביי ר' נחמ'קען שטענדיג גע-
וועזען א מין עבודת, ער פלעגט קיינמאל נישט רויכערען, נישט
לשם תענוג, נישט לשם רבואה, נאר עפעס פועל-יוצא צו זיין. דאס
ווייס איך מפיו הקדוש, נאר דאמאלט האט מען געזעהן בחוש, אז
בימ'ן רויכערען האלט ער ממש מלחמה, אז ער ראנגעלט זיך; די

רינגען זענען ארויס מ'פון הקדוש, טאקע „כתבים מיד נבון“... שמעי
הען שמעהט „ביד“. נאר עס איז אלץ איינס...
ווי געזאגט — „אין יוצא ואין בא“. דער עולם שמעהט ארום
און ארום און ר' נחמ'קע זיצט אין דער מיט, אין סאמערדארנע
מיט, אויפ'ן רויט'סאמעטענעם פאטער-שטול — א מתנה פון א
דאנציגער סוחר — און פ'סקעט. און וואס מעהר ער האט געפיפ'
קעט, קלענער איז געווארען די מרה'שחורה, און עיניו הקדושות
האט אנגעהויבען פון זיי ארויסצושיינען און ארויסצובליצען דער
שטארקער רצון און די אמת'ע גבורה פון אז אמת'ן צדיקהדרו,
וואס הייסט, אז סוף כל סוף, אויספיהרען מוז ער! אז ער איז
פ א ר ט דער רעדעל'פיהרער, דאס אויבערשטע פון שמויסעל—
דער מנהיג הדרו, וואס האט נאר קיין חשק נישט, ארויסצולאזען
די לייצען פון האנט...

און אז דער עולם ארום האט דאס דערזעהן, האט ער געמאכט
יד-אחת, און עס איז געווארען א געפיפקעריי! — טאקע אין לשער!
און דער עתר ענו הקטורת האט זיך געהויבען, און געהויבען, און
ר' נחמ'קעס אויגען האבען אנגעהויבען לייכטען ווי די שמערען...
און די ליכט אין די לייכטער און „שאבא'שניקעס“ זענען גרין און
געל געווארען פאר בושה, און אין רויך איז פארשוואונדען, נעלם
געווארען די סטעליע, און דער עולם האט דערפיהלט, אז מען האט
איבער זיך אז אפענעב הימעל... און מען האט ממש געהערט דאס
רוישען פון די פליגעל איבער די קעפ, און מען האט געוואוסט, אז
דאס רוישען די פליגעל פון די מלאכים, וואס זענען געקומען צו
שוועבען ממלא צו זיין דעם חסרון פון קבוצ, אין אז זיי ווארטען עס
און בענקען גלייך מיט אונז צום רבי'נס מעשה'לעד.

2.

וועגען בלאנדזשען.

איינמאל, — האט ער אנגעהויבען שטייל — האב איד גע-
בלאנדזשעט.

און צוגעגעבען האט ער, אז עס איז ביי איהם געוועזען נישט
דאס ערשטע, נישט דאס לעצטע מאל.

און גרעסערע פון מיר — זאגט ער — האבען געבלאנדזשעט.
אין לשער זיין עניוה!...

און עם איז קיין חדוש נישט.

מי לנו גדול ממושה?

נעמט משה רבינו און שלאגט א שטיין...

צי ווייסט נישט משה רבינו, אז א שטיין לעבט, אז עם איז

א צערבעלי-חיים?

צי ווייסט ער נישט דעם סוד פון: „אבו מקיר תזעק“ — א

שטיין פון דער וואנט וועט שרייען? אז כמה וכמה פעמים געהט

נאָר אַ מענש און פארנעסט און ערשט א שטיין, א גלעד, אדער

נאָר א פשוט'ע מצבה דערמאנט איהם?

ער האָט געבלאנדזשעט! די שכינה איז נסתלק געוואָרען

אויף א רגע, האָט ער געבלאנדזשעט!

און ווער בלאַנדזשעט נישט?

א פ ש ר א מתנגד!

דאָס הייסט: ער בלאַנדזשעט אויך, נאָר נישט מיט זיין איר-

גענער כונה, און — נישט אויף זיין אייגענעם השבון!

ער בלאַנדזשעט לויט כונה פון א ספר, אויפ'ן השבון פון א

פוסק! ער אליין — נישט! ער געהט נאָר אויפ'ן אויסגעטראַטער-

נעם וועג, פון קדמונים'ס פיס אויסגעטראַטען! און כאפט זיך דער

וועג אַראָפּ אַז אַ זייט, איז — „אבותינו חטאו“ — די, וואָס האָבען

אויסגעטראַטען דעם וועג! איהם אליין וואַלט עם גארנישט איינ-

געפאלען!

אבער אזוי — בלאַנדזשעט מען!

עס געהט ארום א מענש אין גאס מיט א צדקה-פּוּשקע אין

דער האַנט, אויף מעות חטיו, למשל. פורים און חנוכה זיצט אַ

נניד'ישער מענש ביים בייטעל מיט געלט און טיילט: פאר פורים

שפילער, פאר כליוזמר, פאר אלמנות ויתומים און אזוי ארעמע

לויט... עס שטעהט נאָר א שליח-צבור ביים עמוד און רייסט אין

וועלמען! עס פארטיפט זיך נאָר א ברנש אין קבלה-מעשיות און

איז ממש מחיה מתים... און באמת איז עם גארנישט דער מענש

אליין, נאָר א שאַטען פון א מענש, און ער אליין, דער מענש, בלאַנד-

זשעט, רחמנא יצילנו, ארום אין אַ מדבר... אויף אַ ווייסט אַרט.

אָהוּ וועג און שטעג, אָהוּ וואסער, און טיילמאָל, אָהוּ א הימעל איר
בער'ן קאַפּ!

א מענש איז זיך גאָר משמח: ער זאָגט חרושיתורה און האָט
הנאָה! ער האַלט גאָר א שטורקאָץ, א ברענענדיגען שטורקאָץ, צי
אז הברלה אין דער האנט — ער פיהרט צו דער חופה זיין אייגענע,
אדער פרעמדע, אַרעמע קינדער... צי ער שטעהט גאָר מיט א גדלות
פאַר'ן עולם, אין זאָגט „אתה הראית“! ער איז זיך גאָר מוסר נפש
און קומט אום על קדוש השם... און דאס אליין, רחמנא לצלן, טוט
דער גוף, און די נשמה וואנדערט כאותה שעה ארום הינטער די
הריחושת... א צושראַקענע, א פאַרמאַטערטע, א פאַרשוואַרצטע
און א פאַרצוטערטע פאַר קעלט...

3.

דער ענין פון בלאַנדזשען אין מדבר.

— הכלל, — האָט ער אַפגעזיפצט — איר האָב פאַרבלאַנד
דזשעט.

און ווען?

ביי שחרית, ביי דער „ד“ פון אחר...

איר בין טיף אַרײַן אין דער „ד“ מיט א כונה פון דער רעכט
טער זייט, און ארום בין איר אין דער לינקער זייט — גלייך אין
מדבר אַרײַן.

אין ווייסט איהר וואָס „בלאַנדזשען אין א מדבר“ באַטייט?

עס בלאַנדזשען ארום אין א מדבר כפלים כיוצאי מצרים, און
איינער זעהט דעם צווייטען נישט, און איינער הערט דעם צווייטען
נישט, ווייל יעדערער בלאַנדזשעט זיין אייגענעם וועג... מען בלאַנד
דזשעט שטענדיג ביחירות, פאַרלאַזט און פאַרגעסען פון דער וועלט.

און טרעפט זיך, אז צוויי וועגען זענען זיך נישט ווייט, און
מען הערט אויף איין וועג א קרעכין פון ישברות הלב אויפ'ן צוויי-
טען, אדער עס לעגט זיך פון איין וועג אויפ'ן צווייטען א שאַמען

פון א צובראכענעם מענש... מיינט מען: א חיה רעה האט גע-
שריען, א שאטען פון א חיהרעה האט זיך געלעגט איבער'ן וועג,
און מען אנטלויפט!

און האט מען שוין א הימעל איבער'ן קאפ, איז עס א קאלטער
הימעל. קוקט ער אויף דיר מיט קאלטע אויגען פון כוכבים ומזלות:
מיין דאגה" הייסט עס... א גרויסע זאך, עס בלאַנדזשעט א מענש!
און עס איז נאך א מיין „לועג לרש". די כוכבים ומזלות זאגען:
מיר בלאַנדזשען נישט! מיר געהען אונזער וועג... מיר זוכען קיין
כונות נישט! מען הייסט אונז געהן, געהען מיר; מען הייסט אונז
לייכטען, לייכטען מיר — אמת'ע מתנגדים!

און ביחידות פיהלט מען זיך אזוי פאר'יותומ'ט, אזוי פאר-
לאזט, אזוי דערשלאגען, אז עס ווילט זיך גארנישט אויפהויבען
דעם קאפ צום הימעל!... מען קוקט אראפ אויף די פיס; אויפ'ן
זאכד, וואס קייקעלט זיך אונטער די פיס, אויפ'ן בית-דלמיו פון
פילע געוויקסען און בלעטער — נשרפים פאר דער צייט...

און איד וואלט אפשר פארבלאנדזשעט ביז'ן שאול-תחתית
אריין, ווען נישט דער ספק. עס איז מיר פלוצלונג איינגעפאלען:
טאמער? טאמער איז ביחידות קיין וועג נישט, קיין גאנג נישט...
אפשר איז נאך די וועלט קיין מדבר נישט, דאס לעבען קיין זאכד
נישט?

און דאס איז טאקע דער חלוק פון אונזער איינעם ביז א
מתנגד.

א מתנגד האט קיינמאל קיין ספקות נישט; אויסגעטראטענע
וועגען!

ער זוכט קיין כונות נישט און בלאַנדזשעט נישט. מען הייסט
דאוונען — דאווענט ער, א פרק משניות לערנען — לערענט ער...
א מצוה טון — טוט ער... דערפאר אבער, פארבלאנדזשעט אמאל
א מתנגד, איז ער סוף כל הדורות! בלייבט ער שוין אין מדבר...
אין זאכד איז דער וועג שווער, שמעלט ער זיך אפ, ועצט
ער זיך, נעמט ער ארויס א סדור'ל און דאווענט, א ספר און קוקט
אריין... אין ער בלייבט שוין אזוי זיצען. דער וויינט יאנט איהב
דאס זאכד אין פנים אריין, פארשמעלט ער זיך מיט'ן ספר, מיט'ן

סדור'5... און דער ווינט טוט זיך זיינס : יאנט און באנראכט איהם
אין זאמד...

און מחוץ למחנה, וועט ער אפילו דעם שופר של משיח נישט
הערען... און דער מלאך פון תחית המתים, וועט איהם נישט געהן
זוכען אין זאמד פון מדבר. פארגעסען ווערט דער מתנגד...

איד בין אבער געגאנגען... און וואס מעהר און גער
שווינדער איד בין געגאנגען, קלארער איז מיר געווארען, אז איד
בלאנדזשע, אז נישט דא איז מין ארט, אז מען מוז ארויס פון
זאמד. מיט געשוואלענע פיס בין איד געלאפען... אלץ ווייטער,
אלץ ווייטער... און דער הימעל האט אנגעהויבען צו קוקען אויף
מיר מיט רחמים... הבא לטהר... און פון צייט צו צייט האט זיך
אויף מיר א שטערנדעל מרחם געווען, ממש מוסר נפש געווען און
האט זיך אליין אראפגעווארפען פון דער הויך, און אראפפאלענדיג,
צופלאקערט זיך, אום צו ווייזען מיר דעם וועג פון מדבר ארויס...

עס איז אבער נישט אזוי געשווינד, ווי עס רעדט זיך...

און נישט שטענדיג לאזט זיך קוקען אין הימעל אריין... אפט
איז דער הימעל פארשטעלט, פארשלאסען, און עס בלייבט דיר נאך
זאמד און זאמד און אין מח — זאמדיגע געדאנקען...

און מיט דער צייט פליהען די אלטע מחשבות, די מחשבות
פון ישוב, דיר פון קאפ ארויס, ווי די ווייסע טויבען פון א טויך
בענשלאג... און דו האסט זיי נישט מיט וואס צוריק צו פיהרען,
און דו האסט קיין קול נישט, זיי צוריק צו בעטען, צוריק צו רופען.
און עס בלייבען נאך די מדברי-מחשבות, מחשבות פון זאמד און
פון אלץ, וואס האט א שייכות מיט זאמד!

מישגע צו ווערען! אז א מענטש ווייסט נישט מעהר, ווי „ברויט
און ברויט!“ איז עס א שגעון, בפרט — זאמד און זאמד.

איד טראכט, למשל:

— עס האט געמוזט דא ערנעץ זיין א ים; ווייל זאמד איז
נאך באשאפען געווארען צו זיין א גרענעץ ביים ים...

— זאמד איז קיילעכדיג, ווי דאס איי פאר'ן אבל; עס קיין
קעלט זיך, ווי דאס מזל פון א בשרודם!

— און אידען זענען געגליכען צו זאמלן... דארע, טרוקענע.
צואוואַרפֿענע קערענדלעך, איינס צום אנדערען האָט נישט מיט
וואָס און קאָן זיך נישט באַהעפֿטען...

— און מיר וואָלטען געווען אזויפיעל, ווי איז מדבר דאָס זאָמל.
ווען נישט גזירות, הריגות און שמד.

— און וואָס איז דען זאָמל? חוקרים זאָגען: אַמאָל איז גע-
ווען אַ פעלזען ביים ים, האָט איהם דער ים אונטערנעוואַשען, אומד-
געוואַרפען, איז זידענדיגען קעסעל-גרוב אריין באַקומען, און צוריי-
בען, צומאַרשטען, און געמאַכט פֿון איהם זאָמל. — — —

און אזוי האָט ער נאָך לאַנג גערעדט וועגען זאָמל, און וועגען
ענין פֿון בלאַנדזשען אין זאָמל, ביז ער איז געקומען צום גוף
המעשה.

4.

אַ מחנה פּייגעל, און וואָס דער מלך פֿון די פּייגעל האָט דערצעהלט.

נאַהנט צו דער צייט, ווען עס איז מיר באַשערט געווען,
אויסגעלעזט צו ווערען פֿון טעות, האָב איד פֿלוצלונג אַ מחנה פֿון
פּייגעל דערזעהן.

און די מחנה איז געווען בצורת משולש, אַ דרייעק אויף גאַנץ
צע מיילען, וואָס האָט זיך גערוקט פֿאַר מיר אין דער מדבר.
פֿון הינטען אַ ברייטע שורה פּייגעל, מיילען די ברייט. נאָר
וואָס ווייטער, ווערען די שורות אַלץ שמעלער און שמעלער, ביז צו
א י י י פּייגעל, ביז צום קאַפּ, ביז צום ראש פֿון דער מחנה, ביז
צום מלך פֿון די פּייגעל...

געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען, האָב איד געטראַכט, וואָס
איד זעה עפעס נייעס, אויסער זאָמל. און באלד זענען מיר גאָר
אַנדערע מחשבות אין קאַפּ אריין געקומען:
פֿאַרוואָס איז די מחנה דרייעקיג?

און איד האָב באלד פֿאַרשטאַנען פֿאַרוואָס.
על פי דין ועל פי יושר, דארף אַלץ זיין נלייד, אלע שורות
גלייך. די מחנה דארף דעריבער זיין אַ מרובע, פיערעקיג דארף זי

זיין. זענען אבער די, וואס געהען אין די שורות, נישט גלייך, און דעריבער, וואס גרעסער עמיץ איז, שמעלער איז זיין שורה, וועד ניגער הכרים האט ער; געהען אלץ מעהר הינטער איהם און — אלץ וועניגער פאר איהם... און אזוי געהט עס ביז צום מלך, וואס געהט פריער פאר אלע, און איז דעריבער אזוי פיעל ווערט ווי אלע.

היינט — הדיוט קופץ בראש! ביי שנים כתקונם — געהט משה רבינו פאראויס, הינטער איהם — נושאי כלים, הינטער די נושאי כלים — זקנים, דערנאך — כהנים, לויים, צום סוף ערשט — ישראלים: די ברויטסטע שורה. און דאס איז דער סוד פון „שקול משה כנגד כל ישראל“... ער איז געגאנגען פאראויס! פאר איהם איז נאך געווען דער עמוד ענו, צי דער עמוד אש, קיין לער בענדיגער מענש נישט!

דערנאך וויל איד וויסען, פארוואס פליהען נישט די פליגעלעך אונטער'ן הימעל אין דער הויך, ווי דער מנהג פון פליגעל אין! און איד האב „געגעבען דאס הארץ“, און איד האב מיר צוגעד קוקט, און איד האב דערזעהן. — אז די פליגעל האבען כמעט קיין פליגעל נישט, כאטש זיי זעהען אויס ווי פליגעל...

מיליאנען-מיליאנען פון די לעצטע שורות האבען קוים צייר כען, קוים א זכר פון פליגעל... די פון די ערשטע שורות האבען שטיקלעך אויסגעדראגן פליגעלעך, קליין און דאך ווי די בלוט פעדערען ביי פיש... נאך די הויכע ריהרען קוים, קוים מיט די עקען פון די הארטע פליגעלעך, און ווישען זיך טיילמאל אפ די מילער בבחינת „אכלה... ומחתה“... און דער מלך אליין, וואלט אויך געמענט מקנא זיין דער ערגסטער און דער פוילסטער גאנז. דעריבער פליהט מען נישט!

מען פליהט נישט און מען געהט אפילו נישט, נאך מען היפט. און געהן קאז מען נישט, ווייל מען האט פויגעל-פויס — דארען קורצע שטעקעלעך, נישט צום אויסבויען...

און פון וואנעט — קלער איד — ציהען זיי חיונה? און איד קוק מיר צו, און זעה, ווי פון צייט צו צייט בויגט איין שורה נאך דער צווייטער איין די קעפ, ווארפט א הונגעריגען בליק אויפ'ן זאמר, ניט א שטאך מיט'ן שנאבעל, גראבט אויס א נשרף — א בלאט, א פארפוילט שטיקעל צווייגעל, א געוויקסעל.

וואס גאט ווייסט פון וואנען עס קומט אין זאמד פון מדבר ארץ,
און ווארפט עס זיך אין מויל ארץ... און שלענגט איין...
דערפון לעבט עס!

און ווייטער וויל איד וויסען, וואו אהין די פייגעל ציהען?
צי איז זייער וועג אויך מיין וועג, צי איד דארף זיי מיידען, און
העכטס אדער לינקס? ! אייל איד מיך צו און קום צום שפיץ פון
דעם משילש, צום מלך פון די פייגעל.
און מלך בלויבט מלך; יא פליגעל, נישט פליגעל, עס קומט
איהם זיין כבוד!

איד שטעל מיך אפ, מאך א ברכה, נייג מיך מיט דרד-ארץ, און
דערנאך פרעג איד, וואו אהין ער פיהרט די מחנה?
ענטפערט ער מיר, דער מלך, אז עס איז נאך א ספק, צי ער
שלעפט די מחנה נאך זיך, צי די מחנה שטופט איהם פאר
זיך פאר א וי.ס. נאך געהן געהט מען אויף מלחמה.
— אויף וועמען?
— אויפ'ן אלטען הויז!

איד קוק מיך אום, און זעה נישט אויסער זאמד און זאמד.
דער מלך פון די פייגעל האט זיך געשטויסען, וואס מיין בליק
באטייט, און ער האט מיר געזאגט:
— דו געהסט געשווינדער פאר אונז, און וועסט עס פריהער
פאר אונז דערזעהן!

— און וואס ווילט איהר — פרעג איד — פון אלטען הויז?
— אלטע חשבונות! — ענטפערט דער מלך, און דערצעהלט
מיר א באבע מעשה:

— דאס אלטע גרויסע הויז, — וואס דו וועסט דערזעהן פרי-
הער פאר אונז, ווייל דו געהסט געשווינדער פאר אונז, — איז
אמאל א גרויסער פאלאץ געוועזען, און איז איהם האבען אסך
פריצים און פריצות געוואוינט...

און די פריצים מיט די פריצות האבען גוט געלעבט. עס האט
זיך גענאסען וויין ווי וואסער, עס האבען זיך גאנצע אקסען גע-
בראטען, און בוים וואלד — בוים פרישען גרינעס וואלד, וואס האט
אמאל געוואקסען ארום הויז — דאס גאנצע ווילדערעט צוגענומען!
איז זיי נאך וועניג געווען, האבען זיי נאך געוואלט מוזיק צו
די סערוויל, און זיי האבען די משרתים זייערע אין וואלד אריינגע-

שיקט, און אלע זינג און שפיעל־פייגעלעך געמאנען, און איז שטייג
נען אריינגעזעצט זיי זאלען זינגען די פריצים מיט די פריצות צו
דער סעודה.

און פארשטומט איז געווארען דער וואלד, און פאר בענקער
ניש צו זיינע האַזען, הירשען און אנדערע חיות, און נאך פאר גרע
סער בענקעניש צו זיינע זינג און שפיעל־פייגעל פון צווישען
צווייגען און בלעמער, האָט דער וואלד אָנגעהויבען קרענקען, ער
האָט אָנגעהויבען דארען און קוואַרען, ביז ער איז אָפּגעדראָרט
געוואָרען און איז מיט דער צייט פאַרשוואַנדען געוואָרען אינ'ם
זאָמער, פון וועלכען מיר גראָבען נאָר אַרויס רעשטלעך פון זיינע
צווייגעלעך און בלעטער...

די פייגעל אין די שטייגען איז עס אויך נישט בעסער צוגע-
גאַנגען. מען האָט זיי אפילו אויף צוקער געהאַלטען, נאָר איז די
ענגע שטייגען האָבען זיי נישט געקאַנט די פליגעל באַנוצען, און
די פליגעל האָבען ביי זיי אָנגעהויבען צו דארען און צו פאַרשווינד
דען, ווי די בויער פון וואלד — פון זייער היים...

און מיר — זאָגט דער מלך — זענען די אוראייניקלעך פון
יענע פייגעל... זעה — מיינע פלוספערערען!... און אויך ביי עס
שוין דער מלך... אנדערע האָבען שוין גארנישט! און אַצינד —
זאָגט ער — איז געקומען די צייט, און מיר געהען מלחמה האַלמען
מיט'ן אלטען הויז...

— וואָס ווילט איהר מיט'ן טון?

— חרוב מאַכען! מיר וועלען די שטארקע מויערען צוהאַקען.
צוברעקלען אויף שטיינדלעך; די שטיינדלעך צורייבען אויף זאָמער.
דאָס זאָמער — אויף שטויב, און דעם שטויב וועלען מיר איינשלינג
נען, אָפּצוגאַרען דעם לערען מאַגען...

— וועט איהר דען בייקומען א הויז?

— עס איז אלט דאָס הויז, און אינעוועניג אַרבייטען אונזערע
שותפים — די האַלץ־וועררים... בייטאָג און ביינאַכט אַרבייטען זיי...
און דאָס הויז איז גארנישט אַזוי שטאַרק, ווי עס וועט אויסווייזען
פון דרויסען... צינד אַזדאָי נישט... און לאַז עס זיין ווי שטאַרק,
זאָל עס זיין א פעלזען ביים ים, זענען מיר דאָד א ים פייגעל און ווע-
לען איהם צומאַרשטען!

— און אין הויז וואוינט עמיין ?
 — די אלטע שדרות אייניקלעך... רעשטלעך...
 — און מיט זיי, וואָס וועט איהר טון ?
 — דאָס זעלבע, ווי מיט די מויערען — צושטויבען און איינ-
 שלנגען. זייער שטויב וועט אונז אפשר בעסער שמעקען, און אפשר
 נישט... נאָר נוקם זיין מוז מען זיך !
 — און נקמה — זאגט ר' נחמ'קע — האב איד פיינט, נקמה
 שרעקט מ'ד... און איד האב אויפגעהויבען די פיס און בין געגאנגן
 גען ווייטער...

5.

אין אלטען הויז.

נישט לאנג בין איד אפגעגאנגען, און האָב דאָס אלטע הויז
 דערזעהן. א גרויס הויז, אויף א באַרג... שטיינערנע מויערען,
 אייזערנע דעכער... נאָר אויף אלעם ליגט שוין א מרהשחורה, ווי
 צום איינפאלען... דער באַרג איז א זאמדיגער, די מויערען קרויט-
 לען זיך, פאָרזשאַווערט אין דאָס אייזען... און די, וואָס וואוינען
 אינעוועניג, זעהען עס נישט !

און איד קריג רחמנות אויף די, וואָס פארלאָזען זיך אויף
 שטיין און אייזען און ווייסען נישט פון האַלץ-וועריב, וואָס אַר-
 בייטען אינעוועניג, און פון מחנות פייגעל, וואָס קומען פון דרויסען...
 און איד אייל מיך צו צום אלטען הויז, איד וויל זיי וואַרענען.
 און איד געה צו נעהנטער, און קום פראַנק און פריי אין אַל-
 טען הויז אַרײַן. טיר און טויער זענען אַפען געשטאַנען.
 און איד געה פון שטוב צו שטוב, און איד זוך א לעבעדיגען
 מענש און זעה נישט; און איד בענק צו א מענשליך קול און הער
 עס נישט.

און פון שטוב צו שטוב געה איד. און איין שטוב איז רייכער
 פאַר דער צווייטער.

די ווענט זענען מיט פאַרטרעטען פאַרהאַנגען, מיט אלטע
 פאַרטרעטען, טייל פון פאַר'ן מבול, אַנדערע — פון פאַר'ן דור-
 הפלגה... נאָר די רעמען האָבען שוין די האַלץ-וועריב געלעכערט,

ווי די זיפען; פארנעלט און פארפלעקט. זענען די פארטרעטען;
עס איז שוין קיינעם נישט צו דערקענען.

און זיידענע פארהאנגען אין גאלדענע פאסען הענגען אויף
די פענסטער און זענען אויך צויביסען און צוריסען. און עס הענגען
פון זיי צויטען אראפ...

און אויף צופרעסענעם מעבעל ליגען אוצרות: כלים פון גאלד
און זילבער און טייערע זאכען—נאך פאר'יהומ'ט און פארלאזט זע
הען זיי אויס; פארווארלעסיגט, אהן א האנט, וואס זאל זיי גלעד
טען, אהן אן אויג, וואס זאל פון זיי שעפען נחת...

און אויף די פאדלאגעס זענען טייערע דיוואנעס אויסגע
שפרייט; דיוואנעס מיט הויכע, זילבערנע און גאלדענע האר... און
שלינגען איין די טריט פון אונטער די פיס, זיי שטויבען אבער,
און אויף טייל ערטער זענען זיי אויסגעקראכען, — גאל, ווי א קאפ
פון אן אלטען בעל'תאווה...

און עס איז כיר שרעקליך און באנג געווארען אויף דער
נשמה, און איד האב געטראכט: נישט דא וועמען מציל צו זיין;
דא איז אלץ אויסגעשטארבען... א חורבה! פלוצלונג אבער האב
איד דערהערט קולות פון מענשען...

און איד האב מיד דערפרעהט און בין נאכגעגאנגען די קולות,
און בין אין א לעצט ווינקעל'צימער געקומען...

6.

אין ווינקעל צימער.

און דאס ווינקעל'צימער איז גרויס געווען ווי א פעלד, און
האט דריי גרויסע פענסטער געהאט...

איין פענסטער — רעכטס; איין פענסטער — לינקס; און
א דריטס אין דער מיט — פאר זיד.

נאך פון די אלע דריי פענסטער האט די גרויסע ווינקעל'שטוב,
ביים שענסטען העלסטען טאג, קיין איינציגען שטראל נישט כא-
קומען.

דאס פענסטען לינקס, ווי דאס מיטעלע פענסטער פאר זיך, זענען פארמויערט געווען. פריי אין געווען נאך דאס איינציגע פענסטער דעכטס, דאס אבער — מיט א שווער פרוכת פארהאנדל גען, א דיק סאמעטען פרוכת, מיט א שווער גאלדענעם שלאק פון אונטען...

נאך פון באלקען אראפ האט א קליין רויט לעמפעל געהאנגען. און האט געווארפען קארגע רויטע שטראלען איבער'ן טיש, וואס איז אין מיט שטוב געשטאנען.

און אלטע כתבים, אלטע פארמעטענע כתבים, מיט אלטע רויטע וואקסענע התימות, מאדנע גרויסע, וואונדערליך בולט'ע, זענען געלעגען ארום טיש.

און ביי די כתבים ארום טיש זענען מענשען געשטאנען. יעדערער פאר זיין אלטען פארמעטענעם כתב מיט דער רויטער וואקס סענער התימה — זיי זענען געשטאנען און ווענען עפעס באראטען...

און איד בין שמעהו געבליבען מיט דרד'ארץ אויף דער שוועל, און האב געווארט, מען זאל מיר באמערקען און צורופען, און פרעגן. נאך וואס איד בין געקומען, איד זאל זיי דערצעהלען פון דער מחנה פייגעל, און ווארענען זיי פאר דער סכנה... קיינער האט מיר אבער נישט גערופען.

קיינער האט מיר נישט באמערקט; אזוי פארטיפט זענען זיי געווען אין די דער. נישט ווילענדיג האב איד דעריבער אויסגעדרעט זייער זכות, פון זכות, אבער וואס איד האב, נישט ווי לענדיג, אויסגעהערט, איז קלאר געווארען, אז איד האב פאר זיי קיין נייעם נישט, קיין בשורה נישט; אז זיי ווייסען אלע אליין, און באראטען טאקע וועגען דער געפאהר...

און איינער זאגט: אז מען מוז ארויספאלען און מלחמה האלד מען מיט די פייגעל... מען דארף צונויפרופען די משרתים און באדוואפענען זיי...

עס ווייזט זיך אבער אויס, אז די איינוואוינער פון הויז זענען צו וועניג און דערביי צו דיק, מלחמה צו האלטען, און די משרתים זענען שוין לאנג אנטלאפען, ווי די מייז פון א שיר, וואס האלט אין אונטערנעהן.

און א צווייטער ראט: מען זאל פארמאכען, פאררינגלען און פארשליסען טיר און טויער. און לאזען זיך, ווען אפילו יאהרער לאנג, באלעגערען. נאך דאס ווייזט זיך אויך נאריש אויס. אלטע שלעסער! מיט דער צייט זענען זיי פארושאווערט געווארען און לאזען זיך נישט איבערדרעהען, אלטע רינגלען — און לאזען זיך נישט רוקען פון ארט אויף א האר!

זאגט אן אנדערער: איז פארפאלען! מוז מען אראפלאזען די קעפ און אויפנעמען די פייגעל, ווי ליעבע טייערע געסט, ביז זיי וועלען אריבערגעהן...

נאך, ווער ווייסט, צי זיי וועלען אמאל אריבערגעהן? וואר אהין? און מען האט זיי נישט מיט וואס אויפצונעמען... ווייז און עסענווארג פאר א לע איז קיינמאל נישט געווען!
פאלט עמיץ נאך אויף אן עצה:

לאמיר זיך — זאגט ער — אויך פאר פייגעל פארשטיי לען, און ארויסגעהן אין מדבר אריין, און באהעפטען זיך צו דער מחנה, און מיר וועלען אויך פיקען אין זאמר, עסען אלט גראז און שילטען און געהן אויפ'ן אלטען הויז עס איינצונעמען... אכי לעבען צו בליבען!...

דאס איז אבער נאך נארישער געוועזען, ביי דעם גאנצען ענמתי נפש, האבען זיי נאך צופיעל פלייש אויף זיך געהאט, און דערביי — קיין זכר פון פליגעל...
וואו נעמט מען פליגעל?

און אלע זענען טרויעריג און שטיל געווארען. און איד האב דערווייל אויף א זייט אן אויג געווארפען, און איד האב דערזעהן אן אלטען, גרויזגרויען מאן, וואס איז געזעסען-אפגעזונדערט פון ווייטען אין שוויגענדיג אויסגעהערט, וואס אנדערע זאגען.

עס איז א וואונדערליכער אלטער מאן געווען... ממש א וואל-קען איז איהם געלעגען אויפ'ן צואקערטען שטערן און דערביי האר בען די אלטע אויגען ווי שטאל געגלאנצט, און ארום די ליפען האט עפעס א מיז ביטערער שמייכלעל געשוועבט.

און איד טראכט מיר: ער איז זיכער דער קלינגסטער פאר אלע, — פארוואס שווייגט ער? צי איז כאמת שוין קיין עצה און קיין ראט נישט פאראן?

און ווי מיט א תשובה אויף מיין שטילער שאלה, רופט זיך
פלוצים און א יונגערמאן, דאכט זיך — דער אינגסטער פאר אלע
און זאגט :

— מען קאן האבען פליגעל! מיט דער צייט קאנען אלע האבען
פליגעל!

— ווי אזוי? ווי אזוי? — פרעגט מען פון אלע זייטען.

— נעמט — זאגט ער — די אלטע כתבים און פארברענט...
פארברענט זיי, די אלטע פארמעטענע כתבים, מיט די רויטע, וואס
סענע התימות, און רייסט אויף די פענסטער, און לאזט ארויס-
פליהען זייער אש, און לאזט עס פארשטויבען זיך אויף אלע פיער
עקען פון דער וועלט...

און דער אינגסטער פון זיי איז א מקובל געווען, און ער האט
געוואוסט, אז פארברענען אלטע כתבים איז א רפואה בדוקה און א
טייערע סגולה, עס זאלען ארויסשפראצען פליגעל, אויב מען האט
זיי נאך אין תוד, אינגעוועניג!

און דער יונגערמאן זאגט און טוט וואס ער זאגט, ער שפרינגט
ארויף אויפ'ן טיש, דערנרייכט מיט די כתבים צו דער רויטער פלאם
פון דעם לעמפעל... עס הויכט זיך שוין א דינער רויך...

און אנדערע, זעה איד, שפרינגען איהם נאך, מיט די כתבים
אין די ציטריגע הענט, אויפ'ן טיש ארויף, און ווילען אויך דער-
גרייכען צו דער פלאם, צו דער פלאם, וואס זאל זיי רייניגען פון
איבעריגען פלייש און שפראצען מאכען פליגעל... און נאך אנדערע,
וואס האבען שוין אויפ'ן טיש קיין פלאץ נישט געהאט, לויפען צו צו
די דריי פענסטער, און ווילען זיי אויפרייסען. — — —

נאך אין דערזעלבער רגע איז אויפגעשפרונגען דער אלטער ווי
א לויב, און ער האט א בריל געטאן:

— פעלשער, מערדער, אונטערצינדער!...

און ער האט זיך אויסגענלייכט, ווי אן אייזערנע זייל, און האט
זיך אויפגעשטעלט אויף די נעגעל קענען לעמפעל, און מיט איין
בלאז האט ער עס פארלאזטען...

און איז ווינקעלשטיב איז פינסטער געווארען...

7.

א ה ז ט י ק.

— און דער סוף פון דער מעשה? — בעטען מיר זיך, און ר' נחמן'קע איז שטיל געבליבען.
 — עם איז נאך קיין סוף נישט פאראן — האט ר' נחמן'קע געענטפערט, — פייגעל מיט פליגעל ווי פלוספערדערען, מיט צייכען פון פליגעל, און דארען שטעקעלעך במקום פיס, דערנרייכען נישט אזוי געשווינד צום אלטען הויז...

יוחנן מלמד'ס מעשה'לעד

א.

ווער עס גיט לעבען, גיט פון וואנען צו לעבען

1.

א הקדמה. איד בין אייך מוסר מודעה און בין מיר מתנצל, מיין דעה, אז עס איז קיין כפירה נישט פארענען.

רבתי! איד יוחנן מלמד, וויל אייך דערצעהלען א „מעשה“. און די „מעשה“, וואס איד וויל אייך דערצעהלען, וועט זיין ווי א דערעל אין א ראד — א מעשה בתוך מעשה. און ביידע „מעשיות“ טראכט איד מיר נישט אויס פון קאפ. זיינ נישט, ווי דער עולם זאגט, פון פינגער ארויס; איד בין, ברוד הייס, קיין שרויבערל נישט, מיינע אבות אבותינו זענען קיין שרייך בער נישט געוועזען.

און דערצעהלען וועל איד אייך פשוט'ע דבורים, אהן זאלץ און אהן שמאלץ; מליצות האב איד פיינט... ווער עס זאגט אמת, דער דארף קיין מליצות נישט... דער רעדט פראסט מאמע'לשון... נאר אן הקדמה בין איד אייך געבען: איד האלט פאר מעגליך, אז די מעשיות, וואס איד וויל אייך דערצעהלען, וועלען אייך באווייזען באשיינפערליך, אז אין אסך זאכען זענט איהר, רבתי, צו ווייט פארקראכען; אז איהר האט אייך צופיעל פאר-לאזט איהר אייערע חושים; אז איהר דער וועלט זענען פאראנען אזעלכע זאכען, וואס האבען זיך נישט גע'חלומ'ט, נישט אייך, נישט די גרעסטע חכמים אייערע... בעט איד אייך טאקע, איהר זאלט קיין פאראיבעל נישט האבען.

ווילט איהר — גלויבט, נישט — נישט!
 אײַב, וויל איד מיר פארענטפערען פאר אנשי שלומנו.
 אנשי שלומנו קאָן פארדריסען, וואָס איד זאָג מכלומר'שט
 אויס פון חדר. בפרט היינטיגע צייטען מיט אזויפיעל כופרים...
 און דורך זיין קאָן אפשר ארויסקומען א תקלה, חסדושלום!... האָב
 איד טאקע פאר אנשי שלומנו א בשורה טובה! איד וויל זיי אַז
 זאָגען, אז עס איז גאָר קיין כפירה, חסדושלום, נישט פארזאָגען; עס
 איז אינגאנצען אן אויסגעטראַכטע מעשה!
 די נאנצע וועלט איז סאמע אמונה!
 און קאָן דען אנדערש זיין?

די וועלט איז גרויס און א שיעור, טאקע אינדרוף! און אונ-
 זער מח, איז אזוי קליין, אזוי פיצעל, אז מיר זעהען אויס ווי א
 מענש, וואָס געהט ארום אין א פינסטערער נאכט, אין א וויסער,
 פינסטערער מדבר, מיט א גראַשענדיג ליכטעל אין דער האנט, וואָס
 לייכט קוים ד' על ד'!

איד האַלט מיר ביי מיינעם: אַהן אמונה איז נישט מעגליך!
 מיט'ן שכל אַלײן קאָן מען נישט אויסקומען. אלא וואָס? דיזעלבע
 פוסטע שרייבערלעך, וואָס מאכען די ביבלעך פאר'ן המון-עם, פאר
 די קעניגס און דינסטמוידען, וואָס טראַכטען אויס מעשיות פון
 גלגלים און רוצחים, פון פאלשע וועקסעל און פאלשע געלט-מאַכער,
 — אבי איבערצושרעקען דעם עולם, דאָס בלוט זאָל אויפקאָכען —
 אט די אייגענע שרייבערלעך, האָבען אויסגעטראַכט די כפירה,
 דאָס אפיקורסות! און אויך מהאי טעמא, איבערצושרע-
 קען דעם המון — די דינסט-מוידען מיט'ן שוסטער, מיט די שניי-
 דער-יונגען...

דער אמת איז: אַהן רחמנות—אַהן רצון! אויף פראַסטע אידיש
 הייסט עס, — א מענש, וואָס גלויבט נישט, וויל גאָר נישט, גלוסט
 צו גאַרנישט!

אזא מענש איז נישט מעהר, ווי א שטיק ליים, א גולם!
 און אויב דו זעהסט, אז מענשען האָבען תאוות, אבער זיי
 ברעכען די תאוות צוליעב גרעסערע, אדער העכערע תאוות, אז מען-
 שען, על כל פנים, עפען און טרינקען, האָבען שלום-בית, ארבייטען
 מיט שווייס, דער מח איז פארטון אין מסחרים, — זאָלסט דו וויי-

מען, אז זיי גלויבען! אז זיי גלויבען לכל הפחות אין זייער אייגען
לעבען!...

וואָרעם מסופק זיין, קאָז מען אין דעם אויך! אז מען וויל,
זאָגט מען — גאַרנישט! און טו עפעס!

דער כלל איז: אַלע גלויבען! נאָר וואָס דען? איינער גלויבט,
אז דער לויטן געהט פאר'ן שורד-הבר: און דער אנדערער זאָגט:
ניין! דער שורד-הבר איז פריהער, און דער לויטן קומט דערנאָך.
אלס צווייט, און א יונגערמאן א משכיל, וואָס גלויבט נישט, נישט
אין שורד-הבר, נישט אין לויטן, גלויבט אין עטער! און וואָס איז
אזוינס דער עטער? האָט מיר זייערס א מענטש פאַרטייטשט, אז
עטער איז אזוינס, וואָס איז נישט קיין גוף, נישט כח בגוף; נישט
קיין נשמה, נישט קיין רוחניות נאָר... און ער פאַרנעמט גאַרנישט
קיין אַרט, און האָט נישט קיין משקל... מיט איין וואָרט: א „יא“
און א „ניין“ צוזאמען!

פרעג איך איהם, צי ער האָט געזעהן דעם עטער?

ניין, — זאָגט ער, — נאָר ער גלויבט! הכלל — מען גלויבט!
וואָס דען איז דער חלוק?

נישט מעהר, נאָר וואָס יעדערער האָט זיך ז י י ז רבי'ן.

ז י י ז אמונה, כמעט — זיין עבודה-זרה'לע!

אַלע קוקען פרעמדע אין מיילער אריון! אַלע קושען, נאָר איך
נער קושט דאָס פרובת, כאַטש ער ווייסט נישט, וואָס אין אַרזן
שטעהט; און א צווייטער — דעם „מגלה טמורין“, אז ער פאַלט
איהם אַראָפּ פון מיט!

און בעיני ראיתי — געזעהן האָב איך מיט מינע אויגען, ווי
איינער פון זייערע לייט האָט א קוש געטאָן דעם „מסתרי פאַריון“!
און, לויט איך האָב געהערט פון א זיכערען מענטש, איז דער „מסתרי
פאַריון“ א „מעשה נורא“ פון עפעס א „הרבונה“, — נישט אונזער
הרבונה, דער „זכור לטוב“ פון דער מגלה — נאָר עפעס א האַלץ-
העקער פון פאַריון, וואָס איז ארומגעגאַנגען מיט באַרוועסע פים
אויף שטיקער גלאָז; אין נאָר אזעלכע שקרים, וואָס א פאַרזויער
שקרו האָט אויסגעטראַכט, און א ווילנער משכיל האָט איבערגע-
שריבען אויף לשון-קודש!

רבותי! איך האָב, ברוד השם, אַפגעלעבט א שטיק וועלט.
בינ'ען בין איך געווען מלמד אין דערשער און אין שטעטלעך, און

איז גרויסע שטערם! שוין א יאהר זיבען זיין איד, ברוד השם, מלמד אין ווארשוי, און קום, געלויבט דער אויבערשטער, צווישען מענשען, און קען מענשען...

איד קען מתנגדים, וואס שפרינגען אויס דער הויט פאר א „ויצמח פורקניה“; חסידים, וואס האלטען די, וואס פאָהרען צו אנדערע רביים, פאר מופתים בעיקר, חס ושלום!

אויך קען איד משכילים, אסך משכילים: גרעסערע און קלערערע, קענער און אזוי שרייבערלעך, און אפילו אסך, אסך מופקרים! דאס אלץ קען איד! נאך קיין כו פ ר, דאס האב איד נאך ביז'ן היינטיגען טאג נישט געזעהן!

איד האב אפילו די העזה צו זאגען, אז צווישען דעם גאנצען עולם משכילים, איז נישטא איינער, וואס זאל האבען זיין איינער נעם שניט! וואס זאל האבען זיין אייגענע שמה, זיין אייגענעם דרך. איד האב אפילו צווישען גאנצען עולם משכילים נישט געזעהן קיין מענשען, וואס זאל קוקען אויף עפעס מיט אייגענע אויגען... און סער, אפשר, צווייטריי גדולים — קארפערקעפ... די רעשט, — זוי איהר קוקט זיי אז — די גאנצע חברה משכילים, זענען נישט ווערט, זאג איד איד, קיין אויסגעבלאזען איי! זיי זענען אויך חסידים, נאך אנדערע חסידים! זיי גלויבען אין זיי ע ר רבי'ן! און זיי הענגען אין זייער גדול הדור, פונקט זיי מיר אז אונזער גדול הדור! איד קאן שווערען בנקיטת חפז, אז קיינער פון זיי האט נאך קיין שמה נישט, אפילו נישט אויף זיי שעה! נאך אלץ אמונה אינ'ם גדול. און זיי טוען איהם נאך, און ווייסען אפילו קיין חלוקה נישט צווישען דעם, וואס דער גדול האט געזאגט מיט ישוב הדעת, מיט א קלארען שכל, מיט אז ערנסט, און וואס ער האט געזאגט איז פלוג, צי אין בעס, צי גאר לשם נצחון!

פונקט זוי אנשי שלומנו, עם פעהלט נאך נישט א האר! און קומט צו מיר איינער פון דער חברה, און זאגט מיר, אז ער איז א כופר, — עס איז דאך נאריש, איד וועל דאך איהם נישט מביש זיין, — נאך ווייסען ווייס איד, אז ער מאכט חוק, אדער גלאט ער מאכט זיך גרויס! אז דוקא אזוינער — האט מורא בייך נאכט ארויסצוגעהן איינער אליין! און אפשר מ ז ז ער אזוי זאגען, די פרנסה וויל אזוי! און, וואס טוט אלץ נישט א מענטש צו לייעב פרנסה!... עס קאן אויך זיין א מענטש — א נאך, סתם א

ישומה; אזוינער, וואס ווייסט נישט, וואס ער ווייסט נישט, אין וואס מען מוז גלויבען!...

און אויב אזוי, וואס זאלען מיר זיך שעמען מיט דעם, אין וואס מיר גלויבען?!

מיט וואס זענען אנשי שלומנו ערגער פאר דער חברה משכילים, וואס טוען נישט מעהר, נאר דערזעהלען און דערזעהלען באבע מעשיות און יבחות פון זייערע גדולים? באשר בכז — אונזערע מעשיות זענען נישט קיין אייסקעטראכטע? באשר בכז — מיר שרעד קען נישט דעם עולם מיט גדולים, רוצחים, פאלישע געלט און פאלד ישע וועקסעל-מאכער! דוקא מוז מען שרייבען, וואס עס איז נישט געשטויגען, נישט געפלוגען?

אין כפרט, אז איד וויל נישט דערזעהלען קיין מעשה מעבר לים, און נישט קיין מעשה פון קדמונים, נאר א זאך, וואס האט זיך געטראפען, דא, אין אונזער ווארשוי, און דוקא ערשט נישט לאנג!

איי וואס? עס וועט קומען איינער אין זאגען לאזכן! שקר די זאך!

אדרבה, זאל ער קומען, זאל ער די העזה האבען! איד, ברוד חטם, — ביז א פראכטער מלמד, נישט קיין שרייבערל, חס ושלום, — און מיין מלאכה איז נישט קיין ליגענט, און מיין פרנסה איז נישט פון ליגענט!

הכלל — די מעשה איז אמת, — אפשר וועט עמיצער קומען און געבען אן אנדער פירוש? וועלען מיר הערען!
און ביז אהער איז די הקדמה, צינד געהט די מעשה גופא!

2.

דעם שווייגערס, זכרוננו לברכה, א גלייך-ווערטלעך; די מעלות פון מיין אחי, עליו השלום; אן התחלה-טובת.

מען דערזעהלט פון שווייגער, עליו השלום, אז איינ-מאל האט מען איהם גערעדט, פארוואס ער זאגט נישט קיין תורה ווי אלע צדיקים? האט ער, — ווי זיין שטייגער איז גע-ווען, — געשוויגען.
אין א ישעת רצון אבער, אז מען איז צו איהם צוגעשטאנען.

שטארק מפציר געוועזען, האט ער מיט זיין שמייכלע אזוי גע-
זאגט:

די וועלט — זאגט ער — וואונדערט זיך אויף מיר, פארוואס
איך זאג נישט קיין תורה; און איך וואונדער מיר אויף
זיי, ווי קאנען זיי גאר זאגען תורה? ווי קאן מען עס אַנ-
הויבען און אויסלאזען א תורה, אז די תורה האט נישט, נישט קיין
התחלה, נישט קיין סוף, און זי איז אינסוף!

אלא מאי? דער ענין דערפון איז אזוי: די, וואס הויבען נישט
און קענען די תורה, און זאגען, וואס עס קומט זיי אין מויל אַרײַן.
הויבען און, ווען און וואו זיי ווילען, און ענדיגען וואו און ווען זיי
ווילען! וואָרײַם די תורה, וואָס זיי זאגען, איז נישט דער אינסוף;
נישט דעם רבנו של עולם'ס תורה! נאָר זײַער אייגענע.
אויסגעטראַכטע תורה!... אזוינער אָבער וואָס קען זי תורה,
זאָגט נישט קיין תורה, וואָרײַם ער ווייסט נישט, וואו אַנצוהויבען
און וואו אויסצולאָזען!

און לאָמיר זעהן אין וועלט־זאָכען, למשל: ביי א דײַתורה,
מען רופט אן עדות. אן עהרליכער מאן, וואָס וויל נישט און קאָן
נישט זאגען קיין ליגענט, אז ער שטעלט זיך פאר'ן בית־דײַן, הויבט
ער און פון ששת ימי בראשית, און קאָן גארנישט צוקומען צו דער
זאך; בפרט צום סוף המעשה... אבער דער, וואָס זאָגט אויס'ן קאָפּ
אַרויס, דער איז זיך אלץ מסרר, דער רעדט ווי א מענש, דער ווייסט
און אָנהויב, און ווייסט א סוף... און די מעשה אַלײַן גיסט זיך ווי
א בוימאויל!

הוא הדין ביי א מעשה: א שרייבערל, וואָס נאָגט אויס, ווי
מען זאָגט, פון פינגער, קאָן אָנהויבען און ענדיגען א מעשה, ווי ער
וויל, ווען ער וויל... עס איז זיין אייגענע זאך, טוט ער מיט איהר
ווי ער וויל! וויל ער, מאכט ער זי גרויס, וויל ער, מאכט ער זי
קליין... איד אָבער, וואָס וויל דערצעהלען דברים כהויתן, — און
אמת'ע מעשה, ווייס איך טאקע נישט, פון וואנען אַנצוהויבען אין
וואו זיך אַפצושטעלען! „אין כל חדש תחת השמש“ — יעדע זאך
הענגט אָפּ פון א פריהערדיגער זאך, און די פריהערדיגע זאך איז א
נאָך פריהערדיגער, און יענע ווייטער איז אויך נישט צו פאַרשטעהן,
און מען ווייסט נישט, וואָס גאָר פריהער איז געוועזען, און
אזוי קומט מען צו ששת ימי בראשית...

נאר לכבוד אחי אהובי זיינוועל־חיהאל, עליו השלום, וועל איד
אנהויבען ביי איהם...

עס איז ידוע לכל — די גאנצע פראנצישקאנער גאס ווייסט,
אז מיין ברודער, זכרונו לברכה, איז געוועזען א למדן מופלג און
אז אמת'ער ירא שמים.

אז אלמן איז ער געוועזען, און אויף דער עלטער איז ער גע-
בליבען איינער אליין מיט דער טאכטער, ברכה לאה, א בתולה,
להבדיל בין החיים והמתים! געלעבט האָט ער אין דחקות, קנע-
לען האָט ער שוין כח נישט געהאט, איז ער טאקע, נישט פאר איד
געדאַכט, נישט פאר קיין שום איד געדאַכט, געבליבען אהן ברויט;
און די בתולה ברכה לאה וואקסט קיין עין־הרע, אויף הייווען...
הכלל — צרות צרורות!

וואָס טוט דער רבנו של עולם? קומען זיך צוזאמען עטליכע
בעלי־בתים, טאקע אנשים חשובים, פיינע בעלי־בתים, וואָס האָבען
ביי איהם קינדער געהאלטען, און נעמען אויף זיך חתונה צו מאַכען
ברכה לאה', איז צו געבען מיין ברודער, עליו השלום, אויף הוצאות.
ער זאָל זיך אוועקפאַהרען קיין ארץ־ישראל.

הגב די נסיעה איז נישט געקומען לידי גמר, ווייל עס האָט'ן,
לא עליכם, אָנגעכאַפט דער פעהלער, און ער איז, לא עליכם, נפטר
געוואָרען אויפ'ן וועג, האָט ער דאָך זוכה געוועזען צו זעהן צפת,
וואו ער איז נסתלק געוואָרען, איז איז דאָרט געקומען בכבוד גרול
צו קבר־ישראל.

דער צפת'ער רב האָט געהאלטען א שאַרפען הספד און האָט'ן
אפגעדרוקט, דעם הספד, אין ספר „מרגליות טובות“, וואָס ער האָט
ארויסגעגעבען, איז ווער עס קוקט אַרײַן, לעקט די פינגער.
און, אז איד האָב שוין אן התחלה, וועט שוין געהן די מעשה
נופא...

3.

די מעשה גופא! נישט געטראָפען, צרות צרורות,
ברכה־לאה ווערט אן עגונה.

גדולה צדקה, צדקה איז אַ גרויסע זאך! אבער נאָר פאר די,
וואָס גיבען צדקה, נישט מקנא בין איד אבער דעם, וואָס נעמט
צדקה, וואָס מײַן, נעבער, אָנקומען צום גבאי של צדקה...

און מקנא בין איד מיין ברודער, עליו השלום, וואָס איז נפטר
געוואָרען צו דער רעכטער צייט, און האָט די שפעטערדיגע צרות
נישט געזעהן!

וואָרים די בעלי־בתים, וואָס האָבען געגעבען אויף הכנסת כלה,
האָבען גאָר פאָרגעסען, אז ברכה לאַה איז אַ בת תלמיד הבט, און
א כשר'ע פרומע נשמה... און מען האָט פאָר איהר נישט געזוכט
קיין חתן לפי כבודה, ועל אחת כמה וכמה נאָכ'ן פאַטערס כבוד...
זייער גאָנצער מיין איז געוועזען, צו געבען איהר אַ מאָן אַ
ברויטגעבער; איינמאָל פאָר אלעמאָל, אַראָפּצואוואַרפען פון זיך
דעם עול!...

האָבען זיי טאָקע געמאָן אַהן ישׁוב הרעת, אבי גע'פטר'ט,
און מען האָט באַקומען אַ בחור'ל בוזל, און איינגעהער ביי
אדוואַקאַטען!

קיין גרויסע זאָכען האָט ער נישט פאַרלאָנגט; מפרנס זיין אַ
ווייב קאָן ער, — האָט מען צוגעקלאַפּט.

האָט מען געמאַכט מלבושים, איינגעלענט נרן, גערופען בליי-
זמרים, געשטעלט אַ חופּה, —
מזל טוב, מזל טוב!

מ'זיך, דעם אמת זאָגענדיג, איז דער בחור נישט געפעלען.
מיין פייגע, זאָל געזונט זיין, האָט אויך געזאָגט, אז גאָר פון די
אַנטיקען איז ער נישט, נאָר, אז אחי, עליו השלום, האָט גאָר
נישט געזאָגט, האָבען מיר אוראי געשוויגען.

און דאָס שווייגען איז קיין חכמה נישט געווען!
קוים איז אחי, זכרונו לברכה, אַפגעפאַהרען, האָט זיך אָנגעד
הויבען און עפּק! עס האָט זיך אויסגעוויזען, אז עס איז נישט,
ווי עס דאַרף צו זיין!

מן הצד בין איד געוואָר געוואָרען, אז דער שלום־בית ביים זוג,
איז אביסעל הינגענדיג; מען קריגט זיך, מען מאַכט אביסעל קולות,
שכנים קלאַפען אין די ווענט!

אויך האָב איד געהערט, אז ברכה לאַה וויל נישט ליידען, וואָס
בעלה, מישה ישראל, איז נישט קפריסין/דיגפרום!

און ער ווייטער מאַכט איהר אַ מירא, און ער וועט זיך נאָר
אַנטון דייטש, און וועט ווערען אַ לייב און אדוואַקאַט!

אויך טענ'עט מישה ישראל, אז די בעלי־בתים האָבען איהר

אריינגענארט אין זאק. מען האט איהם געוויזען און אנדערע, א שענערע בלה: אויף דער וואלט ער נישט באשטאנען! און איהרע מלבושים געפעלען איהם אויך נישט, צוזאמענגעקליבען, — זאגט ער, — אלטע לאכעס...

מען האט איהם צוגעזאגט, — זאגט ער, — קעסט, און מען ווייזט איהם א פייג!

און נאך א טענה האט ער, אז ער האט גערעכענט אויף קרבות מיט די בעליבתיים, ווי ער זאגט — פראטעקציע, און ווי, אז ווי האבען זיך נאך אנגעגעסען און אפגעטאנצט אויף דער ארעמער חתונה, לאזען ווי איהם נישט פאר די אויגען...

פארשטעהט זיך, אז אריינמישען זיך אין דער ערשטער שעה, האב איד נישט געוואלט... בעלי בתים און זוגתי, פייגע תחיה, האבען נישט געלאזט... און וואס איז דאס פאר א נייעס? עס טרעפט זיך ביי לייטען! נאך דער חתונה, איידער מען געוועהנט זיך צו, טרעפט זיך גאנץ אפט מחלוקת צווישען מאן און ווייב, דער נאך — הרגל נעשה טבע, מען ווערט געוועהנט, לעבט מען!

און באמת, איד מיט זוגתי פייגע תחיה, האבען מיר אויך דאס ערשטע יאהר נאך דער חתונה זיך אויפגעשטויסען... דערנאך אבער, אז זוגתי פייגע האט אנגעהויבען קינדלען, פון קעסט איז מען אראפ, האט מען די נארישקייטען אוועקגעלעגט.

איד האב מיר אנגעהויבען זוכען א שטיקעל עסק... עס איז מיר נישט געראטען; בין איד געווארען מלמד, און נאך נישט, מען לעבט, ברוד השם, הלואי, בין הונדערט און צוואנציג יאהר!

הכלל, — שווייג איד! און בפרט אז אין קורצען האט מיר זוגתי פייגע, תחיה, א וואונק געטאן אויף ברכה לאה'ן, ווי איינער זאגט: פארשטעהסט!! דארף מען דאך מיר קיין פינגער אין מויל אריין נישט לענען; טראכט איד: סימן טוב ומזל טוב!

לאזט זיך אבער אויס א בוידעם!

ער איז דאס איינענע וואס פריהער, נאך ער גערט ווי פריהער.

אונזער תכשיט האט אברהם אבינו'ס מעלה: ער רעדט וועד ניג און טוט אסך: לא די, וואס ער האט זיך אנגעטאן דייטש, האט ער נאך אנגעהויבען שפילען גאנצע נעכט אין הארטען!

נאכט אויף נאכט ברענגט ער זיך אהיים כהרהל'יט, נישט
נאך ברכה לאה'ן, זי זאל זיי מאכען טיין געבען אביסעל בראנפען.
מאכען א הערינג, און דוקא מיט עסיג און מיט בוימאויל.
א נישט — פאסט זיי נישט! צום פארבייסען מוזען זיי האכען
ווייסע זעמעל; ברויט — חם ושלום! און טאמער פעהלט עפעס פון
די זיבען זאכען, מאכט ער קילות! און ער שפעט נאך פון איהר!
מאכט פון איהר לייטעזגעלעכטער!

נאך א שאש, זידעלט ער נאך און שילט!
זעה איד שוין, אז עס איז נישט היטב, אז מען טאר שוין נישט
שווייגען; מאך איד מיר א לב און איד געה צום זוג.
איד קום אריין, הויב אן, פארשמעהט זיך, מיט גוטע דבורים.
מיט פינע דבורים, אפילו מיט אן הלצה'לע, ווי מיין שמויגער איז.
פאר גוטפריינדשאפט מאך איד מיר א געלעכטערל און זאג איהם,
אז אבוואל ער איז א פושע ישראל, איז נאך פונדעטמוועגען קיין
סכנת נפשות נישט! און דערזעהל איהם די גדולות פון א בעל-
תשובה... און זאג איהם, אז ברכה'לאה'ם זכות אבות וועט איהם
ביישטעהן! זאל ער נאר, זאג איד, אנהויבען... זאל ער נאר האכען
א ה ה ר ה ר תשובה!

איד זאג איהם נאך צו, אז איד וועל איהם מקרב זיין, מיטנעד
מען איז מיין שטיבעל אריין. און, אז איד וועל, אם ירצה השם,
פאחרען, וועל איד איהם אויך מיטנעמען, וכדומה אזעלכע ווייכע
דבורים.

פלאצט ער אבער פאר געלעכטער!
ער לאכט אויס מי ר, אויס'ן ש ט י ב ע ל, אויס'ן
ר ב י 'ן. ער איז מיר מוחל — זאגט ער — די אלע גליקען, איד
זאל איהם נאך ברכה'לאה'ן צונעמען!
דערביי רעדט ער אזוינע דבורים, — נישט פאר'ן מויל צו
ברענגען!

כאין ברירה, האב איד שוין אנגעהויבען אביסעלע הארטער.
האב איד איהם שוין געזאגט, אז כאטש ער געהט דייטש, איז ער
פארט אן עס'הארץ, א שומת. און ווייטער האב איד איהם נאר אהן
פחד געזאגט: אז אויב ער וועט תשובה טון, איז רעכט, און אז
אויב נישט, וועט ער זיך טאקע אויסרעכטען א שווארץ. פינסטער
יאהר איז גיהנום!

צולאכט ער זיך ווידער אויף א קול! ווער גיהנום, וואס גיהנום? ! נלייך ער וואלט דארט געוועזען און געזעהן, אז עס איז, חס ושלום, קיין גיהנום נישט פאראן!
און דערנאך ווייזט ער מיר נאך, דער עזות מחוצה פנים, די טיר!

וואס האב איר געזאגט טון?
ברכה-לאה, זעה איר, איז גרין און געל, די טרערען ניסען זיך איהר ווי וואסער, געה איר ארויס און שיק דעם מחוצה רופען צום דין.

קומט ער נישט, ווארט איר א צייט...
מיט דער צייט איז די זאך שטיל געווארען! איר הער נישט... און הערען הער איר נישט, ווייל דער פושע ישראל האט אנטעזאנט ברכה-לאה, איהר פוס זאל איבער מיין שוועל נישט קומען; מכות אכזריות וועט ער זי שלאגען! מילא, איז דאך ברכה-לאה אן אשה כשרה, טוט זי, וואס דער מאן הייסט; זיצט זי אין דערהיים און שלינגט די טרערען בסוד.

הער איר נישט; ווייס איר נישט!
דערווייל באקום איר מיינס אן אייגען פעקעל צרות!
זונתי פייגע ווערט מיר קראנק, דער רופא זאגט — היץ, די שכנים — עפעס אנדערש, מיר דאכט זיך — אן עידהרע.
די שטוב האט קיין בעל-הבית'טע, די קינדער קיין מאמע נישט, און קיין טאטען אויך נישט, ווייל עס איז בין הזמנים, און עס פעהלט מיר נאך א צוויי דריי תלמידים!

איז וועניג? בין איר אליין אויך נישט אינגאנצען!
די ווארשעווער טרעפן נעמען מיר ארויס דאס היות! און דא יאגט מען מיך פון אלע זייטען: דער בעל-הבית וויל דירה-געלט, — פאר צוויי קווארטעל נישט באצאהלט! און דער רעוויטאווע וויל דוקא, איר זאל נאך צודינגען א שטוב, עס זאל זיין גרויסער פאר די חדר-אינגלעך, מעהר לופט זאלען זיי האכען!
גאט זאל מיך נישט שטראפען דערפאר, — האב איר טאקע אן ברכה-לאה! פארגעסען!

און דערמאן איר זיך אמאל, טראכט איר, אז עס איז שטיל, האט אוראי דער רשע תשובה געטאן, און עס איז חושיוואך!

פּשוט — אז עם געהט איהר גוט, שמעקט זי נישט אריין צו ארעמע קרובים...

נאָר איינמאָל, קום איד אהיים מיט א פאָר'חלש'ט האַרץ און געשוואַלענע פיס, לאַ עליכם, — וויל איד מיר וואַשען. — נעמען וואָס עס איז אין מויל אריין, אַפּבענשען און אויסציהען זיך די ביינער אין בעט, — דערצעהלט מיר זוגתי פייגע א בשורה טובה: ברכה-לאַה איז דאָ געווען און האָט געוויינט מיט ביטערע טרערען; געזאָגט, אז מיר זענען פשוט'ע רוצחים, אז אונז אַרט גאַרנישט איהר פינסטער מול, אז זי איז א וויסטע יתומה, עלענד זוי א שטיין.

דערצעהלט האָט זי, אז בעל־ה משה ישראל טוט איהר אז געברוינטע לייך, אז ער איז איהר א דם-שונא; ער שלאָגט און הרג'עט זי. ער האָט איהר כמה פעמים בלוט געלאָזט פון דער נאָז, פון די אויערען...

איך פּרעג זוגתי פייגע'ן: היתכן? א איד זאָל שלאָגען א ווייב, כּפּרט נאָר א מעוברת'ע?

ענטפּערט זי מיר, אז דאָס איז טאַקע זיין משונע'נער כּעס! משה ישראל איז שוין גאָר, גאָר אראָפּ פון דרר... קיין בטחון האָט ער נישט, — שרייט ער, אז ער האָט נישט פון וואַנען צו לעבען. וויל ער, ימח שמו וזכרו, ברכה-לאַה זאָל, חס ושלום, אַז זיך א מעשה טון...

די גאַנצע וועלט, — זאָגט ער, — טוט אזוי!

אַלע נביר'ישע ווייבער טוען אזוי!

און וויל זי וויל נישט, שלאָגט ער זי און שילט זי מיט טויטע קללות, זי מיט'ן פאָטער צוזאַמען!

אז איד האָב דערהערט, אז ער שילט אַחי, זכרונו לברכה, ביו איד שוין געוואָרען מלאַ הימה! פאַרגעס איד, וואו איד האַלט אין דער וועלט, כאַפּ דעם שטעקען: מיין טויט, אָדער זיין טויט! קוין לען וועל איד דעם כלב! און לויף אַהן א האַרץ, אַהן אַז אַטעס...

און איד בין געקומען און געזעהן — — —

צרות האַב איד געזעהן!

די טיר איז אַפען... אין שטוב — פינסטער'השך... דער תּברכה מאַן איז נישט דאָ! עוקר געווען!

קיין כלים, קיין בעטגעוואנט, — אפגעצויגען האט ער זי... און
 זי וואו איז?
 זי ליגט, אויף דער פאדלאַגע ליגט זי, זי ווארפט זיך...

4.

א נס, זוגתי פייגע תתיה און איהרע מעשים. מען ווארפט
 מיך ארויס אין וואו איך געה.

א נס איז געשעהען, וואָס זוגתי פייגע האָט, קיין עיז־הרע, א
 שכל־הישר.

אז איך האב געכאפט דעם שטעקען און געשריגען, אז איך
 געה ממית'ן דעם כלב, האָט זיך זוגתי פייגע נאָרנישט גענומען צום
 הארץ... זוגתי פייגע ווייסט גאנץ גוט, אז איך בין, חס ושלום, קיין
 רוצח נישט, אז א פליג אויף דער וואנט, וועל איך אויך נישט טוה
 טען. זי ווייסט, אז, ווען איך קום שוין גאר אין בעס אַרײַן, הויב
 איך ערשט אָן צו וויינען. אַזאַ טבע האָב איך שוין, פאר כעס גי
 סען זיך מיר טרערען ווי וואסער.

און דאָס ווייסט אויך זוגתי פייגע, אז אפילו די תלמידים
 מיינע שלאָג איך אויך נישט ווי עם דארף זיין, און די בעלי־בתים
 האַבען אויף מיר תרעומות דערפאר; איך אליין האָב אויך אמאָל
 מורא, אז איך בין נישט יוצא פאר גאָט און פאר לײַט; מען דארף
 אמאָל א שמיץ! און בפרט, זייט איינער פון מיינע תלמידים איז
 אַרויס לתרבות רעה, גלויב איך אדאן, אז מען דארף א שמיץ...

גאר, לאַמיד נישט אַראָפּ אין א זייט!

הכלל — זוגתי פייגע ווייסט, אז איך וועל איהם קיין רעה
 נישט טון, יוצט זי זיך רוחיג אויפ'ן בעט. שפעטער אבער, אז עם
 איז אריבער אין שעה און א צווייטע שעה און איך קום נישט,
 האט זיך ערשט זוגתי פייגע דערשראָקען; איז ביי איהר געבליב
 בען, אז איך האָב טאקע דעם כלב קורעכדג געווען און מען האָט
 מיר איינגעזעצט תפוש!

נו — נו! פארגעסט זי שוין אלע יסורים, פארגעסט זי די
 קינדער אין די בעמען, דאָס ביסעל כלי־בת אין שטוב; כאפט זי

אויף זיך וואָס עס איז, און לויפט מיך נאָר, זי האָט אפילו פאָר
געסען די טיר צו פאַרשליסען!

איך קוק מיך אום, — זי איז דאָ, און קוים איז זי געקומען.
האַט זי שוין מיט איין בליק דערקענט, וואָס עס טוט זיך!
קודם בל, אז זי זעהט, אז איך שטעה ווי א גולם, גיט זי א גע-
שריי: בטלן!

און תוך כדי דבור רייסט זי אויף די טיר און שרייט. גע-
וואַלד! שרייט זי און עס באווייזען זיך באַלד עטליכע שכנות, און
זוגתי פייגע קאטאנדעוועט, און די שכנות טוען און איינע האָט
מיד טאַקע, אויף זוגתי פייגע'ס באפעהל, ארויסגעווארפען פון
טיר...

וואו געהט מען? אין גאס איז א נאסער שניי, דער ווינט
פאטשט אין פנים אריין, גנב'עט זיך אריין דורך די לעכער פון
מיינע מלבושים...

געה איך אין ביתהמדרש אריין.
אין ביתהמדרש זענען נאך געזעסען עטליכע מענשען, וואָס
קוקען נאכ'ן דאוונען אריין אין א ספר.
נעם איך מיך אראפ א גמרא!
און שוין! איך דארף נישט מעהר!
קוים עפען איך די גמרא — אויס ברכה-לאה! אויס דער מאן
איהרער, דער רשע מרושע — אויס וועלט!
ווער איז אן עגונה? ווער איז אנטלאפען? ווער איז א מקשה
גילגל? גארנישט! גארנישט!

5.

מינע תלמידים, ווער איז מירן רבי? זי תורה וזו שבת.
משל לעצור... תרהורים רעים און ספקות.

אז איך אליין לערען אמאל מיט חישק, קאנען עס מיינע נביר-
ישע תלמידים נישט שארשטערן. זיי פרעגען מיר, צי איך דארף
אויך נאך לערנען? ווער מירן רבי איז?...

די שוטים! זיי ווייסען גארנישט, אז די וועלט איז גאר א וואוילער רבי, אז דאגת פרנסה איז א רבי! צרות צרורות זענען נומע מלמדים... דער יתוש, וואס קראצט אלץ-אינדאיינעם אין מח מיט'ן „אם תאמר: מה נאכל?" איז גאר א פייערדיגער רבי! און זיי אליין, די תלמידים מיינע, און די פאטער'ס זייערע — די בעלי-בתים מיינע, זענען אויך גאר פינע מלמדים... אוי, ווי פיין!

אלץ טרייבט צום לערנען!

אבער זו תורה וזו שכרה!

מיש איד אויף די גמרא, — ווער איז צו מיר גלייך.

אז איד עפען די גמרא, פיהל איד, אז דער הימעל האט זיך מיר געעפענט! אז דער רבנו של עולם האט מיר מיט זיין גרויס חסד געגעבען פליגעל; גרויסע, ברייטע פליגעל האט ער מיר געגעבען! און איד פליה מיט זיי; אז אדלער בין איד! און פליהען — פליה איד ווייט, ווייט! נישט מעבר לים; פון דער וועלט ארויס פליה איד!

פון דער וועלט מיט שקר, מיט חנופה, מיט יסורים רעים! און איד פליה גאר אין אז אנדער וועלט אריין! אין א נייע וועלט, אין א וועלט פון כל-טוב, פון רק טוב; אין א וועלט, אהו א דעה פון בויכניגע בעלי-בתים, פון מיוחסים — עמיהא-רצים; א וועלט אהו א צורת מטבע, אהו דאגת פרנסה. דארט איז נישט דא קיין מקשה לילך, קיין הונגעריגע קינדער, קיין ווייבערשע קולות! און דארטען בין א י ד, א י ד דער ארעמער, קראנקער, דערשלאגענער, אויסגעהונגערטער און אויסגעדרארטער מלמד, — איד עני מדוכא, וואס שטומט דא ווי א פיש, וואס מען טרעט דא ווי א ווארעם, — א י ד בין עס דארט דער מענש, דער מיוחס, דער בעל דעה! און פריי בין איד, און פריי איז מיין רצון, און צו שאר פען האב א י ד! וועלטען בוי איד אויף און וועלטען צואווארף איד! און איד בוי מיר נייע אויף זייער ארט! נייע, שענערע און בעסערע וועלטען! און איד לעב אין זיי, פליה ארום אין זיי, אין גודען בין איד... אין אמת'ן גודען!

און ווייסען ווייס איד, אז איד ווייס מעהר, ווי דאס, וואס איד וויל און קאן אויסזאגען מיינע תלמידים, און וואס איד זאג מיר אליין אויס! און איד פיהל אזוינס, וואס מען קאן איבער די ליפען נייטט ברענגען; וואס קיין אויג זעהט נישט און קיין אויער הערט

נישט, נאר אין הארץ וואקסט עס, דארט לעבט עס, דארט קלאפט עס!

די שנים אוחזין בטלית זענען פאר מיר נישט קיין מענטשן פון גאס, נישט קיין פראסטע ראובן ושמעון, ווי איד פארמייטיש פאר מיינע תלמידים! און דער טלית, איבער וועלכען זיי שארפען זיך, איז נישט קיין טלית, וואס מען קויפט ביי יוסעל פעשעס אין געוועלכ... איד נעם טיפער!

איד זאָפּ דאָד איין די ניצוצין — די ליכטיגע פונקען פון צווישען די שורות, פון צווישען די ווערטער, פון צווישען די אותיות; די נשמה זאפט זיי דאָד איין ווי א שוואם! איד פיהל דאָד, ווי איד ווער אינגאנצען דורכגעצויגען, דורכגעזאפט מיט דער ליכט, וואס איז טאָקע באהאלטען געווארען פאר די צדיקים לעתיד לבא — אויף יענער וועלט!
אוי, נאָר זיצען און לערנען! נאָר לערנען!

און דאָס מוז איד אייד אויך זאָגען, אז אויב איד בין אין די גביר'ישע הייזער, און זעה ווי זיי זיצען און שפילען גאנצע נעכט אין קארטען, אָדער זיי פארברענגען די צייט מיט שיחת-נשים, מיט אנדערע הבלים...

אָדער, אז איד געה אין גאס, און זעה דורך אַן אַפענע שענקד טיר, ווי עס זיצט א בעל-מלאכה אין א וואַלקען פון רויך און טרינקט, און רעדט נאָך גרעסערע הבלים... און ווען איד זעה דאָס אלץ, זאָג איד אייד, ווער איד נאָר נישט אין כעס... בין איד אויף זיי נאָר נישט מקטרג... אדרבא: מיר צוגעהט דאָס הארץ פאר רחמנות אויף זיי!

ווארים, צוריק געשמועסט, וואס זאלען זיי טון אהן תורה?... ווי איד האָב שוין געזאָגט, האָב איד אמאל גינקעלט אין א דאָרף, האָט מיר מיין תלמיד געוויזען, ווי צום טיף זוכער בליהען זיך צונויף די פייגעלעך און פאַרלאָזען אינווער מדינה, איידער דער ווינטער קומט... איד האָב געזעהן, ווי זיי נעמען זיך צוזאמען גאנצע מחנות און לאָזען זיך אוועק הייט, ווייט...

די קליינע פייגעלעך קאָנען נישט און ווילען דאָ נישט בלייבן בען אין דער צייט פון שניי און פרעסט... אין דער צייט, קאָן דאָ

קיון אַרעם פּוּיגעלע קיון קיום נישט האַבען... און די פּוּיגעלעך
ווייכען עס: זיי פּוּהלען, און דער ווינטער קומט, און זייער מלאך-
המות קומט...

נאָר איינמאָל האָב איד געזעהן, ווי א קליון פּוּיגעלע, א בעל-
מוט, געבעד, מיט א צובראָכען פּוּיגעלע, האָט געהיפט און גע-
היפט איבער דער נאָסער, קאלטער ערד, עס האָט געפּישטשעט, און
עס האָט זיך נישט געקאָנט אויפהויבען אין דער הויך, נאָכצופּליהען
די גרויסע פּוּיגעלע...

און עס איז א צער בעלי חיים געוועזען צו קוקען, ווי דאָס
אַרעמע פּוּיגעלע האָט זיך קיון אַרט נישט געפונען, און אליין גע-
היפט און געהיפט, און געקוקט, ווי יענע, די פּרייע פּוּיגעלעך פּלי-
הען, פּליהען הויך, הויך אוועק...

און דענסטמאָל האָב איד מיר געטראַכט: צו דעם קראַנקען
פּוּיגעלע איז געגליכען די נשמה פון און עס האַרץ!...

פּליהען קאָנען זיי נישט, די עס-אַרצים; זיי האַבען קיון פּלי-
געל, קיון תורה נישט!

גיב זיי תורה, גיב זיי פּוּיגעל, וועלען זיי פּליהען... וועלען זיי
אויך פּליהען ארויף, צו די הויכע וועלטען!

מען האָט זיי אָבער די פּוּיגעלען צובראָכען, היפען זיי אַרום
אויף דער ערד, איבער דער קאלטער בלאַטע...

דערט מען נבולפת, ישפילט מען אין קארטען!

דער רייכער אין פאַליע, דער אַרעמער אין שענק...

נאָר, לאַמיד צוריקגעהן צו דער זאך...

הכלל — איד זיין און לערען...

ביסלעכווייז איז זיך דער קלוינער עולם צוגאַנגען... דער שמש
איז ארויסגעגאַנגען דער לעצטער...

וואָס אַרט עס מיך? איד זעה גאַרנישט!

ביי א ליכט, אין וואַרעמען ביתהמדרש, ביי דער אַפענער

גמרא, האָב איד, אפילו איינער אליין, קיון פּוּהד נישט!

און פאַרטיפּט ביז איד געוועזען, ווי עס דאַרף צו זיין!

תורה, ווייסט איהר דאך, איז געגליכען צו א ים, פאַליעס

שלאַנגען!

איינשלינגען ווילען זיי מיר... נאָר איד קאָן שווימען! איד

לאן מיר אראפ און שוויס ארויף, און בין ווייטער אויבען און!
 טיילמאל ווערט שטיל דער ים; ער ווערט שעחן, ריין, און קלאַר
 ווי דער הימעל... און מיין נשמה באַרט זיך אינ'ם פּרישען, מחיה-
 דיגען וואַסער; זי גלייטשט זיך ווי איבער אַ שפיגעל, מיט תּענוּג,
 מיט חוּ... און דאָס וואַסער וואַשט זי ארום, רייניגט זי אַפּ פּון אַלע
 פּלעקן מיט די שוואַרצע עולם-הזה פינטעלעך!

און ריין, און הייליג ווערט די נשמה...

נאָר פּלוצלונג דערפיהל איך אַ בריה אין פינגער... און איך
 בלייב אין דער פינסטער...

צווישען די פינגער איז מיר דאָס ליכטעל אויסגעגאַנגען...

און אליין אין דער פינסטער, האָב איך מורא!

עס פאַלט אויף מיר אַ גרויסער פּחד.

אַז עס איז ליכטיג, בייטאַג צי ביינאַכט, שרעק איך מיר
 נישט.

מיר איז גוט! איך זעה די וועלט ארום מיר, איך פיהל דעם
 בעל-הבית איבער דער וועלט! איך זעה די וועלט, און די וועלט
 זעהט מיר; און איך ווייס, אז איך בין אַ חלק פון דער וועלט, אז
 א י ה ר ב ע ל - ה ב י ת איז אויך מ י י ן בעל-הבית;
 אַז אַהן זיין רשות, וועט מיר קיין האַר נישט געקרימט ווערען. ער
 וועט נישט לאַזען, און די וועלט א ל י י ן וועט אויך נישט
 לאַזען...

וואַרים — פּאַרוואַס, פאַר ווען?

אַבער איז דער פינסטער, אז איך בין אליין אין דער פינסט-
 טער, אז איך זעה נישט די וועלט, — אוי, דאמאלט ווער איך נאָר
 אויס מענש! בייזע געדאַנקען באפאלען מיר דאמאלט! דאמאלט
 דאכט זיך מיר, — זאָל מיר נאָט דערפאַר נישט שטראַפען, — אַז
 איך האָב נאָר קיין שייכות נישט מיט דער וועלט, אז מען האָט מיר
 פון איהר אויסגערויסען און אוועקגעפיהרט.

איך געהער מיר מיט איהר נישט און: נישט איך, נישט מיין

ווייב, נישט מייןע קינדער... מיר האבען מיט איהר קיין מען ומשא
 נישט!... אַט כאַטט מען מיר, אַדער איינס פון זיי, אוועק, נאָר אין
 דער שטיל אוועק און קיינער וועט נישט זעהן, קיינער וועט נישט
 וויסען, פיהלען אוראי נישט?

און, קיים אין אויסגעגאנגען דאס ליכט, אין מיר אויס-
געגאנגען די נשמה יתרה פון לערנען; בין איד געבליבען ביי מין
ציטעריגער, דערשראקענער, פשוטער נשמה פון א קבצן—א מלמד.
איד בין שוין צוריק א גאָהנישט, א וואָרעם, א פארלוירענע
זאָד...
און די ליפען מיינע ציטערען: גאָט זאל העלפען, גאָט זאל
העלפען...
און דאָס האַרץ נאָנט און פלאָגט: ברכה־לאַה וועט געווינען,
אודאי וועט זי געווינען... און נאָך א צווילינג וועט זי האָבען! די
מאמע איהרע אין מפורסמת געוועזען מיט צווילינגער!
טאָמער האָסט דו וועניג ווייב און קינד, נאָ, פאלט אויף
דיך גאָר ברכה־לאַה מיט א קינד, ברכה־לאַה מיט צוויי, דריי קינד
דער... זיינעל יחיא־ל און א שוכן עפר; ער ויצט זיך דאָרט אין
ג'עדן און לערענט תורה; און דו האָרעווע... זיי מפרנס...
אין די ליפען ציטערען: זאל גאָט רחמנות האָבען, זאל גאָט
רחמנות האָבען!
און שלעכטע געדאַנקען זאָגען: אז גאָט זאל זיך וועלען מרחם
זיין, האָט ער קיין אנדערע עצה נישט, נאָר דעם מלאַד־חמות צו
שיקען... צו מיר... צו דער יולדת...
— רחמנות'דיגער גאָט, רחמנות'דיגער גאָט!
און איד ווייס, אז איד זינדיג פאר גאָט, אז איד ווער, חסר
ושלום, א כופר בעיקר. איד ווייס, נאָר איד האָב קיין שליטה
נישט צו פאָטרדיבען פון האַרץ אַרויס דעם שד... די ביזע
מחשבה... וואָרום איינער אליין בין איד שוואַך! אין דער פינס-
סער — גאָר שוואַך!
איד ווייס, אז איין רפואה דערצו אין תורה, און איד וויל
לערנען אויסענוועניג, איד וויל מיר דערמאָנען די סוגיא, און איד
קאָן נישט! איד האָב זי פאָרגעסען!
און מיט אלע כחות האָב איד דאמאָלט אויסגעשריען:
רבנו של עילם! העלה מיר! העלה מיר!
און — עס אין מיר א נס געשעהן!

6.

על הנסים, אור הגנוז, א תקון פאר א נשמה, א מלאכה-המות,
וואָס קומט, ווייל מען האָט גערופען!

שפעטער, אז איד האָב דערצעהלט די מעשה א משכיל, מייך
נעם א געוועזענעם תלמיד, האָט ער געלאַכט, און ווי הייבט גע-
לאַכט! עס איז — זאָגט ער — גאָר קיין נס נישט געוועזען! נאָר
א מקרה, א צופאַל, זאָגט ער, אָדער א כח הדמיון און אפשר פשוט
א חלום... וכדומה...

נאָר וואָס אַרט עס מיך?

יתרו, ווייס איד, האָט זיבען נעמען געהאט, און געוועזען איז
איינ יתרו!

רוף עס, ווי דו ווילסט: נס, מקרה, כח הדמיון... מעשה בלייבט
מעשה!

און איד ווייס נאָר, אז בשעת מעשה, ווען עס האָט זיך מיר
שוין געדאַכט, אז איד פאַל, חס ושלום, איז שאול תחתית אריון,
איז פּלוצלונג דאָס גאַנצע בית המדרש געוואָרען פול מיט ליכט!
און א וואונדערליך זיסע ליכט! אַזא בלויע ליכטיגקייט, ווי די זייך
לען, וואָס לאָזען זיך אַמאַל, זומערצייט, משופע אַראָפּ פון דער
זון, איז שטוב אריין דורך א פענסטער...

די זייל, זעהט מען בחוש, באשטעהט פון קליינע, ליכטיגע
טראַפּען, און יעדער טראַפּען יאָגט זיך בליצענדיג ארום אין דער
זייל...

און אַזא זייל האָט דאַמאָלט אָנגעפילט דאָס גאַנצע בית-
המדרש...

און פּלוצלונג ווער איד רוהיג... אויס מחשבות!...

דאָס בית-המדרש איז פול מיט זיסער ליכט! און איד ווער
פול מיט ליכטיגען, זיסען בטחון! און אַלץ אין מיר איז אַזוי קלאַר,
אַזוי רייך, אַזוי טריבטאַלען!

און, אז איד קוק מיר אום אויף מורחזייט, פון וואָנען די
זייל שפּאַנט, דערזעה איד עמיצען!

און וועמען, מיינט איהר, דערזעה איד?

אחי, זכרוננו לברכה, דערזעה איד! און טאקע, אויף דעם אָרט, וואו ער פלעגט שטענדיג זיצען און לערנען!
 און ער זיצט ביז א ספר... זיין פנים זעה איד נישט, ווייל ער האלט אונטער זיין שפארט דעם קאפ אויף דער האנט; נאָר דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אז דאָס איז ער!... אז דאָס איז אחי זאָנוועל יחיאל...

און איד האָב מיר גארנישט געשראָקען!
 דען דער כלל איז: ווער עס האָט קיין מורא נישט פאַר לעב-
 בעדיגע, דער ציטערט פאַר טויטע... אָבער איד? איד אַרעמער
 וואָרעם, וואָס ציטערט שטענדיג פאַר אַליי, וואָס לעבט, וואָס זאָל
 איד מורא האָבען פאַר טויטע? און פאַר וועמען? פאַר אחי זיין
 יעל יחיאל, וואָס איז נאָר ביים לעבען געוועזען א זייד? און איד
 פרעג פשט פשוט:

— דו ביסט עס, זייןוועל יחיאל?!

— איד! — ענטפערט ער, און נעמט אוועק די האַנט פון די
 אויגען.

איד דערזעה זיין פנים... עס שלאָגט דערפון אזא מין ליעב-
 ליכקייט; אין די אויגען זיינע שטעקט אזא מין מתיקות...
 און איד פרעג ווייטער:
 — וואָס טוסט דו דאָ, ברודער?
 און ער ענטפערט מיר:

— וואָס איד טו? זעהר פיעל טו איד! ביים לעבען בין איד
 דאָ געזעסען און געלערענט און דער שטן האָט מיר מבבל געווע-
 זען, דאָגת פרנסה האָט זיך אַרײַנגעמישט, און איד האָב איבערגע-
 היפערט כמה וכמה מקומות, און אסר אָהן כונה געלערענט...
 טו איד צינד, וואָס עס איז אויף מיר נגזר געוואָרען, מתקן צו זיין
 די נשמה! איד חזר איבער.

— און אלץ מיט כונה?

ער שאַקעלט מיט'ן קאָפ אויף יא, און איד זאָג:
 — זייןוועל יחיאל, דו לערענסט מיט כונה, ווייל דו ווייסט
 נישט...

און ער שלאָגט מיר איבער די רעד מיט זיין זיס קול:
 — שוטה, זאָגט ער — נאָר פאַרקערט; ווייל איד ווייס,
 לערען איד היינט מיט כונה! לעבעדיגער היינט, האָב איד וועניג גע-

וואסס, אסך ספקות געהאט, בין איד אריבער איבער אסך זאכען
אהן כונה; ווארים נאך דא... וואס מען ווייסט נישט, איז מבלבל,
די ספקות... אצינד אבער, אז איד ווייס, אז איד האט קיין ספקות
נישט, איז אלץ מיט נון!

— און דו ווייסט, אז משה ישראל...

— ...איז אנטלאפען קיין אמעריקא? איד ווייס! איד ווייס
אפילו, מיט וואס פאר א שיף ער איז אוועק... טרופות עסט ער אויף
דער שיף; איד ווייס!

— און ווייסט, אז ברכה-לאה...?

— ...איז מקשה לילד? אודאי ווייס איד, איד ווייס אפילו,

אי זי וועט האבען א בריוור...

— נישט קיין צווילינג?

— ניין, קיין צווילינג וועט זי נישט האבען! נאך גרויס
רחמים הארף זי! דאס קינד וועט זיין א בעל-מום... דער רשע האט
איהר א שטיים געטאן און מסלקל געווען...

און איד פרעג ווייטער:

— און טאמער ווייסט דו, פון וואנעט זי וועט לעבען?

— דאס ווייס איד אויך, — מאכט ער בנעימות, ער רוקט

זיך צו מיר געהנטער צו, נעמט מיר אן ביים אקסעל, און זאגט:

— קוק ארויס, קוק דורכ'ן פענסטער!

איד פאלט.

— נו, וואס זעהסט דו?

— איד זעה, עמיץ געהט פארביי... אָנגעטאָן איז ווייסען...

דאס פנים זיינס שיינט, גלייך ווי די שכונה זאלט דערויף גערוהט,

איז לשער שיינט עס... און ער געהט זיך פאמעלעך.

מיר דאכט, איד הער ווי א כליומר שפילט געהענדיג א זיך

סען, הארצענדיגען נון!...

אט איז ער פארבייגעגאנגען, דער מענטש...

— נישט קיין מענטש איז עס געווען, — א מלאך!

— א מלאך?

— א מלאך, און א גוטער מלאך... זעהר א גוטער! דער מלאך

המות!

— דער מלאך המות? — ווער איד זיין דערשראקען.

— יואס ציטערסט דו אזוי? ווילסט פאר'ן אנטלויפען?

- און וואו, וואו אהין איז ער געגאנגען דער מלאך?
- וואו אהין? צו ר' שמחה'ן, דעם גביר; זיין טאכטער איז אויך מקשה לילד...
- איך ווייס... פאר איהר מיט'ן ולד, האב איך היינט פריה מיט א חברה תהלים געזאגט...
- תפלה עושה מחצה; דאס קינד וועט לעבען...
- און זי?
- האסט דאך געזעהן!...
- דאס איז ער געגאנגען צו איהר!... און אזוי אהן א חשק, טריט ביי טריט; פאר רחמנות?
- אפשר! נאך ער האט זיך נישט וואס צו איילען; נישט נאטש שלוח איז ער!
- וואס רעדסט דו? — שריי איך דערשראקען. — ווער האט נאך צו שאפען?
- דער מענטש האט אויך זיין רצון... זי אליין האט'ן גערופען...
- זי אליין?!
- זי האט נישט געוואלט קיין קינד האבען, קיין מאמע זיין! אויך מקלקל געוועזען...
- רבנו של עולם! — האב איך אויסגעשריגען מיט גרויס צער, — זי וועט שטארבען פאר איהרע זינד... אבער וואס איז דאס קינד, געבער, יולדיג? דאס קינד וועט בלייבען א יתום... רבינו של עולם!
- שריי נישט, — נעמט מיך זינזעל יחיאל אן ביי דער האנט, — שריי נישט! ברכה לאה וועט זיין דעם קינדס אב!... און פון היינט אן ווייס: ווער עס שענקט דאס לעבען, דער גיט פון וואס צו לעבען!
- ובאותו רגע, איז ער מיר אין דער לופט צורוגען, די ליכטיגע זייל איז פארשוואנדען, און דירכ'ן פענסטער האט שוין אריינגעקוקט דער בלאסער מארגען.

7.

ווער עס גיט לעבען, גיט פון וואָס צו לעבען.

איהר קאנט אייד גארנישט משער זיין, וואָס איד האָב בשעת
מעשה געפיהלט!

איד בין אנדערגעפאלען, ווי גרויס איד בין; די קוואַלען פון
די אויגען האָבען זיך מיר געעפענט, און די טרערען האָבען זיך
גענאָסען, און גענאָסען...

און מיר האָט זיך געדאכט, אז נישט מיט טרערען וויין איד,
נאָר מיט שטיינער; אז שטיינער קומען מיר ארויף פון הארץ אין
קאלערן זיך מיר דורך די אויגען ארויס! וואָרם, וואָס מעהר
טרערען עס זענען ארויס, וועניגער שטיינער אין מיר געבליבען!
אויפ'ן הארץ, לייכטער אין מיר געוואָרען און פרייער!
און די מעשה ענדיגט זיך שוין.

איד געה אהיים.

די טיר, זעה איד, שטעהט אָפען!

איד קום אין שטוב אַרײַן, און ביים שוואַכען שיין פון בלאַ-
סען מאַרנען, זעה איד, אז דאָ זענען גנבים געווען!

די כלים פון שטוב זענען פאַרשוואונדען!

מאַכט נישט אויס! טראכט איד.

די קינדער הוסטען פון שלאָף, טרוקען און הייזעריג.

איד הער און טראכט מיר — עס שאַדט נישט, עס מאכט נישט

אויס!

באלד קומט אַן זוגתי פייגע, זאָגט זי מיר: מזל-טוב!

ענטפער איד איהר:

— אַ אינגעל, אַ בעל־מום!

בלייבט זי פאַרגאַס.

— אַ נביאָ ויכט זי צו וואָס? — און הערט נישט ווי די

קינדער היכמען און זעהן נישט ווי די שטוב אין אויסגעלערט.

— פון וואָסען ווייסט די דאָס אלץ?

און איד זאָג איהר:

— און נאָך ווייס איד, זוגתי פייגע! איד ווייס, און ר' /

שמחה דעם גביר'ס טאכטער איז אוועקגעקומען („נפטר“ האָט זיך
 מיר אויף דער צונג נישט געלעגט), דאָס קינד — א בוזזער —
 לעבט! און ברכה לאה וועט זיין זיין אם!
 — ווער האָט דיר דאָס אלץ געזאָגט?
 — וואָרטיס, — ענטפער איד איהר — ווער עס גיט לעבען.
 גיט פון וואָנען צום לעבען.
 און איד האָב איהר אלץ דערצעהלט!

ב.

וואס אמאל וועניגער.

זאגט יוחנן המלמד: אז די משכילים האָבען נישט געלאָכט
און אנשי שלומני האָט נישט פאַרדראָסען פאַר מיין ערשטער
מעשה, איז א סימן, אז איד בין גערעכט; אז עס איז אזוי ווי איד
זאָג: אז די גאַנצע נפּקא מינה צווישען א משכיל און א חסיד אין
היינטיגע צייטען נישט מעהר ווי אינ'ם גאַמען. איי וואָס, חברה
שלאַנט זיך, מאכט קולי קולות, איז עס איד נישט מעהר ווי צו
ליעב דעם גאַמען...

און אויב אזוי, וואָס שווייג איד?

די ביהו, וואָס גאַנט זאָפט פון גראַזען און בלומען, גיט האָר
ניג; און איד, וואָס האָב מיד אין לעבען אסד אַנגעזעהן — בין
מחויב צו דערצעהלען.

און איד וויל איד דערצעהלען, וואָס איד האָב מיד דערמאָנט,
בשעת'ן קנעלען...

געקומען דערצו בין איד דורך מיין תלמיד איציק'ל, וואָס
האָט לייעב צו האָבען מיט מיר וכוחים! אז איד פאַרשווייג איהם,
מחמת בטול תורה, מיינט איציק'ל, אז איד בין איהם מודה! זאָל
איהם השם יתברך העלפען...

און דער בחור איציק'ל האלט שטארק פון היינטיגע צייטען.

— א שפּאַס, — זאָגט ער, — א וועלט! סאַמע מאַשינען
(דער פאַטער זיינער האָט א פאַבריק), אלץ געהט אויף פאַרע און
עלעקטרי; דאָס זענען, — זאָגט ער, — אונזערע משרתים; זיי
מאַלען אונז מעהל, באַקען ברויט מאַכען זויף, פיהרען איבער פון
אין עק וועלט צו דער צווייטער, היין ספיצת הדרך!...

און ער איז בטוח, אז די בעליהמצאות וועלען נאָר כאַפּען
אמאָל די ווינטען און וועלען זיי איינשפּאַנען צום וואַרשטאַט; מען
וועט נאָר צוזאַמעננעמען די שטראַלען פון דער זון, און הייסען זיי
למשל, שטיינעל פּוצען! און דער עיקר — מען וועט נאָר אמאָל
אויף באַלאַנען פליהען אין דער לופט, זיי מלאכי השרת, להבדיל...

מילא, בנוגע צו דער מלאכה, צו די מאשינען, איז נאך צו דער
ליידען... אין דור ירש'נט המצאות פון צווייטען — ווערט, וואָס
אמאָל, מעהר המצאות; דאָס קינד אויפ'ן פּאָטערס אקסעל איז
העכער פאר'ן פּאָטער...
מיינ תלמיד איציק'ל זאָגט אבער, אז בכלל דער מענש ווערט
וואָס אמאָל קלינער, פיינער, הו אין דעות, הו אין מדות טובות...
וואָס אַ יאהר, — זאָגט ער, — וואקסט מען מיט א קאפּ אין
דער הויך.

אפשר קומט עס דערפון, וואָס מיינ תלמיד, איציק'ל, איז בטבע
אַ בעל מזג טוב, און אנב — איז ער טאקע צופרידען פון דער
ויעלט!

דער שלום — זאָגט ער — פארשפרייט זיך אין אלע לענד
דער, מדת הרחמים וואקסט פון טאָג צו טאָג, (מען ניט גזמות
צדקה; דער טאטע זיינער, דער גביר, ניט איד אסך!). אין באלה,
באלד, — זאָגט ער, וועלען מקוים ווערען ישעיה הנביא'ס ווער
טער, וגר זאב עם כבש, — עס וועט וואוינען א וואָלף צוזאמען מיט
א ישעפעלע, און ווי ווייטער שטעהט...
און אָט אין דעם בין איד מסופק!...

איד דערמאָן מיר אַן שלמה המלך'ס שאלה: ווער ווייסט,
צי ישטייגט דער גייסט פון מענש ארויף? ... וואָרים ווייסען ווייס
איד, אז עס איז פאראן אומריין וואסער, וואָס פליסט אין זאָמד,
און, פליסענדיג, ווערט עס וואָס אמאָל ריינער, ווייל עס לאָזט איר
בער דאָס אומריינקייט אין זאָמד; צום סוף קאָן מען אפשר דאָס
גאר טרינקען! עס איז אָבער איד פאראן קוואַל וואָסער, וואָס
פליסט פון א פעלן, גאר פון א ריין, גאר פון א הויך אָרט, גאר
עס פליסט איבער א מוישב, און וואָס ווייטער עס געהט, שמוציגער
ווערט עס; סס ווערט עס.

צי וועלכען וואסער זענען מיר גלייך?

איד זיך און טראַכט, און עס שטעלען זיך מיר פאר די אוי
ען: ר' זישעלע, זכר צדיק לברכה — דער באוואוסטער גאון עולם,
וואָס איז געזעסען א יאהר צוואַנציג על כסא הרבנות אין זאמישין,
און דער זעהן זיינער ר' יחיאל, עליו השלום, א איד א גביר, וואָס

מען האט מיט'ן געטאָן אַ שדוך מיט אַ לובלינער גביר, און ער איז
דאָרט געוועזען על התורה ועל העבודה, און וואָס זיינע צדקה
ומעשים טובים האָבען גע'ש'מ'ט אויף דער וועלט!

און אַ דריטער, אויך נישט מיט דער האַנט אַוועקצומאַכען,
ר' יחיאל, עליו השלום'ס, אַ זעהן, דעם גאָו'ס ר' זישעלע'ס און
אייניקעל, להבדיל בין החיים והמתים, הגביר הנכבד ר' יוסף, און
ציקל'ס, מיין תלמיד'ס, פאַטער, וואָס וואוינט דאָ אין וואַרשוי.
האָט אַ גרויסע פאבריק און איז און איש מכובד אין דער גאַנצער
שטאָרט...

לאַמיר צוריקגעהן צו ר' זישעלען.

עס איז ידוע לכּל, און ר' זישעלע איז געווען איינער פון די
גדולי הדור!...

אינגעלוייט, האָט ער געלערענט ביים ליסא'ר רב, — גאָר אַ
פאַרצייטיגער גאון! דער ליסא'ר רב האָט פון איהם געהאלטען
עולם ומלואו; ער דערמאָנט'ן אין אַ תשובה, וואו ער שרייבט מיט
דעם לשון: „און מיין תלמיד מובהק, כמו"ר זישע, האָט פאַר מיר
געלערענט די סוגיא, און האָט זיך אראָפגעלאָזט אינ'ם טיפּען וואָר
סער, און האָט אַרויפגעבראַכט אַ טייערע פערל. און בטוח בין איך,
אז ער וועט זיין אַ גדול בישראל.“

און אזוי איז טאַקע געווען!

ר' זישעלע איז געווען, ווי מען זאָגט, אַ געהענדיגע שאַנק
מיט ספרים, — אַ גרייליכער זכרון, אַ קלאָרער שכל, — אַ גאון
מיט אַלע מעלות.

און פאַרוואָס דען האָט מען איהם גערופען: ר' זישעלע, פאַר-
וואָס נישט ר' זישע?

ערשטענס — פאַר גרויס ליעבשאַפט:

ער איז אַ גרויסער ענו געוועזען, אַ גרויסער מרוצה לכּריות...
אַ לייב אין תורה ועבודה, אין קהל-זאַכען; נישט געקוקט אויף בעלי-
תקופים, אויף גבירים גרויסע... און געשטעלט אויף זיך; ביי אַ
הספד מרובה, האָט ער אפילו אויף אַ קדמון אַ מחמיר נישט גע-

קוקט. קוים איז געגאנגען אין אידיש געלט, פלעגט ער זאגען :
דער קדמון איז געווען רב און זיין צייט און אין זיין שמאָרט, און
איך בין מרא דאתרא אין מיין צייט און אין מיין שמאָרט.

און דער אייגענער ר' זישעלע האָט געפיהרט זיין דבנות —
די קהלה מיט דייטשען, בעלי-בתים, אלערליי כתות חסידים און
בעלי מלאכות, טאָקע ווי א גוטער פאסטוך פיהרט די שאַף...

פאַר איהם האָבען אלע מורא געהאט, קיין הויך וואָרט נישט
גערעדט!

ער האָט נאָר געדארפט זאגען : איך מיין אזוי און אזוי...

אין עס איז גענוג געוועזען !

וואָרים, אז נישט, — „וועט ר' זישעלען פארדריסען!“ און
ר' זישעלען זאָל נישט פארדריסען, וועט דער, וואָס האַלט די פאָכט,
נישט הויבען דעם מקח בין פלייש.

ר' זישעלען זאָל נישט פארדריסען, וועט דער וואָכערניק נישט
פארקויפן דעם אביוו'ס משכון...

ר' זישעלען זאָל נישט פארדריסען, וועט די חברה קדישאַ
נישט באַליידיגען די נושאים, און די חברה נושאים וועלען זיך
נישט שמעלען געגען די גבאים פון חברה קדישאַ... עס וועלען זיך
אפילו די חסידים קיין באַזונדערען שוהט נישט אויפנעמען !

און, ווען אלע ציטערען פאַר ר' זישען, וואָס איז שטיל ווי
א טובה, ציטערט ער נישט מעהר, נאָר פאַר חמץ בפסח !

א גאַנץ יאָהר איז כחא דהיתרא עדיף... כשר און כשר ; ביי
החסד מרובה — אודאי כשר !

און פסח — אלץ טרפה ! טרפה און טרפה ; אסור באכילה,
אסור בהנאה, מען צוברעכט די כלים — סכנת נפשות !

און פארוואָס שרעקט ער זיך ? פאַר דער „משהו“ שרעקט ער
זיך ! א קלייניגקייט, זאָגט ער : א משהו ! און וואָס קומט ? כרת !
דער עונש איז : „ונכרתה הנפש ההיא מעדת ישראל !“

און ער זאָגט : בעסער אלע מדורות פון גיהנום, — דאָס נעם
איך אויף מיר, פאַר א אידישען גראַשען, — אלס כרת, אַרויס פון
בֵּלַל יִשְׂרָאֵל !

א טיפער ענין !

דאָס איז ערשמענס...

און צווייטענס (רופט מען איהם ר' זישעלע), ווייל ער איז
געוועזען נאָר קליין געוויקסיג.

די גרויסע נשמה האָט געשטעקט אין א גוף, וואָס האָט גע-
קאָנט שפּאַצירען אונטער'ן טיש!

אַז ר' זישעלע זיצט אויבען אָן אויף אן אסיפה פון די בעלי-
בתים, זעהט מען איהם נישט אַרויס; כאָטש א ספּאַדעק האָט ער
געטראָגען א הויכען...

אַז א בעל־הבית פאַרשפּעטיגט זיך, פרעגט ער: שוין דאָ אונ-
זער ר' זישעלע? אומקוען זיך העלפט נישט.

פאַר דאָס אבער, אַז ער זעהט, אַז עס איז שטיל, אַז דער עולם
האַלט די קעפּ אָן א זייט און הערט זיך איין — ווייסט ער שוין,
אַז ר' זישעלע איז דאָ.

שמייכעלט ער, דער בעל־הבית, און טראַכט: „עס שימען זיך
שוין פּערל פון ר' זישעלעס מויל... דער עולם שווייגט און שלינגט
זיינע ווערטער... לעבען זאָל ער, ר' זישעלע!“

דער עיקר האָט ר' זישעלע זיך צוגעלאָזט צו קינדער! ער האָט
זעהר ליב געהאַט קינדער.

דער יונגער עולם אין בית־המדרש האָט עס געוואוסט, און
קוים האָט זיך ר' זישעלע געוויזען אין בית־המדרש אַרײַן, פאַר
יוס־כּפּור־קטן, צי פאַר אן אסיפה, פּלעגט איהם חבֿיבֿ אַרומדינגלען
פון אַלע זייטען, מיט אַפּענע גמרות, מיט אלערליי שאלות, פון דער
סוגיא, פון יענער סוגיא, פון א רמב"ם, און ער פּלעגט שמייכלען,
יעדען ענטפּערען מיט א שמייכעלע אייף די ליפּען, מיט שמחה
און ליבשאפט אין די קינדישע אויגען, וואָס ער האָט געהאַט עד
יום טפּירתו, און זיין זיס קול־כּעל, וואָס האָט געקלונגען ווי א
זילבערען גלעקעל!

נאָר אַרויסגעזעהן פון צווישען דעם קליינעם עולם האָט מען
איהם נישט!

איינמאָל האָט זיך געטראָפּען א מעשה, שעבערשין — דריין
מויל פון זאמושץ — האָט זיך אַראָפּגעברענגט א נייעם רב, פון
ערנעץ פון דער פרעמד; ער האָט ר' זישעלען פון פנים נישט גע-
קענט, און כאַלד נאָכ'ן ערשטען שבת, נאָך דער ערשטער דרשה,
איז ער געקומען קיין זאמושץ צו ר' זישעלען...

טרעפט ער איהם נישט אין דערהיים, געהט ער דערווייל אין ביתהמדרש אריין; וואו דען זאל געהן א שעבערשינער רב? זעהט ער א רעדעל אינגלעד, און איינער אין דער מיט קלינגט מיט'ן קול איבער'ן גאנצען ביתהמדרש און ענטפערט אלע תורדי כדירדבור, כלאחריד...

געהט ער צו; ווערט ער נבהל ומשתומם, און פרעגט: וואס איז עס דעם אינגעל געשעהען, וואס ער איז גרוי געווארען ווי א כויב? ...

מוסף ראשיהשנה פלעגט ר' זישעלע דאוונען פאר'ן עמוד אין שול, אין שול פאר'ן עמוד אין דאך טיפער, „ממעמקים קראתיר ה'“, זעהט מען דאך ר' זישעלען אוראי און אוראי נישט ארויס... דער עולם וויל דאך אבער זעהן, ווי זיין קליין זיס קעפעל הוידעט זיך, און דער עולם שווערט זיך נאך, אז אין די תנועות פון זיין קער פעל, צוזאמען מיט זיינע זיסע נגונים'לעד, פארטויטשען זיי אלע תפלות... שטעהען זיי טאקע גאנץ מוסף אויף די נעגעל; אנדערע שפרינגען ארויף אויף די בענק.

און א שונא-כצע איז ער געוועזען נאך אז אויסטערלישער... כמעט יעדעס יאהר קומען שלוחים פון די גרעסטע שמערת און בעטען זיך, ר' זישעלע זאל אָננעמען דאָרט דאָס רבנות! מען וויל ר' זישעלען אָפּנילמען.

ער וויל נישט הערען און געדענקען...

און ער מאכט זיך אז הלצה'לע: איד האָב עמיצען, — זאָגט ער, — חסידושלום, גע'הרנ'עט, איד זאל דארפען זיין געזונד? ! בעט זיך ביי איהם די שטאָרט: רבי זישעלע קרוין, רבי לעבען, לאַזט אייד כאַטש מוסיף זיין אויף די שכירות...

בייזערט ער זיך: וואָס ווילט איהר מאכען פון מיר א פרעסער אויף דער עלטער? זאָט בין איד אַזוי אויך!

און וויפיעל נעמט ר' זישעלע שכירות! פומציג פוילישע ניל-דען א וואָך!

און קיין רח"ש נעמט ער נישט.

ר' זישעלע זאָגט, אז ער איז א רב, נישט קיין מקבל!

פסחגעלט גיט ער אוועק די דינים.

זיין תורה, — זאָגט ער, — פארקויפט ער נישט; אפילו זיין

שכל הישר ביי א פשר האָט ער אויך נישט צו פארקויפען...

יומרטובינגעלט — פארשענקט ער די שמשים.
 דא זוכט ער שוין קיין תירוץ נישט; גלאט — ארעמע אידען!
 שלחמנות ווייטער טוישט ער... וואס ער באקומט פון רייכע,
 שיקט ער אָפּ אביגונים; פון די אביגונים, וואָס ער באקומט, שיקט
 ער אָב די רייכע, און ער עסט, וואָס די רבי'צין באַקט...
 „אדם הוצה בקב שלו!“

נאָר דאָס אלץ האָב איך אויך דערצעהלט אונב אורחא... און
 מען דערמאָנט ר' זישעלען, מוז מען מאַטש אביסעל דערצעהלען!
 דער עיקר איז דער מנהג, וואָס ר' זישעלע האָט געהאַט.
 עס פלעגט זיך איהם טרעפען אַרויסצוגעהן דער לעצטער פון
 שטוב און צו פארשליסען די טיר. געהענדיג, אז די טיר איז אלט,
 דער שלאָס נישט יונגער, און אז מיט א ליאדע קלאַפ צוברעכט
 מען ביידע, טראַכט ער, אז עס איז איהם לייכט צו באַננב'ענען,
 און —

— רוב נבני ישראל נינהו! — זיפצט ער.
 און ר' זישעלע וויל נישט, א איד זאָל, חס ושלום, נכשל וועד
 רעו דורך דעם, וואָס ער פאַרגעסט צו פאַרדיכטען די טיר...
 וואָס טוט ר' זישעלע?
 זאָגט ער:

— רבנו של עולם, זיי דו מיין עדות, אז איך בין מפקיד, און
 איך ציה אויס פון מיין רשות מיין גאַנצע האָב און גאָב, הן מטלטלין
 פון שטוב, הן באַרעס געלט, וואָס איך ווייס, און וואָס איך ווייס
 נישט.
 און אז ער איז צוריק אהיים געקומען, האָט ער צוריק זוכה
 געוועזען מן ההפקר!

איך האָב מאַריך געווען ביי ר' זישעלע, זכרוננו לברכה', וועל
 איך שוין ביי זיין זון מיט'ן אייניקעל מקצר זיין...
 ווי אויבען איז געשטאַנען, האָט ר' זישעלע געטאָן מיט ר'
 יחיאל'ן א שדוך פון לובלין. א צייט לאַנג האָט ר' יחיאל געגעסען
 קעסט, דערנאָך איז ער געיוואָרען א בעל-הבית פאַר זיך. און עושר
 כמזמן איז ער געוועזען. כל ימיו האָט ער זיך מפרנס געווען פון

פראצענט, און איז זיך געזעסען על התורה ועל העבודה, און האט
עוסק געוועזען אין מצוות ומעשיהם טובים.

קיין וואכערניק, פארשטעהט זיך, איז ער נישט געוועזען...
און א מדה האט ער גע'ירש'נט פון פאָטער ר' זישעלע —
נישט מבייש זיין קיין שום בידאָם! און — ענינות!
ר' יחיאל מיישט זיך שטארק אין סת'ראַכען, נאָר קיין התמנות
נעמט ער בשום אופן נישט אָן; ער איז קיין דאָזאַרצע, קיין גבאי
נישט, גאָרנישט!

צדקה הייסט ביי איהם נאָר מתן בסתר...

ער געהט ווינטער גאנץ פריה אין גאַסיאַריין; זעהט ער פויערען
פיהרען האָלץ (פון שטייןקוילען) האט מען נאָך דאמאָלט נישט גע-
וואוסט), — קויפט ער א פוהרעל האָלץ, — צוויידריי פוהרלעך
האָלץ, און זאָנט זעם פויער, וואו ער זאָל אָפּפיהרען... ער ווייסט
שוין, ווארא געפיהרענער קיבן וואוינט! ער פלעגט פאָר געדען וואָ-
טוב אָפשיקען נדבות מיט דער פאָסט — א ספראדרכה איז ער גע-
וועזען, — נאָר די אדרעסען פלעגט ער שרייבען מיט דער לונקער
האנט, מען זאָל זיין כתביד נישט דערקענען, ווייל ער פלעגט אמאָל
שרייבען צו גרויסע שררות וועגען אידישע זאכען...

דערפון האָט זיך געמאכט א מאמר, אז די נדבות דורך דער
פאָסט שיקט א באהאלטענער בעל-תשובה, וואָס האָט אוראי עמ"ד
צען כא'גול'ט און קאָן די גולה נישט אָפּגעגען... ערשט נאָך ר'
יחיאל'ס פטירה, איז מען געוואָר געוואָרען ווער דער „גולן" איז
געוועזען...

און אויסער אין חברת-פושקעס אריין, פלעגט ער מיידל'יך
קיין נדבה נישט צוגעבען... אלץ געבאָרגט, — כשר'ע הלואה הייסט
עס! „ווען גאט וועט העלפען, וועסט דו אָפּגעבען, מיט אמאָל,
ביסלעכווייז; מיר אָרעד פאָר מיר אָן אנדערען נויטבאדארפט-
געז..."

און איינמאָל האָט זיך פאָסירט אזא מעשה: ר' יחיאל קומט
אהיים פון גאָס און טרעפט עמיצען ביי זיך אין שטוב, יענער האָט
דערזעהן און איז געבליבען ווייס ווי א קאלד.

ר' יחיאל קוקט, פון אונטער'ן איד'ס פאלע שטארט עפעס
בולט אַרויס.

אין איד'ס פנים האָט ר' יחיאל דערקענט, אז ער האָט פאָר

זיך קיין פשוט'ען גנב נישט... ער שטויסט זיך כאלר, אז עס איז
אז עני הגוה, אז ער איז געקומען עפעס בעטען, און, אז ער האט
קיינעם נישט געטראפּען, איז ער נישט עומד געוועזען בנסיון, האט'ן
דער יצירהרע גובר געוועזען...

געהט ר' יחיאל צו'נעם צו גאנץ פריינדליך און זאגט מיט א
שמיבעלע:

— איהר האט אדאי געוואלט לייגען אויף א משכון? ווייזט
נאר דעם משכון...

דעם ארעמאן קלאפט א צאן און א צאן.

— וואס איז די הרפה? — פרעגט ר' יחיאל געלאסען: דאס
מזל דרעהט זיך ווי א רעדעל, געלט איז קיילעכדיג! היינט באהגט
איהר ביי מיר, מארגען איר ביי אייך...

און אזוי רעדענדיג, נעמט ער איהם אפיר פון אונטער דער
פאלע זיין אייגענע פאר זילבערנע לייכטער!

און ר' יחיאל שטעלט זיי געלאסען אנדער פאר זיך אויפ'ן
טיש, גלייך ער זעהט זיי באמת דאס ערשטע מאל, און וויל אפ-
שאצען, וויפיעל ער מעג אויף זיי בארגען.

דער איר, נעכער, וויל דערווייל אנטלויפען, זענען איהם אבער
די פיס ווי צוגעשמידט.

— הכלל, ר' קרוב, — פרעגט ר' יחיאל, — וויפיעל ווילט
איהר בארגען?

און דער קאז, נעכער, נישט די צונג איבערדרעהען.

— איהר זענט, ר' קרוב, א גרויסער בושט פנים... נו, וואס
קאז מען מאכען? „את פתח לו“ שטעהט, וועל איר פאר אייך
רעדען:

— עס געהט צו פסח, — הערט, צי איר בין מיד נישט טועה
— איר בין שטארק מסופק, צי איהר האט אויף מצות... נו, שאך
קעלט מיט'ן קאפ: יא, צי ניין!

יענער, נעכער, שאקעלט אויף ניין.

— וואס דען! מען דארף דערצו קיין נביא נישט זיין! דאס
פנים אייערס מסר'ט! נאר — איהר האט אפשר נאך א טאכטער
צו פאר'קנס'ען? יא?

נו, שאקעלט מיט'ן קאפ — יא, צי ניין?

דעם אָרעמען איד האָבען זיך שוין אבער געעפענט די קוואַל
 לען פון די אויגען; ער האָט זיך שטאַרק צואוויינט.
 — נאַרישער מענטש! — מאכט ר' יחיאל, — וואָס וויינט
 איהר? איד האָב דאָר אײך געזאָגט, גלגל חוזר!
 דער איד קאָן זיך אבער נישט איינהאלטען; ווערט ר' יחיאל,
 מכלומר'שט, כּרוגז, האָט ער פאראיבעל.

— על פי דין — זאָגט ער — בין איד איד, ר' קרוב, מחויב
 צו העלפען; „עזוב תעזוב“ שטעהט, פאַרפאַלען! אָבער וואו יִשטעהט
 עס, איד בעט איד, אז איד בין מחויב אויסצוהערען אייער געוויין.
 האָ?

דער איד האַלט זיך איין מיט די לעצטע כחות, און ר' יחיאל
 זאָגט ווייטער:

— ווייסט איהר וואָס, ר' קרוב, איד וועל אײך געבען לויט
 דעם משכונ...

אין מיינע אויגען איז דער משכונ, עובר לסוחר — אויף פסח
 — ווערט ק"ן קערבלעד... וועל איד איד באַרגען פינף־און־זיכציג,
 אכציג! צעהן רובל אויף יום־טוב, זעכציג אויף נדן פאר דער טאַכט
 טער, און נאָך צעהן — אז התחלה אויף חתונה־קליידער, חתונה
 הוצאות; די דעשט וועט גאָט העלפען.
 און אז גאָט וועט העלפען, — גיט ער צו, ווי זיין מנהג איז
 געוועזען, — וועט איהר באַצאָהלען.. איד בין בטוח, איהר וועט
 באַצאָהלען!

צינד געהען מיר איבער צו ר' וישעם אייניסקעל.
 איינמאָל, א יומא דפּנרא איז עס געוועזען, האָט מיר איציקעל
 מיין תלמיד שטאַרק געבעטען, איד זאָל מיט'ן געהן באַקוקען דעם
 פאַטערס פאַבריק. ער וויל מיר ווייזען די טייערע און קונציגע מאַר
 שינען...

איד האָב איהם נישט געקאָנט אַפּזאָגען; א יומא דפּנרא איז,
 געה איד.

אין פאַבריק אַרײַן געהען מיר דורך א שמאָל פּעדערהייזעל,
 יאָו צוויי מענשען קאָנען נישט צוזאַמען דורכגעהן, נאָר איינער

נאכ'ן אנדערען. פון דאָרט זענען מיר נעקומען אויף א גאנץ גרויז
סען הויף ארויס, פון הויף ערשט אין פאבריק אריין. אין פאבריק
איז נאך מער רחבות זיי אונז'ן הויף.

און די פאבריק איז פול מיט ווארשטאטען. און ביי יעדען
ווארשטאט שטעהט א פועל. דער ווארשטאט ווארפט זיך, און דער
פועל ווארפט זיך מיט'ן ווארשטאט, און דער פועל מיט'ן ווארשט
טאט זעהן אויס ווי איין גוף, ווי איין חולה-נופל, וואָס ווארפט
זיך, שאַקעלט זיך און זעצט...

און וואָס איז די נשמה פון דעם גוף? די פאָרע! זי הווערט
עס מיט אלעם דורך לערערנע דימען, מיט וועלכע יעדער ווארשט
טאט אין ארומגענומען...

אויסער דער פאָרע האָט דאָ קיין גוף קיין אנדער נשמה נישט,
נישט דער ווארשטאט, נישט דער פועל. וואָס טוט נאָך דעם ווארשט
טאט; זיי האָבען קיין נשמה נישט, קיין רצון נישט, קיין ידיעה
נישט...

אזוי דאכט זיך מיר!

און מיין תלמיד וויל מיר אלץ פארטייטשען, געבען צו פאָר
שטעהן, וואָס דאָ טוט זיך, וואָס מען ארבייט, ווי אזוי מען ארבייט;
נאָר, — איד דער נישט, איד שרעק מיר פאר די קלאַפּענדיגע
גולמות...

די אויערען ווערען מיר טויב פון גערויש און קלאַפּעריי
א ים קולות, א מבול קלעפּ אין שלעג... און עס קראַצט, און
רייבט, און קוּיצט מיט די ציין...

און א וואונדערליכע מחשבה פליהט דורכ'ן מוח:

און ווען עס קומען אהער, אין דעם גיהנום אריין, די גרעסטע
גבוינען, ייגער, רמיהן, און ווען מישה רבינו אליין, — ווען זיי
עפּנען די ט' לער, און — זיי ווילען רעדען — צי וואָלטען זיי
איבערגעצויגען דעם גיהנום? צי וואָלט זיי עמיצער פון די גע-
פייניגטע נשמות געהערט?

זיין זוכער נישט! מראַכט איד און לויף ארויס, באַגאַסען
מיט קאַלמען טרויים פאר שרעק!

און מיר טעהן ווייטער דורכ'ן שמאַלען פּעדערצימער, און איד
מיט יצחק'ן קאַנען צוזאַמען נישט דודכענען...

— נאָר וואָס איז דאָ אזוי ענג? — פרעג איד.

— דאָ רעווידירט מען די ארבייטאָרער, — ענטפערט יצחק?
 — איינעם נאָכ'ן צווייטען רעווידירט מען...
 — נאָך וואָס?
 — מען גנב'עט פון פאבריק... כלים... סחורה...
 — גנבים זענען זיי, גנבים?
 — נישט אלע, חס ושלום! נאָר אויף טייל פאלט א חשד!...
 — און, אז אויף א טייל פאלט א חשד, רעווידירט מען אלע?
 — דער טאטע זאגט, אז מען קאן נישט מבייש זיין רעווי-
 דירט מען אפילו די מייסטער אליין...

אויך „שלא לבייש“, נאָר אויך א נאנץ אנדער נוסח!

ג.

די קללה

און ערגעץ אין א גרויסער שטאָרט אין געוועזען א גרויסע
גבירה.

און די גבירה אין געוועזען א מיוחסת, הן פון איהר צד, הן
פון מאן, פון גביר'ס, צד.

א גרויסע יפתתאר אין זי אויך געוועזען, האָט זי זיך גרויס
געהאַלטען, ווי מען זאָגט, געבלאָזען פון זיך, און מיט די רעשט
ווייבער פון שטאָרט קיין שום מגע ומשא נישט געהאַט.

זי פלעגט אין ערגעץ אפילו אויף קיין שמחה נישט געהן, און
ביי איהר אין נאָך קיין שמחה נישט געוועזען, ווייל זי האָט כאַטש
עטליכע יאָהר נאָך דער חתונה, נאָך קיין סינדער נישט געהאַט.

און דעריבער, אז דער מאן, א לייפסקער סוחר, אין אַרויסגע-
פאַהרען פון דער היים, אין די גבירה אַרומגעגאַנגען איינע אַליין
אין איהרע גרויסע און רייכע שטובען, און האָט נישט געוואוסט,
וואָס מיט זיך צו טון.

לייענען צאינה וראינה, קב"הישר, צי אַנדערע מוסר-ספרים
אויף עבר-יטיטש, האָט זיך איהר נישט גענלוסט; פיאנע פלעגט
מען נאָך אין אידישע הייזער נישט שפילען, קיין מעשה-ביכלעך
פאר ווייבער אין נאָך דאמאָלט נישט געוועזען; דעם משרת מיט
די צוויי דינסטען, וואָס זי האָט געהאַט, פלעגט זי האַלטען פון זיך
ווייט; אומגערופען האָט קיינער נישט געטאָרט צוקומען, — פלעגט זי
שמעהן גאַנצע טעג ביים צירונג-קעסטעל, שפילען זיך מיט די
אַלערליי גאַלדענע און בריליאנטענע זאַכען, וואָס זי האָט געהאַט.
קוקען ווי די פלעמלעך ניסען זיך איבער אין די טיערע שטיינער;
אַנמעסטען און אויסטון, אויסטון און אַנמעסטען, אבי ווי עס אין,
די צייט צו פאַרברענגען.

אז איהר אין דאָס נמאס געוואָרען, פלעגט זי צוגעהן צו דער
קליידער-שאַנק און איבערוואַרפען אַלע זיידענע, אַטלאַסענע אין
סאמעטענע קליידער, וואָס זי האָט געהאַט.

און אזוי פלעגט זי אפּלעכען די צייט און אַפּיאָרטען, ביז דער מאַן וועט צוריקקומען פון לייפּסק.

איינמאָל האָט זיך אָבער דער מאַן לענגער פאַרזוימט, און, ווען ער האָט געדאַרפּט, לויט אלע יאָהר, אַרויספאַהרען, האָט ער ערשט געשיקט אַ בריף: היות די עסקים וועלען איהם לענגער פאר- האַלטען... מיט גאָטס הילף וועט ער אפילו מאכען גרויסע און גוטע געשעפטען, נאָר זיין עגמת נפש איז גרויס, וואָס ער קאָן אפילו נישט מנביל זיין די צייט פון אַרויספאַהרען.

און ווייל ער רעכענט, אז זי האָט אויך אַזאָי עגמת נפש דערפון, וויל ער — שרייבט ער — זי משמח זיין אביסעל, שיקט ער איהר גאָרנאָסטאיען אויף אַ פוטער, טייערע גאָרנאָסטאיען צו פּופּצעהן רענדלעך אַ שטיק...

אין עטליכע טעג אַרום, אז די גבירה האָט באקומען די גאָר- נאָסטאיען, האָט זי זיך גענומען צום מאכען דאָס פוטער.

ערשטענס, זענען איהר די פעלכלעך זעהר געפעלען; צוויי- טענס, וועט זי האָבען מיט וואָס זיך צו פאַרנעמען, נישט משוגע צו ווערען איבער דער צייט.

אָהיים געבען אַ בעל-מלאכה די פעלכלעך, האָט זי מורא, מען זאָל זי נישט באַגנב'ענען. שיקט זי נאָך אַ שניידער, ער זאָל אויפ- נעהן דאָס פוטער ביי איהר אין שטוב; זי אליין וועט זיצען ביי דער אַרבייט.

און דער שניידער, וואָס די גבירה האָט געלאָזט רופען, איז געוועזען אַ וואוילער יונג, ווי עס טרעפט זיך צווישען שניידער.

אַ מאַנספאַרשויז — אַ פאַרטרעט, אַ מויל — ווי אויף שרוי- פען. און אַ בריה, — די נאָדעל פלעגט איהם פליהען אין דער האַנט, און דערביי, אויב ער האָט נישט גערעדט, פלעגט ער זינגען ווי אַ קאַנאַרעק.

און עס איז געקומען דערצו, אז עס האָט זיך געמאַכט אַ שמועס צווישען דער גבירה מיט'ן חייט.

און דער שניידער דערצעהלט איהר פון זיינע קינדערשע יאָהרען:

אַז ער איז גאָר פריח אַ יתום געבליבען, אָהן אַ טאַטען און

אחו א מאמען, רחמנא לצלן; או די ארעמע קרובים זיינע, וואָס האָבען איהם נישט געקאָנט מפרנס זיין און צאָהלען פאר'ן חדר-געלט, האָבען איהם אָפגעגעבען צו א שניידער...

און דער שניידער האָט איהם זעהר שלעכט באהאנדעלט... עבודת פרך האָט ער געארבייט, נאָר נישט ביי דער מלאכה... האַלץ פלעגט ער האקען, וואָסער טראָגען...

און מכות אכזריות פלעגט מען איהם שלאָגען... דער בעל-הבית, די בעליהבית'טע, די עלטערע פועלים... הונגער האָט ער אויך געליטען...

און וואָס איז ער נישט אויסגעשטאָנען?

זומער אין ווינטער פלעגט ער ארוםגייען נאָקט און באַרוועס, אין די גרעסטע פרעכט פלעגט ער שלאָפען אויף דער גאַלער ערד, אונטערגעלעגט די פויסט! ער האָט אפילו נישט געהאט קיין מלבוש מיט וואָס זיך צוצודעקען, זכרומה...

און די גבירה, אויף וועלכער מען האָט געזאָגט, אז זי האָט א שטיינערען האַרץ, האָט רחמנות געקריגען אויפ'ן יתום, און פרעגט דעם שניידער נאָר מיט אן אנדער קול, ווי אזוי ער האָט דאָס אלץ געקאָנט אויסהאלטען?

און דער שניידער זאָגט איהר, אז ער ווייסט אליין נישט! אז ער איז טאָקע שטארקער געווען פון אייזען, אז ער האָט עס אויסגעהאלטען!

נאָר א מוטער האָט ער געהאט א צדקות; אפשר איז איהם איהר זכות בייגעשטאָנען...

דעם פאָטער האָט ער נישט געקענט!

נאָר וואָס מעהר וואונדער, ביי אלע צרות און יסורים, וואָס ער האָט אויסגעליטען, איז ער תמיד געוועזען פרעהליך און לוס-טיג; מען שלאָגט איהם אימזיסט, שטעלט ער זיך אוועק אין א ווינקלעלע און וויינט, נאָר איידער די טרערען ווערען טרוקען — ער זינגט שוין.

וואָרים זינגען האָט ער ליעב געהאט דאָס לעבען! עס האָט זיך איהם תמיד געוואָלט זינגען, אזוי זינגען, ווי דאָס פויגעלע, וואָס פליהט אין דער לופטען און האָט איבער זיך קיין אויבערהאָר

נישט! דעריבער האט מען איהם טאקע גערופען משה פויגעל!
„משה“ האט ער געהייסען.

און דער שניידער דערצעהלט איהר ווייטער, אז ער האט
געקאנט אויסענוועניג אלע חזנישע זאכען; אפילו פון פרעמדע
חזנים, וואס פלעגען קומען דאוונטן אויף בילעטען! דורך די פענסן
טער פלעגט ער זיך אריינגינגען, און הערען...

קומט מען צופאהרען מיט א קאטאדניקע, גנב'עט ער זיך שוין
ארויס, און לויפט איהר נאך פון הויז צו הויז, פון גאס צו גאס,
בזו ער נעמט איבער אלע נגינים!... גאנצע נעכט בלעגט ער
שמעהן הינטער'ן פענסטער פון א חתונה, אויב עס האבען פרעמד
דע כליוזמרים געשפילט, צומארגענס האט ער שוין אלץ איבער
געזונגען... אפילו דעם פידלערס שטייגער צו דער חופה!

„ויהי ערב — ויהי בקר“ — דער שניידער דערצעהלט, די
בכירה פרעגט איבער; און טיילמאָל, אז זי פרעגט נישט, זינגט ער
אין דער שטיל; הערט זי, ווי ער זינגט.

אויף מארגען האט דער שניידער דערצעהלט, אז די שמחה,
דאס באשטענדיגע פרעהליך זיין, איז איהם טאקע בייגעשטאנען.
אביסעל איז עס געוועזען מעשה נסים.

דער מייסטער, דער בעליהבית זינער, איז פלוצים קראנק
געווארען, ער האט געפיהלט, אז לאנג לעבען וועט ער שוין נישט.
די דאקטוירים האבען איהם אויך שוין געלאזט אויף גאטס באד
ראט...

האט ער דער עיקר גרויס צער געהאט דערפון, וואס ער געהט
פון דער וועלט אהן א קדיש, און לאזט איבער א ווייב אן אלמנה
און א טאכטער א יתומה; ווארים ער האט קיין כדוכר נישט גע
האט, וואס זאל קדיש זאגען אין איבערנעמען די מלאכה...

האבען איהם קרובים, שכנים און גוטע פריינד אן עצה גע
געבען, ער זאל די מוטער זייגע — אסתר'ל האט זי געהייסען —
תיבה חתונה מאכען מיט א פועל, וועט דער איידעם מפרנס זיין
די טאכטער מיט דער אלמנה אין קדיש זאגען במקום א זון.
באשטעהט ער.

זאגט אבער אסתר'ל: אז זי וויל מיך; משה פויגעל וויל זי.
 זאגט מען איהר, אז איך בין קוים אלט אכצעהן יאהר.
 זאגט זי, אז זי האָט נאָר זיבצעהן, איז עס א גלייכער שדוך!
 זאגט מען איהר ווייטער, אז איך קאן נישט די מלאכה, איך
 בין קיין פרנסה געבער.

זאגט זי, אז איך וועל מיך אויסלערנען; אז אויב איך קאן נאָר
 נישט, איז עס נישט מיין שולד! אז משה פויגעל איז קיין פוילער
 נישט, און מסוגל צו דער מלאכה איז ער, נאָר מען האָט איהם נישט
 געלערענט!

דער פאָטער בעט זיך ביי איהר, די מוטער וויל שלאָגען.
 די בתיחודה אבער האלט זיך שטאַל און אייזען: אָדער משה
 פויגעל, אָדער נאָרנישט!

— נו, און דו האָסט זי געוואַלט? — פרעגט די גבירה מיט
 א צופרידענעם שמייכל.

— א שאלה אביסעל! — שמייכלט דער שניידער — מיין
 אסתר איז דאָך שעהן ווי אסתר המלכה, און אזוי גוט ווי אסתר
 המלכה! —

און וואָס האָבען זיי געקאָנט טון? דער חולה איז מסוכן און
 ער וויל זיך באַזן אופן נישט שיידען פון דער וועלט, אָהן אן איי-
 דעם; קוועלט ער זיך נעבעך אזוי לאַנג, ביז ער מוז באַשטעהן!
 האָט מען א חופה געשטעלט!

און דעם צווייטען טאָג בין איך אויפגעשטאַנען א מייסטער,
 און האָב באַקומען שליטה איבער די, וואָס פלעגען מיך קוועלען אָהן
 רחמנות...

און, אז די גבירה פרעגט, צי ער באַצאהלט זיי אצינד מיט
 פּראָצענט? — ענטפערט ער: — הסוישלום!... ער גלויבט, אז אַ
 מענש איז נאָר דאָמאלט אן אכזר, ווען עס איז איהם נאָר ביטער
 אויפ'ן האַרץ! „זיי האָבען געליטען, האָבען זיי צו מיר אויסגע-
 לאַזט דעם כעס... איך בין דאָך דער שוואַכסטער געוועזען... אבער
 איך? —

געלויבט איז, השם יתברך, מיין האַרץ איז נישט פאַרבר-
 טערט... טרעפט זיך אמאָל אַן עגמת נפש, זינגט מען...“

די גבירה פרעגט, צי זיין אסתר'ל זינגט אויך?

— מייז אסתר המלכה זינגט, נאָר נישט אויף א קול!

די גבירה פארשטעהט נישט און משה פויגעל זאגט, אז ער
 אליין פארשטעהט אויף נישט!
 נאך איז'ען איז אזוי! און אויב ער פלעגט אמאל נאכזינגען
 כליזמרים, אדער חזנים, זינגט ער היינט אסתר'לס נגונים...
 ערשט צינד איז איהם איינגעפאלען, אז עס איז אזוי!
 ,אז איד קוק איהר איז די אויגען אריין, זינגט זיך! איז א
 סימן, אז דארט שטעקט ער, דער נגון!"
 די גבירה ציהט ווייטער מיט די אקסעל און משה פויגעל זאגט
 נאך אמאל, אז ער פארשטעהט אליין אויף נישט, נאך עס איז אזוי!
 — אזוי איז עס! — זאגט ער, און הויבט זיך אויף.
 ער האט די ארבייט געענדיגט; די גבירה האט איהם כא-
 צאהלט, און ער איז אוועקגעגאנגען...

און די גבירה איז ווייטער אליין געבליבען... זי האט וויי-
 טער נישט געוואוסט, וואס מיט זיך צו טון; עס האבען זי שוין
 אפילו די קליידער מיט'ן צירונג נישט פארנומען... אויסער ביים
 אנמעסטען, האט זי נאך דעם מאנס מתנה, דעם טייערען פעלץ,
 אויפ'ן לייב נישט געהאט!
 דערמאנט זי זיך פלוצים, אז זי האט מלבושים איבערצומא-
 כען... און שיקט נאך משה פויגעל.
 און עס מאכט זיך ווייטער א שמועס.
 די גבירה וויל וויסען, ווי משה פויגעל לעבט מיט זיין „אסתר
 המלכה“, און דער שניידער דערצעהלט:
 — השם יתברך, זאל געבען אויף לאנגע יאָהר, — זאגט ער—
 עס זאל אונז נאָר קיין ביז אויג נישט שאַמען!...
 מיר לעבען זיך ווי די טויבען...
 נישט שטענדיג באַדט מען זיך אין מילך און אין פוטער...
 אינמיטען דער וואָד פעהלט אמאל א שטיקעל פלייש, נאָר וואָס
 מאַכט עס אויס?... נישט דאָס איז דער עיקר... אַבי דער מענש
 איז נאָר צופרידען, די נשמה הייסט עס!
 די גבירה הויבט אַן חוקר'ודורש זיין; וואָס זיך טוען? פרענט
 זי...

— וואס זאל'מיר טון? — איך טו מיר מיין ארבייט... איך
 נעה און שטימ, און זי איז בעל־הבית'טע: קערט, קאכט און
 וואשט, א האנדל! איך ארבייט און זי ארבייט; איך זינג און זי
 הערט זיך צו פון דערווייטען, פון איהר ווינקעלע. האט זי צייט,
 קומט זי צו מיר צו, זעצט זיך ביים טיש...
 א קליין חנ'עוודיג קעפעל האט זי, שפארט זי עס אן אויף
 דער האנט...

אויגען האט זי גרויסע, קוקט זי אויף מיר...
 טו איך איהר להכעיס און קוק איהר אין די אויגען אריין,
 ווערט זי רויטליך, און מיר ווערט פרעהליך, אז עס הויבט זיך אן
 צו זינגען... זינגט זיך! עס לעבט זיך נישט־קשה! כפרט אצינד...
 וואס „אצינד“?

— אה! דער „אצינד“ איז א גרויסע זאך, — ענטפערט דער
 שניידער, — א ניי פויגעלע קומט אויף דער וועלט... משה פויד
 געל'ס א פויגעלע וועט קומען! אסתר המלכה'ס פויגעלע...

משה פויגעל האט נאך נישט געענדיגט די ארבייט ביי דער
 גבירה, און אסתר המלכה ריכט זיך אין בעט אריין...
 משה פויגעל לאזט איבער די באבען אין שטוב און געהט צו
 דער ארבייט; ער זאגט צו, באלד צוריק צו קומען...
 און קומט נישט אזוי געשווינד!
 אסתר האט דערווייל וועהען באקומען, און משה פויגעל זיצט
 נאך אלץ ביי דער ארבייט, און דערצעהלט, ווי גוט אסתר'ל איז, ווי
 שעהן זי איז, ווי צוגעבונדען ער איז צו איהר...
 די גבירה לאזט איהם נישט אוועקגעהן; דאס קלייד דארף
 זי נויטיג...

ער ארבייט ווייטער.
 די גבירה באצאהלט ווי אז אמת'ע שררה'טע! פאר געלט קריגט
 מען גוטע זאכען, און „אסתר המלכה“ וועט דארפן גוטע זאכען...
 דער קליינער פויגעל וועט אויך דארפן!
 און א ברית וועט זיין א קנאקענדיגער!
 ארבייט ער געשווינד, און זינגט, און דערצעהלט...

און, אז די וועהען האבען זיך געשטארקט, און אסתר המלכה האט געשיקט א שכנה נאך מישה פויגעל, איז די שכנה צוריק גע- קומען מיט א תשובה, אז זי האט מישה פויגעל נישט געזעהן; ארויסגעקומען איז די גבירה... זי האט איהר אליין געעפענט און געזאגט, אז זי וועט איהם שוין שיקען!

און אז די וועהען זענען נאך שטארקער געווארען, איז אז אכזר דער שכנה געגאנגען, שוין אז עלטערע אידענע, וואס האט שוין געזאלט „אנגעמען מישה פויגעל ביי די פאות און אהיים שלעפען ווי א פגל.“ נאך זי האט אויך נישט די העזה געהאט גענען די גבירה, און איז אויך צוריקגעקומען מיט דער בשורה, אז זי וועט איהם באלד שיקען...

— זי האט מיר, — פארענטפערט זי זיך, — איבער דער שוועל נישט געלאזט!

און אז די באבע האט געזאגט, אז אסתר'ל איז אין א גרויסער סכנה, אז אויב, השם יתברך, וועט זיך, חס ושלום, נישט מרחם זיין, ווייסט זי נישט, וואס דער סוף קאן זיין...

האט די יולדת פאר גרויס צער א געשריין געמאן:

— רבנו של עולם! אויב עם איז אויף מיר נגזר געווארען פון הוימעל, אז איר זאל אזוי פריה אוועקגעהן פון דער וועלט און מיין אייגען קינד נישט זעהן, לאז מיר כאטש נאך אמאל זעהן מיין מישה פויגעל!

און א דריטע שכנה איז געלאפען, און איז צוריק געקומען, און געזאגט: אז באלד קומט ער, ער ענדיגט שוין דאס קלייד! אזוי האט די גבירה געזאגט...

און די גבירה האט באמת נישט געוואוסט, אז עם איז סכנת נפשות, זי האט גארנישט געלאזט צו זיך רעדען...

— וואס טיען זיי דארט? — האט די יולדת מיט די לעצטע טהות געשריגען.

און די שכנה איז מודה, אז זי איז געשטאנען א וויילע הינ- טער דער טוּר און האט געהערט, ווי מישה פויגעל דערצעהלט עפעס, זאגט וואס אמאל: אסתר המלכה, מיין אסתר המלכה, און זי, די גבירה, לאכט...

און אסתר'ל האט אייסגערופען:

— רבנו של עולם, זאל זי שוין לאכען ביו'ן טויט אריין;
 אין קבר זאל זי לאכען...
 און זי איז אוועקגעקומען...

דאס איז געוועזען א קללה פון א שכיב מרע!
 און זי איז מקוים געווארען, די קללה!
 די גבירה האט שוין נישט אויפגעהערט צו לאכען!
 א צופרידענער שמייכל איז איהר ווי צוגעקלעפט געווארען
 צום פנים. און, עפענט זי דאס מויל, לאכט זי!
 זי שמייכלט ביים גרעסטען צער, ביי די גרעסטע יסורים;
 דאס הארץ ברעכט און זי לאכט!
 זי שמייכלט, ווען זי בעט אויף זיך דעם טויט, זי לאכט,
 ווי ווען דער מלאדהמות וואלט פאר איהר א מלאדהגואל געווען!
 עס קומט אריין דער משרת, ער שטעלט זיך פונווייטען און
 ווייזט איהר, ער האט א בריף, אודאי פון מאן.
 שטעהט ער און ווארט, זי זאל איהם געבען א צייכען, אז ער
 זאל איהר דערלאנגען דעם בריף; דערזעהט ער, אז זי איז עפעס
 היינט פרוינדליכער, ווי אלעמאל, אז זי שמייכלט!...
 גלויבט ער זיינע אויגען נישט, עפענט זי דאס מויל, און לאכט...
 דער משרת איז געוועזען בטבע אן אויסגעלאסענער, א באר-
 האלטענער רשע, קוקט ער אויף איהר שוין גאר אנדערש.
 זי שמייכלט ווייטער...
 זי וויל זיך בייזערען, עפענט ווייטער דאס מויל און — לאכט!
 — וואס איז מיט איהר געווארען? מיט דער מיוחסת?
 ער קאן עס גארנישט פארשטעהען. קלערט ער, ווי איהם טויג
 זיך, געהט ער נעהנטער צו, — זי שמייכלט!
 מיינט ער, דער רשע, אז ער האט ביי איהר פלוצלונג נושא-
 געוועזען, געהט ער צו נאך נעהנטער!
 נעמט ער זי אן ביי דער האנט! זי שמייכלט! קושט ער די
 האנט, — זי לאכט!
 מעהר דארף ער נישט, דער אויסגעלאסענער משרת! פאר-

נעמט ער אן בריף, וואס דער בעליהבית האט געשיקט פון וועג, און
 ער קאן אנקומען באלד נאכ'ן בריף, — און נעמט זי ארום...
 זי שמייכעלט, זי לאכט!
 קומט טאקע אן דער בעליהבית, זעהט ער, וואס עס טוט זיך,
 און נעמט זי אן און — ווארפט זי ארום...
 זי לאכט!
 עס איז ווינטער; א קעלט, א שניי, זי געהט ארום און שמייך
 כעלט...
 מען לויפט איהר נאך, מען לויפט אויף איהרע וואונדער, און
 זי לאכט; זי שמייכעלט און לאכט...

און אזוי טרייבט זי זיך, לאכענדיג, ארום אין די גאסען —
 זי בעטעלט און לאכט.
 מען ווארפט איהר נאך שטיינער, שלעכטע מענשען פייניגען
 זי, זי שמייכעלט און לאכט...
 זי געהט איבער פון איין האנט צו דער צווייטער, פון איין רשע
 צום צווייטען, מיט'ן פארגליווערטען שמייכעלע אויפ'ן פנים, מיט'ן
 קלינגענדען געלעכטער אין מויל!
 זי פאלט ביז אויף דער נידעריגסטער מדרגה — און אלץ מיט
 א שמייכעל אויפ'ן פנים, מיט א געלעכטער אין מויל!
 און אזוי האט זי געשמייכעלט און געלאכט, ביז צום טויט, און
 — נאכ'ן טויט!
 זי גוסס'ט און לאכט, די נשמה רייסט זיך איהר פון גוף ארום
 און דאס פנים לאכט...
 און דאס פנים לאכט אפילו אין קבר!...
 די עטליכע נושאים, וואס האבען זי ארוינגעלאזט אין קבר
 אריין, האבען מיט טויטשרעק דעם קבר פארשיט. און געאייילט זיך,
 זיי זאלען שוין דעם וויסטען שמייכעל נישט זעהן...
 — — — — —
 ווארנט אייך יוחנן מלמד: היט אייך פאר א קללה, בפרט
 פון א שכיב מרע!...

ד.

ד ע ר ע ו נ ש.

אמר — האט געזאגט — יוחנן המלמד.

האט יוחנן דער מלמד געזאגט:

דער רבינו של עולם האט באשאפען א וועלט און אלץ אויף דער וועלט זיין באזונדער פרצוהפנים געגעבען. נישטאָ קיין צוויי גלויבע בוימער, קיין צוויי גלויבע בלעטלעך; קיין צוויי גלויבע מענטשען אודאי און אודאי נישט. און אזוי אין חציניות, ווי אין תוך אריון. נישט פאראן קיין צוויי גלויבע נשמות.

און יעדער פרצוהפנים דארף אויסלעבען זיין וועלט, ווי גאט, זיין לעבער נאמען, האט איהם באשאפען, און נישט אראפד געהן פון זיין אייגענעם דרך הישר, וואס דארף איהם פיהרען פון דער וויג ביז צו קבראבות.

פארלייקענען זיין אייגענעם פרצוהפנים און פארשמעלען זיך פאר אן אנדערען; נאכטון, נאכקרימען אן אנדערען איז א מדה מגונה, א מאוס'ע מדה, ועונשה בצדה — יעדע מדה מגונה ווערט באשטרופט.

כאכט נאך א ישראל (צוליעב פרנסה, כבוד, אָדער ווייס איד וואס) אן אינדישאל, זעהען מיר באשיינפערליך, אז סופו—דאס ער אליין, אָדער זיינע בנים, און ביי גאר גרויס ארד אפים — זיינע בניבנים, געהען אוועק אינגאנצען... גאר אינגאנצען... לרעות בשדה אחר, צו פיטערען זיך אין א פרעמדען פעלד!

און אז א איד וויל גאר זאמלען נדבות און פארשמעלט זיך, כדי צו דערוועקען רחמנות, פאר א בעלימום: פאר א הויקער, א בלינדען, א שטומען, צי א לאמען, — געהט ער נישט אוועק פון דער וועלט, ווי אין די ספרים הקדושים שמעהט, ביז ער באקומט נישט דעם מום, וואס ער האט נאכגעמאכט. ביז ער ווערט נישט נישט פאר אייך און נישט פאר קיין יום איד געדאכט, א הויקער, א בלינדער, א שטומער... וכדומה...

אמיבע, ער האט אויף זיך אן אנדערען, א גרעסערען, סטא.
און ער ווערט היב מיתה, און געהט אוועק פון דער וועלט פאר דען
צייט און פאר'ן עניש...

ווי איז אבער דער דין, ווען עמיץ מאכט נאך און פארשטעלט
זיך, אויסצונארען כבוד אדער געלט, פאר א גרעסערען פון זיך :
פאר א למדן א גרויסען, פאר א צדיק אדער גדול הדור ?

געמט ער—האב איך בקבלה—ביי יענעם איבער יענעם רע-
מזל : וואס יענעם איז באשרט פאר א שלעכטס...

און איז אדם בארין... מלאכים, וואס שוועבען ארום כסא
הכבוד, זינדיגען, כפרט א בשרוודס.

און וועגען דעם וויל איך איך דערצעהלען א מעשה.

א מעשה בשני אחים, א פארצייטישע, ווען קרוין-פוילען איז
נאך גאנץ געווען, און די ממשלה איז געווען ביי די גרויסע שררות
אין די הענט...

און די צוויי ברידער זענען געווען ברידער פון איין טאטע-
מאמע ; צווילינגבריידער.

מאכט מען האך אבער פון איין שטיק האלץ א לאפאטע און
אן עינדחיים ; זענען זיי געווען אין חיצוניות עהנליך, ווי איין
טראפען וואסער צום צווייטען : צוויי געוויקסיגע אידען, לאנגע,
זויסע בערר — קוים צו דערקענען...

און איינער פון די צוויי איז געווען רב און ראשישיבה, גער
שריבען א ספר „שער הכרזל“, וכשמו כן הוא : אזוי האט דער ספר
געהייסען, אזוי האט מען איהם גערופען ! אן אייזערנער איד ! א
איד, ווי א בוים, וואס איז געפלאנצט ביי א וואסער, ואין מיס,
ווייסט איהר דאך, אלא תורה. די תורה איז געליבען צו וואסער,
פון דאנען האט ער געהאט זיין יניקה. און דערצו — מצוות און
מעשים טובים, ושרשיו — און זיינע ווארצלען זענען געווען מרובין
מענפיו, מעהר ווי די צווייגען, ווי אין פרקי אבות שטעהט, איז ער
טאקע געווען א גרויסער איד און א פעסטער איד, וואס אלע ווינד
טען פון דער וועלט וועלען איהם נישט אוועקריהרען פון ארט.
מאכט זיך א מעשה און א סוחר פון שטאדט האט א זעהן א

גרויסען ביותורה, און דעם „שער הברזל'ס“ ברודער איז א שדכן. רעדט ער דעם סוחר א שדוך מיט'ן שררה'ס פאכטער, וואָס האָט א בתולה. דער פאכטער איז א רייכער, די רעכטע האנט ביים שררה. גיט ער א גרויסען נדון... שרייבט מען תנאים, ברעכט מען כלים — מזל-טוב, מזל-טוב!

געהט נישט אַוועק א חודש, ווערט דער סוחר געוואָר, אז צום פאכטער איז שטיב קומען אריין יונגע פריצים פון הויף, אז מען איז זיך ביי איהם איז שטוב משמת, אז זיין טאכטער, דאָס בלהמיידעל, דערלאנגט צום טיש, רעדט מיט פריצים, לאכט זיי אקעגען וכדומה. וויל דער סוחר דעם שדוך אַפלאַזען.

פאַרלאַנגט דער פאכטער חצי נדון קנס, ווערט א דיותורה, זעצט מען א בית-דין, דער ראש-בית-דין איז דער „שער הברזל'! פאַרשטעהט זיך.

געווערמט אַזא דיותורה... גבית'עדות, טענות, א טאג נאָך א טאג... עם קומט אלץ ארויס, ווי בוימאוויל אויפ'ן וואַסער, ודי בזיון וקצר — א חרפה פאַר'ן פאכטער. געהט ער און פאַרלאַנגט זיך פאַר'ן שררה, זאגט דער שררה: גוט, ער וועט זעהן.

צוימאַרגענס, מען האָט אויסגעהערט דעם לעצטען ער, די לעצ-טע טענה, דאָס בית-דין האָט שוין געהאט א ישוב, דער פסק איז שוין אויפגעשריבען, דער ראש בית-דין, דער „שער-הברזל“ שטרעקט אויס די האַנט צו דער גענוצענער פען איז טינטפאַס און וויל אונטערשרייבען —

פלוצלונג דערהערט זיך א רייטער פון גאָס. מען גיט א קוק דורכ'ן פענסטער: עם טרייבט דעם שררה'ס לייביקאָזאַקעל, ווי א רוח. דער עולם ווערט נבהל ונשתוכים, דער פאכטער גיט א שמויז כעל און טראַגט זיך בגנבה אָפ, און דאָס קאָזאַקעל איז שוין אראַפ פון פערד און אריין אין בית-דין-שטוב מיט א קול:

— דער שררה לאַזט זאָגען, אז די האַנט, וואָס וועט אונטער-שרייבען א פסק קענען זיין פאכטער, וועט ווערען אַפגעהאַקט.

כאַפט אָן דעם עולם א ירעק, בלייבען אלע פאַרציטערט.

דער „שער הברזל“ אַבער זאָגט:

— בעסער זאָל אַפגעהאַקט ווערען ביי א איד א האַנט, אייך

דער עם זאָל, חס ושלום, אויסנעמעקט ווערען אן אות פון דער תורה הקדושה...

וואס האט ער יא געמאז?

ער האט אונטערגעשריבען מיט דער לינקער האנט...

דערווייל האט מען די לינקע האנט אויך נישט אָפּגעהאקט. דאָס קאָזאַקעל איז געריטען אין שטאַדט אַרײַן, און צום שררה איז אָנגעקומען א שליח מיוחד מיט א ידיעה, און א שונא איז באד פאלען די גרענעץ. און אז אלע פריצים און שררות געהען אהין מיט זייער חיל מלחמה צו האלטען...

תוך כדי דבור, איז שוין געבלאזען טראַמפּײַט, די קאָזאַקלעך — באַראַמאָלט בײַ די פּערד, די שררות — געגורט די לענדען; א שפּרינג אַרויף און מען גאַלאַפּירט שוין צו דער גרענעץ...

בשעת מעשה אבער, ווען דעם פריצ'ס קאָזאַקעל האָט געמאז זײַן שליחות פון הויף, האָט זיך נאָך עמײַן אַרױסגעשלייבט פון שטוב. דאָס איז געווען דעם שער-הברזל'ס ברודער — שלמה האט ער געהייסען...

דער שלמה איז אין תוך אַרײַן געווען דער הפך פון „שער הברזל“. א מענש אהן א וואָרט, א נאַכמאַכער, און אָפּגאַרער, ער האָט שוין אױסגעדינט כל עבודה-זרה'ס שבועלם און צו נאַרנישט געקומען. דער ברודער העלפט, קהל העלפט, און עס העלפט נישט. מאַכט מען איהם פאר א סרסור, נאָרט ער אָפּ ביידע צדדים. מאַכט מען איהם פאר א שליח און מען שיקט מיט איהם געלט, האָט ער שוין אזא מזל: ננבים באַפּאלען איהם; אַזױ זאָגט ער, און איז מקבל קנין...

איז ער צולעצט א שדכן געוואָרען און געוואַלט פאַרשלייערען דעם פאַכטערס טאַכטער. און ווי ער האָט געזעהן, אז די זאך שטעהט שלעכט, אז דער פאַכטער וועט צוריק מאַנען מיט דער יד דאָס שדכנות, און די בושה, וואָס עס וועט זײַן, און געוואַלט זיך לאָזען אויף דער וועלט האָט ער שוין לאָנג, איז ער זיך מיט און געהט אַרױס נאָכ'ן פאַכטער. הענגט אין פּעדערהייטעל דעם שער-הברזל'ס שטריימעל מיט'ן טיזליק, נעמט ער צו, לאָזט זיך אַהײַם. בײַנאַכט טוט ער זיך אײַבער און געהט אַזױ אין דער וועלט אַרײַן זאַמלען נדבות.

דער „שער הברזל“ אין די שטאַדט הױבען נישט אַז צו וויי סען פון קײן פּתרון, פון קײן חלום...

מען האט אוועקגע'גנב'עט דעם שער הכרז'ל'ס שטריימעל מיט'ן טיזליק; שלמה דער ברודער איז ערגעץ נעלם געווארען, — ווער שטעלט זיך אפ דערויף? וועמען ליגט עס אין זין? דעם שער הכרז'ל וועט מען — אז דער פריץ וועט קומען — אפהאקען א האנט. און ווען די לינקע?

די מלחמה ביי דער גרעניץ האט זיך געענדיגט בשלום, די שררות הייטען אהיים מיט די חילות מיט גרויס נצחון. וואו די וועגען שיידען זיך, שטעלט מען זיך אפ אין א קרעטשמע, מען טרינקט, מען היליעט, דער פאָהרט אהין, דער פאָהרט אַהער, מען איז שוין געקומען אין אינזער שררה'ס נבול אַרײַן.

ווייטער שיידען זיך וועגען, ווייטער פאָרהאלט מען זיך אין א קרעטשמע, ווייטער ווערט געטאַנצט, געהוליעט און געטרונקען... עס איז געווען זומער־לעב; א שעהנער, א וואַרעמער טאַג. ליגען די חיילות אין פּעלד און טרינקען. די פּערד האַט מען אין דער תּבואה אַרײַנגעלאָזט. פּויערען וויינען, דער שררה זאַגט, ער וועט באַצאָהלען...

טרייסטען זיי זיך, קראַצען זיך אין די קעפּ, בוקען זיך צו דער ערד און געהען אַוועק...

די שררות זיצען אַרום טיש פאַר דער קרעטשמע, און טרינקען אַויד —

קומט פּלוצלונג אַרויס דער אַרענדאַר פּון קרעטשמע, אַנגער טאַז אין וועגס־קליידער, הינטער איהם שמעהט זיין ווייב און זיינע צוויי טעכטער.

און ער, דער אַרענדאַר, געהט צו צו אינזער שררה, בוקט זיך פאַר איהם ביז צו דער ערד, קושט דעם זיים פּון זיין מאַנטעל און זאַגט:

— אדוני פריץ גרויסער, מיין ווייב און מייןע צוויי טעכטער וועלען באדינען דיר און דייןע הויכע ליכטיגע געסט, — און מיר, זיי אזוי גוט, לאז מיט דיין גרויסען גענאַר געהן אין שטאַדט אַרײַן. — איד מו! — זאַגט ער.

פּרענט דער שררה: פאַרוואָס שר מו, וואָס האַט געקאַנט

אזוינס געשעהען אין שטאָדט, אזא אויסטערלישע זאך, אז ער וויל
איהם פארלאזען?

ביזט זיך דער ארענדאר נאך דריי מאל צו דער ערד און דער
זעהלט אזא מעשה: עס איז דא א גרויסער רב אויף דער וועלט,
הופט מען איהם דער אייזערנער, און ער איז, גרויסער שררה, א
רב אין איינער פון דינע שטעט, א דרייסיגפיערציג מייל פון
דאנען...

אין דער רב א גרויסער צדיק און א גדול הדור (ער האָט עס
איהם קוים אויסגעטייטשט), פֿאהרט ער אַרויס איבער דער וועלט
צוליעב א גרויסער מצוה — פֿדיון שבויים, און וואו ער קומט, איז
איהם קהל מקבל פנים מיט גרויס כבוד און גרויס פֿרייד, און מען
רופט אין שטאָדט אַרײַן אלע רייכע ישובֿניקעס, און דער גרויסער
אייזערנער רב האַלט אַ דרשה, נאָך דער דרשה האַלט מען א טאָץ
און אלע וואַרפען אַרײַן געלט. —

און אזוי ווי דער אייזערנער רב איז געקומען אין זײַן
שטאָדט אַרײַן, האָבען רב און קהל נאָך איהם געשיקט, ער זאָל
פֿאהרען אין שטאָדט אַרײַן הערען די דרשה און געבען א שעהנע
נרבה...

— און — ענדיגט דער ארענדאר — א דאָנס פֿריהער נאָט
און דערנאָך דיר, ליכטיגער פֿרייז, קאָן איר געבען א שעהנע נרבה...
גײט דער שררה א שמייכל, א זייטיגען, נישט־גוטען שמייד
בעל, ער האָט שוין געוואוסט, ווער דער „אייזערנער“ רב דארף
צו זײַן...

און גיט א זאָג:

— הער, איר, דו קאָנסט געבען א גרויסע נרבה, איר אַבער—
א גרעסערע!

עליכו הייסט ער איהם: פֿאהר אין שטאָדט אַרײַן, פֿאַרבעט
דעם אייזערנעם רב צו דיר, מיך דערמאָן נישט, ער זאָל זיך נישט
דערשרעקען, איר שענק איהם פינף הונדערט רענדלעך, גענוג?

דער ארענדאר שאַקעלט מיט'ן קאָפּ אויף צעהן מאל יא, און
קאָן פֿאַר גרויס פֿרייד קוים אַרויסשטאַמלען.

— אין די דרשה?

— וועט ער זאָגען באַרגען, — שמייכלט ווייטער דער שררה

— אויב ער וועט וועלען, אפֿשר וועט ער גענוג האָבען.

און גיט צו שטרענג :

— נאר תיבה זאל ער דא שמעהן פאר מיינע אויגען...

דעם פריצ'ס רעד זענען מקוים געוואָרען...

געבראכט דעם בעל־דרשן.

אַט שטעהט ער פאר'ן פריץ.

דער פריץ עפענט דעם בייטעל, צעהלט אַרויס 500 רויטע רענדלעך.

— נעם...

דער בעל־דרשן שטרעקט אויס די האנט צו נעמען...

באותו הרגע, אויפ'ן שררה'ס וואונק, האט א בליץ געטאן א

שווערד פון הינטען און אפגעהאקט די האנט...

דער בעל־דרשן איז געווען — שלמה, וואס האט זיך, צוליב אויסגארען געלט, פאר'ן ברודער, פאר'ן „שער הברזל“, פארשטעלט.

הרא הוא דכתיב, — דאס מיינט דער פסוק: צדיק מצרה

נחלץ, דער צדיק ווערט פון אומגליק באפרייט, ויבא רשע תחתיו—

דער רשע, וואס האט פון איהם אפגעצויגען דאס רע־מזל, קומט אויף זיין ארט.

מה לי לשקר.

...איהר זענט געבילדעטע מענשען! איד בין א פראסטער איד, לא כחל ולא סרק, נאָר א איד, ווי גאט האט'ס באשאפען, און איד זאגן אייד, אי מען מוז זיין שטארק בלינד, מען זאל זאגען, אז דאס רעדעל דרעהט זיך אליין... איהר זאגט: ניין? אפשר האט איהר עס צו פארדאנקען אייערע בלויע ברילען, וואס איהר טראגט; זיי מאכען אייד פון דער וועלט א מין געכלוימע וועש, רחמנא לצלן! איד, זוייס נאָר, אז איד זעה! איד זעה בחוש!

אַט זאגט איהר, למשל, אז איהר גלויבט נישט אין זונגים. איהר מיינט, אז דער מזוג זונגים, איז ביי אונז יעקעל דער שדכן, און ביי אייד — פשוט, דער יצירהרע! באמונה שלי — איהר לעבט אין טעות!

ווארים, צוריק געשמועסט: וואס איז דען, מיינט איהר, דער גאנצער יצירהרע? אויך א שליח למקום! דער רבונג של עולם שיקט איהם, געהט ער! אָהן זיין רשות, וועט ער זיך נישט ריהר רען פון אַרט! און א שדכן איז אויך נישט מעהר ווי א שליח למקום, ווארים, אז נישט, ווי אזוי וואלט ער געוואוסט „בת פלוני לפלוני“?

אפילו א מומחה, א רופא, צי גאָר אז אויסגעשטודירטער דאקטאָר, זענען אויך נישט מעהר נאָר שליחי המקום. אַט קומט ייר צו א חולה, טיט ווי אין ביכעל שטעהט: פיאווקעס, באַנקעס, ריצען-אויגל, פארשרייבט פלעשלעך פון אלערליי קאלירען און — דעם חולה ווערט אמאָל בעסער.

הכלל, וועט איהר זאגען, אז די לאנגע הויזען, זיי זענען דער רופא חולים? פארוואס דען העלפען זיי אמאָל יא און אמאָל נישט? פארוואס דען ביים צווייטען חולה, ביי דער אייגענער קרענק, שלאָגען די אלע זאכען נישט אָן? עס זענען דאָר די אייגענע

פֿיאָווקעס, די אייגענע געהאקטע און טרוקענע באַנקעס, די אייגענע
אפּאָטייק, די אייגענע פּלעיטלעך!

אדרבה, זאגט איהר, — מה נשתנה?

האָ תינח — בױ אַדעמע לױט; עס שטעהט דער דאָקטאָר בױ
דער טיר, שרױבט פֿון דערווייטענס, הױלט בעל־פהּ קאַן זײַן אַ
טעות... אבער בױ גבױים! צוויי גבױר־ישע הולאים: די אייגענע
קרענק, דער אייגענער דאָקטאָר, די אייגענע רפואה, — און איינער
הױבט זיך אױף פֿון בעט, און דעם צווייטען, רחמנא לַעלּוּ, הױבט
מען אראפֿ פֿון בעט.

נו, מה נשתנה?

איהר וועט אפּטער זאָגען, און עס האָט געמוזט זײַן אַ טעות,
און דער אפּאָטייקער האָט זיך טועה געוועזען, אָדער דער דאָקטאָר...
אמת! עס קאַן זײַן אַ טעות... אפּטעל קומט דער דאָקטאָר ווי אַ
פּאַר־סמ־טער פֿון אַ ימחה, פֿון מיטן אַ טאַנץ אָדער פֿון מיטן
אַ קאַן, נאָך זײַט אַזוינע נעכט... דעם אפּאָטייקער כאַפט
מען נאָך האַלבע מאַכט אַרױס פֿון בעט, פֿון בעסטען שלאָף. נו, קאַן
זײַן, אָדער דער דאָקטאָר האָט, על־פי טעות, שלעכט פּאַרשריבען.
אָדער דער אפּאָטייקער האָט שלעכט געמאַכט די מעדיצין...

איד וועל אייך אבער גייווען, וואו עס קאָן נישט זײַן
קײן טעות!

אַט, נעמט איינער בערעל מימחה! דאָ וועט שוין די גאַנצע
וועלט מעיד זײַן, און ער האָט קײן טעות נישט! ער איז, חס ושלום,
קײנמאַל נישט שבור, טאַנצט נישט מיט נקבות, שפּילט נישט אין
קאַרטען, מאַכט אַלײן אַלע דעצעפטען און טרעט נישט אָפּ פֿון
בעט. ביז ער אַלײן ניסט זײַ נישט דעם חולה אין מויל ארױן... די
צײן האַקט ער אױף, און איינגעבען פֿון ער אַלײן.

נו, פּאַרוואַס־זשע איז בױ איהם: אײן פּיבער — מיט דער
האַנט אוועק! און דאַס צווייטע האַלט זיך ווי אַ סמאַלע קלעפט
זיך ווי אַ נאַס העמד?

איז דאָך ווייטער דאַס אייגענע — מה נשתנה?

איז דאָך נישט מעהר, און נישט אין זײַ ווענדט זיך עס, און זײַ
זענען טאַקע נאָר שלוחים!

אַלע זענען שלוחים למקום! והוא הרין יעקעל שרכן; ער איז
אײך נאָר אַ שלוח למקום!

זעהט איהר, דער דאקטאר וועט איך דאס נישט מודה זיין;
זיין פרנסה לאזט איהם נישט מודה זיין; ער מוז זיך אנבלאזען
און זאגען: „כחי ועוצם ידי“, ווי דען?

איך אז די רבואה שלאגט נישט אז, איך דער חולה שולדיג!
ער האט אידאן עפעס בגנבה געכאפט! איך דער חולה נישט קיין
עיה, טרעפט ער באלד אויף „חזיר“, ביי א איד אין, להבדילה, דער
קעגל שולדיג! באטיט פון אבות ואבותיו עסט ער קונעל און עס
האט איהם קיינמאל נישט געשארט! טשאלענט איך גאר חיות...
גו, דערט ער ווי א מענש?

אפילו דער רופא, זעהט איהר, האט שוין איד בעט איבער
איער כבוד, פלוי איך דער נאז... ער מוז דאך געהן אויפ'ן דאך
טארס וועג! פון וואנען דען, מיינט איהר, נעמט זיך דער „טוב
שברופאים“? ער זאגט, אז דער דאקטאר איך שולדיג! איהם
שטעהט דער דאקטאר אין וועג!

דער ישר, אפניב, ליגט שוין אין דער פרנסה, וואדום אפילו
— בערעל מודה — דאכט זיך, א פשוט'ער איד, ער שפרעכט
גאך אמאל אליין אפ אן עינהרע... און דרעהט שוין אויך אמאל
מיט דער נאז!

איד וויל איהם, חס ושלום, נישט בארעדען. די גאנצע וועלט
ווייסט, אז ער האט מיך מיט א זאלב פאר א דרייער אויסגעהיילט
פון אזוינע פלוימען, וואס די וועלט פארמאגט עס נישט; גאר וואס
אמת איך אמת, אנגעריהרט איך ער שוין „וישמך — ויבעט“, די
הצלחה ברענגט דערצו...

אבער יעקעל שרכו, דאס איך טאקע א פשוט'ער פראסטער
איד; ער וועט איך נישט זאגען: כחי ועוצם ידי! רעד מיט איהם,
וועט ער באלד מודה זיין, אז דאס איך נישט זיינע קונצען, נישט
זיינע חכמות, אז, עלפי רוב, קומען איהם גאר די שדוכים צו
חלום.

— איך לעג מיך — זאגט ער — שלאפען מיט א לעדיגען
מת, און שטעה אויף מיט א קאפ ווי נח'ם תיבה: כאטע פארלעד
און פארלער.

איהר גלויבט נישט אין חלומות?

זעהט איהר, דאס איך שוין גאר א טאדישקייט פון איד!

בדירי הוי עובדא, איד אליין בין שיער דורך א חלום א מיליאנער
געווארען.

די מעשה איז אזוי געווען:

איינמאל, שבועות ביינאכט, עס וועט שוין זיין א יאָהר פינף
און צוואַנציג, זיין איד בייס „תיקון שבועות“ און שלאָף אזוי איין.
אין שלאָף זעה איד פאַר מיר שוועבען אין דער לופט א ציפער
613. „בתחילה האב איד געמיינט (אין חלום, הייסט עס), אז
דאס איז תר״ג, — 613 מצוות. נאָר איד האב באלד פאַרשטאַנען,
אז תר״ג דאָרף זיין מיט הוייליגע אותיות, נישט מיט גוי'שע צי-
פער! אינמיטען הער איד א טראַמפּייט, א שמאפעט קומט אָן, ער
קנאקט מיט דער בייטש; אײַ הער, ווי ער שטעלט זיך אָפּ לעבען
בית־המדרש און פרעגט זיך אויף מיר.

עמיץ — הער איד — פרעגט איהם, וואס ער דאָרף: אָגט
ער, אז ער האָט פאַר מיר א זאק מיט רענדלעך.

איד האָב דאָס גרויסע לאָז געוואונען!

איד האָב מיר אויפגעכאַפּט. עס איז מיר זעהר א שאַד געווען,
וואס דער זאק מיט רענדלעך איז נעלם געוואָרען. נאָר יום־טוב!
מען טאָר זיך נישט מצער זיין! איד שמעל מיר אָפּ מיט מיין
ווייב, עליה השלום, באלד מוצאי יום־טוב צו פאָהרען אין א גרע-
סערער שטאָרט אַרײַן און אויסזוכען נומער 613.

ווייסט איהר דאָר... אידישע געשעפטען!

באלד נאָר יום־טוב האָט זיך מיר נישט געמאַכט אויף הוצאות,
דערנאָך איז מיר, לא עליכם, נישט פאַר איד, נישט פאַר קיין
שום איד געדאַכט, א קינד אַוועקגעפאלען... און אַוועקגעקומען...
איד בין שבעה טועםען...

דערנאָך האָט זיך געמאַכט אין קהלה עפעס אַן עסק וועגען
א שוחט, א מחלוקת, האָב איד מיר נישט געקאַנט ריהרען פון
אַרט...

און דערנאָך, אז איד האָב מיר שוין, נאָר אלע מניעות, אַרײַג
געזעצט אין בויד, שטעקט מיר אינעוועניג א איד אַרײַם שלום
עליכם!

— וואו פאָהרט א איד?

איד זאג איהם.

— אז עסק ?

איד דערצעהל איהם, אז איד פאהר סויפען א לאז...
לאכט ער, — עס איז שוין נאכ'ן ציהונג!
און אזוי האב איד פארשפילט מיין לאז!

איד האב מיר אפילו נישט געוואלט נאכפרעגען, וויפיעל דאס
לאז האט געוואונען, ווער מיין געלט האט צוגענומען... ערשמענס,
האב איד געוואלט פארנעמען דערינען, עס איז דאך א הארצוועה-
טאג; צווייטענס, האט מיר מיין ווייב, עליה השלום, אויפגעגעסען,
זי זאל מיר מוחל זיין, די גאל, אז דער קאפ איז אויף מיר ארומ
געפאהרען... און דריטענס, האבען זיך ווייטער געמאכט עפעס
קהל'שע עסקים, חטאים מאוס'ע פון א בעלפער, די מקוה האט מען
פאר'חתמ'עט! —

דאס געהער שוין נישט צו דער זאך; זעהען דאך זעהט איהר.
אז א חלום איז נישט קיין קלייניגקייט! אז מען מאכט קיין חלום
נישט אוועק מיט דער האנט! פארוואס דען זאלט איהר נישט
גלויבען, אז מען איז יעקעל שדכן מודיע אין חלום: וואו, וועמען
און ווען מען דארף אַנשלאַגען ?

און איד זאג אייד, אז איד גלויב באמונה שלמה, אז דורך
דעם נאָר, מאכט זיך אמאל א גט, וואָס א יעקעל שדכן, א פלוט,
האט אמאל א טעות און פארגרייזט א חלום!

און א והא ראיח: מיר זעהען טאקע, אז אויב א מאן לעבט
מיט א ווייב אסד יאהרען בשלום, ווי גאט האט געבאָטען, קריגען
זיי טאקע איין צורה! די אייגענע הויות, די אייגענע תנועות, די
אייגענע סגנות, גלייך זיי וואָלטען א צווילינג געוועזען! פון וואנען
נעמט זיך דאָס ?

איהר וועט זאָגען: א הרגל! ניין, ברודער! דאָס האט שוין
דער רמב"ם, עליו השלום, אויסגעוויזען אריסטון, אז א הרגל איז
בלאָטע! ווארפט אונטער — זאָגט ער — א מייזעל, ווערט די געד
לערענטע קאץ צוריק קאץ, כאַטש זי קאָן עסען שוין ביים טיש מיט
מעסער און גאַפּעל!

אריסטו — זאָגט מען — האט אפילו דעם רמב"ם נישט מודה
געווען... עס האט איהם נישט געפאסט! ער האט שוין זיין ספר
וועגען הרגל מיט אלכסנדר מוקדונ'ס הקרמה געהאט אַפּגעדרוקט

און אויף דער וועלט צושפרייט, אבער געבליבען איז ער אהן א
ווארט אין מויל!

נו? האלט איהר אויך נאך אין הרגל? לאו! א הרגל ברעכט
נישט קיין טבע! נישט מעהר, גאט ברוד הוא, איז, כביכול, א גור
טער בעל־ענלה; אז ער שפאנט איין א פאר פערר, איז עס אז
אמת'ע פאר!

און ווייסט איהר, וואס איך וועל אויך זאגען?

דער אמת איז, אז איהר אליין זענט אויך נישט קיין
נאראנים, איהר ווייסט אויך דעם אמת ביי זיך! ווארים, באשר
בכו? איהר זענט נישט מזרע אברהם, יצחק ויעקב? אייערע נשמות
זענען נישט געשטאנען ביים בארג סיני, הם וישלום? ! ביי איהר,
זעהט איהר, שווייט די כפירה, דאס אפיקורסות אזוי פון אויבען.
דעריבער געהט זי אויך אלע מאל איבער'ן מויל... אבער אינעם
זענען!

איהר לייקענט? וואס דען זאלט איהר זאגען? איך זאג איהר,
בוימאויל אויפ'ן וואסער!

עס איז אזוי! איז א חדר האט איהר דאך אמאל געלערענט:
וואסער איז מים, און מים, האבען מיר א קיימאל, איז תורה...
אמת איז, אז בוימאויל — שמן — איז אויך תורה, נאך ווער
זאגט דען, אז די כפירה, רחמנא לצלן, איז בוימאויל? בלאטע
איז זי, בנאמנות — בלאטע! עס רעדט זיך נאך אזוי: ווי בוימ
אויף אויפ'ן וואסער!

און קומען קומט דאס פון דעם מאדע! און היינט איז א מאדע
חזק צו מאכען אויס א אידישען מנהג, אויס א אידישער אמונה...
און וואס טוט איהר נישט פאר דער מאדע וועגען! אט שטייפט
איהר איין דעם גארגעל, איהר ווערט רויט ווי אז אינדיק, פרייכט
זי א גאנז, און פון וועמעס וועגען? פון א שניפסעל וועגען, און די
גאנצע סחורה איז א כזית, א כשעורה... אמת — כדאי? און היינט,
וואס איהר פענטעט אויך די פיס מיט ענגע קאמאשען מיט שפיר
צער? ... באשר — איהר האט נישט קיין הינעראויגען.
וואס? נישט מעהר — עס איז מאדע! איהר מוזט גלייך זיין
צום אפאטייקער! איי וואס, דער אפאטייקער איז אז אנדערע זענען
ער האט נאך קיין גארנעל נישט, און זיין פוס פאסט אין שטייוועל

אריין, ווי א פריצ'ישער בריף צום קאפערטע... איהר מיט אבער
מאכטאנצען!

און, אז דער אפאטייקער מאכט חוזק פון יעקעל יעדן, זאגט
איהר, אז איהר גלויבט נישט אין זוננים!
עס איז ביי מיר הייליג!

א וואו ראיח! איך האב אכאל געזעהן, ווי אן אמת'ער דייטש,
אבער טאקע אן אמת'ער, אהן תפילין, דין „קאשע מיט שנייד“,
האט אין אקע געשפילט! ער האט אינמיטען קאן באן אופן קיין
נעם קיין דרייער נישט געבארגט, קיין רובל אויסגעטוישט, דאס
נעלט קיינמאל נישט געוואלט צעהלען! פריהער ווייטער, אז עס איז
איהם נישט גענאנען, האט ער פלוצים געכאפט דעם קוימען, דעם
קאפעלוש, הייסט עס, און איז געלם געווארען אויף א מינוט...
נו? איהר וועט מיר איינרעדען, אז ער גלויבט נישט אין
סגולות? איך בין איך ערב, אז ער איז ארויסגעלאפען מאכען די
סגולה...

זעהט איהר, איך טו עס נישט! שפיל איך אין קארטען,
אין קוויטלעך מיין איך, שפיל איך עהרליך... על פי דרך חטבע!
יענעם הייסט שוין ביי מיר א שקר, א בנופיא מיט יענע
לייט!.. נאר מיין דאנה! מאכט ער יא א סגולה... נאר פארוואס
לאכט ער אויס א פרומען איד, הא?

איך זאג איך, אז איהר גלויבט! אז איהר גלויבט גלייך מיט
אלע אידען! וואו ראיח: פרואווט, זאל איך פיער וואכען א צאן
דרעהען, א פיבער ווארפען, אדער א פוס ברעכען, וועט איהר נישט
לויפען צו א גוטען אידען?...

אניט צו א זנאכער! אין דער סטרא אחרא גלויבט איהר
דאך אוראי!

זעהט איהר, איך זאג איך דעם אמת! און, צוריק געשמועסט:
מה לי לשקר?

שמעיה דער גבור.

נאָר „מעריב“, און דער חב"ד'ער מנין האָט אויפגעקאָכט ווי א קעסעל. ס'טײטש? ! דער רב האָט גע'פּסק'עט לױט'ן חיי אָרם, דעם רב־שלח־ערוך אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט !
— א חוצפה, א העזה ! — האָט מען געשריגען און געפאַמטשט אין די טישען און אין די הענט — אַזא חלול השם ! אַזא רציחה ! זײט די וועלט שטעהט, אין נאָר אַזא אויסטערלישער חלול השם נישט געוועזען.

מען קאַן נישט שווייגען, מען טאָר נישט שווייגען און מען וועט נישט שווייגען !

— נאָר — וואָס טוט מען ?

עס פאַלען פאַרשידענע פלענער :

איינער זאָגט : עס איז א יושר מען זאָל „דעם חצות, דעם בטל'ן טאַקע ממש „קורע כדג“ זײן ! און ווען ? טאַקע „ביום הכפּורים שחל להיות בשבת“ — „למען ישמעו ויראו !“
און נישט דעם רב אַלײן, נאָר „דעם רב מיט דער גאַנצער טרפּה'נער משפּחה“ !

עס איז אַבער געשעהען חול־המועד סוכות, וואָרטען אויף „יום כּפור“, כּפרט אויף א יום כּפור שחל להיות בשבת, אין צו ווייט ; דעריבער ראָט א צווייטער : מען זאָל איהם כּאַטש דערווייל „עוקר מן השׂדש זײן“ — דערנאָך וועט מען זעהן !

א דריטער ווײל, מען זאָל איהם קודם־כל לענען אין חרם ארײן ; אונטערוואַרפען „חרם־קוויטלעך“ אין אלע בתי־מדרשים, אין אלע שטיבלעך, אפילו אין רב'ס מנין אויך, אויף זײן אייגענעם שטענר־דער זאָל זײן אָנגעקלעפט א חרם־קוויטעל, און דוקא מיט גרויסע אותיות, און גע'כתיב'עט. נישקשה ! חב"ד'ער חסידים פאַרמאָד גען נאָר מענשען, וואָס קאַנען שרייבען ווי געדרוקט !

איינער שרייט: דעם ספאָדיק זאָל מען איהם אַפּרוּיסען פון קאַפּ. „עפּרא דארעא“ זאָל מען פּונ'ם מאַכען!
 מען ווייסט נישט וועמען: דעם רב אַלײן, צי נאָר דעם ספּאָר דיך, נאָר אלע פּיהלען, און עס איז געשעהען א מעשה רע, און דאָ איז „לא תקום ולא תטור“ נישט נוהג, און עס וועט זיך די וועלט איבערקערען!

איינער, און אַלטער מאַן מיט גרויזגרויע באַרד און פּאות און רוהיג ליכטיגע אויגען, וויל איינשטילען דעם צוקאכטען עולם: עס געהט אָבער נישט. ער פּרואווט רעדען, זיין שטימע ווערט אָבער פּאַרטרונקען אינ'ם הייזערדיגען ארומיגען געשריי. ער פּאַרשפּרייט די הענט, ציהט זיי אויס מיט פּאַרשידענע צייכען; די פּלאַמענדיגע אויגען באַמערקען נישט. ער קלאַפט אין טיש אַרײַן, נאָר דאָס טוען צעהנדליגער הענט מיט אַמאָל! ענדליך פּאַרלירט ער אויך זיין הוי, שפּרינגט אויף א באַנק אַרויף, פון באַנק אויפ'ן טיש, טרעט און עמיצען אויף א האַנט. עס הערט זיך א קוויטש, וואָס שניידט דורך דאָס ווילדע געשריי, ווי א שאַרף מעסער. דער עולם דערהערט, קוקט זיך אום און בלייבט ווי פּאַרבליפּט, דערזעהענדיג דעם אַלטען איד אויפ'ן טיש.

און דער אַלטער באַנוצט זיך דערמיט און רופט אויס:
 — רבותים, איהר זינדיגט! א איד, א תלמיד חכם! איהר רעדט על ה' ועל משיחו — איד בין איד מתרה!
 דער עולם צורודערט זיך צוריק, עס הערען זיך געשרייען:
 שא, שא! שווייג! אַנדערע רופען:
 — אַה! דער קאַלטער חסיד! דער קאַלטער איד! הערט איהם ווי'ן רב!

און א הויכער דאַרער יונגערמאַן, א בלאַסער מיט טיפע פּלאַץ מענדיגע אויגען און ציטערדיגע שלייפען, שלעפּט אַראָפּ דעם אַל-טען ביי דער פּאַלע און רופט אויס:
 — רבותים, איד געה! איד וועל מיר נוקם זיין! א תל וועל איד פּונ'ם מאַכען!

דאָס האָט און איינדרוק געמאַכט.
 מען האָט גערעכענט זיך אויסצושרייען, אויסצווידלען, טאַקע צו מאַכען „א הימעל געשריי“, אָבער עס זאָל קומען צו א פּאַקט. עס זאָל עפעס מקוים ווערען?

און ווער? שמעיה. דער קראַנקער שמעיה מיט די טאַנצענדיגע אַדערען ביי די שלייפען. מיט? קאַלביגען פנים, מיט די ברוינע ליפען, טיף אַרײַנגעפאַלענע אויגען — דער „בעליבכי“ פון ימים נוראים, דער „קאַפּאָדוואַנט“ קלאַפּער ביי סליחית? דער שטעלט זיך איין? שמעיה! דער מלמד, וואָס איז אַפּהענגיג פון בעלז בתים, וואָס איז איין טאַג קאָן מען איהם דעם חדר צושלעפען, לאָך זען איהם אַהן א ביסען ברויט... דער אַפּגעריסענער שמעיה, דער אביזן, דער... דער... דער וואָרם?!

דער עולם בלייבט אווײַלע יטייל און וואונדערט זיך, און דער קאַלטער חסיד באנוצט זיך מיט דער שטיילער רגע און רופט: — שמעיה! גאָט איז מיט דיר! דוין סוף וועט נישט נוט זיין!

שמעיה אבער הערט נישט.

— איד וויל, — שרייט ער, — אומקומען על קדוש השם! איד ווײַס, בעליבתיים וועלען מיר רודר'ן... נאָר „עת־לעשות!“ — „עת־לעשות!“ — חזר'ט ער איבער, און דער עולם זעהט, ווי די אויגען פינקלען ביי איהם ווי די שמערען! עפעס איז ער אינגאנצען אנדערש געוואָרען, אויפגעוואַקסען מיט אַמאָל אזוי גרויס, עפעס אזוי הייליג. גאַרנישט דער אייגענער שמעיה! — „מן השמים“ — טראַכט דער עולם, און מען מינטערט איהם:

— נעה, נעה, שמעיה! זיין ליבער נאָמען וועט זיין מיט דיר! געה!

דער אַלטער רופט אַרײַן מיט א האַרמער שטימע:

— זה התרנגול ילך—למיתה!

— רשע מרושע! — ענטפערט דער עולם מיט אַ כעס.

שמעיה לויפט איבער דער גאַס, און דעם אַלטענס קול יאָגט איהם נאָר און קלינגט איהם אין די אויערען: זה התרנגול, זה התרנגול...

— פאַרוואָס? פאַר ווען? — וואונדערט זיך שמעיה. — צי נעמט ער זיך נישט אַן דעם רבונן של עולם'ס קרויודע? צי וואַלט פּנחס אהרן הכהן'ס אייניקעל אַנדערש נעמט?

ער לויפט און דאס הארץ ווארפט זיך אין איהם, ווי אז איר
בערגעשראקענער פויגעל אין אן איינגער שטייג; דער אטעם ברענט,
די שליופען האקען, די פיס ציטערען, נאך אפשטעלען זיך האט ער
מורא. ער ווייסט, אז ווען ער זאל נאכגעבען דעם יצירהרע און
אפשטעלען זיך א רגע, איז ער אויס „פנחס“, און ער לויפט אלץ
האסטיגער און האסטיגער.

גאט זיי דאנק, דעם רב'ס טיר!

און די טיר איז אפען, ער פאלט אין שטוב ארוין.

ביי א קליינעם טישעל, נישט ווייט פון פענסטער, זיצט דער
רב, פארטיפט אינ'ם „ים של שלמה“, אין דער לינקער האנט האלט
ער א חלב'ן ליכטעל נאהנט ביים ספר, מיט דער רעכטער האלט ער
צו דאס גערעהטע העלזעל פון לאנגען ציבעק, וואס שמעקט מיט
דער ליטקע אויף דער פאדלאגע. דער שטערן איז געמישטעט, די
אויגען לויפען איבער'ן ספר געשווינד, און אז זיי קומען צום ברעג
פון דף, לאזט די רעכטע האנט אפ דעם ציבעק און שארט אוועק
די גרויע בארד פון ברעג.

ער דערהערט טריט, הויבט אויף די שטילע גרויע אויגען, דער

שטערן גלייכט זיך אויס, דער קאפ הויבט זיך אונטער.

— שמעיה, דו ביסט עס? — פרעגט ער געלאסען.

און אז ער דערוועלט, ווי שמעיה'ס אויגען ברענען, די ווייסע

ליפען ציטערען אין די הענט ווארפען זיך, פרעגט ער אומרוהיג:

— וואס איז מיט דיר, שמעיה?

— מיר — גארנישט — ענטפערט שמעיה קאכענדיג מיט

שיים אין מיל, אייד — דיר זאל נאך עפעס נישט זיין! אוד בון

דיך געקומען עוקר מן השרש זיין — פוישע באלקי ישראל!

דער רב שטעלט זיך אויף:

— מישוגע, מטורף!

נאך שמעיה שפרינגט אונטער, רייסט דעם רב דעם ספאדיק

פון קאפ און לויפט מיט איהם ארויס!

דער רב פארריכט זיך געשווינד די יארמולקע און ווישט זיך

איבער דעם שטערן, צי איז עס נישט א חלוב געוועזען?

ער רוקט זיך צום פענסטער און זעהט: שמעיה לויפט און

רייסט דעם ספאדיק!

— שמעיה! — שרייט איהם נאך דער רב פון פענסטער—
 אויב דו ביסט נישט משוגע, הער, איד בין דיר מוחל, הלואי מען
 זאל דיר דארט מוחל זיין!

נישט-טויט, נישט-לעבענדיג, קומט שמעיה צוריק אין שטי-
 בעל אריין.

עפעס ביסט איהם אין הארץ, עפעס קלינגט איהם אין די
 אויערען, א קאלטע שרעק צושפרייט זיך איהם אין די אדערען,
 נאך ער באטויבט אלץ מיט א הויכען געשריי, מיט א געשריי פון
 א שכור'ן נצחון:

— אזוי, רבותים, מן השמים האט מען מיר געהאלפן! זעהט,
 איהר ווייסט... א נייער ספאריק, שמעון היטעלמאכער... געמאכט
 ערשט יענע וואד... יא? און צוריסען, אויף פיזיפאלעד צוריסען,
 מיט מ י י נ ע הענט, איד אליין!

און ער שטרעקט אויס די דארע, וואקס-געלע הענט...
 — מן השמים, מן השמים... קיין פאדעס נישט געבליבען.
 דער עולם שווייגט האלב-דערשראקען און דער אלטער רופט:
 — חייב מיתה ביסט דו, שמעיה, יועסט נישט „מוציא שנתו“

זיין...

ווי להכעיס דעם אלטען צורודערט זיך אביסעל דער עולם,
 דער און יענער הויבט די אויגען אויף פון דער פארלאנגע און שטא-
 מעלט:

— א וואוילעד יונג, שמעיה —

— א גבול, שמעיה! — כאפט אונטער דער צווייטער.

א דריטער וויל בעסער שיקען נאך אביסעל י"ש... עס אין
 עפעס „אפגעפאלען“, אפגעקיהלט געווארען, מען דארף צוריק אויס-
 הויבען, אויפלעבען!...

דער שמש נעמט ארויס א פלאש פון בונזעס; א חברה-מאן —
 קעלישקעס פון א קעסטעל.

מען פרעגט אפילו נישט ווי תמיד: ווער צאהלט?

מען פיהלט, אז מען מוז נעמען א סאפ, כאטש שמעיה'ן צר-

ליעב, ווי ער ציטערט!

- לחיים! לחיים! ווער טרינקסט?
אלע טרינקען, אויסער דער אלטער.
— ערגער ווי יין נסד, — זאגט ער שטרענג. דער עולם
מאכט זיך נישט הערענדיג, רינגעלט ארום שמעיה'ן:
— לחיים! לחיים!
— א ברכה לבטלה! מאכט דער אלטער...
— זקודאשמדאי! אלטער תרח!... ווערט דער עולם אין כעס.
דער אלטער פארטייטשט:
— א מורד במלכות, מאן מלכא? רבנן!
— ער האט מיר מוחל געוועזען, פון פענסטער געשריגען! —
דערמאנט זיך שמעיה און שרייט.
— תלמיד חכם שמחל על כבודו אין כבודו מחול, — זאגט
דער אלטער קאלט און הארט ווי געפרוירענער שטאל.
שמעיה האט א ציטער געטאן, די שווארצ-אפעל פון די אויגען
זענען איהם ערגעץ פארשוואונדען געווארען און ער האט געקוקט
פאר זיך מיט צוויי ווייסע לענגליכע פלעקען.
אהיים געהענדיג וואקעלט זיך שמעיה ווי א שאטען; קוים ער
שלעפט נאך די פיס.
— עט, שטארקט ער זיך, — אן אלטער נאך רעדט... אויסגע-
וועפט... שוין אהן א פונק... כ'הער איהם ווי א רב...
— און יענער האט מיר מוחל געווען...
— און גלוי וידוע לפניך, ער הויבט די אויגען אויף צום הי-
מעל) אז נישט מיין כבוד — —
דער געדאנק האקט זיך איבער. ער האט באמערקט די לבנה.
און עס דאכט זיך איהם, אז זי קוקט אויף איהם ביזן. יהושע בן
נח קוקט אויף איהם מיט כעס, מיט איין אויג!
ער דערשרעקט זיך, רוקט זיך צו צו א וואנד, שפארט זיך אז
און קוקט דערשראקען אויף דער לבנה.
עס שווימט אן א לייכט ווייסליך שטיקעל וואלקען און פאר-
שמעלט די לבנה.
ער אטעמט אפ.
— עס האט זיך מיר געדאכט!
— און, — טרייסט ער זיך ווייטער — מען זאל אפילו דארט

אויף מיר פּעראיבעל האַבען, וועט ער, זכרונן לכרכה, נישט דער-
לאזען צו עפעס שלעכטס... זיין כבוד!

ער וואַקעלט זיך ווייטער, אַנהאַלטענדיג זיך אָן דער וואַנט
פון יעדען הויז.

דער קאַפּ איז איהם שווער, זעהר שווער און ער וואונדערט
זיך, אז פון אזא ביסעל בראַנפען, זאָל איהם שווער ווערען דער קאַפּ.
צי איז מיר נישט עפעס?

ער איז שוין פאר זיין שטוב.

עס פאַלט איהם איין, נישט מיט אַמאָל אַרײַנצוגעהן.

ביילע, טראַכט ער, וועט זיך פאר מיר דערשרעקען. ער פיהלט.

אז ער מוז שרעקליך אויסזעהן.

ער מיידט די טיר און געהט צו דער כאַנק אונטער'ן פענס-
טער.

ער זעצט זיך און שפּרינגט באלד אויף.

עס פאַלט איהם איין, אז ער מוז אַרײַנסקען דורכ'ן פענס-
טער איז שטוב, צי איז נישט דאָרט, חס ושלום, עפעס געשעהן!

די קינדער, זעהט ער, שלאַפען שוין אין די בעמען, ביילע
שטעהט אָנגעשפּארט ביים קווימען, זי האָט איינגעדרימעלט שטער-
הענדיג ביים קווימען, מיט'ן שטיקעל פּון -- וואָס זי האָט געזאָלט
אונטערלעגען, די וועטשערע זאָל נישט קאָרט ווערען -- אין דער
האַנט. דאָס פּייער איז דערווייל אויסגעגאַנגען.

און די ווייסע ליפען זיינע ציטערען: געלויבט היט יתברך,

געלויבט זיין ליגעבער נאָמען!

ער קאַן זיך דאָר נישט אוועקרייסען פון פענסטער.

דאָס פּייער פון קווימען איז פאַרלאָשען.

דאָס לעמפעל אויפ'ן טיש האַלט אין אויסגעהן.

עפעס וואונדערליכע שאַטען ררעהען זיך אַרום אין שטוב.

דאָס פנים פאַרקרימט זיך איהם פאר שרעק און קאַלטע טראַ-
פּען שווייס דינען און דינען פון שטערן.

ער דערקענט זיך די שאַטען.

דער פאַטער, גלוי היטלים, און דער פעטער דוד, און יונתן דער

צווייטער פעטער, און הייסדשמואל — פון ווייבס צד... דער הינטט
אונטער, ווי ביים לעבען...

זיי געהען אויף און אפ, זייער קול הערט ער נישט, נאך זיי
קוקען אויף זיך און און די תנועה, און די הונט זעהט ער, און זיי
העדען צווישען זיך, דער עיקר דער פעטער זיך, שטענדיג און עקשן
געוועזען, ער שטרעקט פלאך אויס די האנט, ער זאגט אורא: דא
זאל מיר האר וואקסען!

זיי געהען פארביי פאר ביילע'ן און שאקלען טרויעריג מיט
די קעפ, א רחמנות — הייסט עס — אויף ביילע'ן, וואס איז זי.
געבעד, יולדיג? דערנאך געהען זיי צוריק און פארהאלטען זיך
ביי די בעטען, קוקען לאנג אויך מיט רחמנות אויף די סינדער...
און עס הויבט אן עפעס שטיל צו רוישען אין אויער, ער האט
איינשטאפט עפעס זיי: יתומים, ארעמע יתומים.
ער לאזט ארויס א ווילך געשריין.

ביילע איז ארויסגעלאפען און ארוינגעפיהרט שמעיה'ן אין
שטוב ארוין.

--- וואס איז מיט דיר? וואס האסט דו געשריען?...

--- ביסט שטעהענדיג געשלאפען, האב איד דיר געוועקט!

--- שטאמעלט שמעיה אויס א תירוץ.

ביילע קוקט אויף איהם און קאן דעם תירוץ נישט גלויבען.

--- האסט זיך עפעס דערשראקען?

--- ווי? ווער?...

--- זעה נאך ווי דו זעהסט אויס?

--- ווי זעה איד אויס? ווי א איד זעה איד אויס.

ביילע זיפט איז פאררוכט דערווייל דאס לעמפעל.

--- נעם אביסעל בראנפען, נעם, איד וועל דערווייל פויער

מאכען, איינזקאלט זענען די קארטאמעל.

--- איד וועל נישט עסען...

--- ביסט שוין גענוג — ווענדט זיך ביילע אפ פון קוימען.

--- איד הנגב, דאכט זיך, אביסעל היין.

ביילע לויפט צו און לענט איהם די האנט צום האפ.

— ביסט קאלט ווי איין! נאר דו ציטערסט אינגאנצען.
האסט זיך פארקיהלט?
— אפשר.
— לעג דיר איך בעט אריין... אליין... כ'וועל נעמען אלע קינד
דער צו מיר.
— לעג דיר, — בעט זי זיך, — איך וועל דיר מאַכען טייל!
— ניין, — שטאַרקט זיך פלוצים שמעיה, — שלוחי מצוה אינן
נוקטין! איך הער זיי ווי די קאץ, זאל ער זיך מחילה מאַכען א
נייעם ספּאַדיק!
און ער פּאַלט אין נצחון.
— און דעם נייעם ספּאַדיק וועל איך אויך צורייסען!
ער רעדט וואָס אמאָל העכער, ער האָט די קינדער אויפגע-
יזעקט.
— טאַטע, טאַטע! — ווערט א גערופּעריי, — מיר האָבען
געוואַרט.
— שאַט, קינדער! איך האָב היינט א גרויסע, גרויסע מצוה
געמאַז, א גרויסע מצוה, מקדש השם געוועזען! פון רב'ס ספּאַדיק
איש געמאַכט...
— איהר פאַרשטעהט? פון חיי אדם האָט ער גע'פּסק'עט!
דער רב־שלחן־ערוד, זאָגט ער, איז גאַרנישט! עפּראַ לפּומיה. איהר
הערט! עולם הבא זיכער! הערסט, ביילע, אָבער זיכער!!!
ביילע ענדערט זיך אויפ'ן פנים פאַר שרעק, עס רייסט זיך
איהר א געוויין פון טיפּסטען האַרץ צום האַלץ צו, זי האַלט זיך איין.
זי זאָל שמעיה'ן און די קינדער נישט איבערשרעקען.
זי שטאַמעלט:
— צום עולם הבא, שמעיה, איז נאָך ווייט...
— אָבער הערט, ווי אזוי עס איז געוועזען.
און שמעיה דערצעהלט באַריכות די שאלה, וואָס מען האָט
געפרעגט דעם רב, וואָס דער רב־שלחן־ערוד זאָגט, וואָס דער חיי-
אדם זאָגט, און וואָס דער רב האָט געזאָגט, און וואָס פאַר א וכות
עס איז געוועזען אין שטיבעל, און ווי דער עולם האָט געשריען, און
ווי ער איז געלאָפּען צום רב, וואָס ער האָט געטאָן. און ווי ער איז
צוריקגעקומען, ווי מען האָט איהם געוואונשען, לחיים געטרונקען.
די קינדער שווייגען און ביילע פרעגט:

— און וואס האָט דער אלטער ברודר געזאָגט?
 --- דער אלטער תּרח, --- שפּרינגט שמעיה אונטער ווי אן אַפּ-
 געבריהטער — ימח שמו דער אלטער תּרח... געשאַלטען האָט ער
 מיר, כ'וועל דאָס יאהר נישט אויסלעבען — דער אלטער כלב.
 ביילע איז ווי געפאלען אונטער זיך אויף אַ באַנק און האָט
 זיך שטיל און ביטער צואוויינט.

שמעיה געהט ברוגז צום פענסטער.
 מילא זי, אַ אידענע... אָבער די קינדער! דער עלטסטער פון
 פינף יאהר, פינף יאהר און פאַרשטעהט נאָר נישט! אַ שעהנעם
 תּדיש וועט ער איבערלאָזען.

די קינדער זענען צוריק איינגעשלאָפּען; ביילע ווישט זיך
 אויס די אויגען און געהט צו צום קוימען, זי בלאָזט אויף אביסעל
 פייער, גיסט אָן אַ טעפעל וואַסער און שטעלט צו אויף טיי.
 אָנגעשפּאַרט מיט איין האַנט אויפ'ן עק קוימען, קאָן זי די
 אויגען נישט אַפּרייסען פון שמעיה'ס אקסעל.

ער שטעהט מיט'ן שטערן אָנגעשפּאַרט אָן דער שויב און צי-
 טערט, און די פלייצע וואַרפט און וואַרפט זיך...
 --- ישמעיה, --- רופט זי זיך אָן, --- כ'וועל געהן נאָכ'ן פעלד-
 שער...

ער דרעהט זיך צו איהר איבער.
 --- נאָר וואָס? זעה בעסער די לבנה זאל נישט אזוי קוקען...
 וואָס האָט דיר דער פעטער רוד געזאָגט... ער האָט געטייט אויף
 דיר מיט'ן גראַבען פינגער...

שמעיה איז שוין צו זיך נישט געקומען.

הַכְּנֵסֶת כָּלֵה.

ר' עוזר האַפּענשטאַנד איז, קיין עינדערע, א איר — א גביר ;
אפשר א מיליאָנער ; ער האָט שוין עפעס צו זאָגען אויף דער
וועלט, אויף יענער — אוראני !

אמ, זיצט ער ביים טיש, ביים „וואַרעמעס“.

א טיש — ווער מיר גוטס גינט ! די סעודה הויבט זיך אן מיט
הערינג, קילקעס, סערהינגען...

זילכער — ווי האַלץ ! עם בלאַנקט אויפ'ן טיש, אינ'ם אַפּער
נעם קרעדעניץ ; ארום אויף די ווענט הענגען א צעהן זילבערנע טאַץ
ציען, וואָס קאָנען שוין אין קרעדעניץ נישט אַרײַן. פון איבער דער
שאַנק בליצט אראַפּ א גרויסער חנוכה־לאַמפּ מיט אויסגעשניצטע
בלימענדרערען, און אין ביידע זייטען שמעהען, ווי אויף דער וואַר,
צוויי אומגעהויערע שבת־ניקעס.

ער אַלײַן, ר' עוזר, איז אַ קלײַן, דאַר אידעל און ווערט אינ
גאנצען פאַרלוירען אינ'ם גרויסען, מיט רויטען סאַמעט אויסגעבער
טע פאַטערשטול, קוים איבער דער אַנלעהן גלאַנצט דאָס גרויס־אַר
מעטענע, הויך, ברייט און שטייף אויפגעשטעלטע היטעל, די פאַרם
איז זיין אייגענע ערפינדונג ! דערמיט וועט ער איבערגעהן אין דער
חסיד'ישער מיליגעשיכטע איש מפי איש אויף אויבין !

ער וועט שוין האַלטען אין גרעדן ביי משניות (אַנהויבען פּועט
ער טראַפּ !) און אונזערע אוראייניקלעך (אַזוי האַפט ער) וועלען נאָר
טראַגען די פאַרם, דאָס עוזר־קאַשקעטעל.

עסען עסט ער שוויינענדיג, מיט ערנסט־איינגעצויגענע שטערן
און ברעמען, אַזו א בליק פאַר די ביוזיצער.

און דער לאַנגער טיש איז באַזעצט, רעכטס — א שורה נקבות ;
דאָס ווייב, צוויי טעכטער, א שנור מיט דריי אייניקלעך ; אין דער
לינקער האַנט — מאַנספּערזאַנען ; צוויי זיהן, אַן איידעם און זייערע
דריי חדר־אינגלעך.

דאס ווייב זיינס טראגט אן אויסגעשטיקט האר-באנד אונ-
טער א טיפע קאפקע, מיט פלאטערדיגע בדייטע פלאמענדיג רויטע
בענדער, — די טעכטער טראגען שייטלען, די שנור האט שוין דער-
גרייכט צו פריזירטע „קרעפינקעס“.

די מיידלעך דארפען זיך די האר נישט פארשמעלען. די
„גרושיינקעס“ יאגען זיך פריי ארום איבער די שמאלע שטערענס, אן
עס וועט קומען צום אפגאלען — ווער ווייסט?!

מיט א פאר יאהר צוריק, איז נאך אויבען-אן ר' עוזר'ס מר-
טער געזעסען! א אידענע אין א שטערנטיכעל, אראפגעהאנגענע
אוידינגלעך און א ברוסט-טיכעל מיט אן אויבעל, — איז זי שוין
אויפ'ן עולם-אמת...

די מענער טראגען זיך אויך פארשידען. ר' עוזר אליין זיצט
אין זיין חסיד'ישען „צילינדער“, דער זוהן — אין א שפיציגער, די
איידעמס — אין פלאכע, קאנטיגע יארמולקעס. די חדר-אינגלעך
טראגען שוין „קאשקעטלעך“, אויף וועלכע ר' עוזר ווארפט אלע
מאל א ביזן אויג; דער היטעלמאכער האט פארשמעלט און פאר-
קירצט די פארם!

יענע וואך איז נאך דא געזעסען א מלמד אין א קאפטאן מיט
סטראקעס; האט מען איהם ערגעץ אויפגענומען פאר א רב אין א
שטעדטעל, דארף ערשט ר' עוזר פאָהרען צום רבי'ן פרעגען אויף א
נייעם מלמד. גלאט אזוי לאַזט ער נישט אין שטוב אריין!
„היינטיגע צייטען“, טראכט ער און זיפצט.

ער קוקט ארום און זעהט, ווי די צייט רייסט אלע מינוט אפ
א שטייז פון דער מויער, מיט וועלכער ער האט זיך אזוי קונציג
ארוםגעבויט. אפצוטיילען זיך פון דער אפיקורסישער גרויסער
וועלט, צו וועלכער ער געהערט לויט'ן פארמעגען. זי, די נייע צייט,
גנב'עט זיך אריין ווי א וואסער אין זיין אלטער תיבה, אין וועל-
כער ער האט געוואלט איבערשווימען דעם „דייטשען מבול“, אן
קיינער פון זיין משפחה זאל זיך אפילו קיין פוס נישט אייננעצען!
אבער עס געהט נישט!

אן אייניקעל, א מיידעל — האט מען נאך געלערענט אביסעל
שרייבען, האט מען זי שוין נעכאפט לעזען א ראמאן; א שנור האט
זי פאר'מסר'ט, מודהסתם איז „ראמאנען“ נישט קיין גוטס.
אין צווייטען אייניקעל — א אינגעל — איז פלוצלונג אריין

א דבוק — ער האָט זיך איינגעשפּאַרט: אין שקאַלע אַרײַן. עס האָט נישט געהאַלפּען קײן רעדען, קײן בעטען, קײן חלש'ן, קײן יטלעג אפילו... מען האָט איהם קױם איינגענומען מיט אַ גאַלדענעם זײַגערל!

ער ציחט אײַן נאָך פעסטער די ברעמען — ער זעהט בחוש, מיט זײַנע אױסגעױינטע, אַלטע אױגען, מיט װעלכע ער האָט אַזױ פּיעל תּהלים געזאַנגט, אַזױ פּיעל געלט געזעהלט און אַזױ פּיעל װעלט געזעהן, אַז די צײַט האָט קײן רחמנות נישט, אַז זי װישט און װישט אַפּ דאָס אַלטע, דאָס פּאַרשימעלטע, דאָס הייליגע!

עס עפענט זיך די טיר.

עס קומט אַרײַן אַן איבערגעבוֹיגענער איד מיט אַ װײַסער צוּר פּלאַשעטער באַרד, װאָס פּלאַנטערט זיך צוזאַמען מיט די פּעדעס פון דער אַלטער אָפּגעריבענער קאַפּאַטע, אַ בלײַכען פּנים אונטער אַן אױסגעפעצטען היטעל.

דער דלות אליין איז אַרײַנגעקומען.

— שלום עליכם, מענדעל, — רופט צו איהם דער מיליאָן

נער.

— עליכם שלום, עוזר, — ענטפּערט מענדעל־דלות.

ער געהט צו צום טיש, דער בעל־הבית װיקעלט זיך אַרום די האַנט אין אַ סערוועט און דערלאַנגט איהם „שלום־עליכם“.

דאָס אײַגענע טוען די אידעמס, די אײַניקלער, א י י נ ס

נאָר פּאַרקרימט זיך. —

מען זאָל איהם נאָך אַ ברעלאַק קױפען צום זײַגערל, װאָלט ער

זיך אפּשר נישט פּאַרקרימט אױך.

מענדעל אַבער באַמערקט עס נישט, און שמײַכעלט:

— עפעס האָסט דו, עוזר, צופּיעל װײַבער בײַם טיש!

— סאַמע אײַגענע! — ענטפּערט עוזר ערנסט און מיט אַ

זיפּץ.

אין האַרץ איז ער מסופּק, אױב אַ שנור איז אַן אײַגענע.

— װײַסט דו װאָס, עוזר, — מאַכט װײַטער מענדעל, — איד

װעל נעמען אַ טרונק בראַנפּען.

— נו!

— נו, שקצימ'לעד, לאזט!

און דער „דלות" רוקט זיך אריין צווישען צוויי אייניקלעך-
שטולען און נעמט אביסעל בראנפען.

— און פארבייסען? — פרעגט ער, אויפהויבענדיג די פייכ-

טע אויגען צו דער בעל-הבית'טע.

עוזר גיט א ווארף אן אויג, שוין מיט א גרימצארן, אויף
דער גאנצער שורה ווייבער: וואס איז, זיי זעהען נישט, אז מען
דארף צו פארבייסען?

דאס ווייב פארשטעהט דעם וואונק. עס גלוסט איהר דאך,

אפנים, נישט אויפצוהויבען זיך —

— כאפט א שטיקעל פאלקע! — מאכט זי.

— אבער גאר לא, — ענטפערט מענדעל, — צו דעם וועל

איך מיד ערשט וואשען, כרבעי! דערווייל — לעקער, לעקער קומט
מיר.

— זאג נאר, שרה, — פרעגט ער איבער די בעל-הבית'טע —

האסט דען גארנישט חתונה געמאכט איבער דער צייט, הא?

איינע פון די מיידלעך פארקרימט זיך און טראגט דאך צו א
שטיקעל לעקער פון קרעדעניץ.

מענדעל-דלות טרינקט לחיים און פארבייסט.

— צינד געה איך מיד וואשען.

ער קוקט זיך אום, זוכט אפ דאס האנט-פאס, און געהט צו.

א דינסט טראגט דערווייל אריין א קאכעדיגע וואזע.

עוזר שיקט ווייטער צום ווייב א צארניגען בליק.

— טראג דערווייל צוריק! — קאמאנדירט דאס ווייב. — גע-

קומען א גאסט.

די דינסט ווארפט א קרום אויג אויפ'ן דלות, און געהט

צוריק.

נאכ'ן עסען און נאכ'ן בענשען מזומן, האט מענדעל-דלות
ארויסגעיאגט די ווייבער פון שטוב מיט'ן בייסענדיגען רויך פון זיין
ליוולקע-ציבעק. ער שמייכעלט פארגניגט און קוקט זיך אום און דער-
זעהט, וואס ער זוכט — די קאנאפע. דער קאפ איז איהם שווער-

ליר: שוין לאנג אזא שווערען מאגען נישט געהאט. ער הויבט זיך
שווער אויף פון שטול, וואקעלט זיך צו און ציהט זיך אויס אויף
דער קאנאפע.

עוזר פרעגט:

— ווילסט אביסעל שלאפען?

— יא, איד וועל דערנאך מיט דיר רעדען. ער גענעצט אפ און

ניט צו: איד וועל, אב ירצה השם, ביי דיר זיין א פאר טאג.

— נו, שלאף, — מאכט עוזר ארויסגעהענדיג; די רעשט בני-

בית געהט איהם נאך.

איז א פאר שעה ארום איז עוזר צוריקגעקומען און געטראפען

שוין מענדלען ליגען מיט אפענע אויגען.

— נו, וואס מאכסט דו, מענדעל? — פרעגט ער איהם און

זעצט זיך איהם צוקאפענס אויף א שטול.

— אזוי, — ענטפערט מענדעל, — האסט נישט א גלאז טיי?

עוזר קלינגט און באשטעלט ביים ווייב, וואס ווייזט זיך אין

טיר, דעם סאמאזואר.

מענדעל גענעצט.

— וואס טוסט דו, אייגענטליך, דא? — פרעגט דער גביר.

— וואס איד טו דא, ווילסט דו וויסען? — חזר'ט מענדעל-

דלית איבער די שאלה — כ'מאר חתונה!

— דיין שמערלען?

— ניין, כ'האב נאך אן עלטערע טאכטער...

— אזוי?

— ווי דען...

— נו?

— נו נו! דארף מען פארשטעהסט דו, נדן...

— ביי מיר האסט דו שוין א פינף און צוואנציגער!

מענדעל זעצט זיך אויף:

— איד לאך אויס דיין טאטען!

— וויפיעל דען מיינסט דו? ...

— וויפיעל איד מיינ? איד דארף פינף הונדערט רובעל!

- פינף הונדערט רובל? — וואונדערט זיך דער מיליאנער.
 — כ'האב צוגעזאגט!
 — נו? און אז מען זאגט צו?
 — שוטה! דאס האב איך שוין ביים צוזאגען געמיינט, מאכט
 זיך אבער א מעשה... הער, וואס עס קאן זיך טרעפען! מיין טאכר
 טער ווערט עפעס נישט בקו הבריאה... נאך דיר א שמעק טאבעק
 פאר'ן גאנצען עסק... ווייס איך וואס! נאך — דו קענסט דאך מאַטי
 שייגען? — איך האב מיך מיט איהם צואווערטעלט—מיר זענ'מיר
 בוררים געווען — געהט ער, ימח'שמו, און שרייבט צום מחותן...
 — וואס רערסט דו? — פארקרימט זיך ר' עוזר.
 — אזוי ווי דו הערסט!
 — טאקע א פוטע־ישראל!
 — פאחר איך טאקע אצינד צום רבי'ן — א פסק וועט ער שוין
 האבען... אבער אפגעטאן האָט ער, און ווייסט, וואס ער האָט, ימח
 שמו, געשריבען? „חולי נופל“ האָט ער געשריבען! מיר מעגסט
 דו גלויבען — געוואָרפען האָט זי זיך אינגאנצען איינמאָל, אפשר
 צוויי מאל, מעהר, בהן צדקי, נישט!
 מענדעל רוחט זיך אָפ און פיקט אביסעל פון דער קאלטער
 ליוולקע.
 — נאך דיר א צינאר, — מאכט דער גביר.
 מענדעל נעמט, פאררויכערט און גיט צו:
 — און צינד, פארשטעהסט דו מיר, זאגט דער מחותן, אז ער
 וויל דאס גאנצע געלט.
 — ס'אָ העזה פונ'עם! — בייזערט זיך דער גביר.
 — אוראי! דער כלב, כמובן, וויל אפלאזען דעם שדוך! וויל
 ער נאך מיינער פטור ווערען אהן חצי-נרו־קנס!
 — קיין נאך נישט! — שפאסט דער גביר.
 — איך הער איהם, ווי די קאץ! נאך פארשטופען דעם טרפה
 נעם פיסק מוזן איך. דארף איך טאקע די גאנצע פינף הונדערט
 קארבוניעס!
 — און פארוואס נאך ביי מיר?
 — חוץ מזה — פיהרט מענדעל־דלות ווייטער זיין זאך —
 דארף מען חתונה־הוצאות, ווי דער סדר עולם איז... חתונה־קליידער
 האב איך שוין.

— און אלץ א י ד ? — פרענט נאך אמאל ר' עוזר נישט
זעהר צופרידען — פארוואס געהסט דו נישט צו בערלען, צו
היים'ען? ...

גלות ווערט ביין :

— כ'בעט דיד זעהר, וואס ווילסט דו פון מיין לעבען האבען?
א י ד האב כח צו אייערע שטיינערנע גאסען, צו אייערע טרעפ ?
איך זאל אויף דער עלטער קלינגען הינטער די טירען!
ער שטעלט זיך אויף :

— מענשען — שפריצט ער מיט א כעס — וואוינען אין גאָ-
סען, וואס זענען לאַנג ווי דאס גלות... מעהר טרעפ ווי הויז... און
איך לייך אויף אסטמא, זאל א י ד געהן! געה דו! גיב אומגעגאָנ-
גען... מיין דאגה? ! אז א י ד האב געהאט, האב א י ד געגעבען!
עוזר שווייגט, און מענדעל זעצט זיך צוריק.

— און וואו איז דיין טיי ? — פרעגט ער אומגעדולדיג.
עוזר קלינגט נאך אמאל און פון דער צווייטער שטוב הערט זיך
דעם ווייבס תשובה, אז עס וועט באַלד זיין.
מענדעל גענעצט ווייטער.

— איך מיין באמת — מאכט ווייטער עוזר — פאַרלאַנגסט
דו, איך זאל אינגאנצען געבען! דארפסט דאך האַבען „יהדות“!
— חס ושלום, — ענטפערט מענדעל, — נעם וואו דו ווילסט.
נאָר איך געהן קאָן נישט! איך קאָן נישט!
— בין איך שולדיג?

— הער, עוזר! איך דאַרף פינף הונדערט רובל נדון און א
פופציג רובל חתונה-הוצאות, אביסעל חתונה-קליידער, ווי געזאָגט.
האב איד... מיט דער רעשט וועל איך איהם שוין אַנפייפען, דעם
אַלמען תרח... איז בסך-הכל — פינף הונדערט און פופציג רובל...
פון דעם טאַר שוין קיין דרייער נישט פעהלען!

עוזר שאַקעלט מיט'ן קאָפּ; ער איז כמעט מודה: אבער...
— און דערויף — לאַזט איהם מענדעל צום וואָרט נישט קר-
מען — האב איך דאס!

ער וואַרפט אַרױס פון בוועם אויף עוור'ס שויס א פאַרפעצט
פייניוענטען בייטעלע.

— צעהל, — מאַכט ער.

עוזר נעמט זיך צום בייטעל, קראַצט אַרױס א פּעקעל פאַר-

קנוילטע באנקצעטעל און צעהלט אויס הונדערט סיער און זעכצין רובל.

— איך האב פארקויפט — פארטייטשט איהם מענדעל —
די שטוב מיינע, האב איך דאס געלט!
עוור פאקט צוריק דאס געלט אין בייטעל אריין און וויל עס
צוריקגעבען מענדעלען.

— ניין. — ווענדט זיך מענדעל אָפּ — איך האב געשוואָלענע
פיס... געהן וועל איך נישט... דאָס געלט האַלט שוין ביי דיר... איך
האב ביי דיר פינף הונדערט און פופציג רובל! און צייט גיב איך
דיר. איך וועל דא זיין עטליכע טאָג, וועסט האַבען גענוג צייט!
אַגב — וועל איך מיר ביי דיר אביסעל אַפרוהען און אַנעסען זיך —
פאַרשטעהסט! הכלל — צייט האַסט דו גענוג!... פאַר'ן אוועק
פאַהרען וועסט דו מיר געבען דינס א שלישית אויף פינף הונדערט
רובל, פופציג רובל מזומן אויף חתונה-הוצאות און א פינפער רובל
צו פאַהרען קיין גער. — נעמען מענסט דו, ביי וועמען דו ווילסט...
נישט מיינ דאגה!

— נו! — ברומט עוור.

— און אין גער — מאכט מענדעל — וועל איך שוין בלויז
בען... וועט זיך מיר גלוסטען, וועל איך אמאל אריינפאלען צו דיר
אויף א פאר וואכען.

— נו! — ברומט ווייטער ר' עוור.

— שלאפען — מאכט מענדעל — וועל איך טאקע, אויב איך
וועל קומען, דא, אויף דער קאַנאַפע, א וואוילע קאַנאַפע.

אִי נֵה אַל ט :

זייט	
7	צווישען צוויי בערג — — — — —
24	משנת חסידים — — — — —
32	א גלגל פון א נגוז — — — — —
52	מקובלים — — — — —
59	שהשמחה במעונו — — — — —
64	א שמועס — — — — —
69	„תורה“ — — — — —
78	אויב נישט נאך העכער — — — — —
84	בערעל דער שניידער — — — — —
91	שמחה שבשמחה — — — — —
98	כרת — — — — —
105	נסים ונפלאות — — — — —
113	ער, זכרינו לברכה און זיינע מקורבים — — — — —
141	דעם רבי'נס ציביק — — — — —
148	אנטפלעקט — — — — —
	ר' נחמנ'קעס מעשיות :
156	1. התגדלות אדער די מעשה פון ציגענבאק — — —
164	2. דאס בלאַנדזשען אין מדבר — — — — —
	יוחנן מלמד'ס מעשיות :
181	1. ווער עס גיט לעבען, גיט פון וואנען צו לעבען —
206	2. וואָס אמאָל וועניגער — — — — —
218	3. די קללה — — — — —
228	4. דער עונש — — — — —
235	פֿה לי לשקר — — — — —
242	שמעיה דער נבור — — — — —
252	הכנסת כלה — — — — —

